

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Linas Belevičius

TECHNINIŲ PRIEMONIŲ NAUDOJIMO BAUDŽIAMAJAME PROCESSE
TEORINIAI PAGRINDAI IR REGLAMENTAVIMAS

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2005

Disertacija rengta 1999-2005 metais Mykolo Romerio universitete

Disertacija ginama eksternu

Mokslinis konsultantas:

doc. dr. Petras Ancelis (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01
S)

TURINYS

TURINYS	3
ĮVADAS	4
Tyrimų apžvalga	8
Mokslinio tyrimo metodai.....	10
I. TEORINIAI TECHNINIŲ PRIEMONIŲ NAUDOJIMO PAGRINDAI	13
1. Techninių priemonių samprata	13
1.1. Techninių priemonių samprata kriminalistikoje	13
1.2. Baudžiamoji procesinė techninių priemonių samprata	21
2. Techninių priemonių naudojimo baudžiamajame procese principai	35
2.1. Techninių priemonių naudojimo principų samprata ir sistema.....	35
2.2. Teisėtumo principas	41
2.3. Mokslinio pagrįstumo principas	51
2.4. Žmogaus teisių ir laisvių apsaugos, humanizmo, etiškumo, saugumo principai	65
2.5. Efektyvumo, ekonomiškumo, greitumo principai	68
II. TECHNINIŲ PRIEMONIŲ NAUDOJIMO REGLAMENTAVIMAS	
BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ	72
1. Techninių priemonių naudojimo reglamentavimas užsienio valstybių ir Lietuvos baudžiamąo proceso kodeksuose.....	72
1.1. Techninių priemonių, skirtų proceso veiksmų fiksavimui, naudojimo reglamentavimas	72
1.2. Techninių priemonių, skirtų atlikti proceso veiksmus, reglamentavimas...	104
2. Techninių priemonių naudojimo reglamentavimo perspektyvos Lietuvos baudžiamąo proceso kodekse	114
2.1. Bendrosios techninių priemonių naudojimo perspektyvos.....	114
2.2. Apklauso, akistatos, parodymo atpažinti atlikimo garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis reglamentavimas	115
2.3. Procesinio darbo organizavimas naudojant kompiuterines technologijas ..	128
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	141
LITERATŪRA	148
PRIEDAI.....	171

IVADAS

Temos aktualumas, tiriamoji problematika. Pastaraisiais metais Lietuvoje buvo priimti svarbiausieji baudžiamieji ir baudžiamojo proceso įstatymai- Baudžiamasis kodeksas, Baudžiamojo proceso kodeksas, Bausmių vykdymo kodeksas bei juos lydintys poįstatyminiai aktai. Šie įstatymai dar ilgai turėtų lemti valstybės nuostatas dėl formų ir procedūrų bei būdų, naudojamų tiriant nusikalstamas veikas bei nagrinėjant bylas teisme. Nusikalstamų veikų tyrimas, jas įvykdžiusių asmenų nustatymas ir nubaudimas yra itin svarbi valstybės veiklos rūšis, o kovos su nusikalstamumu sėkmingumas, rezultatyvumas turi didžiulės įtakos kitoms socialinio gyvenimo sferoms. Tačiau ši valstybės veikla dėl objektyvių ir subjektyvių priežasčių pakankamai ilgai trunka ir kainuoja brangiai, reikalauja didelių žmogiškųjų bei materialinių išteklių, bet to, nėra pakankamai rezultatyvi. Kuriant naująjį baudžiamojo proceso įstatymą buvo siekiama nustatyti optimalias procesines formas, užtikrinančias, kad teisingumas baudžiamosiose bylose būtų įgyvendinamas mažiausiomis procesinėmis sąnaudomis, siekiant sudaryti įstatymines prielaidas, įgalinančias “greičiau suktis teisingumo mašinai”. Tačiau siekiant supaprastinti, atpiginti ir pagreitinti baudžiamąjį procesą negalima nukrypti nuo pagrindinės baudžiamojo proceso paskirties - ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą. Taigi siekiant užtikrinti greitą, ekonomišką ir maksimaliai rezultatyvią baudžiamąją teiseną būtina ieškoti naujų priemonių ir būdų, padedančių modifikuoti procesą ir įgyvendinti visus nurodytus tikslus. Būtina rasti tokias priemones ir būdus, kurių įgyvendinimas suderintų iš esmės antagonistinius tikslus - ekonomiškumą, greitumą, paprastumą, žmogaus teisių ir laisvių apsaugą bei maksimalų nusikalstamų veikų tyrimo rezultatyvumą. Viena iš priemonių įgyvendinti šiuos tikslus,- tai visų mokslo ir technikos pasiekimų įdiegimas baudžiamajame procese, nusikalstamų veikų tyrimas naudojantis mokslo teikiamomis galimybėmis, kai didelę darbo dalį atlieka technika.

Šiuolaikinė visuomenė jau negalima be naudojimosi mokslo ir technikos pasiekimais, nes be mokslo ir technikos neįsivaizduojama jokia gyvenimo sritis. Be to, greita mokslo ir technikos raida turi didelės įtakos visoms žmogaus veiklos sritims. Šiuolaikinio progreso teikiamomis galimybėmis naudojasi ir asmenys, darantys nusikalstamas veikas, sudėtingėja nusikalstamų veikų padarymo būdai, nusikalstantys asmenys atranda vis naujas sritis, kuriose neteisėta veikla galima, bei vis naujas priemones ir būdus, kuriais siekia sukliudyti išaiškinti nusikalstamas

veikas ir jas padariusius asmenis. Per pastaruosius keliolika metų padarytų nusikalstamų veikų skaičius išaugo kelis kartus, tačiau valstybė dėl objektyvių ekonominių ir socialinių aplinkybių negali skirti didesnių žmogiškųjų ir materialinių išteklių teisėsaugos institucijoms. Dėl to nusikalstamų veikų išaiškinamumo procentas yra žemas, baudžiamasis procesas trunka pernelyg ilgai, o tai sąlygoja tiek nusikalstamas veikas padariusių asmenų, tiek nukentėjusiųjų ir kitų proceso dalyvių teisių pažeidimus. Naujajame baudžiamojo proceso kodekse siekiant pagreitinti, supaprastinti ir atpiginti baudžiamąjį procesą buvo modernizuoti senieji ir įtvirtinti visiškai nauji institutai, optimizuotos įvairios procesinės formos. Tačiau kuriant šį vieną iš svarbiausių įstatymų nebuvo skirta pakankamai dėmesio mokslo ir technikos teikiamų galimybių naudojimui proceso veikloje. Šiuo aspektu naujojo kodekso nuostatos nedaug kuo tesiskiria nuo senojo, priimto daugiau kaip prieš 40 metų, procesinio įstatymo nuostatų, ir neatitinka laikmečio keliamų reikalavimų bei atsilieka nuo užsienio valstybių praktikos. Naujasis baudžiamojo proceso įstatymas šiuo aspektu yra pernelyg konservatyvus ir nesudaro sąlygų procese įdiegti ir išnaudoti visų galimybių, teikiamų mokslo ir technikos. Techninės priemonės baudžiamajame procese gali būti naudojamos įvairiais tikslais – tirti ir surasti materialius objektus, atlikti ir fiksuoti proceso veiksmus, organizuoti procesą ir kt., tačiau dažnai galiojančio baudžiamojo proceso kodekso normos trukdo plačiau naudotis techninėmis priemonėmis. Tinkamas reglamentavimas, leidžiantis tinkamai išnaudoti techninių priemonių teikiamas galimybes, įgalintų įgyvendinti teisingumą dar greičiau ir mažesnėmis sąnaudomis, padidinti nusikalstamų veikų išaiškinamumą, o tai neabejotinai turėtų teigiamos įtakos visai baudžiamajai justicijai.

Nustatyti optimalų techninių priemonių panaudojimo baudžiamajame procese reglamentavimo būdą yra aktualu. Šiam tikslui reikia išstudijuoti Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamojo proceso įstatymuose įtvirtintas normas, lemiančias techninių priemonių naudojimo galimybes, taip pat Lietuvoje ir užsienio valstybėse susiklosčiusią teismų praktiką, nustatyti įvairių reglamentavimo būdų teigiamybes ir trūkumus bei darbuotojų praktikų realius poreikius. Tai įgalintų siūlyti maksimaliai efektyvų naudojimosi techninėmis priemonėmis reglamentavimo būdą.

Tyrimo objektas. Disertacinio darbo tyrimo objektas - techninių priemonių naudojimo baudžiamajame procese galimybių teorinis pagrindimas ir optimalus procesinis reglamentavimas, įgalinantis maksimaliai išnaudoti technines priemones siekiant baudžiamojo proceso tikslų įgyvendinimo.

Tyrimo dalykas. Šio darbo tyrimo dalykas - galiojančios Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamojo proceso teisės normos, reglamentuojančios techninių priemonių naudojimą

baudžiamajame procese, jų taikymo praktika, mokslinė literatūra, tirianti baudžiamojo proceso teisės normas, reglamentuojančias techninių priemonių naudojimą baudžiamajame procese ir jų taikymo praktika, bei tarptautiniai teisės aktai, pateikiantys rekomendacijas dėl baudžiamojo proceso tobulinimo įdiegiant į jį mokslo ir technikos pasiekimus.

Tyrimo tikslas. Disertacijos tikslas- kompleksiskai išnagrinėti techninių priemonių naudojimo teorines prielaidas, išryškinti teorines ir praktines problemas, kylančias taikant technines priemones, nustatyti optimalų techninių priemonių naudojimo reglamentavimo būdą bei pateikti siūlymus dėl baudžiamojo proceso įstatymo normų, reglamentuojančių techninių priemonių naudojimą, tobulinimo.

Tyrimo uždaviniai:

- suformuluoti techninių priemonių, naudojamų baudžiamajame procese, sampratą;
- atskleisti techninių priemonių naudojimo teorinius pagrindus ir principus, lemiančius jų naudojimo formas, būdus, tvarką ir reglamentavimą;
- išnagrinėti mokslinę literatūrą bei Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktus, nustatančius techninių priemonių naudojimo baudžiamajame procese būdus ir tvarką;
- nustatyti techninių priemonių naudojimo baudžiamajame procese formas;
- išnagrinėti proceso veiksmų fiksavimo teorinius pagrindus, įvairių fiksavimo formų privalumus ir trūkumus, nustatyti rezultatų, gautų naudojant fiksavimui technines priemones, įrodomąją reikšmę;
- išsiaiškinti šiuo metu nenaudojamus būdus, kuriais gali būti naudojamos techninės priemonės;
- suformuluoti bendrąjį techninių priemonių naudojimo reglamentavimo modelį;
- pateikti teorines ir praktines rekomendacijas dėl techninių priemonių naudojimo reglamentavimo teisės aktuose ir dėl jų praktinio naudojimo.

Tyrimo hipotezė:

Esant tinkamam reglamentavimui techninės priemonės baudžiamajame procese galėtų būti naudojamos kur kas dažniau nei dabar, platesnis jų naudojimas galėtų padėti padidinti nusikalstamų veikų išaiškinamumą ir pagreitinti, supaprastinti bei atpiginti baudžiamąjį procesą.

Mokslo darbo naujumas ir jo reikšmė. Pirmą kartą Lietuvoje kompleksiskai išnagrinėtas techninių priemonių naudojimo reglamentavimas kaip institutas, jo vieta baudžiamojo proceso normų sistemoje bei reglamentavimo ir taikymo problemos. Tiriant temą pirmą kartą Lietuvoje buvo:

- suformuluota originali baudžiamoji procesinė techninių priemonių samprata;
- kompleksiskai išnagrinėtos techninių priemonių naudojimo formos baudžiamajame procese;
- moksliskai išanalizuoti techninių priemonių naudojimo principai;
- išanalizuota proceso veiksmų fiksavimo samprata, tikslai ir formos, galimybės naudoti technines priemones fiksuojant proceso veiksmus, techninių priemonių naudojimo metu gautų rezultatų įrodomoji reikšmė ir galimybės naudotis šiais rezultatais įrodinėjimo procese;
- iširtos naujausių techninių priemonių naudojimo galimybės baudžiamajame procese;
- moksliskai išanalizuota techninių priemonių naudojimą reglamentuojanti įstatyminė bazė ir taikymo praktika Lietuvoje;
- prognozuojama techninių priemonių taikymo baudžiamajame procese perspektyva.

Darbe suformuluotos nuostatos, pagrįstos įstatymų, literatūros bei empirinės medžiagos analize, turėtų būti naudingos tobulinant baudžiamojo proceso teisės normas, reglamentuojančias techninių priemonių naudojimą baudžiamajame procese, taip pat ikiteisminio tyrimo pareigūnams, prokurorams ir teisėjams tobulinant šių priemonių naudojimą praktikoje. Šios suformuluotos nuostatos gali būti naudojamos rengiant metodines rekomendacijas pareigūnams, keliant pareigūnų kvalifikaciją, rašant kitus mokslinius darbus panašia ar artima tema. Tyrimo rezultatai galės būti naudojami pedagoginėje ir edukacinėje veikloje.

Tyrimų apžvalga

Darbe buvo siekiama apžvelgti ir nešališkai įvertinti teisinėje literatūroje pateikiamas teises koncepcijas techninių priemonių reglamentavimo klausimais.

Lietuvoje apie techninių priemonių naudojimą baudžiamajame procese rašė baudžiamojo proceso ir kriminalistikos mokslo atstovai. Paminėtini tarpukario Lietuvos (1918 - 1940) kriminalistikos mokslo plėtotojai Kazys Budrevičius, Bronius Kalvaitis, Petras Pamataitis, Vsevolodas Šebedevs, Karolis Žalkauskas, rašę įvairiais kriminalistikos, kriminalistikos technikos klausimais.

Iš Lietuvos mokslininkų daugiausiai dėmesio techninių priemonių naudojimo baudžiamiesiems procesiniams klausimams skyrė Eugenijus Palskys, išsamiai nagrinėjęs bendruosius teorinius techninių priemonių naudojimo pagrindus, techninių priemonių naudojimo principus (1980). E. Palskys pat daug dėmesio skyrė techninių priemonių panaudojimo reglamentavimo trūkumams, teikė siūlymus dėl reglamentavimo tobulinimo (1987). Disertacijoje remtasi E. Palskio, Petro Danisevičiaus, Marcelio Kazlauskos darbais, kuriuose tyrinėti baudžiamojo proceso teisės bendrosios dalies teoriniai klausimai (baudžiamojo proceso principai ir kt.).

Nusikalstamų veikų tyrimo procese naudojamas technines priemones kriminalistikos mokslo požiūriu detaliai nagrinėjo Vidmantas Egidijus Kurapka, Hendryk Malevski, Samuelis Kuklianskis, E. Palskys (1998), taip pat M. Kazlauskas ir P. Danisevičius (1985). Šiuose darbuose tyrinėtos problemos daugeliu atžvilgių yra aktualios ir nagrinėjant techninių priemonių naudojimo klausimus baudžiamuoju procesiniu aspektu.

Rašant disertaciją taip pat buvo naudotasi gausiais Lietuvos mokslininkų teoriniais darbais, kuriuose buvo nagrinėjami įvairūs specialių žinių naudojimo baudžiamajame procese klausimai, bendrieji ekspertizų ir mokslinių įrodymų naudojimo kriminalistiniais bei procesiniais aspektais. Išsmausiai šiuos klausimus nagrinėjo kriminalistikos mokslo atstovė Janina Juškevičiūtė, apgynusi šia tema daktaro disertaciją (1998), nagrinėjamus klausimus įvairiais aspektais tyrė V.E. Kurapka, H. Malevski, S. Kuklianskis, Pranas Kuconis, E. Palskys, Pijus Pošiūnas, Jurgis Rinkevičius, Kęstutis Juozas Stungys, Gabrielė Juodkaitė - Granskienė. Išvardintų mokslininkų darbais disertacijoje buvo remiamasi nagrinėjant specialiųjų žinių ir techninių priemonių santykį ir išskiriant techninių priemonių naudojimo formas baudžiamajame procese.

Nusikalstamų veikų tyrimo organizavimo problemas išsamiai nagrinėjo Petras Ancelis, apgynęs šia tema daktaro disertaciją (1996), nagrinėjamaiais klausimais rašė S. Kuklianskis, Artūras Žurauskas, H. Malevski, P. Pošiūnas, V.E. Kurapka. Išvardintų mokslininkų pateikiami siūlymai dėl mokslo ir technikos priemonių naudojimo organizuojant ikiteisminį tyrimą yra itin aktualūs nagrinėjant disertacijoje keliamas problemas.

Nagrinėjant galimybes rezultatus, gautus naudojant technines priemones, naudoti įrodinėjimo procese buvo remtasi gausiomis J. Rinkevičiaus publikacijomis, analizuojančiomis įvairius įrodinėjimo klausimus. Taip pat remtasi Gintaro Godos, nagrinėjusio žmogaus teisių ir laisvių apsaugos, procesinės prievartos taikymo klausimus, darbais.

Vakarų Europos ir Jungtinių Amerikos Valstijų mokslininkai daugiausiai dėmesio skiria praktiniams atskirų techninių priemonių naudojimo klausimams. Darbe buvo remtasi mokslininkų Artur Best (2001), James J. Brown (1999), Harold J. Cox (1991), Peter R. De Forest, Henry C. Lee (1983), Barry A.J. Fisher, Sherman Block (2000), Jean Pradel (1995), Paul B. Weston (1990) darbuose išsakytomis mintimis.

Rusijoje ir buvusiai Sovietų Sąjungai priklausiusiose valstybėse buvo tirti atskiri nagrinėjamos temos aspektai. Šių šalių teisininkai techninių priemonių naudojimo klausimus daugiausiai nagrinėjo kriminalistikos mokslo aspektu, t.y. buvo plačiai analizuojami bendrieji teoriniai techninių priemonių panaudojimo klausimai: samprata, klasifikacijos, principai ir kt., pateikiamos įvairios nuomonės dėl galimybės naudoti įrodinėjimo procese rezultatus, gautus naudojantis techninėmis priemonėmis, taip pat nagrinėti kiti techninių priemonių panaudojimo aspektai kriminalistiniu požiūriu. Paminėtini autoriai, skyrę šioms problemoms daugiausiai dėmesio, ir kurių mokslinių darbų lyginamoji analizė leido suformuluoti ir kritiškai įvertinti techninių priemonių naudojimo reglamentavimo teisinės koncepcijas. Tokiais autoriais laikytini: Aleksandr Belousov (2001), Jevgenij Dmitrijev (1998), Jevgenij Iščenko (1999), Garold Gramovič (1981), Andrej Makarov (1979), Igor Pampuško (1996), Valentin Paniuškin (1980), Valerij Romanov (1997), Chunstundin Sabirov (2000), Nikolaj Selivanov (1965), Vladimir Semencov (1994), Semion Šeifer (2001), Vladislav Volynskij (2000) ir kt.

Mokslinio tyrimo metodai

Darbo problematika ir keliama uždaviniai sąlygojo jame naudotų tyrimo metodų derinį. Disertacijoje naudojami socialiniams mokslams būdingi metodai, kurie buvo pritaikyti darbo tikslams pasiekti ir uždaviniams įgyvendinti. Moksliniam tyrimui buvo naudojami tiek teoriniai, tiek empiriniai metodai.

Lyginamasis metodas. Lyginamuoju metodu nagrinėjamos mokslinės koncepcijos, atskirų mokslininkų nuomonės, Lietuvos, tarptautiniai ir užsienio valstybių teisės aktai, reglamentuojantys techninių priemonių naudojimą. Šiuo metodu buvo atskleisti techninių priemonių naudojimo baudžiamajame procese formų - tiesioginės ir netiesioginės - sąlyčio taškai bei skirtumai. Šis metodas buvo naudojamas kuriant techninių priemonių klasifikaciją, formuluojant techninių priemonių panaudojimo principų sistemą, aiškinant atskirų principų turinį, atskleidžiant techninių priemonių sampratą. Šiuo metodu analizuojami Lietuvos ir kitų užsienio valstybių (Vokietijos, Prancūzijos, Norvegijos, Švedijos, Austrijos, Italijos, Lenkijos, Maltos, JAV, Didžiosios Britanijos, Albanijos, Čilės, Kanados, Venesuelos, Rusijos ir kt.) tiriamo instituto panašumai ir skirtumai bei daromos išvados.

Lyginamasis istorinis metodas. Daugelis Lietuvos baudžiamojo proceso teisės normų nagrinėjamos lyginamuoju istoriniu aspektu pabrėžiant ankstesnio ir vėlesnio reguliavimo santykį ir tarpusavio ryšį, diegiamų ar siekiamų diegti naujovių svarbą ir pagrįstumą. Tai pasakytina apie baudžiamojo proceso normas, įtvirtinusias atskirus techninių priemonių naudojimo atvejus, numatančias proceso veiksmų atlikimo ypatumus, ir kt.

Sisteminės analizės metodas. Remdamasis sisteminės analizės principais autorius nagrinėjo Lietuvos baudžiamojo proceso teisės normas, reglamentuojančias techninių priemonių naudojimo klausimus ikiteisminio tyrimo bei teismo nagrinėjimo metu. Autorius taip pat pasitelkė įvairius šaltinius, tiesiogiai tas normas įtvirtinančius ir aiškinančius.

Indukcinio – dedukcinio pažinimo metodas darbe taikomas naudojant atskiras žinias, faktus, empirinius duomenis apibendrinimams, ir atvirkščiai – remiantis bendrojo pobūdžio teorinėmis nuostatomis formuluoti konkrečius pasiūlymus (rekomendacijas) įstatymų leidėjui ir teisės taikytojui.

Dokumentų analizės metodas. Taikant šį metodą tyrimo metu buvo išanalizuotos atsitiktinės atrankos būdu parinktos 148 baudžiamosios bylos, kurias tiriant buvo naudojamosi įvairiomis techninėmis priemonėmis. Kontentinis baudžiamųjų bylų dokumentų analizės metodas leido išskirti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) normų

(dėl tyrimo veiksmų fiksavimo tvarkos, skaitmeninės garso ir vaizdo fiksavimo technikos naudojimo ir kt.) taikymo dėsningumus, nustatyti tam tikras reglamentavimo spragas. Pagrindinės bylų dokumentų analizės kryptys:

- techninių priemonių naudojimas fiksuojant proceso veiksmų eigą ir rezultatus bei gautų rezultatų įforminimo tvarka;
- skaitmeninės garso ir vaizdo fiksavimo technikos naudojimas ir gautų rezultatų įforminimas;
- garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonių naudojimas atliekant proceso veiksmus.

Anketinis metodas. Rengiant darbą buvo paruošta anoniminė anketa, kurioje suformuluoti klausimai baudžiamojo proceso ekspertams - teisėsaugos institucijų darbuotojams ir teisėjams. Anketa buvo viena iš priemonių atlikti BPK normų, reglamentuojančių techninių priemonių taikymo klausimus, tyrimą. Visa gauta medžiaga buvo naudojama apibendrinamajai analizei. Anketavimo metu siekta sužinoti skirtingų institucijų pareigūnų, vykdančių skirtingas baudžiamojo proceso funkcijas, nuomonę, taip pat nustatyti, ar sutampa tų pačių institucijų centriniuose aparatuose bei struktūriniuose padaliniuose dirbančių pareigūnų nuomonės. Dėl to anketos buvo išdalintos Vilniaus miesto teisėsaugos institucijų ir teismų darbuotojams, kadangi būtent Vilniuje veikia kiekvienos institucijos skirtingų grandžių struktūriniai padaliniai. Anketavimo būdu buvo apklausta 30 proc. kiekvienos institucijos ar jos struktūrinio padalinio darbuotojų, todėl gauti rezultatai yra pakankamai patikimi nustatyti įvairių teisėsaugos institucijų ir jų skirtingų grandžių pareigūnų nuomonę. Į anketų klausimus atsakė 6 Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjai, 26 Vilniaus m. 1-ojo apylinkės teismo, Vilniaus m. 2-ojo apylinkės teismo, Vilniaus m. 3-iojo apylinkės teismo ir Vilniaus m. 4-ojo apylinkės teismo teisėjai, nagrinėjantys baudžiamąsias bylas arba vykdančios ikiteisminio tyrimo teisėjo funkcijas, 30 Generalinės prokuratūros prokurorų, 16 Vilniaus apygardos prokuratūros prokurorų, 33 Vilniaus m. apylinkės prokuratūros prokurorai, 55 Vilniaus m. vyriausiojo policijos komisariato pareigūnai, 88 teritorinių policijos komisariatų pareigūnai. Iš viso išdalintos 284 anketos, gautos užpildytos - 254. 47 proc. atsakiusių teisėsaugos institucijose ir teismuose dirba nuo 3 iki 10 metų, 38 proc.- virš 10 metų. Tai rodo, kad pagrindinę dalį apklausoje dalyvavusių respondentų sudaro didelę patirtį turintys pareigūnai.

Tyrimo rezultatų aprobavimas. Tyrimo rezultatai aprobuoti Mykolo Romerio universiteto Baudžiamojo proceso teisės katedros posėdyje. Tyrimo rezultatus autorius naudojo dėstydamas baudžiamojo proceso teisės kursą Mykolo Romerio universitete, taip pat rengdamas publikacijas leidiniui "Jurisprudencija".

Darbo struktūra. Disertaciją sudaro įvadas, dvi dalys, keturi skyriai, dvylika skirsnių, išvados ir pasiūlymai. Darbo pabaigoje pateikiami priedai, literatūros ir autoriaus disertacijos tema publikuotų mokslinių darbų sąrašas.

I. TEORINIAI TECHNINIŲ PRIEMONIŲ NAUDOJIMO PAGRINDAI

1. Techninių priemonių samprata

1.1. Techninių priemonių samprata kriminalistikoje

Techninių priemonių naudojimas baudžiamajame, civiliniame ir administraciniame procesuose bei kriminalistikoje reikalauja teorinio techninių priemonių sampratos apibrėžimo, analizės bei mokslškai pagrįsto jos turinio atskleidimo. Taigi samprata turi apibrėžti technines priemones, kurias galima naudoti teisenoje ir kriminalistikoje, o tai turi svarbią praktinę reikšmę. Nepagrįstas techninių priemonių sampratos išplėtimas gali lemti tai, kad teismo procese gali būti naudojamos tokios priemonės, kurios negali užtikrinti visų procesinių garantijų įgyvendinimo. Tačiau pernelyg siauras šios sampratos aiškinimas gali tapti kliūtimi naudotis naujausiais mokslinio - techninio progreso rezultatais tiriant nusikalstamas veikas¹. Kaip matysime iš toliau aptariamų literatūros šaltinių, iki šiol techninių priemonių naudojimas daugiausiai buvo analizuojamas kriminalistiniu aspektu, tačiau šiame darbe keliame sau uždavinį nustatyti techninių priemonių sampratos baudžiamuosius procesinius aspektus.

Lietuvos ir buvusios Sovietų Sąjungos valstybių teisinėje literatūroje dažnai galima sutikti tokius terminus kaip “kriminalistikos technika”², “mokslinės- techninės priemonės”³, “techninės priemonės”⁴, “techninės- kriminalistinės priemonės”⁵. Tokia terminijos įvairovė sąlygoja būtinybę atskleisti aptariamųjų terminų turinį, nustatyti, ar jais apibrėžiami tie patys objektai, kadangi tokie vartojamos terminijos skirtumai neigiamai įtakoja baudžiamųjų bylų tyrimo praktiką, sunkina kriminalistikos rekomendacijų turinio supratimą⁶.

---

¹ Семенцов В.А. Видео и звукозапись в доказательственной деятельности следователя. Диссертация кандидата юридических наук.- Екатеринбург, 1994. С.11.

² Грамович Г.И. Вопросы применения научно- технических средств при расследовании преступлений. Диссертация кандидата юридических наук.- Минск, 1970. С. 23-27; Штромас А.Ю. Деятельность сведущих лиц в советском уголовном процессе. Автореферат диссертации кандидата юридических наук.- Москва, 1964. С. 6; Селиванов Н.А. Научно- технические средства расследования преступлений. Диссертация доктора юридических наук. Т. 1.- Москва, 1965. С. 12; Белкин Р.С. Курс советской криминалистики. Т.1. Общая теория советской криминалистики.- Москва: Академия МВД СССР, 1977. С. 199.

³ Макаров А.М. Применение научно- технических средств при рассмотрении судами уголовных дел. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1979. С. 22; Семенцов В.А. Видео и звукозапись в доказательственной деятельности следователя. Диссертация кандидата юридических наук.- Екатеринбург, 1994. С. 12.

⁴ Михайлов И.В. Применение научно- технических средств в судебном разбирательстве // Оптимизация расследования преступлений.- Иркутск, 1982. С. 130-131.

⁵ Гончаренко В.И. Научно- технические средства в следственной практике. Киев: Вища школа. 1984. С.7.

⁶ Панюшкин В.А. Научно- технический прогресс и уголовное судопроизводство. Правовые аспекты.- Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1985. С.65.

Pirmiausia reikia išsiaiškinti, ką reiškia terminas “kriminalistikos technika”, koks šio termino turinys. Sąvoka “kriminalistikos technika” buvo viena iš pirmųjų kriminalistikoje. Kriminalistikos mokslo raidos pradžioje kriminalistikos (tuo metu- baudžiamosios) technikos sąvoka savyje apimdavo visą kriminalistiką⁷. Plėtojantis kriminalistikos mokslui kriminalistikos technika tapo viena iš kriminalistikos dalių. Dabartinė kriminalistikos technikos samprata susiklostė ne iš karto, skirtinguose kriminalistikos teorijos raidos etapuose šis terminas buvo suprantamas įvairiai. Dauguma mokslininkų pabrėžia, jog istoriškai kriminalistika išsirutuliojo būtent iš kriminalistikos technikos⁸, kriminalistika buvo suprantama kaip mokslas, taikantis gamtos ir techninių mokslų sukurtas priemonės nusikaltimams tirti⁹. Kriminalistikos technikos raida yra detalai ištyrinėta I. Krylovo¹⁰, Jurgeno Torvaldo¹¹ ir kitų autorių darbuose.

Kai kuriose šalyse mokslas apie kriminalistikos techniką ir šiuo metu apima visą kriminalistikos mokslą¹². Pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje ir kai kuriose kitose valstybėse kriminalistika apsiriboja kriminalistikos technika ir yra vadinama “mokslinė ar techninė policija” arba “teismo mokslu” (*Forensic Science*)¹³, bei yra suprantama kaip mokslas, naudojantis gamtos ir technikos mokslų pasiekimus kovojant su nusikalstamumu. JAV literatūroje kriminalistika apibrėžiama kaip mokslo sritis, taikanti gamtos mokslų pasiekimus teisės srityje, skirta fizinių įrodymų (*Physical Evidence*) atpažinimui, identifikacijai, individualizacijai bei įvertinimui¹⁴. Vokietijoje kriminalistika taip pat dažnai suprantama kaip kriminalistikos technika, - kriminalistinė metodika nėra išskiriama kaip savarankiška kriminalistikos mokslo dalis¹⁵. Šių šalių mokslinė literatūra neskiria daug dėmesio kriminalistikos technikos apibrėžimų formulavimui, - čia daugiausiai aptariamos praktinės įvairių technikos rūšių panaudojimo galimybės ir tvarka tiriant nusikalstamas veikas. Todėl šiame skirsnyje analizuojant aukščiau nurodytas sąvokas teks remtis daugiausiai Rusijos ir buvusiai Sovietų Sąjungai priklausiusių valstybių bei Lietuvos mokslininkų darbais.

---

⁷ Pavyzdžiui: Макаренко Н.П. Техника расследования преступления. Харьков, 1925. С.7.

⁸ Криминалистика: Учебник для вузов / Под.ред. Герасимова И.Ф., Драпкина Л.Я., Ищенко Е.П.- Москва: Высшая школа, 1994. С.19- 21;

⁹ Волынский В.А. Криминалистическая техника. Наука-техника-общество-человек.- Москва: Закон и право, 2000. С. 25.

¹⁰ Крылов И.Ф. В мире криминалистики.- Ленинград, 1980.

¹¹ Торвальд Ю. Сто лет криминалистики.- Москва: Прогресс, 1974; Торвальд Ю. Век криминалистики.- Москва: Прогресс, 1991.

¹² Гусаков А.Н. Криминалистика США: Теория и практика её применения.- Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 1993. С. 36-37.

¹³ Swanson Ch. R., Chamelin N.C., Territo L. Criminal Investigation. Sixth edition.- New York: The McGraw- Hill Companies, 1996. P. 253.

¹⁴ Weston P.B., Kenneth M., Wells J.D. Criminal Investigation. Fifth edition.- New Jersey: Prentice hall, 1990. P. 71; De Forest P.R., Gaensslen R.E., Lee H.C. Forensic Science.- New York: The McGraw- Hill Companies, 1983. P. 4.

Plėtojantis kriminalistikos teorijai jos "techninė" dalis susiformavo kaip atskira kriminalistikos dalis, apimanti technines priemones, naudojamas siekiant surasti, užfiksuoti, išsaugoti ir ištirti informaciją apie įvykius, turinčius nusikalstamų veikų požymius, apie nusikaltėlio asmenybės požymius ir kitas nusikalstamų veikų aplinkybes. Ši dalis apima kriminalistinės fotografijos, vaizdo ir garso fiksavimo, filmavimo, apšvietimo, "lauko kriminalistikos", modeliavimo, laboratorinių tyrimų, kriminalistinės registracijos priemones ir metodus, taip pat teorinius teiginius, charakterizuojančius šias priemones ir jų galimybes¹⁶.

Iš pradžių kriminalistikos technika buvo suprantama kaip visuma daiktinių įrodymų ir fizinių žymių tyrimo būdų, skirtų asmenų bei daiktų, figūruojančių tardymo bylose, paieškai, atpažinimui ir identifikavimui¹⁷. Vėliau kriminalistikos technikos samprata buvo plečiama nurodant platesnę šios technikos taikymo sritį, akcentuojant, jog kriminalistikos technika yra techninių priemonių, jų naudojimo metodų ir būdų sistema. Teisinėje literatūroje galima sutikti daug kriminalistikos technikos apibrėžimų¹⁸, tačiau dauguma jų yra panašūs, juose yra nurodomi tie patys esminiai kriminalistikos technikos požymiai - tai yra moksliskai pagrįsta teorinių teiginių, techninių priemonių, jų naudojimo metodų ir būdų sistema, kuri skirta įrodomąją reikšmę galinčių turėti duomenų paieškai, fiksavimui, paėmimui ir ištyrimui, nusikalstamų veikų užkardymui ir šių veikų efektyviam tyrimui.

Kiti autoriai kalbėdami apie kriminalistikos techniką taip pat akcentuoja nuolatinę ir nenutrūkstamą šios technikos raidą ir nurodo, jog kriminalistikos technika negali būti

---

¹⁵ Žr. Plačiau: Weihmann R. Kriminalistik.- Hilden, 1994.

¹⁶ Криминалистика. Т. 1.- Москва, 1987. С.121.

¹⁷ Макаренко Н.П. Техника расследования преступлении.- Харьков, 1925. С. 7; Зидер Е.У. Введение. Криминалистика.- Москва, 1935. С. 4-5.

¹⁸ Pavyzdžiui, kriminalistikos technika yra apibrėžiama kaip moksliskai pagrįsta sistema techninių priemonių ir metodų, sukurtų aktyviai taikant gamtos ir techninių mokslų pasiekimus tardymo, ekspertinėje ir teismo praktikoje ir kurie naudojami įgyvendinant nusikaltimų prevencijos priemones, fiksuojant materialią įvykio vietų aplinką, renkant ir tiriant daiktinius įrodymus, vykdant kriminalistinę registraciją, nusikaltėlių paiešką ir sulaukymą, siekiant užkardyti nusikaltimus, ištirti jau padarytus nusikaltimus ir teisingai išspręsti baudžiamąsias bylas teisme. Žr.: Селиванов Н.А. Научно-технические средства расследования претуплений. Диссертация доктора юридических наук. Т.1.- Москва, 1965. С. 15. Kaip techninių priemonių ir specialių būdų, naudojamų nusikaltimų užkardymui, jų atskleidimui ir ištyrimui, taip pat naudojamų ir nagrinėjant bylas teismuose, visuma. Žr.: Винберг А.И. К вопросу об основах криминалистической техники как раздела науки советской криминалистики // Правоведение. 1967. N. 1. С. 91. Kaip mokslinių teiginių ir principų, besiremiančių gamtos ir technikos mokslų pasiekimais, bei jų pagrindu sukurtų kriminalistikos priemonių, metodų ir būdų, skirtų surasti, užfiksuoti, paimti ir ištirti įrodymus ir kitus kriminalistinius objektus, galinčius turėti reikšmės nustatant tiesą baudžiamojoje byloje bei užkertant kelią nusikaltimų padarymui, sistema. Žr.: Криминалистика / Под. ред. Седовой Т.А., Эсархопуло А.А.- Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского государственного университета, 2001. С. 80; Эсархопуло А.А. Криминалистика.- Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. С. 36; Криминалистика / Под. ред. Крылова И.Ф., Бастрыкина А.И.- Москва: Дело, 2001. С. 14; Россинская Е.Р. Криминалистика.- Москва: Закон и право, 1999. С. 41. Kaip teorinių teiginių ir jais pagrįstų techninių priemonių ir būdų, naudojamų įrodymams surasti, įtvirtinti, paimti ir ištirti, sistema. Žr.: Palskys E., Kazlauskas M., Danisevičius P. Криминалистика.- Vilnius: Mintis, 1985. P. 38; Kurapka E., Malevski H., Palskys E., Kuklianskis S. Криминалистика техникос pagrindai.- Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 11.

suprantama kaip sistema tik jau egzistuojančių priemonių ir metodų, kadangi ji, kaip ir visas mokslas, nuolat plėtojasi ir keičiasi¹⁹.

Teisinėje literatūroje taip pat dažnai yra sutinkamas terminas “mokslinės- techninės priemonės”, todėl yra būtina nustatyti, kokios priemonės yra apibrėžiamos šiuo terminu. Įvairūs autoriai svarbiausius mokslinių - techninių priemonių požymius apibrėžia taip: tai yra prietaisai, instrumentai, įrankiai ir jų naudojimo metodai bei būdai, naudojami įrodomąją reikšmę turinčių duomenų suradimo, fiksavimo, paėmimo, tyrimo, patikrinimo ir demonstravimo, nusikalstamų veikų išaiškinimo, tyrimo ir užkardymo²⁰, proceso veiksmų eigos ir rezultatų fiksavimo²¹, optimalių proceso sąlygų sudarymo ir procesinio darbo organizavimo²² tikslais, šios priemonės turi būti naudojamos laikantis įstatymų reikalavimų²³.

Teisinėje literatūroje terminas “mokslinės - techninės priemonės” yra naudojamas siaurąja ir plačiąja prasmėmis. Siaurąja prasme mokslinės - techninės priemonės suprantamos kaip prietaisai, instrumentai ir įrankiai, kurie naudojami praktiniame darbe nurodytais tikslais²⁴, o mokslinių - techninių priemonių samprata plačiąja prasme apima ne tik prietaisus, instrumentus

---

¹⁹ Kriminalistikos technikos raidą itin akcentavo R. Bielkinas apibrėždamas kriminalistikos techniką kaip sistemą mokslinių teiginių ir jų pagrindu kuriamų techninių (plačiąja prasme) priemonių, būdų ir metodų, skirtų įrodymų rinkimui, tyrimui ir naudojimui bei kitiems nusikaltimų atskleidimo ir užkardymo tikslams. Žr.: Белкин Р.С. Курс советской криминалистики. Т.1. Общая теория советской криминалистики.- Москва: Академия МВД СССР, 1977. С. 199; Аверьянова Т., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика.- Москва: Норма, 2002. С. 130. V. Volynskij pateikia tokią kriminalistikos technikos sampratą: tai yra sistema integralių mokslinių žinių ir jų pagrindų kuriamų mokslinių- techninių metodų, priemonių bei metodų, skirtų svarbios informacijos rinkimui, tyrimui ir naudojimui, siekiant nustatyti tiesą teismo procese. Žr.: Волынский В.А. Криминалистическая техника. Наука-техника-общество-человек.- Москва: Закон и право, 2000. С. 35.

²⁰ Pavyzdžiui, G. Gramovičius mokslines- technines priemones apibrėžia kaip prietaisus, instrumentus, įrankius, medžiagas ir jų panaudojimo metodus, specialiai sukurtus, pritaikytus ar paimtus be pakeitimų iš kitų žmonių veiklos sričių, ir naudojamus įrodymų suradimui, fiksavimui, paėmimui ir ištyrimui, taip pat kitų veiksmų atlikimui siekiant išaiškinti, ištirti bei užkardyti nusikaltimus. Žr.: Грамович Г.И. Основы криминалистической техники. Процессуальные и криминалистические аспекты.- Минск: Высшая школа, 1981. С. 29. Iš esmės analogiškus apibrėžimus pateikia ir P. Kabanov bei V. Gončarenko. Žr.: Кабанов П.П. Правовые и тактические основы использования следователем информации, полученной с помощью научно- технических средств. Автореферат диссертации кандидата юридических наук.- Москва, 1982. С.6; Гончаренко В.И. Научно-технические средства в следственной практике.- Киев: Вища школа, 1984. С. 10

²¹ Ši mokslinių- techninių priemonių panaudojimo tikslą savo apibrėžimuose nurodo A. Levi bei V. Semencovas. Žr.: Леви А.А. Процессуальные и криминалистические проблемы применения научно- технических средств в уголовном судопроизводстве. Автореферат диссертации кандидата юридических наук.- Москва, 1977. С. 7; Семенов В.А. Видео и звукозапись в доказательственной деятельности следователя. Диссертация кандидата юридических наук.- Екатеринбург, 1994. С. 16.

²² Šiuos mokslinių- techninių priemonių naudojimo tikslus nurodo V. Romanovas ir V. Semencovas. Žr.: Романов В.И. Процессуальные, тактические и этические вопросы применения научно- технических средств при расследовании претуплений. Диссертация кандидата юридических наук.- Казань, 1997. С. 28; Семенов В.А. Видео и звукозапись в доказательственной деятельности следователя. Диссертация кандидата юридических наук.- Екатеринбург, 1994. С. 25.

²³ Reikalavimą naudoti mokslines- technines priemones sutinkamai su įstatymo normomis, t.y. teisėtumo principo laikymąsi, savo pateikiamame apibrėžime akcentavo A. Makarovas. Žr.: Макаров А.М. Применение научно-технических средств при рассмотрении судами уголовных дел. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1979. С. 22. Kiti autoriai šio reikalavimo neįvardina.

ir įrankius, bet ir jų naudojimo metodus bei būdus²⁵. V. Semencovas teisingai pastebi, jog baudžiamajame procese mokslines - technines priemones reikia suprasti tik plačiąja prasme, kadangi proceso veikloje yra svarbus ne tiek techninis instrumentarijus, kiek jo naudojimo tvarka²⁶. Mes visiškai pritartume šiai nuomonei, kadangi tiek techninis instrumentarijus, tiek jo naudojimo metodai ir būdai yra kriminalistikos mokslo sritis. Baudžiamojo proceso mokslui svarbu tai, kad naudojamos techninės priemonės padėtų pasiekti proceso tikslus, svarbu nustatyti, koku mastu ir kaip reikia reglamentuoti techninių priemonių naudojimo tvarką, atskirus proceso veiksmus, kurių metu yra naudojamos techninės priemonės, kokia yra gautų rezultatų įrodomoji reikšmė.

Mokslinėje literatūroje galima sutikti siūlymų terminą “mokslinės - techninės priemonės” pakeisti terminu “techninės - kriminalistinės priemonės”. Šie siūlymai motyvuojami tuo, kad terminas “mokslinė- techninė priemonė” neatspindi specifinių kriminalistinių tikslų ir yra pernelyg pretenzingas, o daugelis priemonių, naudojamų kriminalistikoje, negali būti vadinamos mokslinėmis (pvz., plaktukas arba žirkklės)²⁷. P. Elkind teigia, jog dažniausiai techninės - kriminalistinės priemonės baudžiamajame procese naudojamos siekiant surasti, užfiksuoti, patikrinti ir ištirti įrodymus, o mokslinės - techninės priemonės gali ir pačios būti įrodymais (pvz., dokumentai), jos gali būti ir įrodymų fiksavimo priemonės (pvz., garso įrašas).²⁸

Teisinėje literatūroje dažnai sutinkama mokslinių - techninių priemonių klasifikacija pagal jų kilmę, ir ši klasifikacija gali padėti atriboti jau anksčiau aptartus terminus “kriminalistikos technika”, “mokslinės - techninės priemonės”, “techninės - kriminalistinės priemonės”. Mokslinės - techninės priemonės pagal jų kilmę yra skirstomos į:

- 1) specialiai sukurtas kriminalistikai;
- 2) pritaikytas kriminalistikai jas tam tikru būdu pakeitus;
- 3) naudojamas kriminalistikoje be jokių pakeitimų (bendrosios paskirties)²⁹.

---

²⁴ Семенцов В.А. Видео и звукозапись в доказательственной деятельности следователя. Диссертация кандидата юридических наук.- Екатеринбург, 1994. С.25.

²⁵ Грамович Г.И. Основы криминалистической техники. Процессуальные и криминалистические аспекты.- Минск: Высшая школа, 1981. С. 25; Курс советского уголовного процесса. Общая часть.- Москва, 1989. С. 223.

²⁶ Семенцов В.А. Видео и звукозапись в доказательственной деятельности следователя. Диссертация кандидата юридических наук.- Екатеринбург, 1994. С. 22.

²⁷ Белкин Р.С. Ленинская теория отражения и методологические проблемы советской криминалистики.- Москва, 1970. С. 73.

²⁸ Элkind П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовно- процессуальном праве.- Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1976. С. 111.

²⁹ Грамович Г.И. Основы криминалистической техники. Процессуальные и криминалистические аспекты.- Минск: Высшая школа, 1981. С. 26-28; Колмаков В.П. О теоритических основах систематизации методов, приёмов и средств советской криминалистики // Правоведение. 1965. № 4. С. 122.

Ši klasifikacija įgalina atriboti nagrinėjamus terminus pagal techninį instrumentarijų. Didžiąją dalį baudžiamajame procese naudojamų techninių priemonių sudaro bendrosios paskirties techninės priemonės (fotografavimo, vaizdo ir garso įrašymo priemonės ir pan.), kurios nėra specialiai pritaikytos kriminalistikai. Kriminalistikos technikai priskirtinos techninės priemonės, kurios buvo specialiai sukurtos ar pritaikytos kriminalistikai jas vienaip ar kitaip keičiant, taip pat techninės priemonės, kurių konstrukcija nors ir nebuvo pakeista, tačiau jos buvo pritaikytos kriminalistikai sukuriant specialią jų naudojimo metodiką³⁰. Kitaip tariant, bet kuris fotoaparatas ar mikroskopas gali tapti “kriminalistiniu”, jei jis adaptuojamas ir metodiškai pritaikomas spręsti techninius - kriminalistinius uždavinius³¹. Pavyzdžiui, jei fiksuojant apklausos eigą vaizdo kamera naudojama vadovaujantis mokslininkų pateikiamomis kriminalistinėmis rekomendacijomis,³² ją galima laikyti kriminalistine technika. Literatūroje nurodoma, jog techninėmis - kriminalistinėmis priemonėmis taip pat reikia laikyti tik tas priemones, kurios yra specialiai sukurtos kriminalistikai, arba kurios buvo sukurtos kaip bendrosios paskirties technika, tačiau buvo specialiai (konstrukciškai ar metodologiškai) pritaikytos kriminalistikai³³. Techninių priemonių sukūrimas ar pritaikymas tirti nusikalstamas veikas yra pagrindinis kriterijus, įgalinantis jas priskirti kriminalistikos technikai ir techninėms - kriminalistinėms priemonėms. Dalis mokslinių - techninių priemonių yra dvigubos ar net trigubos paskirties, jos pagal savo konstrukciją ir naudojimo būdus bei metodiką gali būti naudojamos tiek spręsti baudžiamąjo proceso uždavinius, tiek ir visiškai kitose gyvenimo sferose. Taigi matome, jog terminas “mokslinės - techninės priemonės” yra platesnis už terminus “kriminalistikos technika” ir “techninės - kriminalistinės priemonės”, kadangi apima ne tik priemones, sukurtas ar specialiai pritaikytas kovai su nusikalstamumu, tačiau ir priemones, naudojamas ir kitose mokslo ar technikos šakose ir kurios baudžiamajame procese yra naudojamos be jokių perdirbimų, be metodinio adaptavimo ir todėl kriminalistinėmis nevadintinos. Visa kriminalistikos technika ir techninės - kriminalistinės priemonės tuo pačiu metu yra ir mokslinės - techninės, tačiau ne visas mokslines - technines priemones galima

---

³⁰ Волынский А.Ф. Почему слабо используется криминалистическая наука и техника? // Социалистическая Законность. 1988. N. 10. С. 24.

³¹ Волынский В.А. Криминалистическая техника. Наука-техника-общество-человек.- Москва: Закон и право, 2000. С. 32.

³² Pavyzdžiui, tokios rekomendacijos yra pateikiamos- Анцелис П. Подготовка к допросу и допрос подозреваемых обвиняемых по материалам уголовных дел по линии БХСС // Бюллетень МВД Литовской ССР. 1988. № 2. С. 43-44; Teisiniai medicininiai smurto aspektai / Ancelis P., Andriuškevičienė R., Bandzevičienė ir kt.- Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 209.

³³ Селиванов Н.А. Советская криминалистика: система понятий.- Москва: Юридическая литература, 1982. С. 58; Грамович Г.И. Вопросы применения научно- технических средств при расследовании преступлений. Диссертация кандидата юридических наук.- Минск, 1970. С. 29-31.

priskirti kriminalistikos technikai ir techninėms - kriminalistinėms priemonėms. Pavyzdžiui, paprasti bendrosios paskirties garso magnetofonai yra naudojami apklausų eigos fiksavimui, todėl jie laikytini baudžiamajame procese naudojamomis mokslinėmis - techninėmis priemonėmis, tačiau jų negalima priskirti prie kriminalistikos technikos, kadangi garso magnetofonai naudojami be jokių konstrukcinių pakeitimų, įrašant apklausą paprastai nesivadovaujama specialiomis kriminalistinėmis rekomendacijomis. Tuo metu įprastas fotoaparatas, kuris gali būti naudojamas fiksuojant tyrimo veiksmo eigą, gali tapti ir "kriminalistiniu", jei fotografuojant daiktus, reikšmingus tyrimui, bus naudojamos specialiais objektyvais, ilginamaisiais žiedais ir kt., jei fotografuojama siekiant kriminalistinių tikslų (išryškinti tam tikrus objekto požymius ir pan.), jei laikomasi kriminalistinių metodų (fotografuojama esant specialiam apšvietimui, parenkamos specialios fotomedžiagos ir pan.).

Nagrinęjami terminai skiriasi ir pagal jais apibrėžiamų techninių priemonių naudojimo sferos apimtį bei naudojimo tikslus. Mokslinių - techninių priemonių naudojimo sfera yra kur kas platesnė nei kriminalistikos technikos bei kriminalistinių - techninių priemonių. Kriminalistikos technika ir techninės - kriminalistinės priemonės gali būti naudojamos baudžiamajame, civiliniame, administraciniame procesuose, siekiant įgyvendinti šių procesų tikslus, o mokslinių - techninių priemonių naudojimo sfera yra kur kas platesnė nei kova su teisės pažeidimais, jos yra naudojamos ir kitose gyvenimo srityse³⁴. Skiriasi ir kriminalistikos technikos, kriminalistinių - techninių priemonių bei mokslinių - techninių priemonių naudojimo apimtis pačiame baudžiamajame procese. Kriminalistikos technika daugiausiai yra naudojama ieškant, fiksuojant, paimant ir tiriant įrodomąją reikšmę turinčius duomenis bei užkardant nusikalstamas veikas, o mokslinės - techninės priemonės, be jau nurodytų tikslų ir paskirties, naudojamos ir proceso veiksmų eigos bei rezultatų fiksavimui, proceso veiksmų organizavimui bei atlikimui, užfiksuotos informacijos išsaugojimui ir perdavimui bei kitais tikslais.

Atskiriant "mokslinių - techninių priemonių" ir "techninių- kriminalistinių priemonių" terminus gali kilti klausimas, ar visos techninės - kriminalistinės priemonės yra ir mokslinės - techninės priemonės? Kai kurie autoriai teigia, jog tam tikros techninės - kriminalistinės priemonės negali būti vadinamos mokslinėmis ir savo teiginį argumentuoja tuo, kad jos buvo

---

³⁴ Панюшкин В.А. Научно-технический прогресс и уголовное судопроизводство. Правовые аспекты.- Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1985. С. 72; Элкин П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовно-процессуальном праве.- Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1976. С. 111; Грамович Г.И. Основы криминалистической техники. Процессуальные и криминалистические аспекты.- Минск: Высшая школа, 1981. С. 26.

sukurtos seniai ir jas naudoti įprasta³⁵. Tačiau su tokiu požiūriu negalima sutikti. Bet kuri techninė priemonė gali būti vadinama mokslinė - techninė, jei ji nors kiek yra tobulinta taikant šiuolaikines technikos žinias. Nuorodos į tai, kad priemonės sukurtos jau seniai, negali būti pripažintos pagrįstomis, kadangi mokslinė idėja lieka mokslinė, nors kuriant konkrečią techninę priemonę ja buvo vadovaujamosi seniai. Manytume, jog visos techninės - kriminalistinės priemonės tuo pat metu yra ir mokslinės - techninės priemonės, - tai galime teigti vadovaudamiesi jau pateikta techninių- kriminalistinių priemonių samprata, pagal kurią techninėms - kriminalistinėms priemonėms priskiriamos tik specialiai kriminalistikai sukurtos ar pritaikytos priemonės. Akivaizdu, jog sukurti ar pritaikyti technines priemones kriminalistikai nesinaudojant mokslo žiniomis yra praktiškai neįmanoma.

Taigi terminu “mokslinės- techninės priemonės” yra apibūdinamas platesnis objektų ratas nei terminais “kriminalistikos technika”, “techninės- kriminalistinės priemonės”, ir nagrinėjant techninių priemonių naudojimą procesiniu aspektu yra priimtinesnis būtent pirmasis terminas. Baudžiamojo proceso požiūriu, nėra svarbu, ar techninės priemonės buvo specialiai sukurtos kriminalistikai, ar kriminalistikoje naudojamos bendrosios paskirties techninės priemonės, - svarbu, kad jos padėtų pasiekti proceso tikslus, - todėl šis terminas turėtų būti suprantamas pačia plačiausiaja prasme.

Kaip jau minėta, mokslinėje literatūroje yra vartojamas ir terminas “techninės priemonės”. Manytume, jog pirmiausiai yra būtina išsiaiškinti, kas apskritai yra suprantama kaip technika.

Terminas “technika” (gr. *techne* – menas, meistriškumas, mokėjimas) gali būti suprantamas trimis prasmėmis- kaip veiklos materialinės priemonės, kaip darbe naudojamų būdų, metodų visuma ir mokėjimas jais naudotis, ir kaip mašinos, mechanizmai, įrenginiai³⁶. Pirmąją prasme technika - tai žmonijos veiklos medžiaginės priemonės, kurios palengvina žmonių darbą, daro jį našesnį, padeda keisti gamtą pagal žmonių poreikius. Technika padeda kurti materialines ir kultūrinės vertybes, gauti, perduoti ir keisti energiją, tirti gamtą ir visuomenę, rinkti, saugoti, apdoroti ir perduoti informaciją³⁷. Techninės priemonės gali būti suprantamos kaip sąmoningos žmogaus veiklos metu dirbtinai sukurtos materialios priemonės³⁸. Kuriant bet kurią techninę priemonę yra ar buvo naudojamosi mokslinėmis žiniomis. Nors

³⁵ Турчин Д.А. Исследование места происхождения. Диссертация кандидата юридических наук.- Ленинград, 1968. С. 111.

³⁶ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas / Kleinys St., Klimavičius J., Paulauskas J. ir kt.- Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. P. 837.

³⁷ Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. T. 11.- Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1983. P. 223.

daugelį paprastesnių techninių priemonių žmonija naudoja jau daug amžių, šiandien jos įprastos ir atrodo primityvios, tačiau jas kuriant kažkada buvo naudojamos, nors ir elementariomis, bet mokslinėmis žiniomis. Mokslinė idėja, įkūnyta techninėje priemonėje, negali dingti, ji lieka sukurtame daikte. Visų, net ir paprasčiausių, techninių priemonių veikimas yra pagrįstas vienais ar kitais fizikos, chemijos ar kitų mokslų dėsniais. Pavyzdžiui, naudotis paprasčiausia lupa galima tik todėl, kad jos veikimas pagrįstas fizikos dėsniais apie šviesos spindulių lūžimą. Tai leidžia daryti išvadą, jog kiekviena techninė priemonė tuo pačiu yra ir mokslinė - techninė priemonė. Todėl tiek terminas “mokslinės- techninės priemonės”, tiek terminas “techninės priemonės” apibrėžia tuos pačius objektus, ir, mūsų nuomone, nagrinėjant tiriamą temą baudžiamuoju procesiniu aspektu, turėtų būti naudojamas terminas “techninės priemonės” eliminuojant žodį “mokslinės”.

Iki šiol aptarėme, kaip technines priemones apibrėžia įvairūs autoriai, kurie techninių priemonių požymiai nurodomi kaip svarbiausi ir kt. Šiame skirsnyje nagrinėjant anksčiau aptartus klausimus daugiausiai buvo remiamasi kriminalistikos mokslo atstovų mintimis. Tačiau kiekvienoje procesinėje teisės šakoje techninių priemonių panaudojimas turi tam tikrų ypatumų, galinčių turėti įtakos formuluojant techninių priemonių sampratą baudžiamuoju procesiniu aspektu, todėl būtina išsiaiškinti, ar jau aptarti teiginiai tinka formuluojant techninių priemonių sampratą baudžiamuoju procesiniu aspektu.

1.2. Baudžiamoji procesinė techninių priemonių samprata

Manytume, jog siekiant apibrėžti techninių priemonių sampratą baudžiamuoju procesiniu aspektu pirmiausiai reikėtų apžvelgti, kaip techninės priemonės yra suprantamos teisės aktuose. Nei Lietuvos, nei mūsų nagrinėtuose užsienio valstybių įstatymuose, reglamentuojančiuose baudžiamąjį procesą, techninių priemonių sąvoka nėra atskleidžiama. Lietuvos Respublikos BPK tik dviejuose straipsniuose yra paminėtas terminas “techninės priemonės”- 179 straipsnyje kalbama apie tyrimo veiksmo fiksavimui panaudotas technines priemones, o 205 straipsnyje kalbama apie daiktų, dokumentų ir kitų objektų tyrimą techninėmis priemonėmis. Nors įstatymas ir neduoda bendros techninių priemonių sąvokos, tačiau įvairiuose kodekso straipsniuose yra minimos atskiros techninės priemonės (48, 81, 92, 96, 154, 156, 160, 179, 183, 186, 190, 192, 193, 194, 205, 207, 260, 276, 279, 282, 290 straipsniuose kalbama apie fotografavimą, filmavimą, vaizdo ir garso įrašymą, magnetinius, lazerinius ir elektroninius įrašus,

---

³⁸ Панюшкин В.А. Правовые основы использования достижений научно- технического прогресса в уголовном судопроизводстве. Диссертация кандидата юридических наук.- Воронеж, 1980. С. 103.

telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolę ir įrašus, apklausą vaizdo ir garso nuotolinio perdavimo priemonėmis). Manytume, jog įstatyme vartojamas terminas “techninės priemonės” apima visas šias išvardintas atskiras technines priemones, tačiau tai nėra išsamus ir baigtinis techninių priemonių, kurias galima naudoti baudžiamajame procese, sąrašas.

Apie technines priemones kalbama ir Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatyme. Šio įstatymo 3, 7, 10 ir 17 straipsniuose yra vartojamas terminas “techninės priemonės”, tačiau šio termino turinys nėra atskleidžiamas. Yra tik išskiriami du techninių priemonių naudojimo būdai - naudojimas specialia tvarka (tai techninių priemonių naudojimas kontroliuojant ar fiksuojant asmenų pokalbius, kitokį susižinojimą ar veiksmus ir kuriam reikalingas teismo sankcionavimas) ir panaudojimas bendra tvarka (kitais atvejais, kai nereikalingas teismo sankcionavimas). Todėl šiame įstatyme vartojamą terminą “techninės priemonės” reikėtų suprasti pačia plačiausia prasme.

Terminas “techninės priemonės” yra vartojamas ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 186⁴ straipsnyje, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 38 straipsnyje, šiose normose taip pat paminėtas filmavimas, fotografavimas, garso ir vaizdo įrašai, tačiau iš nurodytų straipsnių konstrukcijos galima daryti išvadą, jog tai nėra baigtinis galimų panaudoti techninių priemonių sąrašas. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 9 straipsnyje ir Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 11 straipsnyje yra tiesiogiai nurodyta, jog teismas gali naudoti “bet kurias technines priemones” ir nėra pateikiamas joks sąrašas techninių priemonių, kurias gali naudoti teismas. Šiuose straipsniuose taip pat yra pateiktas nebaigtinis sąrašas techninių priemonių (garso ir vaizdo įrašymas, filmavimas, fotografavimas), kurias gali ar kurių negali naudoti byloje dalyvaujantys asmenys. Baigtinis galimų panaudoti techninių priemonių sąrašas yra pateikiamas tik Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatyme - 18 ir 52 straipsniuose nurodoma, kad galima fotografuoti, filmuoti, daryti vaizdo ir garso įrašus, ir nėra numatyta galimybė naudoti kokias nors kitas technines priemones. Nė viename iš paminėtų įstatymų nėra pateikiama bendroji techninių priemonių samprata. Atskiros techninės priemonės (fotografavimas, vaizdo ir garso įrašymas) yra minimos ir Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatyme.

Užsienio valstybių baudžiamąjį procesą reglamentuojančiuose įstatymuose taip pat neradome techninių priemonių apibrėžimo. Terminas “techninės priemonės” yra vartojamas Lenkijos, Čekijos, Rusijos baudžiamojo proceso kodeksuose, Italijos ir Norvegijos BPK yra vartojamas terminas “mechaninės priemonės”, tačiau šių terminų samprata nėra pateikiama. Tiek šių, tiek kitų valstybių kodeksuose taip pat yra vardinamos atskiros techninės priemonės - Italijos

BPK minimi garso ir vaizdo įrašai, telefoninių pokalbių klausymasis³⁹, Lenkijos BPK- vaizdo ir garso įrašai, telefoninių pokalbių klausymasis⁴⁰, Norvegijos BPK- fotografavimas, vaizdo įrašai, telefoninių pokalbių klausymasis⁴¹, Vokietijos BPK- fotografavimas, telefoninių pokalbių klausymasis, elektroninė skaičiavimo mašina, garso įrašų darymas⁴², Prancūzijos baudžiamojo proceso įstatyme yra kalbama tik apie fotografavimą ir telefoninių pokalbių klausymąsi⁴³. Švedijos BPK minimi garso įrašai, fotografavimas, telefoninių pokalbių klausymasis⁴⁴, Rusijos Federacijos BPK- fotografavimas, filmavimas, garso ir vaizdo įrašai, telefoninių pokalbių klausymasis, dokumentų kopijavimas techninėmis priemonėmis ir kt.⁴⁵, Maltos baudžiamojo proceso įstatyme - fotografavimas, elektromagnetiniai įrašai⁴⁶. Europos Tarybos Ministrų komiteto priimtose rekomendacijose bei Europos Tarybos Konvencijoje taip pat yra vartojamas terminas “techninės priemonės”⁴⁷, kalbama ir apie tam tikras technines priemones - vaizdo ir garso įrašus, telefoninių pokalbių klausymąsi, kompiuteriniais tinklais perduodamos informacijos kontrolę, internetą, komunikacijų techniką, kompiuterinę techniką, elektronines duomenų bazes, vaizdo konferencijas ir kt.⁴⁸

---

³⁹ Codice Di Procedura Penale (approvato 22 settembre 1988) // <http://www.studiocelentano.it/codici/cpp/>; prisijungimo laikas: 2004-09-15.

⁴⁰ Polish Code of Criminal Procedure // http://www.era.int/domains/corpus-juris/public_pdf/polish_ccp.pdf; prisijungimo laikas: 2004-09-16.

⁴¹ Act of 22 May 1981 No. 25 relating to Legal Procedure in Criminal Cases (The Criminal Procedure Act of Norway) // <http://www.ub.uio.no/ujur/ulovdata/lov-19810522-025-eng.doc>; prisijungimo laikas: 2004-09-10.

⁴² German Code of Criminal Procedure (Strafprozessordnung, STPO) // <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StPO.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-05.

⁴³ French Code of Criminal Procedure // <http://admi.net/code/index-CPROCEPEL.html>; prisijungimo laikas: 2004-09-05.

⁴⁴ The Swedish Code of Judicial Procedure (adopted in 1942) // <http://www.legislationline.org/view.php?document=60751>; prisijungimo laikas: 2004-09-10.

⁴⁵ Уголовно- процессуальный кодекс Российской Федерации. Официальный текст.- Москва: Омега-Л, 2003.

⁴⁶ Criminal code of Malta // <http://www2.justice.gov.mt/lom/search.asp?StepID=1&LangID=E&PubID=LG&PSB=P&SearchType=1&txtSearchString=criminal+>; prisijungimo laikas: 2004-09-18.

⁴⁷ Recommendation No. R (95) 13 “Concerning problems of criminal procedural law connected with information technology”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r13.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-20.

⁴⁸ Recommendation No. R (2001) 2 “Concerning the design and re-design of court systems and legal information systems in a cost-effective manner”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 28 February 2001 // <http://cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r2.htm>; Recommendation No. R (2001) 3 “On the delivery of court and other legal services to the citizen through the use of new technologies”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 28 February 2001 // <http://cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r3.htm>; Recommendation No. R (2001) 11 “Concerning guiding principles on the fight against organized crime”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 19 September 2001 // <http://cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r11.htm>; Recommendation No. R (97) 13 “Concerning intimidation of witnesses and the rights of the defense”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 10 September 1997 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1997/97r13.htm>; Recommendation No. R (96) 8 “On crime policy in Europe in a time of change”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 5 September 1996 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1996/96r8.htm>; Recommendation No. R (95) 13 “Concerning problems of criminal procedural law connected with information technology”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r13.htm>; Recommendation No. R (95) 12 “On the

Manytume, jog įstatyme naudojant terminą “techninės priemonės” ir neįtvirtinant išsamaus ir baigtinio techninių priemonių sąrašo, šis terminas turėtų būti suprantamas plačiaja prasme, todėl darytina išvada, jog galiojantis baudžiamojo proceso įstatymas nedraudžia naudoti jokių techninių priemonių, kurios gali padėti pasiekti proceso tikslus. Tačiau tai nereiškia, jog baudžiamajame procese turi būti leidžiama panaudoti apskritai bet kurias technines priemones. Sprendžiant klausimą, kurias technines priemones yra leistina panaudoti, reikia akcentuoti, jog šios priemonės turi atitikti teisėtumo, žmogaus teisių ir laisvių apsaugos, humanizmo, saugumo ir kitų principų reikalavimus. Šiuos techninių priemonių naudojimą keliamus reikalavimus plačiau nagrinėsime kitame šios dalies skyriuje, todėl dabar jų neanalizuosime. Reikėtų tik pažymėti, jog baudžiamojo proceso įstatymas turėtų leisti (nedrausti) naudoti visas technines priemones, kurios gali padėti atskleisti, ištirti nusikalstamas veikas ir išnagrinėti bylas teismuose, išskyrus atvejus, kai šių priemonių naudojimas prieštarauja jų naudojimo principams.

Apžvelgę jau išdėstytas įvairių mokslininkų mintis galime teigti, kad techninės priemonės literatūroje daugiausiai analizuojamos kriminalistiniu aspektu. Šiame darbe mums svarbiau būtų išskirti baudžiamuosius procesinius techninių priemonių sampratos aspektus. Kriminalistikos ir baudžiamojo proceso santykį viename iš savo darbų labai aiškiai apibrėžė P. Danisevičius ir E. Palskys teigdami, kad baudžiamojo proceso įstatymai nustato nusikaltimų tyrimo ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo tvarką, o kriminalistika nurodo, kaip toji tvarka turi būti įgyvendinama, kokie ir kaip turi būti naudojami taktiniai būdai ir techninės priemonės; kriminalistika remiasi baudžiamojo proceso įstatymų normomis, o šios normos sudaro teisinį kriminalistikos pagrindą⁴⁹. Baudžiamojo proceso teisės dalykas pirmiausiai yra teisės normos, o kriminalistikos mokslo pagrindu yra paruošiamos taktinės ir metodinės taisyklės, kurios yra rekomendacinio pobūdžio⁵⁰. Panašiai aiškintinas ir techninių priemonių sampratos kriminalistiniu aspektu ir šios sampratos baudžiamuoju procesiniu aspektu santykis. Tvarka - tai, kas atitinka darną, sistemą,

---

management of criminal justice”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r12.htm>; Recommendation No. R (95) 11 “Concerning the selection, processing, presentation and archiving of court decisions in legal information retrieval systems”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r11.htm>; Recommendation No. R (87) 18 “Concerning the simplification of criminal justice”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 September 1987 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1987/87r18.htm>; Recommendation No. R (85) 10 “Concerning the practical application of the European convention on mutual assistance in criminal matters in respect of letters rogatory for interception of telecommunications”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 28 June 1985 // <http://cm.coe.int/stat/E/Public/1985/85r10.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-03; Europos Tarybos Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios, 2004, Nr. 154-5599.

⁴⁹ Danisevičius P., Palskys E. Kai kurie kriminalistinių rekomendacijų peraugimo į baudžiamojo proceso įstatymo normas teoriniai klausimai ir jų sprendimas Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekse // Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. 1966. T. VI. P. 165- 167.

⁵⁰ Danisevičius P., Kazlauskas M., Palskys E. Lietuvos TSR baudžiamasis procesas.- Vilnius: Mintis, 1978. P. 19.

normą⁵¹. Baudžiamojo proceso įstatymas turėtų įtvirtinti techninių priemonių panaudojimo įstatyminę tvarką, nustatančią bendrą jų panaudojimo normų - taisyklių⁵² sistemą, pagrindus, sąlygas, t.y. sureguliuoti procesinius veiksmus bei sprendimus ir iš jų kylančius teisinius santykius. Pažymėtina, jog ši įstatyme įtvirtinta tvarka, taisyklių sistema turi būti norminio, t.y. bendrojo, pobūdžio, įstatyme turi būti įtvirtintos tik pačios bendriausios ir svarbiausios techninių priemonių naudojimo taisyklės. Tačiau kriminalistika turi padėti įgyvendinti šias bendrąsias techninių priemonių naudojimo taisykles praktikoje, šis mokslas turi numatyti ir patarti, kaip kiekvienu konkrečiu atveju reikia taikyti įstatymo normas ir kaip kiekvienu konkrečiu atveju reikia naudoti vieną ar kitą techninę priemonę. Pavyzdžiui, BPK 156 straipsnyje yra numatyta, jog įtariamasis ir kaltinamasis gali būti fotografuojami, filmuojami ir pan., tačiau šioje normoje yra tik numatyta principinė galimybė panaudoti šią procesinės prievartos priemonę ir nurodyta, kokį sprendimą priimti, jei įtariamasis ar kaltinamasis nesutinka. O kaip praktiškai atlikti šį proceso veiksmą nurodo kriminalistika - šis mokslas nagrinėja registracinio (arba atpažįstamojo, signalinio)⁵³ fotografavimo metodus, nurodo, kokias konkrečias technines priemones reikėtų naudoti, kaip reikėtų fotografuoti ir pan. BPK 191 - 194 straipsniuose numatyta, jog parodymo atpažinti metu rodomų asmenų ar kitų objektų grupė turėtų būti nufotografuojama ar kitaip vizualiai užfiksuojama, o kriminalistikos rekomendacijos pataria, jog iš pradžių turėtų būti nufotografuojama rodomų asmenų ar kitų objektų grupė, po to turėtų būti nufotografuotas asmuo, rodantis jo atpažintą asmenį ar objektą, ir pan. Tiek techninis instrumentarijus, konkrečios techninių priemonių rūšys, tiek techninių priemonių naudojimo metodika ir būdai yra svarbesni kriminalistikos mokslui. Baudžiamojo proceso teisei svarbu nustatyti, kurių techninių priemonių naudojimo tvarką reikia reglamentuoti, kokia apimtimi, kokia turi būti nustatyta techninių priemonių naudojimo tvarka tiek bendrai, tiek atliekant atskirus proceso veiksmus, ir kaip gauti rezultatai gali būti naudojami įrodinėjimo procese.

Manytume, jog tiksliau apibrėžti techninių priemonių sampratos baudžiamuoju procesiniu ir kriminalistiniu aspektais santyki galėtų teisinėje literatūroje, taip pat Lietuvos bei daugelio kitų valstybių baudžiamojo proceso įstatymuose sutinkamos sąvokos "specialios žinios" santykio su sąvoka "techninės priemonės" analizė. Lietuvoje atskirus specialių žinių panaudojimo aspektus tiriant nusikalstamas veikas nagrinėjo daugelis kriminalistikos ir

---

⁵¹ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas / Kleinys St., Klimavičius J., Paulauskas J. ir kt.- Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. P. 865.

⁵² Taisyklė- teiginys, reiškiantis dėsni, principą, normą, savybę. Žr.: Dabartinės lietuvių kalbos žodynas / Kleinys St., Klimavičius J., Paulauskas J. ir kt.- Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. P. 827.

⁵³ Kurapka E., Malevski H., Palskys E., Kuklianskis S. Kriminalistikos technikos pagrindai.- Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 74.

baudžiamojo proceso mokslininkų: G. Berliandas⁵⁴, P. Kuconis⁵⁵, S. Kuklianskis⁵⁶, V. E. Kurapka⁵⁷, H. Malevski⁵⁸, E. Palskys⁵⁹, J. Rinkevičius⁶⁰, K. J. Stungys⁶¹, B. Škliras⁶², tačiau išsamiausiai kompleksiskai šiuos klausimus ištyrinėjo P. Pošiūnas⁶³ ir J. Juškevičiūtė⁶⁴.

Specialios žinios buvo suprantamos kaip mokslinės žinios, pagrįstos giliu kurios nors mokslo, technikos, meno ar amato srities pažinimu⁶⁵, kaip žinios iš gamtos, techninių, ekonominių bei kitų mokslų, kurių paprastai neturi asmenys, įgiję teisinį profesinį pasirengimą⁶⁶. Specialių žinių samprata buvo plačiai nagrinėjama Rusijos, Lenkijos, Vokietijos, Jungtinių Amerikos Valstijų kriminalistinėje literatūroje. Išsamiai ištyrinėjusi įvairių mokslininkų pateikiamas specialiųjų žinių sampratas J. Juškevičiūtė specialias žinias baudžiamąja procesine prasme apibrėžė kaip galias mokslo, technikos ar bet kurios kitos žmogiškosios veiklos srities žinias, įgytas išsilavinimo ir specialaus parengimo arba profesinės veiklos dėka, naudojamas gauti įrodomajai arba kitai informacijai, būtinai nusikaltimui ištirti⁶⁷. K. J. Stungys procesine

⁵⁴ Берлянд Г.С. Понятие использования доказательств в советском уголовном процессе // Экспертиза при расследовании преступлений. 1971. Выпуск № 9. С. 22- 32.

⁵⁵ Kuconis P. Specialių žinių panaudojimas kai kurių nusikaltimų rūšių tyrimo metodikos struktūroje// Mokslinės konferencijos “Teismo ekspertizės aktualijos” tezės (1991 m. lapkričio 12- 13 d.).- Vilnius, 1991. P. 50- 51.

⁵⁶ Kuklianskis S. Nusikaltimų aiškinimo problemos // Lietuvos Policijos akademijos mokslo darbai. 1994. T. II. P. 81- 88; Kuklianskis S., Žurauskas A. Aktualios procesinės ir kriminalistinės nusikaltimų išaiškinamumo problemos // Lietuvos Policijos akademijos mokslo darbai. 1993. T. I. P. 54- 61.

⁵⁷ Kurapka E., Pošiūnas P. Dėl kriminalistikos mokslo ir technikos panaudojimo tiriant nusikaltimus bei nagrinėjant bylas teisme // Kriminalinė justicija: Lietuvos Policijos akademijos mokslo darbai. 1997. T. IV. P. 65- 68.

⁵⁸ Juškevičiūtė J., Malevski H. Dėl “specialių žinių” termino apibrėžimo (lyginamoji studija) // Kriminalinė justicija: Lietuvos Policijos akademijos mokslo darbai. 1997. T. VI. P. 35- 44.

⁵⁹ Palskys E. Procesinė specialisto padėtis parengtiniame tardyme // Socialistinė teisė. 1968. Nr. 3. P. 21- 28; Palskys E. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso raida 1990- 1994 metais // Kriminalinė justicija: Mokslo darbai. 1995. T. IV. P. 94- 114.

⁶⁰ Rinkevičius J. Specialisto atliekamas tyrimas ir ekspertizės darymas // Mokslinės konferencijos “Teismo ekspertizės aktualijos” tezės (1991 m. lapkričio 12- 13 d.).- Vilnius, 1991. P. 9- 10; Rinkevičius J. Specialių žinių samprata ir teismo ekspertų kompetencija // Teisė. 2000. Nr. 37. P. 97- 102.

⁶¹ Стунгис К.Ю. Применение специальных автотехнических знаний в расследовании и судебном рассмотрении дел о нарушении правил безопасности движения и эксплуатации автотранспорта. Автореферат диссертации кандидата юридических наук.- Москва, 1973; Stungys K. Specialių žinių samprata ir panaudojimo ypatumai // Jurisprudencija: Mokslo darbai. 2004. T. 52 (44). P. 81- 91.

⁶² Шкляр Б.М. Почему некоторые квартирные кражи остаются нераскрытыми // Вопросы борьбы с преступностью и судебной экспертизы. Сборник научных трудов. Выпуск № 9. - Вильнюс, 1988. С. 95- 104.

⁶³ Pošiūnas P. Didinti ekspertizės vaidmenį baudžiamajame procese // Teisės apžvalga. 1991. Nr. 1. P. 3- 8; Pošiūnas P. Teismo ekspertizės pagrindai.- Vilnius, 1994; Pošiūnas P. Ekspertizė naujajame baudžiamojo proceso įstatyme // Teisės problemos. 1994. Nr. 1. P. 76- 80; Пошюнас П. Применение специальных бухгалтерских познаний при расследовании уголовных дел. Автореферат диссертации кандидата юридических наук.- Ленинград, 1970; Пошюнас П. Научные основы судебной ревизии и судебно- экономических экспертиз. Автореферат диссертации доктора юридических наук.- Ленинград, 1989.

⁶⁴ Juškevičiūtė J. Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė. (6F).- Vilnius, 1998; Juškevičiūtė J. Specialių žinių panaudojimo tiriant nusikaltimus procesinių formų apžvalga // Jurisprudencija: Mokslo darbai. 1998. T. 9 (1). P. 102- 109.

⁶⁵ Palskys E. Procesinė specialisto padėtis parengtiniame tardyme // Socialistinė teisė. 1968. Nr. 3. P. 23.

⁶⁶ Пошюнас П. Применение бухгалтерских познаний при расследовании преступлений.- Вильнюс, 1977. С. 10.

⁶⁷ Juškevičiūtė J. Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė. (6F).- Vilnius, 1998. P. 26; Juškevičiūtė J., Malevski H. Dėl “specialių žinių” termino

prasme specialias žinias apibrėžia kaip procesinį, savarankišką pažinimo metodą, kurio turinį sudaro aukštesnis nei vidutinis žmonių bendravimo ir veiklos žinių lygis, reikalingas betarpiškam informacijos, siejamos su byla, atskleidimui ir suvokimui, ir procesinė realizavimo forma eksperto ar specialisto kompetencijos lygmenyje⁶⁸.

Iš pateiktų apibrėžimų galima išskirti vieną iš svarbiausių specialių žinių požymių - tai ne visuotinai žinomos, nekasdienės ir neteisinės žinios. Visuotinai žinomos žinios - tai žinios, išplaukiančios iš bendragyvenimiškos patirties⁶⁹. Siekiant nustatyti sąvokų “specialios žinios” ir “techninės priemonės” santykį būtina nustatyti specialių žinių naudojimo formas, t.y. būdus, kuriais specialios žinios naudojamos baudžiamajame procese. Anksčiau galiojusiam 1961 m. priimtame BPK buvo įtvirtintos šios procesinės specialių žinių naudojimo formos: specialisto dalyvavimas tardymo veiksmuose, specialisto išvada, ekspertizė, revizija ir patikrinimas⁷⁰. Naujajame baudžiamojo proceso kodekse revizija ir patikrinimas nebėra išskiriami kaip atskiri proceso veiksmai, todėl atitinkamai sumažėjo ir specialių žinių naudojimo procesinių formų.

Nustačius sąvokos “specialios žinios” turinį ir specialių žinių panaudojimo formas galima konstatuoti, jog specialios žinios į baudžiamąjį procesą patenka per du proceso dalyvius - specialistą ir ekspertą. Specialistas, dalyvaudamas proceso veiksmuose arba atlikdamas jam pavestus objektų tyrimus, bei ekspertas, atlikdamas ekspertizes, naudojami ne tik specialiomis žiniomis, bet ir įvairiomis techninėmis priemonėmis, be kurių būtų neįmanoma atlikti reikalingų tyrimų. Tačiau, kaip mes aptarsime vėliau, baudžiamojo proceso įstatymas nereglamentuoja ir negali reglamentuoti techninių priemonių, kurias naudoja specialistai ir ekspertai, naudojimo. Tai yra netiesioginė techninių priemonių naudojimo baudžiamajame procese forma, kadangi technines priemones remdamiesi savo turimomis specialiomis žiniomis naudoja specialistai ir ekspertai, jų panaudojimo metu gautais rezultatais yra remiamasi pateikiant specialisto išvadą ar ekspertizės aktą, ir šie dokumentai pateikiami baudžiamojoje byloje bei gali būti vertinami kaip įrodymai. Šiame darbe mes nagrinėsime tiesioginio techninių priemonių naudojimo baudžiamajame procese klausimus, t.y. kai techninės priemonės yra tiesiogiai naudojamos atliekant proceso veiksmus, kai jas naudoja šiuos veiksmus atliekantys subjektai arba jiems padedantys asmenys, kai naudoti šias technines priemones nereikia gilių specialių žinių. Be

---

apibrėžimo (lyginamoji studija) // Kriminalinė justicija: Lietuvos policijos akademijos mokslo darbai. 1997. T. VI. P. 41.

⁶⁸ Stungys K. Specialių žinių samprata ir panaudojimo ypatumai // Jusrisprudencija: Mokslo darbai. 2004. T. 52 (44). P. 81.

⁶⁹ Мелникова Э.Б. Участие специалистов в следственных действиях.- Москва, 1964. С. 32.

⁷⁰ Juškevičiūtė J. Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė. (6F).- Vilnius, 1998. P. 42; Juškevičiūtė J. Specialių žinių panaudojimo tiriant nusikaltimus procesinių formų apžvalga // Jusrisprudencija: Mokslo darbai. 1998. T. 9 (1). P. 102- 109.

abejo, šis skirstymas yra sąlyginis, kadangi ta pati techninė priemonė vienu atveju gali būti naudojama tiesiogiai, o kitu - netiesiogiai, todėl kiekvienu atveju siekiant nustatyti techninių priemonių naudojimo formą reikia atsižvelgti į tai, kas ir kokiais tikslais ją naudoja. Manytume, jog baudžiamojo proceso įstatymas reglamentuoja ir turi reglamentuoti tik tiesioginį techninių priemonių naudojimą baudžiamajame procese ir todėl konstatuotina, jog techninių priemonių naudojimas taikant specialias žinias išeina už baudžiamojo procesinio reglamentavimo bei šio darbo ribų.

Siekiant išsiaiškinti, kaip baudžiamajame procese turėtų būti suprantamos techninės priemonės, pirmiausiai reikia nustatyti techninių priemonių procesinio reglamentavimo apimtį, t.y., kokių techninių priemonių naudojimo tvarką turi reglamentuoti baudžiamojo proceso įstatymas. Todėl reikėtų išnagrinėti literatūroje pateikiamas techninių priemonių, naudojamų baudžiamajame procese, įvairias klasifikacijas.

Teisinėje literatūroje yra pateikiama pakankamai daug techninių priemonių klasifikacijų technines priemones skirstant pagal kilmę⁷¹, technikos rūšis⁷², objektus, kurie yra tiriami⁷³, arba pagal galimus technikos kompleksus⁷⁴.

Kai kurie mokslininkai siūlė technines priemones klasifikuoti pagal jų naudojimo sferą į technines priemones, naudojamas ikiteisminiame tyrime ir nagrinėjant bylas teisme, naudojamas atliekant tyrimus, ir naudojamas nusikalstamų veikų prevencijai⁷⁵. Pagal šią klasifikaciją pirmajai grupei priskirtinos visos techninės priemonės, naudojamos atliekant proceso veiksmus (t.y. tiek priemonės, naudojamos apžiūrint objektus norint rasti, fiksuoti, tirti ir kt. įrodomąją reikšmę galinčius turėti duomenis, tiek priemonės, naudojamos fiksuoti, organizuoti ir kt. proceso veiksmus), antrajai grupei priskirtinos specialistų ir ekspertų naudojamos įvairiausios techninės priemonės, o trečioji grupė apimtų įvairias kitas technines priemones (pavyzdžiui, įvairių objektų apsaugos vaizdo stebėjimo sistemos ir pan.). Manytume, jog baudžiamojo proceso įstatymas turėtų reglamentuoti tik dalies priemonių, priskiriamų pirmajai grupei, naudojimo tvarką, kadangi antrajai grupei priskiriamas priemones naudoja specialistai ir ekspertai, ir ši netiesioginė techninių priemonių naudojimo forma neįeina į baudžiamojo proceso

---

⁷¹ Романов В.И. Процессуальные, тактические и этические вопросы применения научно-технических средств при расследовании преступлений. Диссертация кандидата юридических наук.- Казань, 1997. С. 37.

⁷² Гончаренко В.И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве.- Киев: Вища школа, 1980. С. 76- 81

⁷³ Жогин Н.В., Фаткулин Ф.Н. Предварительное следствие в советском уголовном процессе.- Москва, 1965. С. 162- 164.

⁷⁴ Селиванов Н.А. Научно-технические средства расследования преступлений. Диссертация доктора юридических наук. Т. 1.- Москва, 1965. С. 92.

⁷⁵ Лисиченко В.К. Использование данных естественных и технических наук в следственной и судебной практике.- Киев: Вища школа, 1979. С. 70.

įstatymo reglamentavimo sferą. Trečiajai grupei priskiriamos priemonės jau yra naudojamos baudžiamojoje procesinėje veikloje.

J. Iščenko technines priemones pagal jas naudojančius subjektus skirstė į priemones, naudojamas tyrėjų, ekspertų, specialistų, teisėjų⁷⁶. Šios klasifikacijos pagrindu baudžiamojo proceso įstatymo reguliavimo sferai yra priskirtinos techninės priemonės, kurias naudoja ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokuroras ir teismas, tačiau šiuo pagrindu sunku nuosekliai suskirstyti technines priemones, kadangi tas pačias technines priemones gali naudoti tiek ikiteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas, prokuroras ar teismas, tiek ir specialistas ar ekspertas. Tačiau išvardinti subjektai tas pačias priemones gali naudoti skirtingais tikslais (pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo pareigūnas fotoaparatai gali naudoti siekdamas užfiksuoti proceso veiksmo eigą, o ekspertas tą patį fotoaparatai gali naudoti tiriamo objekto išorės požymių fiksavimui).

Literatūroje buvo bandymų klasifikuoti technines priemones vadovaujantis jų reglamentavimu baudžiamojo proceso įstatyme. A. Makarovas technines priemones skirstė į procesines ir organizacines. Ikiteisminio tyrimo stadijoje naudojamas procesines technines priemones jis suskirstė dar į tris grupes: skirtas įrodymų paieškai, fiksacijai ir tyrimui. Teisminio nagrinėjimo metu naudojamas procesines technines priemones šis autorius skirstė į dvi grupes: fiksacijos ir demonstracines⁷⁷. Autorius nurodo, jog procesinėms priemonėms priskirtinos tik tokios priemonės, kurias galima panaudoti procesiniais tikslais ir tik įstatymo nustatyta tvarka, o organizacinėms priemonėms tokie reikalavimai nėra keliami. Tačiau toliau tas pats autorius pripažįsta, kad toks skirstymas yra sąlyginis, nes tos pačios techninės priemonės gali būti laikytinos tiek procesinėmis, tiek ir organizacinėmis⁷⁸. Manytume, jog ši klasifikacija nėra tiksli, kadangi ir ikiteisminio tyrimo stadijoje techninės priemonės gali būti naudojamos ne tik šio autoriaus nurodytais tikslais, bet ir, pavyzdžiui, proceso veiksmų fiksavimui. Be to, įrodymų tyrimui skirtų techninių priemonių (pavyzdžiui, mikroskopo, chromatografo ir kt.) panaudojimo tvarkos baudžiamojo proceso įstatymas nereglementuoja, todėl tokių techninių priemonių negalima priskirti procesinėms, kadangi autorius nurodo, jog procesinės priemonės yra naudojamos įstatymo nustatyta tvarka. Nepaisant nurodytų ir kitų šios klasifikacijos trūkumų, ji svarbi kaip bandymas nustatyti ribą tarp techninių priemonių, kurių naudojimo tvarką turi reglamentuoti įstatymas, ir kitų baudžiamajame procese naudojamų techninių priemonių, kurių naudojimo įstatymas nereglementuoja.

---

⁷⁶ Ищенко Е.П. Вопросы классификации научно-технических средств // Проблемы эффективности раскрытия и расследования преступлений. 1978. Выпуск № 72. С. 142-149.

⁷⁷ Макаров А.М. Применение научно-технических средств при рассмотрении судами уголовных дел. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1979. С. 34.

Techninės priemonės pagal jų procesinę padėtį taip pat buvo klasifikuojamos į priemones, kurios pačios yra priskirtinos įrodymams, priemonės, skirtas proceso veiksmų fiksavimui, ir priemonės, naudojamas įrodymų suradimui, įtvirtinimui ir tyrimui⁷⁹. V. Paniuškin šią klasifikaciją papildė dar dviem punktais: demonstracinės technikos ir organizacinės technikos priemonės⁸⁰. Ši klasifikacija yra svarbi tuo, kad yra išskiriamos kelios tiesioginės techninių priemonių panaudojimo baudžiamajame procese formos – kai techninėmis priemonėmis fiksuojami proceso veiksmai (tai turi reglamentuoti baudžiamojo proceso įstatymas) ir techninių priemonių panaudojimas demonstraciniais ir organizaciniais tikslais.

Atsižvelgdami į išdėstytas klasifikacijas vis dėlto manytume, jog siekiant nustatyti technines priemones, kurių naudojimą turi reglamentuoti baudžiamojo proceso įstatymas, yra tikslingiausia jas klasifikuoti pagal naudojimo paskirtį. Šiuo pagrindu J. Iščenko technines priemones klasifikavo į: 1) priemones, skirtas surasti daiktinius įrodymus; 2) fiksavimo priemones; 3) pėdsakų įtvirtinimo ir paėmimo priemones; 4) ekspertinių tyrimų priemones; 5) nusikalstamų veikų užkardymo priemones; 6) kriminalinės registracijos priemones; 8) tyrimo institucijų darbo organizavimo priemones; 9) teisėsaugos institucijų pareigūnų asmeninės apsaugos priemonės⁸¹. G. Gramovičius tuo pačiu pagrindu technines priemones skirstė į: 1) priemones, skirtas pėdsakų ir kitų objektų suradimui; 2) fiksacijos priemones; 3) paėmimo priemones; 4) tyrimo priemones; 5) nusikalstamų veikų užkardymo priemones; 6) priemones, skirtas organizaciniam darbui kovoje su nusikalstamumu⁸². Mes siūlytume techninių priemonių, kurias įvairūs procese dalyvaujantys asmenys naudoja baudžiamajame procese, pagal jų naudojimo paskirtį tokią klasifikaciją:

- 1) techninės priemonės, naudojamos materialių objektų (nusikalstamos veikos padarymo įrankių, priemonių, nusikalstamos veikos pėdsakų ir pan.) suradimui, fiksavimui ir paėmimui;
- 2) techninės priemonės, naudojamos įvairių objektų tyrimui, siekiant nustatyti duomenis, galinčius turėti įrodomąją reikšmę;

---

⁷⁸ Ten pat. С. 33.

⁷⁹ Элкінд П.С. Научно-технический прогресс и уголовное судопроизводство // Советская юстиция. 1977. № 3. С. 7.

⁸⁰ Панюшкин В.А. Научно-технический прогресс и уголовное судопроизводство. Правовые аспекты.- Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1985. С. 73; Панюшкин В.А. Правовые основы использования достижений научно-технического прогресса в уголовном судопроизводстве. Диссертация кандидата юридических наук.- Воронеж, 1980. С. 107-110.

⁸¹ Ищенко Е.П. Вопросы классификации научно-технических средств // Проблемы эффективности раскрытия и расследования преступлений. 1978. Выпуск № 72. С. 142-149.

⁸² Грамович Г.И. Вопросы применения научно-технических средств при расследовании преступлений. Диссертация кандидата юридических наук.- Минск, 1970. С. 47.

- 3) techninės priemonės, naudojamos proceso veiksmų eigos ir rezultatų fiksavimui;
- 4) techninės priemonės, kuriomis atliekami įvairūs proceso veiksmai;
- 5) techninės priemonės, naudojamos užfiksuotos informacijos išsaugojimui, perdavimui, atgaminimui ir demonstravimui;
- 6) techninės priemonės, naudojamos proceso organizavimui.

Pirmajai grupei būtų galima priskirti pačias įvairiausias technines priemones, naudojamas atliekant tam tikrus proceso veiksmus - tai priemonės, skirtos įvairių objektų, nusikalstamų veikų pėdsakų paieškai, fiksacijai ir paėmimui (pavyzdžiui, metalo iešikliai, lavonų iešikliai, įvairios pastos, apšvietimo, daktiloskopinės priemonės, apšvietimo priemonės ir pan.). Šios techninės priemonės dažniausiai naudojamos atliekant tokius tyrimo veiksmus kaip apžiūra, objektų tyrimas, krata. Jas gali naudoti ir ikiteisminio tyrimo pareigūnai, tačiau būtų geriausia, jei šias technines priemones naudotų tyrimo veiksmė dalyvaujantis specialistas, kadangi dažniausiai tokių techninių priemonių naudojimui reikia gilių specialių žinių (kaip pažymi J. Juškevičiūtė, tyrėjas taip pat turi specialių kriminalistinių techninių žinių, tačiau jų negalima pripažinti giliomis⁸³). Taigi šiai grupei priskiriamos techninės priemonės gali būti naudojamos tiek tiesiogiai (kai jas naudoja patys ikiteisminio tyrimo pareigūnai ar prokuroras), tiek netiesiogiai (kai jas naudoja proceso veiksmė dalyvaujantis specialistas), ir nuo jų panaudojimo formos priklauso reglamentavimo būdas. Antrajai grupei galima priskirti dar daugiau įvairiausių techninių priemonių, kuriomis, turėdami specialių žinių, naudojasi specialistai ir ekspertai atlikdami jiems pavestus tyrimus (įvairūs mikroskopai, technika, skirta objektų tyrimui nematomuose spinduliuose, chromatografai, spektroskopai ir kitos techninės priemonės, kurios literatūroje vadinamos tiriamąja kriminalistikos technika⁸⁴). Trečiajai grupei priskirtina vaizdo ir garso įrašymo, fotografavimo technika (fotoaparatai, vaizdo kameros, garso magnetofonai ir pan.), kurią kaip papildomas fiksavimo priemones naudoja proceso veiksmus atliekantys pareigūnai arba jiems padedantys asmenys, siekdami užfiksuoti proceso veiksmų eigą ir rezultatus. Ketvirtajai grupei priskirtume techniką, kuri naudojama norint atlikti tam tikrus proceso veiksmus, kai pats techninės priemonės naudojimas yra proceso veiksmo atlikimo būdas, - pavyzdžiui, apklausos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis, įtariamojo fotografavimo, filmavimo apskritai nebūtų galima atlikti nenaudojant atitinkamų techninių priemonių. Penktajai grupei priskirtinos techninės priemonės, skirtos užfiksuotos informacijos

⁸³ Juškevičiūtė J. Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė. (6F).- Vilnius, 1998. P. 47.

⁸⁴ Kurapka E., Malevski H., Palskys E., Kuklianskis S. Kriminalistikos technikos pagrindai.- Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 61-69.

išsaugojimui tam tikrose laikmenose (t.y. įvairūs įrašymo įrenginiai, fiksuojantys informaciją magnetinėse juostose, negatyvuose, kompaktiniuose diskuose, kitose skaitmeninėse laikmenose ir pan.), jos perdavimui, atgaminimui ir demonstravimui (projektoriai, vaizdo ir garso magnetofonai, kita vaizdo ir garso atgaminimo ir demonstravimo aparatūra). Šeštajai grupei būtų galima priskirti įvairias ryšio, transporto, kopijavimo priemones ir kt.

Akivaizdu, jog baudžiamojo proceso įstatymas negali ir neturi reglamentuoti techninių priemonių, priskiriamų antrajai grupei, rūšių, jų naudojimo metodikos, būdų, tvarkos, kadangi šios techninės priemonės yra naudojamos taikant specialias žinias, jų panaudojimo reglamentacija proceso įstatyme yra neįmanoma dėl techninių priemonių įvairovės, nuolatinės raidos ir kaitos. Be to, tai netikslinga, kadangi įstatymas neturi virsti kriminalistinių rekomendacijų rinkiniu. Visus šiuos klausimus turėtų spręsti kriminalistikos mokslas drauge su tam tikrais specialiaisiais mokslais. Įstatymas dėl tokių pačių priežasčių neturėtų reglamentuoti pirmajai grupei priskiriamų techninių priemonių, kurias naudoja proceso veiksmuose dalyvaujantys specialistai, t.y. kai šios techninės priemonės yra naudojamos netiesiogiai. Kaip jau minėjome, pirmajai grupei priskiriamas technines priemones gali tiesiogiai panaudoti ir ikiteisminio tyrimo pareigūnai ar prokurorai, jei jų naudojimas nereikalauja gilių specialių žinių, todėl kyla klausimas, ar tokiu atveju BPK turėtų reglamentuoti šių techninių priemonių panaudojimą? Manytume, jog šiuo atveju turėtų būti taikomas dispozityvinis draudžiamasis („leidžiama viskas, kas nėra tiesiogiai uždrausta“) teisinio reguliavimo metodas, t.y. BPK neturėtų tiesiogiai detaliai reglamentuoti pirmosios grupės techninių priemonių naudojimo klausimų, tačiau tam tikras technines priemones turėtų būti draudžiama panaudoti, jei jos neatitinka jų naudojimo principų, įtvirtintų įstatyme. Be abejo, nors įstatymas ir nereglementuoja specialistų bei ekspertų naudojamų techninių priemonių naudojimo tvarkos, tačiau tai nereiškia, jog jų naudojamos priemonės gali neatitikti joms keliamų reikalavimų. Pavyzdžiui, teismas nustatęs, jog specialistas tyrimo metu naudojo moksliskai nepagrįstas priemones, turėtų pripažinti, jog tokios specialisto pateiktos išvados negalima vertinti kaip įrodymo. BPK turėtų išsamiau reglamentuoti trečiajai grupei priskiriamų techninių priemonių panaudojimo procesinę tvarką (bet ne instrumentarijų ir panaudojimo metodiką) bei gautų rezultatų įrodomąją reikšmę. Šių techninių priemonių panaudojimo tvarką aptaria dabar galiojančio BPK 179, 260 straipsniai. BPK taip pat turi reglamentuoti ketvirtajai grupei priskiriamų techninių priemonių, kurių naudojimas susijęs su procesinės prievartos taikymu ir asmenų teisių ribojimu (pavyzdžiui, techninių priemonių panaudojimas vykdant telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolę, įtariamojo ar kaltinamojo fotografavimą, filmavimą, yra reglamentuotas BPK 154, 156

straipsniuose), naudojimo tvarką, bei panaudojimą šiai grupei priskiriamų techninių priemonių, kurias naudojant yra nesilaikoma bendrųjų proceso veiksmų atlikimo procesinių taisyklių. Todėl reikia įtvirtinti specialią tvarką (pavyzdžiui, manytume, jog BPK turėtų reglamentuoti apklausų garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis tvarką, kadangi naudojant šias technines priemones yra nukrypstama nuo įstatyme įtvirtintų apklausų atlikimo bendrųjų taisyklių, nors galiojančiame BPK šie klausimai ir nėra detaliau sureguliuoti). Penktajai grupei priskiriamų techninių priemonių naudojimo tvarkos įstatymas neturėtų detaliai reglamentuoti, tačiau jas naudojant turėtų būti laikomasi techninių priemonių naudojimo principų. Šeštajai grupei priskiriamų techninių priemonių, atsižvelgiant į šių priemonių naudojimo neprocesinį pobūdį, BPK neturėtų reglamentuoti.

Pateikta techninių priemonių klasifikacijų analizė mums leidžia nustatyti techninių priemonių naudojimo baudžiamajame procese tikslus ir iš dalies apibrėžti techninių priemonių procesinės reglamentacijos ribas, t.y. leidžia nustatyti, *kokių techninių priemonių naudojimo tvarką turi nustatyti baudžiamojo proceso įstatymas*. Taigi pateiktos klasifikacijos pagrindu galima nustatyti, kokių techninių priemonių naudojimas turėtų būti reglamentuojamas, ir, priklausomai nuo atitinkamų techninių priemonių naudojimo tikslų, galima siūlyti tris skirtingus techninių priemonių naudojimo reglamentavimo modelius: vienais atvejais įstatyme turėtų būti įtvirtinta išsami tam tikrų techninių priemonių panaudojimo tvarka, kitų techninių priemonių naudojimas neturėtų būti detaliai reglamentuojamas, tačiau jas naudojant turi būti laikomasi įstatyme įtvirtintų reikalavimų, keliamų techninių priemonių panaudojimui, sąlygojančių jų leistinumą. Kitais atvejais, kai techninių priemonių naudojimas yra neprocesinio pobūdžio, įstatymas šių techninių priemonių naudojimo tvarkos apskritai neturėtų reglamentuoti. Kaip jau anksčiau minėjome, baudžiamojo proceso teisei yra svarbu nustatyti ir kitus reglamentavimo klausimus (kokia apimtimi reikia reglamentuoti techninių priemonių naudojimą, kokia turi būti nustatyta jų naudojimo tvarka, kaip turi būti reglamentuojami proceso veiksmai, kurių metu yra naudojamos techninės priemonės, kaip gauti rezultatai gali būti panaudoti įrodinėjimo procese). Šiuos klausimus aptarsime kitose šio darbo dalyse, kadangi jie neturi esminės įtakos techninių priemonių sampratos formulavimui.

Kadangi, kaip jau minėjome, baudžiamojo proceso įstatymas nereglamentuoja ir neturėtų reglamentuoti daugelio techninių priemonių naudojimo klausimų, manytume, jog apibrėžime turėtų atsispindėti dispozityvinio draudžiamojo metodo taikymas. Manytume, jog apibrėžime labiausiai turėtų būti akcentuojami techninių priemonių naudojimo baudžiamajame procese tikslai, kadangi, kaip jau aptarėme anksčiau, nagrinėjant šį klausimą baudžiamuoju procesiniu

aspektu nėra svarbi nei techninių priemonių kilmė, nei jų instrumentarijus, nei jų panaudojimo metodika. Taip pat būtina pabrėžti, jog techninės priemonės turi būti naudojamos įstatymo nustatyta tvarka, o tais atvejais, kai įstatymas nenustato konkrečios kurių nors techninių priemonių naudojimo tvarkos, jos turi būti naudojamos tvarka, neprieštaraujančia techninių priemonių panaudojimo principams. Atsižvelgdami į išsakytas mintis siūlytume tokį techninių priemonių apibrėžimą:

Techninės priemonės, naudojamos baudžiamajame procese, - tai baudžiamojo proceso įstatymo leidžiami (nedraudžiami) prietaisai, instrumentai ir įrankiai, naudojami įstatymo numatyta tvarka arba tvarka, neprieštaraujančia įstatymui, siekiant išsamiai ištirti nusikalstamas veikas, efektyviai atlikti proceso veiksmus, surasti, užfiksuoti, paimti ir ištirti svarbius duomenis, išsaugoti, perduoti, atgaminti ir demonstruoti užfiksuotą informaciją, taip pat siekiant teisingai išnagrinėti bylas teisme.

Galiojančio BPK antrajame skyriuje yra pateikiamos pagrindinės kodekso sąvokos, todėl mes manytume, jog būtų tikslinga šį skyrių papildyti nauju straipsniu, kuriame būtų pateikta ankščiau nurodyta techninių priemonių, naudojamų baudžiamajame procese, samprata.

2. Techninių priemonių naudojimo baudžiamajame procese principai

2.1. Techninių priemonių naudojimo principų samprata ir sistema

Techninės priemonės ir jų naudojimas baudžiamajame procese turi atitikti bendruosius teisės principus. Baudžiamojo proceso įstatyme įtvirtinti tiek konstituciniai, tiek specialieji, būdingi tik baudžiamajam procesui, teisės principai, jie baudžiamojo proceso teisės sistemoje, jos normų hierarchijoje užima centrinę, svarbiausią vietą. Tai viso proceso, procesinės procedūros pagrindas, pamatinės normos. Baudžiamojo proceso principais paremta tyrimo organų, teismo ir prokuratūros procesinė veikla, jie sudaro visos baudžiamojo proceso įstatymų normų sistemos, užtikrinančios optimalią šių organų veiklos tvarką bei kryptingumą, pagrindą⁸⁵. Literatūroje yra nurodomi tokie baudžiamojo proceso principai: piliečių teisių ir laisvių apsauga, asmenybės garbės ir orumo gynimas, asmens neliečiamybė, buto neliečiamybė, asmeninio gyvenimo ir susirašinėjimo slaptumas, piliečių lygybė prieš įstatymą ir teismą, nekaltumo prezumpcija, valstybinė proceso kalba, rungtyniškumas, teismo nagrinėjimo viešumas, teisės į gynybą užtikrinimas, tiesos nustatymas, laisvas įrodymų vertinimas, teisėtumas, teisingumą vykdo tik teismas, teisėjų nepriklausomumas, proporcingumas, oficialumas, greitas procesas, tikslingumas⁸⁶.

Techninių priemonių naudojimas yra vienas iš baudžiamojo proceso institutų, jam yra būdingi visi bendrieji baudžiamojo proceso principai. Tačiau naudojant technines priemones be šių principų turi būti laikomasi ir tam tikrų kriminalistinių principų. Baudžiamojo proceso principai atskleidžia techninių priemonių naudojimo formą ir leistinumą, o kriminalistiniai principai - jų turinį⁸⁷ (konkrečių techninių priemonių naudojimo tvarką, būdus, metodiką ir kt.). Todėl svarbu nustatyti techninių priemonių naudojimo principų sistemą.

Literatūroje aptariant techninių priemonių panaudojimui keliamus tam tikrus procesinio, kriminalistinio ir techninio pobūdžio reikalavimus, jie kartais buvo vadinami techninių

---

⁸⁵ Danisevičius P., Kazlauskas M., Palskys E. Lietuvos TSR baudžiamasis procesas.- Vilnius: Mintis, 1978. P. 50.

⁸⁶ Palskys E. Baudžiamojo proceso principai naujojo Lietuvos Respublikos BPK projekte // Lietuvos Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. 1992. Nr. 26. P. 179; Danisevičius P., Kazlauskas M., Palskys E. Lietuvos TSR baudžiamasis procesas.- Vilnius: Mintis, 1978. P. 54; Уголовный процесс / Под ред. Божьева В.П.- Москва: Спарк, 2000. С. 75- 103; Уголовный процесс / Под. ред. Петрухина И.Л.- Москва: Проспект, 2001. С. 68- 74; Уголовный процесс / Под. ред. Гуценко К.Ф.- Москва: Зерцало, 1998. С. 58- 62; Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras: I-IV dalys / Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt.- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. P. 12- 38.

⁸⁷ Juškevičiūtė J. Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė (6F).- Vilnius, 1998. P. 49.

priemonių panaudojimo leistinumą kriterijais⁸⁸ arba principais.⁸⁹ Analizuojant šioje literatūroje išdėstytus teiginius matyti, jog tiek leistinumą kriterijais, tiek jų naudojimo principais yra vadinami panašūs reikalavimai. Kriterijus (gr. *kritērion*)- vertinimo pagrindas, matas, saikas⁹⁰. Kokio nors objekto naudojimo leistinumą kriterijus gali būti suprantamas kaip toks naudojamo objekto požymis, kurio pagrindu galima padaryti išvadą apie galimybę jį panaudoti tam tikrose situacijose tam tikroje veikloje⁹¹. Manytume, jog reikėtų vartoti techninių priemonių naudojimo principo terminą, kadangi tai yra pamatiniai, pagrindiniai reikalavimai⁹², kurių pagrindu yra nustatoma, ar galima ir kaip galima baudžiamajame procese naudoti tam tikras technines priemones. Baudžiamąjį procesą ir kriminalistikos literatūroje techninių priemonių naudojimo principus nagrinėjo daugelis autorių, tačiau vieningos nuomonės, kuriuos reikalavimus reikėtų laikyti šio instituto principais, nebuvo prieita. Vieni autoriai išvardija daugiau principų, kiti - mažiau, skirtingai vertinama ir šių principų apimtis, todėl tikslinga apžvelgti literatūroje įvairių mokslininkų siūlomas techninių priemonių naudojimo principų sistemas.

Vienas pirmųjų techninių priemonių naudojimo principus analizavo N. Selivanovas, kuris teigė, kad techninių priemonių naudojimas yra leistinas, jei juo yra užtikrinamas tyrimo greitumas, išsamumas, teisingumas ir asmenų teisių bei teisėtų interesų apsauga. Techninės priemonės ir metodai turi būti moksliskai pagrįsti, atitikti humanizmo ir demokratijos principus. N. Selivanovas mokslinį pagrindumą suprato kaip tikslumą bei gautų rezultatų tikrumą ir patikimumą. Jis teigė, jog baudžiamajame procese gali būti naudojamos tik tokios techninės priemonės ir metodai, kurie užtikrina patikimų rezultatų gavimą, ir kad naujos techninės priemonės praktikoje gali būti naudojamos tik esant kompetentingų organų atitinkamoms

---

⁸⁸ Семенцов В.А. Видео и звукозапись в доказательственной деятельности следователя. Автореферат диссертации кандидата юридических наук.- Екатеринбург, 1994. С. 12.

⁸⁹ Palskys E. Procesiniai teisiniai principai, taikant mokslines- technines teisminių įrodymų fiksavimo priemones ir metodus // Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. 1980. T. XV, 2 sąsiuvinis. P. 81-92; Пампушко И.П. Совершенствование правовых и организационных основ применения криминалистической техники в раскрытии преступлений. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1996. С. 72.

⁹⁰ Tarptautinių žodžių žodynas.- Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985. P. 273.

⁹¹ Романов В.И. Процессуальные, тактические и этические вопросы применения научно- технических средств при расследовании преступлений. Диссертация кандидата юридических наук.- Казань, 1997. С. 92.

⁹² Teisės principai apibrėžiami kaip teisės sistemos pamatinės nuostatos, kuriomis grindžiamas teisinis reguliavimas ir teisinė praktika, bendrasis ir individualusis teisinis reguliavimas bei teisės realizavimas. Principai formuluojami kaip fundamentalūs, konceptualūs pirminiai, visiems privalomi teisiniai reikalavimai. Žr.: Palskys E. Baudžiamąjį procesą principai naujojo Lietuvos Respublikos BPK projekte // Lietuvos Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. 1992. Nr. 26. Vilnius. 1992. P. 178; Lietuvos konstitucinė teisė / Birmontienė T, Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt.- Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001. P. 202; Bayles M.D. Principles of Law: A Normative Analysis.- Dordrecht, Boston, Lancaster &Tokyo: D. Reidel Publishing Company, 1987. P. 11- 14; MacCormick N., Weinberger O. An Institutional Theory of Law: New Approaches to Legal Positivism. -Dordrecht, Boston, Lancaster &Tokyo: D. Reidel Publishing Company, 1986. P. 67-74.

rekomendacijoms⁹³. Mokslininkas teigė, jog baudžiamajame procese galima naudoti tik tokias technines priemones ir metodus, kurie neprieštarauja galiojantiems įstatymams, o asmenų atžvilgiu galima naudoti tik tuos metodus, kurie nesusiję su žmogaus orumo žeminimu, nesukelia fizinių kančių ir nežaloja sveikatos⁹⁴.

Aleksandr Levi teigė, jog baudžiamajame procese naudojamos priemonės ir metodai turi būti pagrįsti ir ištirti tokių mokslų kaip fizika, biologija, chemija, taip pat būtina, kad tomis priemonėmis gaunama, fiksuojama, saugoma, perduodama, tiriama ir atgaminama informacija būtų išsami ir neiškraipyta⁹⁵. V. Romanovas išskyrė 6 principus: techninės priemonės gali būti naudojamos tik įstatymo nustatyta arba jam neprieštarujančia tvarka, jas gali naudoti tik įgalioti asmenys, gali būti naudojamos tik moksliskai pagrįstos techninės priemonės, jų naudojimo metu būtina laikytis moralės normų ir nežeminti procese dalyvaujančių asmenų orumo, turi būti užtikrintas proceso dalyvių saugumas, priemonių naudojimo metu negali būti žalojami asmenys ir aplinka⁹⁶. Kiti autoriai kaip kriterijus ar principus įvardija teisėtumą ir ekonomiškumą⁹⁷; naudojamų priemonių mokslinį pagrįstumą, jų atitikimą moralės principams, pabrėžia, jog techninės priemonės turi nežaloti žmonių sveikatos ir nekelti grėsmės gyvybei⁹⁸; mokslinį pagrįstumą, etiškumą ir efektyvumą⁹⁹, fiksavimo išsamumą ir objektyvumą, techninių priemonių naudojimą laikantis įstatymų nustatytos tvarkos ir tik tam įgaliotų asmenų¹⁰⁰. Taip pat yra minimi principai, leidžiantys spręsti apie techninių priemonių privalumus: patikimumas, kompaktiškumas, naudojimosi paprastumas¹⁰¹.

---

⁹³ Селиванов Н.А. Научно- технические средства расследования претуплений. Диссертация доктора юридических наук.- Москва, 1965. Т. 1. С. 51- 52.

⁹⁴ Ten pat. С. 44- 45.

⁹⁵ Леви А.А. Вопросы правовой регламентации применения научно- технических средств в уголовном судопроизводстве // Теория и практика собирания доказательственной информации техническими средствами на предварительном следствии.- Киев, 1980. С. 16- 17.

⁹⁶ Романов В.И. Процессуальные, тактические и этические вопросы применения научно- технических средств при расследовании претуплений. Диссертация кандидата юридических наук.- Казань, 1997. С. 59- 60.

⁹⁷ Кокорев Л.Д. Процессуальные проблемы использования достижений научно- технического прогресса в уголовном судопроизводстве // Вопросы уголовного процесса. Выпуск № 1.- Саратов: Издательство Саратовского университета, 1977. С. 7.

⁹⁸ Макаров А.М. Применение научно- технических средств при рассмотрении судами уголовных дел. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1979. С. 189.

⁹⁹ Серов В.А. Использование научно- технических средств познаний и средств в доказывании по уголовным делам. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1979. С. 46- 48; Семенцов В.А. Видео и звукозапись в доказательственной деятельности следователя. Диссертация кандидата юридических наук.- Екатеринбург, 1994. С. 13; Пампушко И.П. Совершенствование правовых и организационных основ применения криминалистической техники в раскрытии преступлений. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1996. С. 74- 76

¹⁰⁰ Palskys E. Procesiniai teisiniai principai, taikant mokslines- technines teisinių įrodymų fiksavimo priemones ir metodus // Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. 1980. Т. XV, 2 sąsiuvinis. P. 82.

¹⁰¹ Семенцов В.А. Видео и звукозапись в доказательственной деятельности следователя. Диссертация кандидата юридических наук.- Екатеринбург, 1994. С. 13.

Manytume, jog būtų tikslinga sugrupuoti ir apibendrinti šiuos įvairių mokslininkų nurodomus principus bei pasiūlyti jų sistemą, taip pat nustatyti, ar skirtingai vadinami principai neapibrėžia vieno ir to paties reikalavimo, ar kai kurie reikalavimai iš viso gali būti vadinami principais.

Techninių priemonių naudojimo principus jau buvo bandoma grupuoti vadovaujantis įvairiais kriterijais. Pavyzdžiui, vieni autoriai leistinumą nagrinėjo teisiniu, gnoseologiniu ir etikos aspektais¹⁰², kiti išskyrė teisinius, etinius ir techninius (iš mokslinio pagrįstumo, ekonomiškumo, efektyvumo, saugumo pozicijų) leistinumą aspektus¹⁰³, tretį principus skirstė į pagrindinius (teisėtumas, etiškumas, humanizmas) ir fakultatyvinius (saugumas, gaunamų rezultatų patikimumas, tikslingumas, ekonomiškumas, efektyvumas)¹⁰⁴. Manytume, jog šios klasifikacijos nėra visiškai nuoseklios ir išsamios, taip pat, mūsų nuomone, principų apskritai negalima skirstyti į pagrindinius ir nepagrindinius, kadangi pats principas yra teisės sistemos pamatinė nuostata, pagrindinė teisinė idėja, ir tokia nuostata, idėja negali būti fakultatyvinė. Jeigu tam tikras teisinis reikalavimas pagal savo pobūdį ir bendrumo laipsnį nepakyla iki pamatinės nuostatos ar idėjos lygio, jis apskritai neturėtų būti vadinamas principu.

Mes siūlome tokią techninių priemonių naudojimo principų sistemą:

1. Teisėtumo principas. Šį principą nurodo dauguma ankščiau cituotų autorių. Tai yra bendrasis principas, kuris galioja tiek visoje teisės sistemoje apskritai, tiek visame baudžiamajame procese, jo turi būti laikomasi ir naudojant technines priemones. Įvairūs teisėtumo principo aspektai yra labai svarbūs nustatant daugelį techninių priemonių naudojimo reglamentavimo klausimų, todėl reikalinga išsami šio principo analizė techninių priemonių panaudojimo aspektu. Kai kurie autoriai kaip atskirus principus nurodo reikalavimus, kad techninės priemonės turi būti naudojamos tik įstatymo nustatyta arba jam neprieštaraujančia tvarka, kad technines priemones gali naudoti tik tam įgalioti asmenys, tačiau mes manytume, jog tai yra atskiri teisėtumo principo aspektai, kuriuos aptarsime vėliau, ir nėra tikslinga jų išskirti kaip atskirų principų.

2. Mokslinio pagrįstumo principas. Reikalavimą, kad būtų naudojamos tik mokliškai pagrįstos techninės priemonės ir metodai kaip atskirą principą įvardija beveik visi ankščiau cituoti autoriai. Kai kurie iš šių mokslininkų kaip atskirus principus nurodo reikalavimus, kad

---

¹⁰² Серов В.А. Использование научно-технических средств познаний и средств в доказывании по уголовным делам. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1979. С. 46- 48.

¹⁰³ Салтевский М.В. Современные проблемы собирания доказательственной информации техническими средствами // Теория и практика проблемы собирания доказательственной информации техническими средствами на предварительном следствии.- Киев, 1980. С. 7.

tyrimas ir fiksavimas techninėmis priemonėmis būtų išsamus, teisingas ir objektyvus, kad techninės priemonės būtų patikimos, kad jų naudojimo metu gauti rezultatai būtų tikri ir patikimi, kad užfiksuojama informacija būtų išsami ir nebūtų iškraipoma. Manytume, jog visus šiuos reikalavimus apjungia mokslinio pagrįstumo principas, ir jį reikia suprasti būtent tokia plačiaja prasme. Todėl ankščiau minėtų reikalavimų nėra tikslinga išskirti kaip atskirų principų.

3. Žmogaus teisių ir laisvių apsaugos, humanizmo, etiškumo, saugumo principai. Žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konstitucinis principas įpareigoja visas valstybės institucijas ir pareigūnus gerbti žmogų, ginti jo teises ir laisves: teisę į asmens laisvę, jo asmens, garbės ir orumo, privataus gyvenimo, nuosavybės, būsto neliečiamumą. Su šiuo principu yra glaudžiai susijęs žmoniškumo, arba humanizmo, principas, reiškiantis, kad su kiekvienu žmogumi turi būti humaniškai elgiamasi: negalima žmogaus kankinti, žaloti, žeminti jo orumo, žiauriai su juo elgtis¹⁰⁵. Šiai principų grupei priskirtume ir literatūroje nurodomus etiškumo, moralumo ir saugumo principus. Visus nurodytus principus tikslinga nagrinėti kartu, kadangi jie yra tarpusavyje glaudžiai susiję ir realizuojami kompleksiskai vykdant visų šių principų nuostatas. Be to, dažniausiai kurio nors vieno iš šių principų pažeidimas tuo pačiu sąlygoja ir kitų šiai grupei priskiriamų principų pažeidimus.

4. Efektyvumo, ekonomiškumo, greitumo principai. Šiai grupei priskyrėme kelis mokslininkų nurodomus principus, leidžiančius spręsti apie techninių priemonių duodamą naudą baudžiamajame procese. Juos taip pat tikslinga nagrinėti kartu.

Be abejo, naudojant technines priemones turi būti laikomasi ir kitų jau minėtų bendrųjų baudžiamojo proceso principų, tačiau jų įgyvendinimas turi mažiau reikšmės mūsų nagrinėjamai temai, todėl šių principų atskirai neišskyrėme, juolab, kad jie yra plačiai aptariami baudžiamojo proceso literatūroje¹⁰⁶, ir nėra būtinybės jų atskirai plačiau nagrinėti. Pagal mūsų pateiktą grupavimą 1 ir 3 punktuose nurodyti principai yra laikytini bendraisiais baudžiamojo proceso principais, kurie yra plačiai taikomi ir šiame darbe nagrinėjamame teisės institute, kai kurie šių principų aspektai, be abejo, yra svarbūs ir kriminalistikos mokslui. 4 punkte nurodyti principai

---

¹⁰⁴ Уткин Е.А. Уголовно- процессуальные проблемы использования научно- технических средств в стадии судебного разбирательства.- Одесса, 1987. С. 37.

¹⁰⁵ Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S. Lietuvos konstitucinės teisės įvadas.- Vilnius: Justitia, 2001. P. 29.

¹⁰⁶ Pavyzdžiui, Palskys E. Procesiniai teisiniai principai, taikant mokslines - technines teisminių įrodymų fiksavimo priemones ir metodus // Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. 1980. T. XV, 2 sąsiuvinis. P. 179; Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras: I-IV dalys / Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt.- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003; Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras: V- XI dalys / Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt.- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003; Уголовный процесс / Под ред. Божьева В.П.- Москва: Спарк, 2000. С. 75- 103; Уголовный процесс /

yra bendri tiek baudžiamajam procesui, tiek kriminalistikai, o 2 punkte nurodytas mokslinio pagrįstumo principas laikytinas daugiau kriminalistiniu, jis iš dalies sutampa su kitų giminingų institutų (pavyzdžiui, specialiųjų žinių panaudojimo¹⁰⁷) principais.

Kai kurie autorių nurodomi reikalavimai, mūsų nuomone, apskritai negali būti laikomi principais, todėl jų neįtraukėme į pateiktą suskirstymą. Pavyzdžiui, V. Semencovo nurodomi reikalavimai, kad techninės priemonės turėtų būti kompaktiškos, kad jomis turi būti lengva naudotis¹⁰⁸ yra daugiau techninio pobūdžio reikalavimai ir negali būti vertinami kaip pamatinės nuostatos, todėl principais nelaikytini.

Apibendrinant aukščiau išdėstytas mintis darytina išvada, jog nusikalstamų veikų tyrime naudojamos techninės priemonės ir metodai turi atitikti teisės normų (ne tik Lietuvos įstatymų, bet ir tarptautinės teisės aktų) reikalavimus, technines priemones galima naudoti tik tuomet, kai jomis naudojasi teisės aktais įgalinti asmenys esant įstatymuose numatytiems pagrindams. Be to, šios priemonės turi būti naudojamos įstatymų numatyta tvarka ir siekiant įstatymuose įtvirtintų tikslų. Naudojant technines priemones negalima žaloti asmenų sveikatos, kelti grėsmės gyvybei, žeminti orumo, negalima pažeisti kitų jų teisių ir teisėtų interesų. Galima naudoti tik tokias technines priemones, kurių naudojimas mokliškai iširtas, techniškai pagrįstas ir kurių naudojimas užtikrina, kad gauti rezultatai bus tikri, išsamūs, patikimi ir adekvatūs. Naudojamos techninės priemonės turi padėti visą procesą padaryti ekonomiškėsnį, efektyvesnį ir greitesnį.

Naudojant technines priemones būtina laikytis visų ankščiau nurodytų principų reikalavimų, tačiau iš kai kurių principų kylantys reikalavimai tam tikrais atvejais gali būti tarpusavyje nesuderinami. Pavyzdžiui, beatodairiškai siekiant ikiteisminį tyrimą atlikti kuo greičiau gali būti nukrypstama nuo tam tikrų žmogaus teisių apsaugos standartų. Tokiu atveju susiduriame su teisės principų konkurencija. Konstitucinis Teismas yra akcentavęs teisės principų sisteminį pobūdį ir nurodęs, jog vieno principo įgyvendinimas negali būti pagrįstas kito teisės principo paneigimu¹⁰⁹, todėl naudojant technines priemones reikia ieškoti tokio sprendimo, kuriame būtų maksimaliai atsižvelgta į visų principų reikalavimus, t.y. būtina pasiekti teisės principų pusiausvyros.

Под. ред. Петрухина И.Л.- Москва: Проспект, 2001. С. 68- 74; Уголовный процесс / Под. ред. Гуценко К.Ф.- Москва: Зерцало, 1998. С. 58- 62; ir kt.

¹⁰⁷ Juškevičiūtė J. Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė. (6F).- Vilnius, 1998. P. 49.

¹⁰⁸ Семенов В.А. Видео и звукозапись в доказательственной деятельности следователя. Диссертация кандидата юридических наук.- Екатеринбург, 1994. С. 13.

Manytume, jog šiame darbe būtina detaliau aptarti ankščiau išvardintus techninių priemonių naudojimo principus, kadangi tik teisingai nustatčius ir ištyrinėjus visus reikalavimus, keliamus techninių priemonių naudojimui, galima nustatyti, kurias technines priemones kokiais atvejais ir kaip galima panaudoti baudžiamajame procese. Šių principų analizė taip pat gali padėti nustatyti, kaip turėtų būti reglamentuojamas techninių priemonių naudojimas, ar dabartiniame proceso įstatyme įtvirtinta techninių priemonių naudojimo tvarka yra tinkama ir kt.

2.2. Teisėtumo principas

Teisėtumas yra konstitucinis principas, įtvirtintas Konstitucijos 28 straipsnyje ir reiškiantis, jog kiekvienas žmogus, įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių¹¹⁰. Šio principo tikslas - užtikrinti teisės paliepiamų vykdymą, teisėtumas - tai veikiantis įstatymas, įgyvendinta teisinė tvarka¹¹¹. Teisėtumas yra visų valstybės institucijų ir pareigūnų, veikiančių baudžiamajame procese (ikiteisminio tyrimo įstaigų, prokuratūros, teismų, specialistų, ekspertų), veiklos pagrindas. Baudžiamajame procese teisėtumo principas aiškintinas kaip valstybės institucijų, pareigūnų ir kitų asmenų, dalyvaujančių procese, pareiga tiksliai ir nenukrypstamai laikytis baudžiamojo proceso teisės normų¹¹².

Šio principo taikymas yra labai svarbus naudojant technines priemones, tačiau teisėtumo principo turinį įvairūs autoriai aiškina skirtingai. Levas Kokorevas mano, jog teisėtumo principas reiškia, kad: 1) techninės priemonės gali būti panaudotos tik įstatymo numatytais atvejais arba ir kitais atvejais, kai tai neprieštaruja įstatymui; 2) techninės priemonės gali būti naudojamos ir jų panaudojimo rezultatai turi būti įtvirtinami tik įstatymo nustatyta tvarka¹¹³. V. Semencovas teisėtumo principą aiškina kaip reikalavimą baudžiamajame procese naudoti tik tokias technines priemones, kurios arba yra numatytos įstatymo, arba kurios savo esme neprieštaruja įstatymo

---

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios, 2002, Nr. 104-4675.

¹¹⁰ Vaitiekienė E, Vidrinskaitė S. Lietuvos konstitucinės teisės įvadas.- Vilnius: Justitia, 2001. P. 29.

¹¹¹ Vaišvila A. Teisės teorija.- Vilnius: Justitia, 2000. P. 127.

¹¹² Palskys E. Procesiniai teisiniai principai, taikant mokslines- technines teisminių įrodymų fiksavimo priemones ir metodus // Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. 1980. T. XV, 2 sąsiuvinis. P. 82; Danisevičius P., Kazlauskas M., Palskys E. Lietuvos TSR baudžiamasis procesas.- Vilnius: Mintis, 1978. P. 55; Уголовный процесс / Под. ред. Гуценко К.Ф.- Москва: Зерцало, 1998. С. 58; Уголовный процесс. / Под. ред. Петрухина И.Л.- Москва: Проспект, 2001. С. 69.

¹¹³ Кокорев Л.Д. Процессуальные проблемы использования достижений научно- технического прогресса в уголовном судопроизводстве // Вопросы уголовного процесса. Выпуск № 1.- Саратов: Издательство Саратовского университета, 1977. С. 6.

reikalavimams, t.y. šias priemones leidžiama naudoti tik įstatymo nustatyta tvarka ir forma¹¹⁴. P. Elkind rašė, jog techninių priemonių naudojimas bus teisėtas, jeigu norminiai aktai įpareigoja arba leidžia naudoti šias priemones tam tikroje socialinio gyvenimo sferoje, jeigu techninės priemonės naudojamos laikantis baudžiamojo proceso įstatymo nustatytos tvarkos, jeigu jų naudojimas ir naudojimo metu gauti rezultatai tinkamai įtvirtinami atitinkamame proceso akte¹¹⁵.

Vladimiro Šikanovo nuomone, techninių priemonių naudojimo teisėtumo principas reiškia, kad:

- 1) technines priemones galima naudoti, jeigu jos yra tiesiogiai numatytos įstatymo, pagrįstos įstatymu ir jam neprieštaruja;
- 2) šias priemones gali naudoti tik tam įgalioti asmenys;
- 3) šios priemonės yra moksliskai pagrįstos ir užtikrina panaudojimo metu gautų rezultatų patikimumą;
- 4) naudojamos priemonės atitinka etikos normas, nežemina asmenų, kurių atžvilgiu jos naudojamos, garbės ir orumo;
- 5) naudojamos priemonės yra saugios¹¹⁶.

Mes pritartume L. Kokorevo, V. Semencovo ir P. Elkind nuomonei, o V. Šikanovo nurodomi 3, 4 ir 5 punktai yra jau kitų techninių priemonių naudojimo principų sudėtinė dalis.

Manytume, jog būtina išnagrinėti įvairius teisėtumo principo taikant technines priemones aspektus ir tik po to bus galima pagrįstai atskleisti šio principo turinį mūsų nagrinėjamame teisės institute.

Lietuvos Respublikos BPK 20 straipsnio 4 dalyje nurodyta, jog įrodymais gali būti teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti šiame kodekse numatytais proceso veiksmis. Todėl darytina išvada, kad duomenys, kurie buvo gauti panaudojus technines priemones neteisėtais būdais (t.y. panaudojus technines priemones nesilaikant nustatytos proceso veiksmų atlikimo tvarkos, jas panaudojus asmenims, kurie to daryti neturėjo teisės ir pan.), negalės būti pripažinti įrodymais.

Ankščiau nurodyti autoriai kaip vieną iš teisėtumo principo elementų įvardija leistinumą naudoti tik įstatymo numatytas arba jam neprieštaraujančias technines priemones, todėl kyla klausimas, kurias technines priemones galima naudoti baudžiamajame procese? Lietuvos

---

¹¹⁴ Семенцов В.А. Видео и звукозапись в доказательственной деятельности следователя. Диссертация кандидата юридических наук.- Екатеринбург, 1994. С. 13.

¹¹⁵ Элkind П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовно- процессуальном праве.- Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1976. С. 125.

¹¹⁶ Шиканов В.И. Актуальные вопросы уголовного судопроизводства и криминалистики в условиях современного научно- технического прогресса.- Иркутск, 1978. С. 12- 13.

Respublikos BPK (48, 81, 92, 96, 154, 156, 160, 179, 183, 186, 190, 192, 193, 194, 205, 207, 260, 276, 279, 282, 290, 349 straipsniuose) išvardintos kai kurios techninės priemonės bei jų panaudojimo būdai (fotografavimas, filmavimas, vaizdo ir garso įrašų darymas, magnetiniai, lazeriniai ir elektroniniai įrašai, telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolė ir įrašų darymas, apklausa vaizdo ir garso nuotolinio perdavimo priemonėmis). Tačiau tai nėra išsamus ir baigtinis sąrašas, šiose normose nėra išvardintos visos techninės priemonės, kurios gali būti naudojamos baudžiamajame procese. Anksčiau mokslinėje literatūroje buvo gana plačiai diskutuojama dėl to, ar galima naudoti technines priemones, jeigu jos nėra tiesiogiai numatytos įstatyme. Jeigu įstatymų leidėjas bandytų proceso įstatyme įtvirtinti išsamų galimų naudoti techninių priemonių sąrašą, įstatymas taptų nestabilus, kadangi techninių priemonių, kurias galima panaudoti tiriant nusikalstamas veikas, gama nuolat plečiasi, techninės priemonės ir būdai nuolat tobulinami ir atnaujinami¹¹⁷, todėl iškiltų būtinybė nuolat taisyti įstatymus. Toks reglamentavimo būdas ribotų naujausių mokslo ir technikos pasiekimų įgyvendinimą, nes akivaizdu, jog įstatymo pataisų paruošimas, svarstymas, priėmimas trunka gana ilgai, be to, išvardinus įstatyme visas galimas panaudoti technines priemones, pats įstatymas taptų panašus į techninių priemonių žinyną. Tokio reglamentavimo netobulumą gana akivaizdžiai iliustruoja diskusijos, kilusios dar galiojant senajam BPK. 1980 m. E. Palskys literatūroje polemizavo su kitais autoriais svarstydamas, ar galima tardymo veiksmų atlikimo metu naudoti sinchroninį vaizdo ir garso įrašymą, kadangi tuometiniame BPK buvo minimos tik kino juostos ir garso įrašai¹¹⁸. Todėl pritarčiau nuomonei mokslininkų, teigiančių, jog įstatyme būtina įtvirtinti tik bendruosius techninių priemonių panaudojimo principus. Tai užtikrintų įstatymo stabilumą ir leistų praktikoje plačiai panaudoti naujausias technines priemones¹¹⁹, tačiau šios priemonės savo esme neturi prieštarauti baudžiamojo proceso įstatymo normoms¹²⁰. Tokios pozicijos pagrįstumas šiuo metu tikriausiai jau niekam nebekelia abejonių, nes ją iš esmės atitinkanti nuostata yra įtvirtinta BPK 179 straipsnio 1 dalyje, numatančioje, jog atliekant tyrimo veiksmus rašomi protokolai, tyrimo veiksmų metu taip pat gali būti fotografuojama, filmuojama, įrašomas

---

¹¹⁷ Juškevičiūtė J. Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė. (6F).- Vilnius, 1998. P. 50.

¹¹⁸ Palskys E. Procesiniai teisiniai principai, taikant mokslines- technines teisminių įrodymų fiksavimo priemones ir metodus // Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. 1980. T. XV, 2 sąsiuvinis. P. 84.

¹¹⁹ Селиванов Н.А., Леви А.А. Правовая регламентация применения научно- технических средств в уголовном судопроизводстве // Социалистическая Законность. 1979. № II. С. 46; Панюшкин В.А. Научно-технический прогресс и уголовное судопроизводство. Правовые аспекты.- Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1985. С. 88.

¹²⁰ Кузнецова Н.А. Собрание и использование документов в качестве доказательств по уголовным делам. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1996. С. 122; Лисиченко В.К. Использование данных естественных и технических наук в следственной и судебной практике.- Киев: Виша школа, 1979. С. 17.

garsas ir vaizdas, daromi pėdsakų atspaudai ir išliejos, sudaromi planai ir schemas bei *naudojami kitokie fiksavimo būdai*, todėl proceso veiksmus atliekantys pareigūnai gali savo nuožiūra pasirinkti labiausiai konkrečiu atveju fiksavimui tinkančias technines priemones.

Anketuojant apklausus ikiteisminio tyrimo pareigūnus, prokurorus ir teisėjus 63,78 % respondentų nurodė, jog nėra tikslinga teisės aktuose įtvirtinti išsamaus ir baigtinio techninių priemonių sąrašo. 69,14 % iš taip manančių respondentų nurodė, jog tokio sąrašo įtvirtinimas trukdytų naudoti naujausias technines priemones, 53,7 % mano, kad toks reglamentavimo būdas sąlygotų įstatymų ir kitų norminių aktų nestabilumą, 60,49 % taip atsakiusių respondentų taip pat nurodė, kad tokio sąrašo įtvirtinimas nepagrįstai ribotų baudžiamojo proceso dalyvių galimybes savo nuožiūra pasirinkti kiekvienu konkrečiu atveju reikalingas technines priemones. Todėl konstatuotina, jog galiojantis techninių priemonių panaudojimo reglamentavimas šiuo aspektu atitinka praktikos poreikius.

Kaip jau minėjome pirmajame šios dalies skyriuje, baudžiamojo proceso įstatymas apskritai reglamentuoja tik nedidelės dalies techninių priemonių panaudojimą, o kitų techninių priemonių naudojimo sąlygų ir tvarkos įstatymas iš viso neaptaria, todėl proceso subjektų nevaržo įstatymai pasirenkant reikalingas technines priemones. Todėl manytume, jog įstatymų leidėjas šiuo atveju teisingai pasirinko ne imperatyvinį arba leidžiamąjį (draudžiama viskas, kas nėra tiesiogiai leista), o dispozityvinį draudžiamąjį (leidžiama viskas, kas nėra tiesiogiai uždrausta)¹²¹ teisinio reguliavimo metodą. Tokio reglamentavimo dėka visų techninių priemonių panaudojimas laikytinas teisėtu, jei nėra uždrausta panaudoti konkrečias technines priemones.

Vis dėlto įstatyme įtvirtintas reglamentavimas šiuo aspektu nėra visiškai nuoseklus - nors bendroji norma, įtvirtinta BPK 179 straipsnyje, leidžia fiksavimui panaudoti įvairias technines priemones, kai kuriuose kituose straipsniuose, reglamentuojančiuose atskirų proceso veiksmų atlikimą, yra pateikiamas baigtinis leidžiamų panaudoti techninių priemonių sąrašas. Pavyzdžiui, BPK 160 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog slapto sekimo metu galima daryti vaizdo ar garso įrašą arba filmuoti. Manytume, jog visais atvejais reglamentuojant techninių priemonių panaudojimą nereikėtų pateikti išsamaus sąrašo, ir apskritai konkrečiose normose, reglamentuojančiose kokį nors atskirą proceso veiksmą, netikslinga vardinti galimas panaudoti technines priemones. BPK 179 straipsnyje yra pateiktas tam tikras pavyzdinis techninių priemonių, kurias galima panaudoti proceso veiksmų fiksavimui, sąrašas, tačiau teisėkūros technikos požiūriu, abejotina, ar apskritai reikia vardinti sąrašą, jei jis nėra baigtinis. Manytume, jog būtų teisingiau pasirinkti tokį patį reglamentavimo būdą, koks yra įtvirtintas Lietuvos

---

¹²¹ Vaišvila A. Teisės teorija.- Vilnius: Justitia, 2000. P. 160- 161.

Respublikos civilinio proceso kodekso 9 straipsnio 5 dalyje bei Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 11 straipsnio 1 dalyje (šiose normose numatyta, jog teismo posėdžio eigai, įrodymams fiksuoti ir jiems tirti teismas gali naudoti *bet kurias technines priemones*, bei nėra pateikiamas joks techninių priemonių, kurias gali panaudoti teismas, sąrašas). Todėl minėtame straipsnyje reikėtų tiesiog įtvirtinti nuostatą, jog fiksavimui gali būti naudojamos techninės priemonės.

Galiojančiame įstatyme nėra įtvirtinta jokių draudimų panaudoti kokias nors technines priemones, bet ar tai reiškia, jog galima naudoti apskritai bet kokias priemones? Manytume, kad ne, kadangi procese gali būti panaudotos tik tokios techninės priemonės, kurios atitinka ne tik teisėtumo, bet ir mokslinio pagrįstumo, žmogaus teisių ir laisvių apsaugos, humanizmo, etiškumo, saugumo bei kitų principų, kuriuos aptarsime vėliau, reikalavimus. Taip pat kyla klausimas, ar nereiktų įstatyme įtvirtinti nuostatų, kuriomis būtų draudžiama panaudoti tam tikras technines priemones, ir taip užtikrinti, jog nebus panaudotos netinkamos (pseudomokslinės, pažeidžiančios asmenų teises ir pan.) techninės priemonės? Pavyzdžiui, kai kurių užsienio valstybių proceso įstatymuose yra konkrečiai nurodomos techninės priemonės, kurių negalima panaudoti (poligrafas ir kt.). Tačiau mėginant įstatyme įtvirtinti išsamų neleistinų techninių priemonių sąrašą vėl būtų susidurta su tokiomis pačiomis problemomis, kaip ir mėginant įtvirtinti galimų naudoti techninių priemonių sąrašą, todėl toks reglamentavimo būdas nebūtų tinkamas. Mes siūlytume įstatyme įtvirtinti bendruosius reikalavimus (principus), kuriuos turi atitikti techninės priemonės, ir visos priemonės, neatitinkančios šių reikalavimų, būtų laikomos neleistinomis.

Daugumos užsienio valstybių proceso įstatymuose taip pat nėra įtvirtintas baigtinis ir išsamus leidžiamų naudoti techninių priemonių sąrašas. Kai kuriose valstybėse teisę nustatyti galimų naudoti techninių priemonių sąrašą baudžiamojo proceso įstatymas suteikia tam tikroms valstybės institucijoms. Pavyzdžiui, Lenkijos BPK 147 straipsnyje numatyta, jog teisingumo ministras turi savo potvarkiu numatyti, kurias technines priemones, kokią įrangą galima naudoti atliekant fiksavimą procesiniais tikslais, kaip gauta informacija turi būti saugoma ir kokia technika turi būti naudojama ją atgaminant¹²². Kaip jau minėjome, didžioji dalis apklaustų teisėsaugos institucijų pareigūnų ir teisėjų mano, jog netikslinga teisės aktuose įtvirtinti leidžiamų naudoti techninių priemonių sąrašą, tačiau šiek tiek daugiau nei trečdalis (36,2 %) pareigūnų pasisakė už tokio sąrašo įtvirtinimą, iš jų 78,26 % nurodė, kad tokį sąrašą tikslinga

---

¹²² Polish Code of Criminal Procedure //http://www.era.int/domains/corpus-juris/public_pdf/polish_ccp.pdf; prisijungimo laikas: 2004-09-16.

įtvirtinti BPK, 9,9 %- kituose įstatymuose, 11,84 %- poįstatyminiuose aktuose. Tačiau toks reglamentavimo būdas nėra paplitęs ir dėl ankščiau išdėstytų motyvų nemanytume, jog tikslinga bandyti įtvirtinti galimų panaudoti techninių priemonių sąrašus kuriame nors norminiame akte. Siūlymas neriboti techninių priemonių pasirinkimo galimybės yra įtvirtintas ir tarptautiniuose dokumentuose - Europos Tarybos Ministrų komiteto 1995 m. rekomendacijoje "Dėl baudžiamojo proceso teisės problemų, susijusių su informacinėmis technologijomis" yra numatyta, jog "įstatymas turi leisti tyrimo institucijoms pačioms pasirinkti bet kokias technines priemones, kurios yra reikalingos renkant informaciją nusikaltimų tyrimo metu"¹²³.

Teisėtumo principas suponuoja reikalavimą technines priemones naudoti tik įstatymo nustatyta tvarka. Šios priemonės gali būti naudojamos tik atliekant baudžiamojo proceso įstatymo numatytus proceso veiksmus, taip pat būtina laikytis kitų įstatymo reikalavimų, susijusių su šių priemonių naudojimu. Pavyzdžiui, BPK 179 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog jei atliekant tyrimo veiksmą buvo panaudotos techninės priemonės, tai protokole turi būti nurodytos jų naudojimo sąlygos ir tvarka, šio straipsnio 5 dalyje įtvirtintas reikalavimas techninių priemonių panaudojimo rezultatus pridėti prie protokolo, BPK 154 straipsnyje yra detaliam reglamentuojamos technikos, skirtos telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolei, panaudojimo sąlygos ir pagrindai, taisyklės, ką reikia daryti su techninių priemonių panaudojimo metu gauta informacija vienu ar kitu atveju. Šių reikalavimų vykdymas yra viena iš priemonių, užtikrinanti gautų rezultatų tikrumą ir patikimumą, taip pat žmogaus teisių ir laisvių apsaugą. Techninių priemonių panaudojimo teisėtumui užtikrinti tam tikrais atvejais keliami papildomi reikalavimai. Kai techninės priemonės naudojamos atliekant proceso veiksmus, kuriais yra įsiskverbama į saugomą žmogaus privataus gyvenimo sferą, yra reikalaujama gauti kompetentingos institucijos leidimą. Vienu atveju leidimas atlikti patį prievartinio pobūdžio proceso veiksmą tuo pačiu apima ir leidimą panaudoti atitinkamas technines priemones (pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo teisėjui nutartimi leidus atlikti krata, poėmį, kontroliuoti telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją šiuos veiksmus atliksiantis pareigūnas tuo pačiu įgauna teisę ir veiksmų fiksavimui naudoti reikalingas technines priemones), kitu atveju reikalingas atskiras leidimas naudoti technines priemones (BPK 160 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog atliekant slaptą sekimą įrašyti vaizdą ar garsą, filmuoti galima tik tada, jei tai yra numatyta ikiteisminio tyrimo teisėjo priimtoje nutartyje). Vienu atveju proceso įstatymas patį techninių priemonių panaudojimą išskiria kaip prievartinio pobūdžio proceso veiksmą-

---

¹²³ Recommendation No. R (95) 13 "Concerning problems of criminal procedural law connected with information technology", adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r13.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-03.

sutinkamai su BPK 156 straipsnio 1 dalimi, įtariamasis bei kaltinamasis gali būti fotografuojamas, filmuojamas ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi.

Kai kurie autoriai kaip atskirą principą išskiria reikalavimą, kad technines priemones naudotų tik tam įgalioti asmenys¹²⁴. Manytume, jog šis reikalavimas yra teisėtumo principo sudėtinė dalis. Atlikti proceso veiksmus gali tik valstybės institucijos ir pareigūnai, kuriems tai paveda įstatymas, t.y. ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokuroras, ikiteisminio tyrimo teisėjas, teisėjas ir teismas. Šios institucijos ir pareigūnai gali procesų veiksmų metu naudoti reikalingas technines priemones. Tačiau išvadintieji baudžiamojo proceso subjektai retai patys naudoja technines priemones, kadangi jų pareiga - rūpintis tinkamu tyrimo ar teismo veiksmo atlikimu, o proceso veiksmo atlikimui, jo eigos ir rezultatų fiksavimui reikalingomis techninėmis priemonėmis turėtų rūpintis proceso veiksmė dalyvaujantys specialistai, technikai kriminalistai ar pagalbiniai darbuotojai (prokuroro padėjėjai ir kt.). Kurie teisėsaugos institucijų darbuotojai, dalyvaujantys atliekant proceso veiksmus, turėtų naudoti technines priemones, buvo pakankamai plačiai nagrinėjama kriminalistinėje literatūroje¹²⁵, todėl netikslinga apie tai plačiau kalbėti. Be abejo, technines priemones gali naudoti ir specialistai bei ekspertai atlikdami jiems pavestus tyrimus. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, jog baudžiamojo proceso įstatymas numato vieną išimtį iš bendrosios taisyklės ir tam tikrais atvejais suteikia teisę ir kitiems proceso dalyviams naudoti technines priemones informacijos fiksavimui - BPK 48 straipsnio 1 dalies 6 punkte numatyta, jog gynėjas savarankiškai rinkdamas gynybai reikalingus duomenis gali apžiūrėti ir fotografuoti įvykio vietą, transporto priemones ar kitaip fiksuoti gynybai reikalingą informaciją. Ši norma, mūsų nuomone, neatitinka proceso įstatyme įtvirtintų bendrųjų nuostatų, reglamentuojančių ikiteisminį tyrimą, teisminį nagrinėjimą ir įrodomąją reikšmę turinčių duomenų rinkimą. Kaip jau minėta, teisė atlikti proceso veiksmus suteikta tik siauram subjektų ratui - kompetentingoms valstybės institucijoms ir pareigūnams. Jokiems kitiems aktyviems ir suinteresuotiems proceso baigtimi baudžiamojo proceso subjektams (įtariamajam, kaltinamajam, nukentėjusiajam, civiliniam ieškovui, civiliniam atsakovui, jų atstovams), kurie savo teisėms ir teisėtiems interesams ginti naudojami gana plačiomis procesinėmis teisėmis, teisė savarankiškai

¹²⁴ Palskys E. Procesiniai teisiniai principai, taikant mokslines- technines teisminių įrodymų fiksavimo priemones ir metodus // Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. 1980. T. XV, 2 sąsiuvinis. P. 85.

¹²⁵ Plačiau apie tai- Malevski H. Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujos kriminalistinės koncepcijos modelis. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė. (6F).- Vilnius, 1997. P. 91; Juškevičiūtė J. Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė. (6F).- Vilnius, 1998. P. 122-125; Семенов В.А. Видео и звукозапись в доказательственной деятельности следователя. Диссертация кандидата юридических наук.- Екатеринбург, 1994. С. 83; Макаров А.М.

atlikti proceso veiksmus nėra suteikta. Gynėjo galimybė rinkti informaciją nesinaudojant procesinėmis prievartos priemonėmis įstatyme taip pat nėra vadinama proceso veiksmu, bet kaip tuomet šiuos jo veiksmus vadinti? Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 44 straipsnio 2 punkte yra įtvirtinta advokato teisė savarankiškai rinkti teisinėms paslaugoms teikti reikalingus duomenis, kuriuos advokatas gali gauti nesinaudodamas procesinėmis prievartos priemonėmis, t.y. gauti iš asmenų reikalingus dokumentus ar jų nuorašus, kitokią teisinėms paslaugoms reikalingą informaciją. To paties straipsnio 6 punkte numatyta, jog advokatas gali naudotis kitomis įstatymų numatytais teisėmis, susijusiomis su advokato veikla. Tačiau jokiame norminiame akte nėra numatyta advokato teisė savarankiškai atlikti proceso veiksmus. Tačiau, pavyzdžiui, įvykio vietos ar transporto priemonės apžiūra savo esme yra proceso veiksmas, numatytas BPK 205 straipsnyje. Vadovaujantis BPK 179 straipsnio nuostatomis pagrindinis bet kurio proceso veiksmo fiksavimo būdas yra protokolavimas, visi kiti fiksavimo būdai techninėmis priemonėmis yra tik papildomi ir jų rezultatai yra tik protokolo sudėtinė dalis, jų rezultatai nėra laikomi savarankiškais įrodymų šaltiniais. Tačiau įstatymas gynėjo neįpareigoja rašyti protokolą apžiūrint įvykio vietą ar transporto priemones, jam atliekant šiuos veiksmus nėra keliami ir reikalavimai, kurių laikymasis užtikrina techninių priemonių panaudojimo metu gautų rezultatų tikrumą bei patikimumą (nereikalaujama, kad gynėjas pateiktų negatyvus ar kitas pirmines informacijos laikmenas, nurodytų techninių priemonių panaudojimo sąlygas, tvarką ir pan.), todėl abejotina, ar gynėjo pateiktos įvykio vietos ar transporto priemonės fotonuotraukos galėtų būti pripažintos įrodymu (pavyzdžiui, kaip reikėtų vertinti situaciją, kai ikiteisminio tyrimo pareigūno atliktos įvykio vietos apžiūros protokole bei jo prieduose užfiksuota viena situacija, o gynėjas pateikia fotonuotraukas, kuriose užfiksuota kita įvykio vietos situacija, tačiau apie nuotraukų padarymo laiką, aplinkybes, autentiškumą jis gali paaiškinti tik žodžiu?). Visiems kitiems proceso dalyviams tik suteikiama teisė prašyti tyrimą atliekančio pareigūno, kad būtų atliktas tyrimo veiksmas ar kad to veiksmo metu būtų naudojamos techninės priemonės (pvz., BPK 81 straipsnio 5 punkte yra įtvirtinta liudytojo teisė prašyti, kad būtų daromi jo parodymų garso ir vaizdo įrašai).

Taip pat pažymėtina, jog pagal bendrąsias nuostatas įstatymas neįpareigoja atliekant proceso veiksmus naudoti išvardintų techninių priemonių ar kurios nors iš jų, o tik suteikia galimybę pačiam proceso veiksmą atliekančiam pareigūnui nuspręsti, ar reikalinga naudoti technines priemones, ir jei taip - tai suteikia jam galimybę pasirinkti priemonę. Proceso įstatyme

---

Применение научно- технических средств при рассмотрении судами уголовных дел. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1979. С. 102- 106.

tik keliais atvejais yra reikalaujama be protokolinio fiksavimo būdo naudoti ir papildomas technines fiksavimo priemones. BPK 92 straipsnio 4 dalyje numatyta, jog gremėzdiški daiktai turi būti, jei įmanoma, nufotografuojami, 192 straipsnio 4 dalyje, 193 straipsnio 2 dalyje ir 194 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtintas reikalavimas fotografuoti arba kitaip vizualiai fiksuoti parodant atpažinti asmenis, daiktus, arba parodant atpažinti iš kartotekų, o 207 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog apžiūrimi daiktai kiek galima nufotografuojami arba nufilmuojami. Tačiau tai, kad visais kitais atvejais įstatymas kategoriškai neįpareigoja proceso veiksmus atliekančius asmenis naudoti technines priemones, neatleidžia jų nuo pareigos tai daryti, tokia prievolė išplaukia ir iš BPK 2 straipsnio, kuriame numatyta, jog prokuroras ir ikiteisminio tyrimo įstaigos privalo imtis *visų įstatymų numatytų priemonių*, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika. Reikalingų techninių priemonių panaudojimas laiku gali padėti pasiekti šiuos baudžiamojo proceso tikslus. Manytume, jog ši nuostata turėtų būti aiškinama ir kaip reikalavimas atliekant proceso veiksmus naudoti tokias technines priemones, kurių naudojimas kiekvienu konkrečiu atveju padėtų tą proceso veiksmą atlikti efektyviau, greičiau, padėtų išsamiau ir detaliau užfiksuoti proceso veiksmo eigą bei rezultatus. E. Palskys teisingai pažymėjo, jog teisėtumo pažeidimas bus ir tada, kai bus panaudotos įstatymo neleidžiamos techninės priemonės ar metodai, ir tuo atveju, kai techninės priemonės nebus panaudotos, nors, norint užtikrinti išsamų ir nešališką duomenų surinkimą ir ištyrimą, buvo būtina jas panaudoti¹²⁶. Vidaus reikalų ministerijos pateikiamais oficialiais duomenimis, 2002 m. Lietuvoje buvo užregistruotos 48085 neakivaizdžios kriminalinės nusikalstamos veikos, iš jų išaiškintos- 14968. Iš išaiškintų nusikalstamų veikų net 6154 išaiškinti padėjo techninių priemonių naudojimas¹²⁷. Per 2003 m. 3 mėnesius buvo užregistruota 11190 neakivaizdžių nusikalstamų veikų, iš jų buvo išaiškintos 3644, iš išaiškintų nusikalstamų veikų 1698 išaiškinti padėjo techninių priemonių panaudojimas¹²⁸. Iš šių duomenų matyti, jog techninių priemonių panaudojimas padėjo išaiškinti beveik pusę iš visų išaiškintų neakivaizdžių nusikalstamų veikų, tai rodo didelę šių priemonių įtaką išaiškinamumui, todėl tiriant nusikalstamas veikas ir nepanaudojus reikiamų techninių iš tikrųjų būtų galima konstatuoti BPK 1 straipsnio nuostatų nesilaikymą, o tuo pačiu ir teisėtumo principo pažeidimą. Absoliuti dauguma apklaustųjų teisėsaugos institucijų pareigūnų ir teisėjų taip pat akcentavo būtinybę baudžiamojo proceso metu naudoti technines priemones, tai nurodė

---

¹²⁶ Palskys E. Procesiniai teisiniai principai, taikant mokslines- technines teisminių įrodymų fiksavimo priemones ir metodus // Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. 1980. T. XV, 2 sąsiuvinis. 1980. P. 83.

¹²⁷ Baudžiamųjų bylų statistiniai duomenys, pateikiami Vidaus reikalų ministerijos Informacijos ir ryšių departamento // <http://www.nplc.lt/stat/ata/ird/eks>; prisijungimo laikas: 2004-08-25.

¹²⁸ Baudžiamųjų bylų statistiniai duomenys, pateikiami Vidaus reikalų ministerijos Informacijos ir ryšių departamento // <http://www.nplc.lt/stat/ata/ird/eks>; prisijungimo laikas: 2004-08-25.

net 99,21 % respondentų, ir tik mažiau nei 1 % praktinių darbuotojų mano, kad įmanoma sėkmingai tirti ir nagrinėti baudžiamąsias bylas nesinaudojant techninėmis priemonėmis.

Kai kurie autoriai siūlė įstatyme numatyti konkrečius atvejus, kada fiksavimui būtina naudoti ir technines priemones, pavyzdžiui, apklausiant asmenis, esančius pavojingoje gyvybei būklėje, asmenis su psichiniais ir fiziniais trūkumais¹²⁹, apklausiant mažamečius arba asmenis, kurie vėliau gali pakeisti parodymus¹³⁰, apklausiant asmenis, kurie negalės dalyvauti byla nagrinėjant teisme¹³¹, atliekant sudėtingas įvykio vietos apžiūras¹³². Be abejo, visais šiais atvejais yra tikslinga proceso veiksmą fiksuoti naudojant technines priemones, tačiau mes nemanytume, jog, teisėkūros požiūriu, toks reglamentavimo būdas būtų teisingas. Bandymai įstatyme išvardinti visus atvejus, kada yra tikslinga naudoti technines priemones, darytų įstatymą kazuistiniu, be to, kiekvieną kartą atliekant tyrimo veiksmą ir pasirenkant papildomus techninius fiksavimo būdus būtina atsižvelgti į konkrečias ikiteisminio tyrimo bei tyrimo veiksmo atlikimo sąlygas ir aplinkybes, o viso to neįmanoma numatyti įstatyme. Todėl manytume, jog reikia pasitikėti teisėsaugos institucijų pareigūnų profesionalumu ir palikti jiems diskrecinę teisę kiekvienu konkrečiu atveju, atsižvelgus į kriminalistikos rekomendacijas, patiems nuspręsti, ar yra būtina naudoti technines priemones, kad būtų pasiekti baudžiamojo proceso tikslai. Tačiau apklausti praktiniai darbuotojai šiuo klausimu neturi vieningos nuomonės, - jų nuomonės pasiskirstė beveik po lygiai: 51,57 % respondentų pasisakė už tai, kad BPK būtų tikslinga numatyti techninių priemonių būtinuosius panaudojimo atvejus, 48,43 % mano, jog tokio sąrašo įtvirtinimas nebūtų tikslingas, kadangi toks reglamentavimas ribotų proceso subjektų galimybes kiekvienu konkrečiu atveju patiems įvertinti aplinkybes ir nuspręsti, ar tikrai yra būtina naudoti technines priemones (88,62 % taip atsakiusių), tai būtų pernelyg sudėtingas reglamentavimo būdas (20,33 % pasisakančių prieš sąrašo įtvirtinimą). Atkreiptinas dėmesys į tai, jog teisėjai labiau pasitiki savo ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų bei prokurorų profesionalumu bei sugebėjimu patiems nuspręsti, kada yra tikslinga naudoti technines priemones. 56,25 %

---

¹²⁹ Семенцов В.А. Видео и звукозапись в доказательственной деятельности следователя. Диссертация кандидата юридических наук.- Екатеринбург, 1994. С. 102- 107; Уткин Е.А. Уголовно- процессуальные проблемы использования научно- технических средств в стадии судебного разбирательства. Автореферат диссертации кандидата юридических наук.- Киев, 1987. С. 10.

¹³⁰ Романов В.И. Процессуальные, тактические и этические вопросы применения научно- технических средств при расследовании преступлений. Диссертация кандидата юридических наук.- Казань, 1997. С. 153.

¹³¹ Пампушко И.П. Совершенствование правовых и организационных основ применения криминалистической техники в раскрытии преступлений. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1996. С. 96-98; Kazlauskas M., Rinkevičius J. Asmenų parodymai baudžiamajame procese.- Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1991. P. 15; Palskys E., Kazlauskas M., Danisevičius P. Kriminalistika.- Vilnius: Mintis, 1985. P. 244.

¹³² Malevski H. Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujos kriminalistinės koncepcijos modelis. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė. (6F).- Vilnius, 1997. P. 123- 124.

apklaustų teisėjų pasisakė prieš būtinųjų panaudojimo atvejų sąrašo įtvirtinimą, o šiek tiek daugiau nei pusė prokurorų ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų mano, jog toks sąrašas reikalingas. Iš taip manančių 49,62 % teigė, jog technines priemones būtina panaudoti atliekant proceso veiksmus, kurių metu yra nustatomi duomenys, turintys itin svarbią reikšmę tyrimui ir bylos nagrinėjimui, 64, 89 % - atliekant proceso veiksmus, kurių vėliau nebebus galima pakartoti, 47,33 % - atliekant proceso veiksmus su asmenimis, kurie negalės dalyvauti tolesniuose proceso veiksmuose. Dalis respondentų nurodė, jog būtų tikslinga numatyti būtinuosius panaudojimo atvejus, tačiau šis sąrašas turėtų būti tik rekomendacinio pobūdžio.

Apibendrinant ankščiau išdėstytas mintis galima suformuluoti tokius iš techninių priemonių panaudojimo teisėtumo principo kylančius reikalavimus: baudžiamajame procese gali būti naudojamos visos techninės priemonės, kurios atitinka kitų techninių priemonių panaudojimo principų reikalavimus, jos turi būti naudojamos įstatymo nustatyta tvarka ir pagrindais, arba tvarka, neprieštaraujančia įstatymo reikalavimams, technines priemones gali naudoti tik tam įgalinti baudžiamojo proceso dalyviai, techninės priemonės turi būti panaudotos visais atvejais, kada tai gali padėti pasiekti proceso tikslus.

2.3. Mokslinio pagrįstumo principas

Nusikalstamos veikos tyrimui ir bylos nagrinėjimui reikšminga informacija gali būti užfiksuota išsamiai ir tiksliai tik jei fiksavimui bus naudojamos mokslškai pagrįstos techninės priemonės ir metodai. Naudojamų techninių priemonių ir metodų vertė gali būti nustatoma keliais būdais įvertinant jų pagrįstumą ir patikimumą. Techninių priemonių ir metodų mokslinis pagrįstumas reiškia, jog baudžiamajame procese galima naudoti tik tokias priemones ir metodus, kurie yra pagrįsti mokslo iširtais dėsniniais, procesais ir reiškiniais, ir kurie garantuoja patikimų ir objektyvių rezultatų gavimą, techninių priemonių ir metodų panaudojimo metu gauti rezultatai turi tiksliai atspindėti objektyviąją tikrovę¹³³. V. Romanovas taip pat teigia, jog technines priemones galima laikyti mokslškai pagrįstomis tik tada, jei galima sukurti jų panaudojimo programas, ir, žinant konkrečias panaudojimo sąlygas, galima numatyti jų tikslumo laipsnį ir tikėtinus rezultatus¹³⁴. Techninių priemonių panaudojimo rezultatai turi būti tikslūs ir

---

¹³³ Wójcikiewicz J. Scientific Evidence in Judicial Proceedings.- Kraków: Institute og Forensic Research Publisher, 2000. P. 9.

¹³⁴ Романов В.И. Процессуальные, тактические и этические вопросы применения научно- технических средств при расследовании претуплений. Диссертация кандидата юридических наук.- Казань, 1997. С. 71.

patikimi jas naudojant ne tik įprastomis, bet ir ekstremaliomis sąlygomis, visais atvejais turi būti gaunami analogiški rezultatai. Taip pat turėtų būti nustatyta klaidų tikimybė procentais¹³⁵.

E. Palskys kaip savarankišką principą išskyrė įrodomąją reikšmę turinčių duomenų fiksavimo išsamumą ir objektyvumą¹³⁶, kiti autoriai kaip savarankiškus principus išskyrė tyrimo ir fiksavimo pilnumą, teisingumą¹³⁷, gautų rezultatų patikimumą ir tikrumą¹³⁸. Tačiau visus šiuos principus galima laikyti mokslinio pagrįstumo principo sudedamosiomis dalimis ir manytume, jog nėra tikslinga juos nagrinėti kaip atskirus principus.

Baudžiamasis procesas leidžia naudoti tik tokias technines priemones, kurios įgalina išsamiai ir tiksliai užfiksuoti, patikimai išsaugoti ir tiksliai atgaminti informaciją bei patikrinti gautų rezultatų tikrumą ir atitikimą objektyviai tikrovei. Mūsų nuomone, baudžiamajame procese naudojamos techninės priemonės ne tik pačios dėl savo techninių ypatybių neturi iškreipti informacijos jos fiksavimo, saugojimo ir atgaminimo proceso metu, bet ir turi būti pakankamai apsaugotos nuo galimybės suklastoti gautus rezultatus.

Kai kurie autoriai teigia, jog techninės priemonės ir mokslinės metodikos, naudojamos tiriant nusikalstamas veikas, turėtų būti atitinkama tvarka aprobuotos, turėtų būti sudarytas aprobuotų ir rekomenduotų taikyti praktikoje metodikų registras¹³⁹. Toks siūlymas, mūsų nuomone, galbūt labiau tiktų sudarant metodų, kuriuos naudoja ekspertai ir specialistai atlikdami tyrimus, registrą, tačiau yra netinkamas kitų techninių priemonių panaudojimo reglamentavimui. Baudžiamojo proceso subjektai atlikdami proceso veiksmus naudoja įvairias technines priemones, jų veikimas yra pagrįstas skirtingais metodais ir technologijomis, todėl kuriai nors institucijai būtų labai sudėtinga pateikti išsamų registrą ir nurodyti visus metodus ir technologijas, kurie pripažįstami moksliskai pagrįstais, ir kurių pagrindu sukurtas technines priemones galima naudoti baudžiamajame procese. Be to, mokslo ir technikos raidos tempai greitai, nuolat sukuriamos naujos technologijos, todėl toks registras turėtų būti nuolat papildomas. Taigi praktikoje galėtų pasitaikyti atvejų, kai dėl registrą sudarančios institucijos kaltės sąrašo nepapildžius ir panaudojus naujausias technines priemones vėliau galėtų kilti klausimų dėl jų

---

¹³⁵ Foster K.R., Huber P.W. Judging science. Scientific knowledge and the federal courts.- Cambridge: MIT Press, 1999. P. 46.

¹³⁶ Palskys E. Procesiniai teisiniai principai, taikant mokslines- technines teisminių įrodymų fiksavimo priemones ir metodus // Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. 1980. T. XV, 2 sąsiuvinis. P. 89.

¹³⁷ Селиванов Н.А. Научно- технические средства расследования претуплений. Диссертация доктора юридических наук.- Москва, 1965. Т. 1. С. 51- 52; Селиванов Н.А. Советская криминалистика. Теоритические проблемы.- Москва, 1978. 125.

¹³⁸ Леви А.А. Вопросы правовой регламентации применения научно- технических средств в уголовном судопроизводстве // Теория и практика собирания доказательственной информации техническими средствами на предварительном следствии.- Киев, 1980. С. 16- 17.

¹³⁹ Juškevičiūtė J. Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė. (6F).- Vilnius, 1998. P. 55.

naudojimo teisėtumo. Todėl manytume, jog tokio sąrašo ar registro nereiktų pateikti nei pačiame baudžiamojo proceso įstatyme, nei kuriame nors poįstatyminiame akte.

Kai kuriose užsienio valstybėse mokslinio pagrįstumo principas buvo ne tik aptariamas mokslinėje literatūroje, bet ir tiesiogiai įtvirtintas praktikoje. Plačiausiai praktikoje šis principas yra nagrinėjamas ir įgyvendinamas JAV, kur jį įtvirtino keli teismų sprendimai. 1923 m. byloje *Frye v. United States* buvo suformuluota bendroji mokslinių įrodymų priimtumo taisyklė, skelbianti, jog teismai gali remtis mokslinių metodų panaudojimo metu gautais įrodymais tik tada, kai apie šiuos metodus buvo paskelbta mokslinių straipsnių, kai tokie metodai buvo pripažinti kitais teismų sprendimais, kai kiti mokslininkai pateikė rekomendacijas¹⁴⁰. 1993 m. byloje *Daubert v. Merrell Dow Pharmaceutical* buvo suformuluoti griežtesni reikalavimai moksliniams įrodymams - teismas nurodė, jog kaip įrodymai gali būti panaudotos tik tos mokslinės žinios, kurios susilaukė visuotinio pripažinimo savo srityje, ir neturėtų būti naudojamos naujausios mokslinės teorijos, kurios dar nėra pakankamai patikrintos, o moksliniai įrodymai turi būti patikimi¹⁴¹. Remiantis sprendimais šioje bei kitose bylose buvo suformuluoti tam tikri reikalavimai, kuriuos turi atitikti moksliniai įrodymai ir naudojami metodai tam, kad jie galėtų būti pripažinti leistiniais:

1. Mokslines žinias turi būti galima patikrinti.
2. Šios mokslinės teorijos turi būti publikuotos ir išnagrinėtos moksliniuose straipsniuose.
3. Turi būti tiksliai žinomas technikos priemonių ir metodų klaidų tikimybės lygis.
4. Techninės priemonės ir metodikos turi atitikti joms keliamus kontrolinius standartus.
5. Naudojami metodai turi būti pripažinti mokslo visuomenėje¹⁴².

Kai kuriose JAV valstijose yra nustatyti tokie panaudotų techninių priemonių ir mokslinių metodų vertinimo kriterijai: 1) potencialios klaidos galimybė; 2) standartų, kurie buvo skirti technikos eksploatacijai, laikymasis; 3) tam tikrų garantijų buvimas; 4) analogija su kitais, jau leidžiamais, moksliniais metodais; 5) kiek šie metodai yra naudojami atitinkamos srities mokslinėje bendruomenėje; 6) pateiktos išvados pagrįstumas, išsamumas; 7) galimybė aiškiai ir paprastai aptarti panaudotų metodų rezultatus; 8) kiek teismas ir prisiekusieji gali patikrinti tuos

---

¹⁴⁰ Brown J.J. *Scientific Evidence and Experts Handbook*. - New York: Aspen Law&Business, 1999. P. 4- 5.

¹⁴¹ Ten pat. P. 6-9.

¹⁴² Ten pat. P. 13.

duomenis; 9) kitų ekspertų galimybė patikrinti ir įvertinti metodus; 10) įrodymų reikšmingumas bylai¹⁴³.

Olandijos Aukščiausiasis Teismas 1998-01-27 sprendime suformulavo tam tikrus kriterijus, leidžiančius nuspręsti, ar baudžiamajame procese panaudotos mokslinės žinios ir techninės priemonės yra pakankamai moksliskai pagrįstos. Siekiant nustatyti šių žinių ir priemonių mokslinį pagrįstumą, reikia atsakyti į tokius klausimus: ar šias žinias bei techniką naudojantis asmuo yra savo srities žinovas, kokie metodai yra taikomi, ar šie metodai yra pakankamai patikimi, ar šis asmuo turi pakankamai žinių ir įgūdžių, kad taikytų šiuos metodus?¹⁴⁴ Lenkijos Aukščiausiasis Teismas nesuformulavo tokių aiškių kriterijų, tačiau keliuose savo sprendimuose nurodė, jog galima remtis naujausiais mokslo pasiekimais, jeigu gaunami rezultatai yra patikimi, jeigu naudojami metodai yra “nepriekaištingi”¹⁴⁵. Daugumoje kitų valstybių, taip pat ir Lietuvoje, nei įstatymai, nei teismų praktika tiesiogiai neįtvirtina mokslinio pagrįstumo principo.

Mokslinio pagrįstumo principas labai svarbus įdiegiant praktikoje naujausias technines priemones ir metodus, kadangi būtina patikrinti kiekvienos siūlomos panaudoti naujovės mokslinį pagrįstumą. Siekiant padidinti kovos su nusikalstamumu efektyvumą būtina baudžiamajame procese nuolat diegti vis naujas, šiuolaikiniais mokslo ir technikos pasiekimais pagrįstas, technines priemones, kurios gali padėti gauti įrodomąją reikšmę turinčią informaciją. Baudžiamasis procesas negali būti inertiškas, - jis turi nuolat inkorporuoti progresyvias idėjas. Baudžiamojo proceso inertiškumas, atsilikimas nuo nusikaltėlių yra kritikuojamas ne tik dabar, tokios pat tendencijos buvo pastebimos dar prieš 100 metų. Dar 1907 m. Prancūzijos Respublikos Justicijos ministras teigė: “Nėra padaryta jokios pažangos siekiant nustatyti tiesą, o nusikaltėliai naudojami visais privalumais, kuriuos jiems suteikia pranešimų greitumas. Nusikalstamos veiklos būdai keičiasi kartu su mokslo progresu, o baudžiamojo persekiojimo būdai pasilieka nepakitę, nejudrūs”¹⁴⁶.

Mokslinio pagrįstumo aspektu, bene daugiausiai diskusijų kelia siūlymai naudoti tokią techninę priemonę kaip poligrafas ar melo detektorius. Šios priemonės ir metodo panaudojimo

---

¹⁴³ Juodkaitė G. Mokslinių įrodymų panaudojimas užsienio šalių ir Lietuvos baudžiamajame procese // Teisė. 1997. Nr. 31. P. 53.

¹⁴⁴ Jakobs L.E., Sprangers W.J. A European view on forensic expertise and counter- expertise.- Amsterdam: Thela Thesis, 2000. P. 213.

¹⁴⁵ Wójcikiewicz J. Scientific Evidence in Judicial Proceedings.- Kraków: Institute og Forensic Research Publisher, 2000. P. 9.

¹⁴⁶ Cruet J. La vie du droit et l’impuissance des lois.- Paris, 1908. P. 231. Cituota iš Владимиров Л.Е. Учение об уголовных доказательствах.- Тула: Автограф, 2000. С. 231-232.

galimybės buvo pakankamai plačiai įvairiais aspektais aptariamos tiek Lietuvos¹⁴⁷, tiek Europos ir JAV,¹⁴⁸ tiek Rusijos mokslininkų¹⁴⁹. Tai baudžiamajam procesui aktuali tema, tačiau detaliau susipažinus su poligrafo panaudojimo galimybėmis darytina išvada, jog ši techninė priemonė ir tyrimo metodas turėtų būti naudojami atliekant teismo ekspertizę, todėl tai jau netiesioginė techninių priemonių panaudojimo baudžiamajame procese forma, ir išsamesnis šios priemonės nagrinėjimas nėra mūsų mokslinio tyrimo tema. Vis dėlto manytume, jog tikslinga paminėti šią techninę priemonę tiek, kiek ji susijusi su moksliniu pagrįstumu, kadangi nė viena kita techninė priemonė šiuo aspektu nesukėlė tiek daug diskusijų.

Poligrafo priešininkai šį tyrimo metodą apibūdina labai kategoriškai - metodus esąs "aiškiai nemoksliškas", "neturintis jokios įrodomosios galios"¹⁵⁰. Akcentuojama, jog tyrimų poligrafu rezultatai nėra visiškai patikimi, tačiau dažniausiai apsiribojama tik tokiais skambiais teiginiais ir nesigilinama į šio metodo esmę bei jo teikiamas galimybes. Tačiau įvairių šaltinių duomenimis, tyrimo poligrafu rezultatų patikimumas svyruoja nuo 75 % iki 95 %¹⁵¹, tam tikrų poligrafo rūšių patikimumas yra dar didesnis. Pavyzdžiui, "kompiuterinio balso analizatoriaus"

---

¹⁴⁷ Kraujalis L. Tyrimas poligrafu // *Justitia*. 1999. Nr. 4. P. 26-27; Cininas A. Aktualios įrodymų sampratos ir jų leistinum problemos Lietuvos baudžiamojo proceso teorijoje ir praktikoje // *Jurisprudencija: Mokslo darbai*. 2001. T. 23 (15). P. 40; Mikelsons U. Poligrafo naudojimas Latvijoje // *Jurisprudencija: Mokslo darbai*. 2001. T. 22 (14). P. 176- 180; Jaworski R. Formy procesowego zastosowania badań poligraficznych (wariograficznych) po zmianach w Polskiej procedurze karnej // *Jurisprudencija: Mokslo darbai*. 2001. Nr. 22 (14). P. 73- 81; Kędzierski W., Kulicki M. Ekspertyza wariograficzna metodą ustalania wiedzy badanego o realiach dochodzonego przestępstwa // *Jurisprudencija: Mokslo darbai*. 2001. Nr. 22 (14). P. 108- 119.

¹⁴⁸ Swanson Ch. R., Chamelin N.C., Territo L. *Criminal Investigation*. Sixth edition.- New York: The McGraw- Hill Companies, 1996. P. 212-216; Cestaro V.L., Dollins A.B. *An Analysis of Voice Responses for Detection of Deception*.- Fort McClellan, Alabama: Department of Defense Polygraph Institute, 1994; Weston P.B., Kenneth M., Wells J.D. *Criminal Investigation*. Fifth edition.- New Jersey: Prentice hall, 1990. P. 194-200; Gardner T.J., Manian V. *Principles and Cases of the Law of Arrest, Search and Seizure*.- New York: McGraw-Hill, 1974. P. 133-142; Brown J.J. *Scientific Evidence and Experts Handbook*.- New York: Aspen Law&Business, 1999. P.291- 293; Roxin C. *Strafverfahrensrecht*.- München, 1991. S. 146- 151; Prittwitz H. *Der Lügendetektor im Strafprozess* // *Monatsschrift für Deutsches Recht*. 1981; Schönemann K. *Kriminalistik*.- Hamburg, 1990. S. 130- 133; Platzgummer W. *Grundzüge des österreichischen Strafprozessrechtes*.- Wien, 1977. S. 193- 194; Wójcikiewicz J. *Scientific Evidence in Judicial Proceedings*.- Kraków: Institute of Forensic Research Publisher, 2000. P. 8; Cedras J. *La justice pénale aux Etats- Unis*.- Paris, 1990. P. 185-189; Larguier J. *La procédure pénale*.- Paris, 1963. P. 56-59.

¹⁴⁹ Ларин А.М. *Криминалистика и паракриминалистика. Научно практическое пособие*.- Москва: БЕК, 1996. С. 135- 148; Панюшкин В.А. *Правовые основы использования достижений научно- технического прогресса в уголовном судопроизводстве. Диссертация кандидата юридических наук*.- Воронеж, 1980. С. 163-171; *Криминалистика / Под.ред. Волынского А.Ф.*- Москва: Закон и право, 2000. С. 55-60; Васильев А. "Детектор лжи"- домыслы и реальность // *Частный сыск. Охрана. Безопасность*. 1995. № 8. С. 21-24; Прукс П. *Уголовный процесс: Научная "детекция лжи"*.- Тарту, 1992.; Холодный Ю.И. *Полиграф // Система безопасности, связи и телекоммуникаций*. 1996. № 3. С. 81-88; Смирнов М.П. *Оперативно- розыскная деятельность полиции зарубежных стран*.- Москва: Щит, 2001. С. 157-158; Волынский В.А. *Криминалистическая техника. Наука-техника-общество-человек*.- Москва: Закон и право, 2000. С. 283-293; Хабаев В.Д. *Применение гипноза для активизации памяти опрашиваемых лиц в деятельности зарубежной полиции. Диссертация кандидата юридических наук*.- Москва, 1999; Аладжалова Н.А. *Психофизиологические аспекты сверхмедленной ритмической активности головного мозга*.- Москва, 1979.

¹⁵⁰ Ларин А.М. *Криминалистика и паракриминалистика. Научно практическое пособие*.- Москва: БЕК, 1996. С. 135- 148.

¹⁵¹ *Криминалистика / Под.ред. Волынского А.Ф.*- Москва: Закон и право, 2000. С. 55-60.

rezultatų patikimumas yra apie 98 %¹⁵². Poligrafo šalininkai išanalizavę šių tyrimų techninę dalį pripažįsta, jog jau dabar sukurti poligrafai patikimai fiksuoja psichofiziologines organizmo būsenas, todėl abejoti pačių prietaisų moksliniu pagrįstumu bei tikslumu nėra jokio pagrindo¹⁵³.

Šiuolaikinis poligrafas - tai kompleksas tikslių medicininių prietaisų, fiksuojančių tam tikrus tiriamo žmogaus organizme vykstančius fiziologinius procesus (arterinį kraujo spaudimą, prakaito išsiskyrimą, pulso dažnumą, kūno temperatūrą, kvėpavimo dažnumą ir gilumą, nesąmoningus raumenų susitraukimus, galvos biosroves ir kt.), atsirandančius žmogaus organizme per keletą sekundžių po atsakymo į užduodamus klausimus. Fiziologinius procesus reguliuoja autonominė nervų sistema, apsprendžianti nuo žmogaus valios nepriklausančius fiziologinius procesus. Yra nustatyta, jog egzistuoja priežastinis ryšys tarp sakomo melo ir paminėtų sąmoningai nekontroliuojamų fiziologinių procesų. Tiriamo asmens reakcijos yra užrašomos ir poligrafo operatorius akivaizdžiai mato, kuris būtent klausimas sukėlė šias reakcijas.

Nepaisant mokslininkų patvirtinto pakankamai aukšto tyrimų poligrafu rezultatų patikimumo, užsienio valstybėse poligrafo panaudojimo galimybės vertinamos labai skirtingai. Dabar poligrafas daugiausiai naudojamas JAV, Kanadoje, Japonijoje, Turkijoje, Pietų Korėjoje ir Izraelyje¹⁵⁴. 1996 m. 57 valstybėse buvo leidžiamas poligrafo naudojimas, ir tai sudarė apie 25 % pasaulio valstybių¹⁵⁵. Apklausti Lietuvos teisėsaugos institucijų pareigūnai ir teisėjai skeptiškai vertina poligrafo panaudojimo galimybes - už poligrafo panaudojimą pasisakė tik 39,9 % respondentų. Daugelyje Europos valstybių poligrafas baudžiamajame procese nėra naudojamas, tačiau priežastys yra skirtingos. Poligrafas nėra naudojamas, nes nepasitikima jo moksliniu pagrįstumu bei rezultatų patikimumu arba poligrafas nenaudojamas laikantis nuomonės, jog bet koks įsiskverbimas į žmogaus sąmonę yra neleistinas. Taigi draudimai formuluojami siekiant užtikrinti žmogaus teisų apsaugos principą, kuris bus aptartas vėliau. Nevienodos yra ir procesinės kliūtys, - kai kuriose šalyse draudimai panaudoti poligrafą yra įtvirtinti įstatymuose, kitose šalyse jokių formalių draudimų norminiai aktai neįtvirtina, tačiau poligrafo panaudojimui nepitaria teismų praktika. Poligrafo moksliniu patikimumu abejojama Prancūzijoje. Šios valstybės įstatymuose nėra įtvirtintas draudimas panaudoti poligrafą, nėra jokių formalių procesinių kliūčių šios techninės priemonės panaudojimui, bet poligrafu nesinaudojama dėl kitų

---

¹⁵² Cestaro V.L., Dollins A.B. An Analysis of Voice Responses for Detection of Deception.- Fort McClellan, Alabama: Department of Defense Polygraph Institute, 1994. P. 58.

¹⁵³ Криминалистика / Под.ред. Вольнского А.Ф.- Москва: Закон и право, 2000. С. 121.

¹⁵⁴ Прукс П. Уголовный процесс: Научная "детекция лжи".- Тарту, 1992. С. 66.

¹⁵⁵ Холодный Ю.И. Полиграф // Система безопасности, связи и телекоммуникаций. 1996. № 3. С. 81.

priežasčių - daugiausiai dėl teisėjų ir tyrimo įstaigų darbuotojų nepasitikėjimo poligrafo rezultatais¹⁵⁶. Profesorius J. Languier teigė, jog poligrafo, hipnozės ir panašių priemonių panaudojimo rezultatų patikimumas nėra pakankamai pagrįstas, ir baiminosi, jog baudžiamajame procese pradėjus naudoti tokias priemones ateityje visą teisingumą reikės perduoti į robotų, kurie spręs žmonių likimus, rankas¹⁵⁷.

Vokietijos baudžiamojo proceso teisėje, kitaip nei Prancūzijos, poligrafas nėra naudojamas ne dėl jo mokslinio nepagrįstumo, bet dėl to, kad šis tyrimo metodas vertinamas kaip asmens teisių pažeidimas. Nors Vokietijos BPK ir nėra įtvirtinta norma, tiesiogiai draudžianti naudoti poligrafą, VFR Aukščiausiojo Teismo nuomone, nesąmoningų dvasinių procesų tyrimas, atliekamas tiriant fizinius procesus, reiškia neleistiną įsiskverbimą į "neliečiamą žmogaus asmenybės giliają sferą"¹⁵⁸. VFR Aukščiausiasis Teismas yra pasakęs, jog baudžiamojo proceso įstatymas nenumato principo, leidžiančio nustatyti tiesą bet kokia kaina¹⁵⁹, kadangi tiesa šiuo atveju negali būti vertinama kaip absoliuti vertybė¹⁶⁰. Tačiau kai kurie Vokietijos mokslininkai siūlo leisti panaudoti poligrafą ginant kaltinamojo interesus ir atliekant tokius tyrimus jo sutikimu parengtinio tyrimo stadijoje, tačiau nenaudojant gautų rezultatų nagrinėjant bylą teisme.¹⁶¹ Dėl panašių motyvų poligrafą draudžiama naudoti ir Austrijoje, poligrafo panaudojimo metu gauti duomenys laikomi gautais neteisėtu būdu ir jų negalima panaudoti įrodinėjimo procese¹⁶². Olandijoje poligrafo naudojimą 1999 m. uždraudė Aukščiausiasis Teismas savo sprendime nurodydamas, jog poligrafas, hipnozė, narkotikų davimas yra neleistini metodai¹⁶³. Tuo metu Čekijos Respublikos Aukščiausiasis Teismas poligrafo neleido naudoti vien dėl formalių priežasčių ir nesigilino į poligrafinių tyrimų esmę: 1992 m. sprendime Teismas nurodė, jog poligrafo negalima panaudoti todėl, kad baudžiamojo proceso kodeksas nenumato tokio proceso veiksmo¹⁶⁴. Latvijos BPK poligrafo panaudojimas nėra numatytas, tačiau jis nėra ir uždraustas, todėl Latvijoje tiriant baudžiamąsias bylas poligrafu naudojamosi atliekant

---

¹⁵⁶ Гуценко К.Ф., Головки Л.В., Филимонов Б.А. Уголовный процесс западных государств.- Москва: Зерцало, 2001. С. 301.

¹⁵⁷ Languier J. La procédure pénale.- Paris, 1963. P. 57.

¹⁵⁸ Гуценко К.Ф., Головки Л.В., Филимонов Б.А. Уголовный процесс западных государств.- Москва: Зерцало, 2001. С. 424.

¹⁵⁹ Ten pat. С. 406.

¹⁶⁰ Roxin C. Strafverfahrensrecht.- München, 1991. S. 149.

¹⁶¹ Prittwitz H. Der Lügendetektor im Strafprozess // Monatsschrift für Deutsches Recht. 1981. S. 886; Schönemann K. Kriminalistik.- Hamburg, 1990. S. 131.

¹⁶² Platzgummer W. Grundzüge des österreichischen Strafprozessrechtes.- Wien, 1977. S. 193-194.

¹⁶³ Wójcikiewicz J. Scientific Evidence in Judicial Proceedings.- Kraków: Institute of Forensic Research Publisher, 2000. P. 8.

¹⁶⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ČR (1993), z. 25.3.1992, sp. Zn. 6 To 12/92. Sbíрка soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu ČR, ½ P. 26- 29. Cituota iš Wójcikiewicz J. Scientific Evidence in Judicial Proceedings.- Kraków: Institute of Forensic Research Publisher, 2000. P. 46.

poligrafines ekspertizes. Tokios ekspertizės Latvijoje atliekamos nuo 1998 m., ir iki 2001 m. buvo atlikta apie šimtas tokių ekspertizių; daugiau kaip dešimtyje bylų teismai šių ekspertizių išvadas pripažino įrodymais¹⁶⁵.

Lenkijos BPK 171 straipsnio 1 § yra įtvirtinta apklausiamo asmens “laisvo valios išreiškimo” taisyklė, to paties straipsnio 4 § 2 dalyje yra įtvirtintas draudimas apklausų metu panaudoti hipnozę, chemines ir technines priemones, veikiančias apklausiamojo asmens psichologinius procesus arba nesąmoningas organizmo reakcijas. To paties straipsnio 6 § numatyta, jog kaltinamųjų paaiškinimai, parodymai, pareiškimai, duoti ribojant galimybes laisvai išsireikšti, arba išgauti naudojant 4 § numatytas priemones, negali būti pripažinti įrodymais¹⁶⁶. Kai kurie Lenkijos baudžiamojo proceso teoretikai šias BPK normas traktuoja kaip visišką poligrafo uždraudimą, tačiau kiti teigia, jog įstatymų leidėjas uždraudė poligrafą naudoti tik apklausų metu, o ne visiškai, ir mano, jog poligrafą galima naudoti atliekant ekspertizes¹⁶⁷, nustatant asmens ryšį su nusikaltimo būdo padarymo realijomis¹⁶⁸. Lenkijos teismai kai kuriuose nuosprendžiuose rėmėsi poligrafinių tyrimų rezultatais nurodydami, jog šių tyrimų išvados gali būti panaudotos kaip papildomi įrodymai¹⁶⁹.

Plačiausiai poligrafas yra naudojamas JAV. Šios valstybės mokslininkai, kalbėdami apie poligrafo panaudojimo leistinumą, akcentuoja tiriamojo asmens savanorišką sutikimą. Niekas negali būti verčiamas tirtis poligrafu, kadangi JAV Konstitucijos Penktoji pataisa saugo asmenis nuo savęs apkaltinimo, todėl netgi įtariamojo įkalbinėjimas tirtis poligrafu gali būti laikomas savanoriškumo pažeidimu¹⁷⁰. Dažniausiai tiriama poligrafu dėl to susitarus prokurorui ir gynėjui, tokių susitarimų pagrindu atlikto tyrimo rezultatai yra laikomi įrodymu. Tačiau kai teismo proceso metu teisėjas kaltinamiesiems pasiūlė įrodyti savo nekaltumą atliekant poligrafo testą, apeliacinis teismas tai pavadino “nepriimtiniu pasiūlymu”¹⁷¹. Ne visi teismai pripažįsta tyrimą poligrafu mokliškai pagrįstu ir jį visiškai atmeta kaip nepakankamai mokliškai patikimą vadovaudamiesi anksčiau jau aptarta *Daubert* taisykle (tokie sprendimai buvo priimti bylose

¹⁶⁵ Mikelsons U. Poligrafo naudojimas Latvijoje // *Jurisprudencija: Mokslo darbai*. 2001. T. 22 (14). P. 176- 180.

¹⁶⁶ Polish Code of Criminal Procedure // http://www.era.int/domains/corpus-juris/public_pdf/polish_ccp.pdf.

¹⁶⁷ Jaworski R. Formy procesowego zastosowania badań poligraficznych (wariograficznych) po zmianach w Polskiej procedurze karnej // *Jurisprudencija: Mokslo darbai*. 2001. Nr. 22 (14). P. 74.

¹⁶⁸ Kędziński W., Kulicki M. Ekspertyza wariograficzna metodą ustalenia wiedzy badanego o realiach dochodzonego przestępstwa // *Jurisprudencija: Mokslo darbai*. 2001. Nr. 22 (14). P. 108- 117.

¹⁶⁹ Widacki J. Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 19 sierpnia 1999 roku, II Aka 147/99.- *Palestra*, 2000. Cituota iš Wójcikiewicz J. *Scientific Evidence in Judicial Proceedings*.- Kraków: Institute og Forensic Research Publisher, 2000. P. 47.

¹⁷⁰ Weston P.B., Kenneth M., Wells J.D. *Criminal Investigation*. Fifth edition.- New Jersey: Prentice hall, 1990. P. 198.

¹⁷¹ Gardner T.J., Manian V. *Principles and Cases of the Law of Arrest, Search and Seizure*.- New York: McGraw-Hill, 1974. P. 133.

*United States v. Call, 1997 m., State v. Porter, 1997 m.)*¹⁷², kiti teismai pripažįsta poligrafą moksliskai pagrįstu, tačiau laiko, kad jo panaudojimas yra labiau žalingas nei naudingas įrodinėjime (*more prejudicial than probative*)¹⁷³.

Kaip jau buvo anksčiau minėta, tyrimų poligrafu rezultatai nėra absoliučiai patikimi, tačiau jų patikimumo laipsnis yra pakankamai aukštas. Tai, kad šie tyrimai negali pateikti kategoriškos išvados, negali būti motyvas jų nenaudoti iš viso. Netgi ir vienas iš tiksliausių iš šiuo metu atliekamų tyrimų - DNR tyrimas - neduoda kategoriškų, absoliučiai patikimų išvadų, o daugelio teismo medicinos, trasologinių, mikroobjektų ir kitų tyrimų išvados yra tik tikimybinės, daugelis specialiujų žinių taikymo metodų iš viso neturi mokslinių tyrimo rezultatų, pagrindžiančių jų patikimumą¹⁷⁴, tačiau niekam nekyla abejonių dėl to, ar galima vertinti tokias išvadas kaip įrodymus. Be to, kalbant apie galimybę naudoti tyrimų poligrafu rezultatus įrodinėjimo procese, būtina pabrėžti, kad jų panaudojimas baudžiamajame procese dar nereiškia, rezultatai automatiškai pripažįstami įrodymais. Bet kokius duomenis įrodymais gali pripažinti tik teismas ir vertinamas tik įrodymų visetas. Todėl poligrafo panaudojimo klausimas išlieka įdomus ir atviras.

Gautų rezultatų tikrumo ir patikimumo požiūriu, yra įdomi skaitmeninės garso ir vaizdo fiksavimo technikos panaudojimo galimybė fiksuojant proceso veiksmus. Fiksuojant nusikalstamos veikos tyrimui ir bylos nagrinėjimui svarbią informaciją ji tam tikru būdu perkoduojama ir perkeliama į atitinkamą informacijos laikmeną, fiksavimo priemonės ir laikmenos turi užtikrinti informacijos išsaugojimą ir galimybes ją toliau naudoti įrodinėjimo procese¹⁷⁵. Tyrimo veiksmų fiksavimui praktikoje dažniausiai vis dar naudojami tradiciniai fotografijos metodai, tačiau didžiausias šių metodų trūkumas - pakankamai ilgas laikas nuo fotografavimo momento iki fotonuotraukų gavimo. Dėl to netgi galima išvelgti formalų neatitikimą BPK reikalavimams, nes vadovaujantis BPK 179 straipsnio nuostatomis tyrimo veiksmo metu padarytos nuotraukos ir negatyvai yra tyrimo veiksmo protokolo priedai, apie techninių priemonių panaudojimo sąlygas ir tvarką turi būti nurodoma protokole. Kadangi protokolo priedai yra jo sudėtinė dalis, logiška manyti, jog tyrimo veiksmo dalyvavę asmenys turi turėti galimybę susipažinti su visu protokolu, t.y. susipažinti ir su protokolo priedais bei įsitikinti jų teisingumu. Tačiau akivaizdu, jog atlikus tyrimo veiksmą, kurio metu buvo

---

¹⁷² Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė.- Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 372; Brown J.J. Scientific Evidence and Experts Handbook.- New York: Aspen Law&Business, 1999. P.291- 293.

¹⁷³ Brown J.J. Scientific Evidence and Experts Handbook.- New York: Aspen Law&Business, 1999. P.219.

¹⁷⁴ Kraujalis L. Tyrimas poligrafu // Justitia. 1999. Nr. 4. P. 26.

¹⁷⁵ Дмитриев Е.М. Проблемы применения цифровой фотографии при расследовании уголовных дел. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1998. С. 25, 26.

fotografuota, ir surašius protokolą nei nuotraukų, nei negatyvų dar nebus spėta padaryti, taigi tyrimo veiksmo dalyviai, pasirašydami protokolą, netenka galimybės įsitikinti fotonuotraukų ir negatyvų tikrumu. Nors praktikoje šis neatitikimas ir nėra akcentuojamas, tačiau, teoriniu požiūriu, ši problema išlieka. Problemą būtų galima išspręsti arba ikiteisminio tyrimo įstaigoms įsigijus brangią fotolaboratorių įrangą, įgalinančią fotonuotraukas padaryti per keliasdešimties minučių, o tai, žinant dabartinę teisėsaugos institucijų finansavimo lygį, yra nerealu, arba per kelias dienas padarius fotonuotraukas vėl kvieštis tyrimo veiksmo dalyvavusius asmenis ir leisti jiems susipažinti su fotonuotraukomis bei negatyvais, o tai reikalautų papildomų ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir kitų proceso dalyvių laiko sąnaudų. Tačiau šią problemą galima išspręsti ir trečiuoju būdu, t.y. naudoti skaitmeninę vaizdo fiksavimo techniką, įgalinančią užfiksuotus vaizdus iš karto atspausdinti spalvotu spausdintuvu, bei turinčią daug kitų privalumų (užfiksuotą informaciją galima saugoti įvairiose laikmenose - kietajame diske, diskeliuose, optiniuose diskuose, galima sudaryti kompiuterines kartotekas, nufotografuotą vaizdą iš karto galima peržiūrėti kameroje esančio skystųjų kristalų ekrane ir, nuotraukai nepavykus, galima fotografuoti vaizdą dar kartą, ir pan.¹⁷⁶). Skaitmeninė garso ir vaizdo fiksavimo technika naudojama vis plačiau, jos kaina ir eksploatacijos kaštai vis mažėja, todėl vis dažniau literatūroje siūloma tyrimo veiksmų fiksavimui naudoti būtent tokią aparatūrą¹⁷⁷. Skaitmeniniai fotoaparatai jau yra naudojami ir praktikoje, - jais naudojasi kai kurių ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnai, taip pat Mykolo Romerio universiteto Teismo medicinos instituto ir kai kurių kitų ekspertizės įstaigų specialistai bei ekspertai.

Tačiau mes manome, jog tokios aparatūros panaudojimo galimybę reikia analizuoti plačiau, kadangi praktikoje gali iškilti problemų užtikrinant gautų rezultatų tikrumą ir autentiškumą. Dar galiojant 1961 m. priimtam BPK kai kurie Lietuvos mokslininkai pritarė skaitmeninių fotoaparatus naudojimui¹⁷⁸, nors, mūsų nuomone, tai prieštaravo senojo BPK 114 straipsnyje įtvirtintoms nuostatoms, pagal kurias prie protokolų turėjo būti pridedami fotografijų negatyvai. Tačiau fotografuojant skaitmenine vaizdo fiksavimo technika negatyvai iš viso nėra gaunami. Taigi buvo galima išvystyti teisėtumo principo, numatančio, jog galima naudoti tik tokias technines priemones, kurios yra numatytos įstatyme arba jam neprieštarauja, pažeidimą.

---

¹⁷⁶ Plačiau apie skaitmeninės technikos privalumus žr.: Ищенко Е.П., Ищенко П.П., Зотчев В.А. Криминалистическая фотография и видеозапись.- Москва: Юрист, 1999. С. 82-88.

¹⁷⁷ Пампушко И.П. Совершенствование правовых и организационных основ применения криминалистической техники в раскрытии преступлений. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1996. С. 35.

¹⁷⁸ Kurapka E., Malevski H., Palskys E., Kuklianskis S. Kriminalistikos technikos pagrindai.- Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 72.

Nuo 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujamam BPK tokia problema nebekyla, kadangi 179 straipsnio 5 dalyje numatyta, jog prie protokolų gali būti pridėamos ir skaitmeninės laikmenos.

Tačiau kyla problema, kaip užtikrinti skaitmeninėje laikmenoje užfiksuotos informacijos originalumą ir apsaugoti ją nuo galimų pakeitimų. Skaitmeninio vaizdo fiksavimo ir atgaminimo procesas susideda iš keturių etapų: informacijos įvedimo (skaitmeninėmis kameromis, skeneriais), jos apdorojimo grafinėmis programomis ir informacijos išvedimo (atspausdinant spausdintuvais ar įrašant informaciją į skaitmeninę laikmeną) bei saugojimo¹⁷⁹. Literatūroje pabrėžiama, jog skaitmeninė fiksavimo technika pasiekė aukštą technologinį lygį, jos panaudojimas pasiteisino praktikoje ir eksperimentų metu¹⁸⁰, todėl nekyla abejonių dėl šios technikos mokslinio pagrįstumo bei fiksavimo tikslumo ir adekvatumo. Tačiau kamera ar skeneriu užfiksuota informacija antrajame etape patenka į kompiuterį, kuriuo naudojantis grafiniais redaktoriais galima informaciją koreguoti. Be abejo, galima suklastoti ir tradicines nuotraukas, tačiau šis procesas yra gana sudėtingas, tokias klastotes galima nesunkiai nustatyti ekspertinių tyrimų metu, be to, kartu su nuotraukomis prie protokolo turi būti pridėamas ir fotonegatyvas, užtikrinantis nuotraukos autentiškumą. Duomenis, užfiksuotus skaitmenine technika, suklastoti kompiuterinių programų pagalba yra žymiai paprasčiau, kadangi galima sumodeliuoti praktiškai bet kokią vaizdą, prie nufotografuotų objektų galima "prilipdyti" kitus vaizdus, galima pakeisti nufotografuotų objektų dydį, formą, spalvas ir pan. Skaitmeninio vaizdo fiksavimo metu nėra fotonegatyvo, todėl dar sunkiau nustatyti nuotraukų autentiškumą. Šiuo metu Lietuvoje nėra galimybių atlikti skaitmenine technika padarytų nuotraukų ekspertinių tyrimų- tokių nuotraukų tyrimų neatlieka nei Lietuvos teismo ekspertizės centras, nei Lietuvos kriminalinės policijos biuro Kriminalistinių ekspertizės tarnyba, nei kitos ekspertinės įstaigos. Dėl šių priežasčių būtina numatyti kitas priemones, galinčias užtikrinti užfiksuotų duomenų tikrumą. BPK 179 straipsnio 5 dalyje įtvirtintas reikalavimas prie protokolo pridėti skaitmenines laikmenas. Kol kas nėra vieningos praktikos, kaip reikėtų spręsti šiuos klausimus.

Tyrimo metu susipažinus su 148 baudžiamosiomis bylomis buvo nustatyta, jog skaitmeninę fototechniką fiksuojant įvairius ikiteisminio tyrimo veiksmus (parodymus atpažinti, parodymų patikrinimus vietoje, apžiūras, kratas ir pan.) plačiai naudoja Vilniaus m. VPK KP ONTT, Vilniaus m. VPK KP ENTT, Vilniaus m. VPK 7 PK ikiteisminio tyrimo pareigūnai.

---

¹⁷⁹ Electronic photography- the technology, the market, the possibilities // International Contact. 1994. Vol. 13. N. 6. P. 40-44.

¹⁸⁰ Jackson G.R. A High Resolution Electronic Imaging System for Crime Scene Use // Journal of Forensic Sciences. 1994. July. Vol. 39. No. 4. P. 912- 919; Antoniak M. Potential Applications of digital imaging // Photographic Processing. 1997. April. P. 48- 50; Wandelt M., Frantzen T. A look at the range of professional digital cameras // International Contact. 1997. N. 7. Vol. 16. P. 14.

Tačiau bylose, kuriose tyrimą atliko prokurorai, dažniausiai buvo naudojami įprastiniai fotoaparatai. Iš 95 peržiūrėtų bylų, kuriose tyrimą atliko nurodytų Vilniaus m. VPK padalinių ikiteisminio tyrimo pareigūnai, skaitmeniniais fotoaparatais buvo fotografuota atliekant tyrimo veiksmus 68 bylose. Tačiau nė karto ikiteisminio tyrimo pareigūnai nesiėmė jokių priemonių siekdami užtikrinti gautų nuotraukų autentiškumą. Prie tyrimo veiksmų protokolų tiesiog buvo pridamos fotolentelės su nuotraukomis ir nebuvo pridama jokių pirminių informacijos laikmenų. Kai kuriais atvejais prie fotolentelių buvo pridamos pažymos, kuriose ikiteisminio tyrimo pareigūnai nurodydavo, jog nėra galimybės pridėti fotonegatyvų, kadangi fotografuota skaitmeniniu fotoaparatu. Didžioji dalis aptariamųjų bylų buvo išnagrinėtos teismuose, tačiau nei viename nuosprendyje ar nutartyje nebuvo paminėti šie BPK 179 straipsnio pažeidimai. Nors teismai ir nereaguoja į nurodytus pažeidimus, tačiau mes manytume, jog tokia praktika yra ydinga ir turėtų būti keičiama.

Baudžiamojoje byloje Nr. 10-9-004-03, kurioje E.D., M.Č., N.Š., R.D., T.B. buvo kaltinami padarę nusikalstamas veikas, numatytas senojo LR BK 323¹ str. 5 d., 312 str. 2 d. ir kt., ikiteisminio tyrimo metu buvo atlikti įvairūs tyrimo veiksmai (apžiūros, parodymai atpažinti, parodymų patikrinimai vietoje ir kiti), kurių metu buvo fotografuota skaitmeniniais fotoaparatais. Šioje byloje kaip fotonuotraukų autentiškumą užtikrinančios laikmenos vienais atvejais prie tyrimo veiksmų protokolų buvo pridėti fotoaparato atminties moduliai, o kitais - informacija iš fotoaparato atminties modulio buvo įrašyta į optinius diskus, kurie ir buvo pridėti prie protokolų¹⁸¹. Pirmasis būdas, kai iš karto po tyrimo veiksmo atlikimo iš fotoaparato išimamas atminties modulis ir jis įpakuoamas voke, kurį pasirašo visi veiksmė dalyvavę asmenys, užtikrina, kad atminties modulyje esanti informacija nebus pakeista, tačiau atminties moduliai gana brangūs, ir tai labai neekonomiškas autentiškumo užtikrinimo būdas. Antruoju pavyzdyje nurodytu būdu nėra išvengiama tarpinio etapo - informacijos perrašymo kompiuteriu ir galimo jos pakeitimo. Siekiant išvengti atsitiktinių ar sąmoningų informacijos pakeitimų skaitmeninėse laikmenose kai kurie autoriai siūlo imtis papildomų apsaugos priemonių, pavyzdžiui, išlaužti diskelio langelį ar naudoti įrašomus optinius diskus, kuriuose esančios informacijos negalima perrašyti, taip pat iš karto po tyrimo veiksmo atlikimo diskelį ar optinį diską su jame įrašytais duomenimis siūloma įpakuoti voke, ant kurio pasirašytų visi tyrimo veiksmė dalyvavę asmenys. Kaip papildoma apsaugos priemonė siūloma nauja fotonuotraukų įforminimo tvarka, t.y. siūloma nuotraukas ne klijuoti atskirose fotolentelėse, o iš karto po tyrimo veiksmo atlikimo jas

---

¹⁸¹ Baudžiamoji byla Nr. 10-9-004-03, kurioje ikiteisminį tyrimą atliko Vilniaus apygardos prokuratūra.

išspausdinti ant atskiro lapo, kurio apačioje pasirašytų tyrimo veiksmo dalyvavę asmenys¹⁸², taip pat siūloma kompiuteriu spausdinant protokolą tame pačiame protokolo tekste atspausdinti ir nuotraukas¹⁸³. Pritartume pastarajam siūlymui, kadangi tokia operacija, mokant naudotis tekstiniais ir grafiniais redaktorais, nėra sudėtinga, ilgai netrunka, o toks protokolo ir fotonuotraukų jame įforminimo būdas būtų pati patikimiausia garantija, užtikrinanti nuotraukų tikrumą bei autentiškumą. Proceso veiksmo dalyviai susipažindami su protokolu iš karto susipažintų ir su nuotraukomis bei pasirašytų protokole, todėl vėliau koreguoti skaitmeninių nuotraukų nebūtų galima. Taip pat rekomenduotina naudoti tik priemones, įgalinančias išsaugoti pradinę užfiksuotą informaciją laikmenose, kuriose įrašytos informacijos negalima pakeisti. Pavyzdžiui, Didžiosios Britanijos Centrinėje teismo tyrimų laboratorijoje nusikaltimų vietose užfiksuotos vaizdinės informacijos išsaugojimui yra naudojami optiniai diskai, kurie po tyrimo veiksmo pabaigos yra antspauduojami ir saugomi iki bylos išnagrinėjimo teisme¹⁸⁴.

Gautų fotonuotraukų autentiškumo užtikrinimo klausimą gana plačiai aptarinėja JAV mokslininkai. Pabrėžiama, jog nėra prezumpcijos, numatančios, kad fotonuotraukos yra autentiškos, ir siekiant nustatyti fotonuotraukų autentiškumą atliekami įprastiniai įrodymų patikrinimo veiksmai (nustatomas jų leistinumas, liečiamumas, svarbumas, pakankamumas). Tuo tikslu gali būti apklausiamas asmuo, padaręs nuotrauką, ar kitas asmuo, galintis patvirtinti jos teisingumą¹⁸⁵. Fotonuotraukos, kaip įrodymai, gali būti panaudotos tik tuomet, jei nustatoma, kad jose pavaizduoti objektai užfiksuoti tiksliai¹⁸⁶. Paprastai kaip fotografijos autentiškumo įrodymas yra pridedamas negatyvas, turintis pašalinti bet kokius įtarimus, kad nuotraukoje buvo padaryti pakeitimai, taip pat yra numatyti tam tikri reikalavimai, numatantys fotonuotraukų procesinį įtvirtinimą, žymėjimą, saugojimą ir pan.¹⁸⁷ Kai kurie teismai neleidžia daryti net tokių pakeitimų kaip skalės pridėjimas. Kanadoje teismų sprendimais taip pat buvo suformuluoti tam tikri reikalavimai fotonuotraukų, kaip įrodymų, leistinumui. Viena iš pagrindinių taisyklių - fotonuotraukos nėra automatiškai pripažįstamos leistiniais įrodymais, jų tikslumą ir tikrumą turi

---

¹⁸² Белоусов А.В. Процессуальное закрепление доказательств при расследовании преступлений.- Москва: Юрлитинформ, 2001. С. 104.

¹⁸³ Дмитриев Е.М. Проблемы применения цифровой фотографии при расследовании уголовных дел. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1998. С. 21- 24, 105.

¹⁸⁴ Jackson G.R. A High Resolution Electronic Imaging System for Crime Scene Use // Journal of Forensic Sciences. 1994. July. Vol. 39. No. 4. P. 917.

¹⁸⁵ Weston P.B., Kenneth M., Wells J.D. Criminal Investigation. Fifth edition.- New Jersey: Prentice hall, 1990. P. 40.

¹⁸⁶ Swanson Ch. R., Chamelin N.C., Territo L. Criminal Investigation. Sixth edition.- New York: The McGraw- Hill Companies, 1996. P. 71.

¹⁸⁷ Weston P.B., Kenneth M., Wells J.D. Criminal Investigation. Fifth edition.- New Jersey: Prentice hall, 1990. P. 47.

patvirtinti liudytojai, turi būti pridedami fotonegatyvai, sprendimą dėl nuotraukų autentiškumo priima teismas ir prisiekusieji¹⁸⁸.

Išvardintais skaitmeninės technikos privalumais pasižymi ne tik fotografija, bet ir vaizdo bei garso įrašymas. Todėl, laikantis jau aptartų reikalavimų, užtikrinančių įrašų tikrumą ir autentiškumą, visiškai pritarinama ir skaitmeninių vaizdo kamerų naudojimui fiksuojant tyrimo veiksmus.

Būtina užtikrinti ne tik fononuotraukų, bet ir kitų techninių priemonių naudojimo metu gautų rezultatų tikrumą ir autentiškumą. JAV Niudžersio Aukščiausiasis Teismas viename iš sprendimų nurodė reikalavimus, kuriuos turi atitikti garso įrašai, kad juos būtų galima pripažinti leistiniais: įrašai turi būti autentiški ir teisingi, įrašai negali būti keičiami ar trinami, operatorius juostoje turi įrašyti įrašo pradžios ir pabaigos laiką, įrašas turi būti nepertraukiamas ir pan.¹⁸⁹

JAV teisinėje literatūroje vartojama sąvoka “įrodymų kompetencija” (*Competence of Evidence*) kaip viena iš įrodymų lestinimo sąlygų¹⁹⁰, ir kad vaizdo ar garso įrašai būtų pripažinti “kompetentingais įrodymais”, teismai jiems kelia tam tikrus reikalavimus: apie įrašo autentiškumą ir tikrumą, jų padarymo laiką, vietą ir kitas aplinkybes teisme turi paliudyti jį padaręs ekspertas, turi būti naudojama patikima įranga, draudžiama kasetėse daryti bet kokius trinumus, įrašus turi daryti tik asmuo, turintis reikiamų žinių ir patirties. Tačiau net ir laikantis visų šių reikalavimų teismai gali surasti kokių nors kitų priežasčių ir įrašų nepripažinti leistiniais¹⁹¹. Kanadoje, kad vaizdo įrašas būtų pripažintas leistinas, liudytojų parodymais, techninėmis priemonėmis arba kitais būdais turi būti įrodytas įrašo teisingumas, tikslumas ir patikimumas¹⁹².

JAV teismai kartais reikalauja, kad liudytojai patvirtintų techninių sekimo priemonių panaudojimo metu gautų rezultatų patikimumą (pavyzdžiui, reikalauja patvirtinti, kaip buvo atrinkti telefonų laidai, prie kurių buvo įmontuota pasiklausymo aparatūra ir pan.)¹⁹³. Jei įrodymai buvo gauti naudojant kompiuterines sistemas arba kitas technines priemones, reikalaujama, kad būtų patvirtintas gautų rezultatų autentiškumas. Pavyzdžiui, pateikiant

---

¹⁸⁸ Cox H.J. Criminal Evidence Handbook. Second Edition.- Ontario: Canada Law Book Inc., 1991. P. 147- 149.

¹⁸⁹ Weston P.B., Kenneth M., Wells J.D. Criminal Investigation. Fifth edition.- New Jersey: Prentice hall, 1990. P. 192- 193.

¹⁹⁰ Swanson Ch. R., Chamelin N.C., Territo L. Criminal Investigation. Sixth edition.- New York: The McGraw- Hill Companies, 1996. P. 764.

¹⁹¹ McDonald W.H. The Use of Videotaping in Documenting Confession // The Police Chief. 1983. February. P. 43; Fisher B.A.J., Block Sh. Techniques of Crime Scene Investigation. Fifth Edition.- Oregon: Lightning Powder Co, 2000. P. 80- 81.

¹⁹² Cox H.J. Criminal Evidence Handbook. Second Edition.- Ontario: Canada Law Book Inc., 1991. P. 152- 153.

¹⁹³ Weston P.B., Kenneth M., Wells J.D. Criminal Investigation. Fifth edition.- New Jersey: Prentice hall, 1990.. P. 172.

duomenis apie šių kompiuterinių sistemų ar techninių priemonių veikimo principus, reikia patvirtinti jų patikimumą ir pan.¹⁹⁴

Mes aptarėme tik keletą naujausių techninių priemonių panaudojimo metu gaunamų rezultatų autentiškumo užtikrinimo galimybes, tačiau baudžiamojo proceso eigoje būtina užtikrinti bet kurių techninių priemonių panaudojimo rezultatų tikrumą, autentiškumą ir įgyvendinti priemones, apsaugančias šiuos rezultatus nuo galimybės suklastoti. Manytume, jog būtų neįmanoma visas autentiškumo užtikrinimo taisykles įtvirtinti pačiame įstatyme, todėl tokias rekomendacijas turėtų pateikti kriminalistikos mokslas.

Lietuvos baudžiamojo proceso įstatyme tiesiogiai nėra įtvirtinta reikalavimų, numatančių, kad naudojamos techninės priemonės būtų mokslškai pagrįstos, kad jos užtikrintų gautų rezultatų išsamumą, teisingumą, autentiškumą ir adekvatumą, tačiau šie reikalavimai gali būti suvokiami ir iš BPK 1 straipsnio, numatančio baudžiamojo proceso paskirtį. Manytume, jog nebūtų perspektyvu bandyti įtvirtinti įstatyme konkrečias nuostatas, numatančias būdus, kaip galima įgyvendinti mokslinio pagrįstumo principą. Tiksliau būtų įstatyme įtvirtinti normą, numatančią, kokius bendruosius reikalavimus turėtų atitikti techninės priemonės, o priemones ir būdus, kaip tai pasiekti, turėtų numatyti kriminalistikos rekomendacijos.

2.4. Žmogaus teisių ir laisvių apsaugos, humanizmo, etiškumo, saugumo principai

Asmens teisės į laisvę, jo asmens, garbės ir orumo, privataus gyvenimo, nuosavybės, būsto neliečiamumą yra įtvirtintos Konstitucijos 20, 21, 22, 24 straipsniuose, įvairiose BPK, JTO Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos, JTO Tarptautinio Pilietinių ir politinių teisių pakto, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, Europos Tarybos Konvencijos prieš kankinimą ir kitą žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą normose bei kituose nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose. Šios teisės ir jų apsaugos mechanizmai pakankamai plačiai nagrinėjami teisinėje literatūroje¹⁹⁵, todėl netikslinga šiuos klausimus detaliau mūsų darbe aptarinėti. Prasminga atkreipti dėmesį tik kai kuriuos šių principų

¹⁹⁴ Best A. Evidence: examples and explanations. Fourth Edition.- New York: Aspen Law & Business, 2001. P. 204.

¹⁹⁵ Lietuvos konstitucinė teisė / Birmontienė T, Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt.- Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001. P. 289- 329; Vaitiekienė E, Vidrinskaitė S. Lietuvos konstitucinės teisės įvadas.- Vilnius: Justitia, 2001. P. 28-30; Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje.- Vilnius: Eugrimas, 2000; Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras: I-IV dalys / Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt.- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003; Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras: V- XI dalys / Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt.- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003; Panomariovas A. Viešai neskelbiama informacija (paslaptis) baudžiamajame procese. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė. (01S).- Vilnius, 2001. P. 44- 72 ir kt.

įgyvendinimo aspektus, tiesiogiai susijusius su techninių priemonių panaudojimu baudžiamajame procese.

Aptartų principų realizavimas mūsų nagrinėjamos temos aspektu reiškia, jog baudžiamajame procese negali būti panaudojamos tokios techninės priemonės, kurias naudojant būtų nepagrįstai ribojamos žmogaus teisės, žeminama asmens garbė ir orumas, pažeidžiami kiti teisėti interesai. Dažniausiai klausimas dėl to, ar naudojant technines priemones nebuvo pažeistos žmogaus teisės, gali iškilti taikant technines priemones, kuriomis yra įsiskverbama į saugomą žmogaus teisių sferą ir kurių panaudojimas vertintinas kaip procesinės prievartos taikymas, pavyzdžiui, techninėmis priemonėmis kontroliuojant telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją, naudojant technines priemones slaptam sekimui ir pan. Taikant tokias technines priemones ypatingas dėmesys turi būti skiriamas teisėtumo principo laikymuisi, t.y. bet koks žmogaus teisių ribojimas galimas tik tada, kai tokia galimybė yra numatyta atitinkamuose įstatymuose ir tik griežtai laikantis įstatymuose numatytų sąlygų bei tvarkos.

Kaip jau anksčiau minėta, naudojant technines priemones turi būti laikomasi ir tam tikrų etikos bei moralės normų, užtikrinama asmens garbės bei orumo apsauga. BPK 11 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog taikant procesinės prievartos priemones ir atliekant tyrimo veiksmus draudžiama atlikti žmogaus orumą žeminančius bei sveikatai kenkiančius veiksmus. Abejonių dėl techninių priemonių naudojimo atitikimo etikos normoms gali kilti netgi atliekant įprastus ir dažnai atliekamus tyrimo veiksmus. Pavyzdžiui, kriminalistinėje literatūroje dažnai rekomenduojama nužudymo įvykio vietoje detaliai fotografuoti lavoną, tam naudoti spalvotas fotojuostas. Tačiau, kaip teisingai pažymi V. Romanovas, spalvotos lavono nuotraukos, ypač jei buvo fotografuotos apnuogintos lavono kūno dalys, jo artimiesiems gali sukelti dideles moralines kančias¹⁹⁶.

Nagrinėjamai principų grupei mes priskyrimė ir kai kurių autorių išskiriamus humanizmo bei saugumo principus. Techninių priemonių ir metodų panaudojimas neturi sukelti asmenims fizinių kančių, negali būti susijęs su fizine ar psichine prievarta. Baudžiamajame procese siekiant gauti teisingus parodymus neleistina naudoti farmacines priemones, veikiančias asmens psichiką, neleistina naudoti ir įvairių aparatūrą ne pagal tiesioginę paskirtį, o norint įbauginti asmenį ir pan.¹⁹⁷ Kaip jau minėta nagrinėjant teisėtumo principą, būtent dėl asmens ir jo psichikos neliečiamumo daugelyje valstybių yra draudžiama panaudoti tokią techninę

---

¹⁹⁶ Романов В.И. Процессуальные, тактические и этические вопросы применения научно-технических средств при расследовании преступлений. Диссертация кандидата юридических наук.- Казань, 1997. С. 135.

¹⁹⁷ J. Juškevičiūtė. Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos. Daktaro disertacija. Vilnius. 1998. P. 55.

priemonę kaip poligrafas. BPK nėra įtvirtinta normų, draudžiančių naudoti vienas ar kitas technines priemones, tačiau tai nereiškia, jog įstatymai leidžia naudoti bet kokias technines priemones. Sprendžiant klausimą apie galimybę panaudoti nusikalstamų veikų tyrime kurią nors techninę priemonę reikia vadovautis ne tik BPK, bet ir Konstitucija, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, kurios 3 straipsnyje suformuluotą nuostatą “niekas negali būti kankinamas, su niekuo neturi būti žiauriai, nežmoniškai ar žeminant jo orumą elgiamasi” atitinka ir kituose nacionalinės bei tarptautinės teisės aktuose įtvirtinti reikalavimai.

Negali būti naudojamos ne tik tos techninės priemonės, kurios gali padaryti kokią nors žalą subjektams, kurių atžvilgiu jos yra naudojamos, bet ir jas naudojantiems subjektams ar pašaliniais asmenims, taip pat žalą aplinkai. Kalbant apie asmens teisių apsaugą baudžiamajame procese, paprastai omenyje turima tik asmenų, kurių atžvilgiu vykdomas procesas, teisių apsauga, bet pasirinkus techniškai netobulas, pasenusias technines priemones arba jas netinkamai naudojant gali būti padaryta žala ir pareigūnams, naudojantiems šias priemones. Į šią aplinkybę būtina atsižvelgti formuojant teisėsaugos institucijų techninio aprūpinimo bazę, mokant pareigūnus saugaus darbo techninėmis priemonėmis taisyklių.

Naudojamos priemonės ir metodai negali būti pavojingi ne tik asmenų gyvybei ir sveikatai, bet ir neturi žaloti aplinkos. Tokio poveikio negali sukelti ne tik techninės priemonės naudojimas, - žala neturi atsirasti ir kaip priemonės panaudojimo pasekmė.

Saugumo principas turėtų būti aiškinamas ir dar vienu aspektu - naudojamos techninės priemonės neturi žaloti ir fizinių objektų, kurių atžvilgiu jos yra naudojamos. Šis saugumo principo aspektas sistemiškai gal ir nedera su aptariamomis principų grupės visuma, tačiau manome, kad jis minėtinas. Reiktų vengti tokių duomenų rinkimo, fiksavimo ar tyrimo techninių priemonių, kurios sunaikina ar pakeičia materialųjį objektą, paimtą ar ištirtą techninėmis priemonėmis. Tokios techninės priemonės galėtų būti naudojamos tik tuomet, kai tolesniuose įrodinėjimo proceso etapuose nebereikės naudoti paties objekto originalo, arba kai jokiais kitais būdais neįmanoma paimti ar ištirti objekto.

Saugumo principas gali būti aiškinamas ir dar vienu, daugiau kriminalistiniu, techninėmis priemonėmis užfiksuotų duomenų saugumo aspektu, tačiau mes šį reikalavimą vertinome kaip mokslinio pagrįstumo principo sudedamąją dalį ir aptarėme nagrinėdami mokslinio pagrįstumo principą.

2.5. Efektyvumo, ekonomiškumo, greitumo principai

Efektyvumas (*lot. effectivus* - veiksmingas, kuriantis) - tai veiksmingumas, duodantis reikiamus arba geriausius rezultatus¹⁹⁸, sistemos atitikimo jos paskirčiai laipsnis¹⁹⁹. Efektyvumo principą kai kurie autoriai įvardija kaip vieną iš ikiteisminio tyrimo principų²⁰⁰. BPK turi būti įtvirtinta veiksminga techninių priemonių panaudojimo baudžiamajame procese sistema, kuri užtikrintų, jog naudojamos techninės priemonės maksimaliai padėtų pasiekti baudžiamojo proceso uždavinius.

Kai kurie autoriai kaip vieną iš principų įvardina ekonomiškumą, t.y. optimalaus rezultato gavimą esant minimalioms sąnaudoms²⁰¹. Ekonomiškas - taupus, ūkiškas, apsimokantis²⁰². Baudžiamojo proceso veikla itin brangiai kainuoja valstybei, todėl reikia nuolat ieškoti priemonių sumažinti proceso kaštus. Techninių priemonių panaudojimas tam tikrais atvejais galėtų padėti tai pasiekti, pavyzdžiui, įteisinus susirašinėjimo tarp teisėsaugos institucijų elektroniniu paštu galimybę būtų sumažintos šių institucijų pašto išlaidos. Be abejo, ekonomiškumo principas baudžiamajame procese negali būti per daug sureikšminamas. Visų pirma reikia atkreipti dėmesį į tai, kad bandymas atpiginti vienų ar kitų proceso normų įgyvendinimą nepažeistų teisėtumo ir kitų principų reikalavimų, taupyti galima tik tuomet, kai tai netrukdo įgyvendinti baudžiamojo proceso tikslus, neapriboja asmenų teisių ir teisėtų interesų. Reikia siekti teisingumo interesų ir baudžiamojo proceso sąnaudų balanso.

Kaip jau anksčiau minėta, kaip savarankiškas techninių priemonių panaudojimo principas yra išskiriamas ir greitumas²⁰³. Teismo procesas yra tuo veiksmingesnis, kuo greičiau išnagrinėjama byla ir kuo skubiau įvykdomas sprendimas, - lėtas teisingumas yra blogas, neveiksmingas²⁰⁴. Greitumas ar operatyvumas literatūroje įvardijamas ir kaip viso ikiteisminio tyrimo principas²⁰⁵. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 5 straipsnis operatyvumą įvardija kaip visų teismų veiklos principą - teismas visa savo veikla turi užtikrinti, kad bylos būtų išnagrinėtos per įmanomai trumpiausią laiką. Greito proceso principas yra įtvirtintas BPK 1 straipsnyje, 44 straipsnio 5 dalyje. Reikalavimas greitai atskleisti nusikalstamas veikas ir išnagrinėti bylas yra

¹⁹⁸ Tarptautinių žodžių žodynas.- Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985. P. 125.

¹⁹⁹ Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. T. 3.- Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1978. P. 240.

²⁰⁰ Ancelis P. Ikiteisminio nusikaltimų tyrimo procesinės ir organizacinės problemos (lyginamosios teisėtyros studija). Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė. (6F).-Vilnius, 1996. P. 78.

²⁰¹ Кокорев Л.Д. Процессуальные проблемы использования достижений научно- технического прогресса в уголовном судопроизводстве // Вопросы уголовного процесса. Выпуск № 1.- Саратов: Издательство Саратовского университета, 1977. С. 7.

²⁰² Tarptautinių žodžių žodynas.- Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985. P. 128.

²⁰³ Селиванов Н.А. Научно- технические средства расследования претуплений. Диссертация доктора юридических наук. Т.1. - Москва, 1965. С. 51- 52; Селиванов Н.А. Советская криминалистика. Теоритические проблемы.- Москва, 1978. С. 125.

²⁰⁴ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. I tomas.- Vilnius: Justitia, 2003. P. 188.

susijęs ir su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta kiekvieno asmens teise į jo bylos išsprendimą per įmanomai trumpiausią laiką. Greitumo reikalavimas įpareigoja teisėsaugos pareigūnus bei teismus visus procesinius veiksmus atlikti ir sprendimus priimti kaip įmanoma greičiau, tačiau ne žmogaus teisių suvaržymo sąskaita²⁰⁶. Techninėmis priemonėmis proceso eigą dažnai galima pagreitinoti, ypatingai didelį efektą galima pasiekti naudojant moderniausią kompiuterinę techniką ir informacines technologijas, t.y kuriant kompiuterizuotas darbo vietas ir kt. Tačiau tam reikalingas ne tik pakankamas materialinis techninis aprūpinimas, bet ir tinkamas techninių priemonių reglamentavimas proceso įstatyme. Dažnai techninių priemonių panaudojimo procesinę tvarką galima supaprastinti.

Supaprastinti baudžiamąjį procesą rekomendavo ir Europos Tarybos Ministrų komitetas rekomendacijoje dėl kriminalinės justicijos supaprastinimo²⁰⁷. Naujojo BPK kūrėjai teigė, jog jame “atsisakyta normų su “procesinės prabangos” elementais, (...) išskirtinis kodekso bruožas-procesinės formos optimalumas, reiškiantis tai, kad teisingumas baudžiamosiose bylose turi būti įgyvendinamas mažiausiomis procesinėmis sąnaudomis.(...) Optimizuojant procesinių institutų bei atskirų normų turinį siekiama sudaryti įstatymines prielaidas, kad, veikiant naujam įstatymui, daug greičiau “suktųsi teisingumo mašina”²⁰⁸.

Palyginus senąjį ir naująjį BPK techninių priemonių panaudojimo reglamentavimo aspektu galima teigti, jog naujasis kodeksas tam tikrais atvejais žymiai supaprastino techninių priemonių panaudojimo sąlygas, techninių priemonių panaudojimo reglamentavimas naujajame kodekse yra paprastesnis ir suteikiantis daugiau galimybių jas efektyviau ir greičiau naudoti. Pavyzdžiui, senojo BPK 114¹ straipsnyje buvo numatyta, jog jei tardymo veiksmo metu buvo įrašomas vaizdas ar garsas, tai po tardymo veiksmo atlikimo visi įrašai privalomai turėjo būti peržiūrėti ir perklausomi proceso veiksmo dalyvavusių asmenų. Tokia garso ir vaizdo įrašymo teisinė reglamentacija buvo susijusi su aiškiai per didelėmis darbo ir laiko sąnaudomis, mažino garso ir vaizdo įrašymo efektyvumą, dėl to proceso veiksmas užtrukdavo kelis kartus ilgiau, nei kad užtruktų analogiškas veiksmas neįrašinėjant vaizdo ir garso. Buvusi reglamentacija

---

²⁰⁵ Kuklianskis S. Nusikaltimų tyrimo organizavimo pradmenys.- Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1995. P. 16.

²⁰⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras: I-IV dalys / Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt.- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. P. 11.

²⁰⁷ Recommendation No. R (87) 18 “Concerning the simplification of criminal justice”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 September 1987 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1987/87r18.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-03.

²⁰⁸ M. Kazlauskas, G. Goda. Naujo Baudžiamojo proceso kodekso kūrimo prielaidos, struktūra, naujovės. // Teisės problemos. 1999. Nr. 3. P. 6-7.

neskatino įrašyti vaizdo ir garso atliekant proceso veiksmus ir buvo kritikuojama literatūroje²⁰⁹. Naujajame BPK tokių reikalavimų peržiūrėti ir perklausyti įrašus jau nebėra. Tačiau manytume, jog baudžiamojo proceso įstatymas turėtų suteikti dar didesnes galimybes įvairesniais būdais panaudoti naujausias technines priemones. Tai įgalintų tam tikrus proceso veiksmus (tuo pačiu visą procesą) atlikti greičiau, pigiau ir paprasčiau. Europos Tarybos Ministrų komitetas yra priėmęs ne vieną rekomendaciją, akcentuojančią būtinybę kuo plačiau panaudoti naujausias technines priemones (ypatingai informacines technologijas), siekiant baudžiamojo proceso metu įgyvendinti įvairius tikslus: efektyviau kovoti su nusikalstamumu (ypatingai - organizuotu), supaprastinti atskirus tyrimo institucijų bei teismo atliekamus proceso veiksmus, pagreitinti procesą, apsaugoti liudytojus, leisti visuomenei plačiau dalyvauti teismo procese ir gauti išsamią informaciją ir kt.²¹⁰ Manytume, jog yra dar pakankamai daug neišnaudotų galimybių, kaip galima būtų patobulinti techninių priemonių panaudojimo reglamentavimą Lietuvos baudžiamojo proceso įstatyme siekiant didesnio viso proceso efektyvumo, optimalumo ir greitumo, ir taip priartėti prie BPK 1 straipsnyje deklaruojamų tikslų įgyvendinimo. Apie tai bus kalbama tolesnėse šio darbo dalyse.

Apibendrinant jau išdėstytas mintis galima daryti išvadą, jog įstatyme būtų tikslinga įtvirtinti bendrojo pobūdžio nuostatas, kuriomis kiekvienu konkrečiu atveju būtų galima nuspręsti, ar leistina proceso veiksmų metu panaudoti tam tikras technines priemones. Kaip jau

---

²⁰⁹ Палскис Э. Совершенствование правовой регламентации использования научно-технических средств при производстве следственных действий // Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. 1987. T. 22. P. 76.

²¹⁰ Recommendation No. R (2001) 2 “Concerning the design and re-design of court systems and legal information systems in a cost-effective manner”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 28 February 2001 // <http://cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r2.htm>; Recommendation No. R (2001) 3 “On the delivery of court and other legal services to the citizen through the use of new technologies”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 28 February 2001 // <http://cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r3.htm>; Recommendation No. R (2001) 11 “Concerning guiding principles on the fight against organized crime”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 19 September 2001 // <http://cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r11.htm>; Recommendation No. R (97) 13 “Concerning intimidation of witnesses and the rights of the defense”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 10 September 1997 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1997/97r13.htm>; Recommendation No. R (96) 8 “On crime policy in Europe in a time of change”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 5 September 1996 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1996/96r8.html>; Recommendation No. R (95) 13 “Concerning problems of criminal procedural law connected with information technology”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r13.htm>; Recommendation No. R (95) 12 “On the management of criminal justice”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r12.htm>; Recommendation No. R (95) 11 “Concerning the selection, processing, presentation and archiving of court decisions in legal information retrieval systems”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r11.htm>; Recommendation No. R (87) 18 “Concerning the simplification of criminal justice”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 September 1987 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1987/87r18.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-03.

minėjome, mes manome, jog nėra tikslinga įstatyme ar poįstatyminiuose aktuose pateikti išsamius ar pavyzdinius techninių priemonių, kurias galima arba draudžiama naudoti, sąrašus.

Manytume, jog teisingiau būtų įstatyme įtvirtinti bendrojo pobūdžio reikalavimus, kuriais vadovaujantis būtų parenkamos techninės priemonės, ir jei jos neatitinka nustatytų reikalavimų, būtų pripažįstama, jog jų naudoti procese negalima. Siūlytume baudžiamojo proceso įstatyme naujai įtvirtinti tokios redakcijos 41¹ straipsnį:

“41¹ straipsnis. Techninės priemonės

1. Techninės priemonės - tai prietaisai, instrumentai ir įrankiai, naudojami siekiant išsamiai ištirti nusikalstamas veikas, efektyviai atlikti proceso veiksmus, surasti, užfiksuoti, paimti ir ištirti svarbius duomenis, išsaugoti, perduoti, atgaminti ir demonstruoti užfiksuotą informaciją, taip pat siekiant teisingai išnagrinėti bylas teisme.

2. Atliekant proceso veiksmus galima naudoti technines priemones, jei tai yra numatyta šiame Kodekse arba neprieštarauja Kodekso nustatytai tvarkai. Galima naudoti tik mokliškai pagrįstas technines priemones, užtikrinančias informacijos fiksavimo, saugojimo ir atgaminimo išsamumą, teisingumą ir tikrumą, padedančias pasiekti baudžiamojo proceso tikslus, taip pat padedančias procesą padaryti efektyvesnį, ekonomiškesnį ir greitesnį. Naudojant technines priemones būtina užtikrinti asmenų teisių ir teisėtų interesų, jų garbės ir orumo apsaugą”.

II. TECHNINIŲ PRIEMONIŲ NAUDOJIMO REGLAMENTAVIMAS BAUDŽIAMAJAME PROCESE

1. Techninių priemonių naudojimo reglamentavimas užsienio valstybių ir Lietuvos baudžiamojo proceso kodeksuose

Siekiant išnagrinėti techninių priemonių naudojimo reglamentavimą būtina nustatyti tam tikrus kriterijus (sistemą), kuriais vadovaujantis būtų geriausiai atspindėti esminiai nagrinėjamojo klausimo aspektai. Šio darbo pirmosios dalies pirmajame skyriuje pateikėme techninių priemonių klasifikaciją, sudarytą pagal jų panaudojimo baudžiamajame procese tikslus. Šios klasifikacijos pagrindu buvo apibrėžtos procesinio reglamentavimo ribos, t.y. buvo nustatyta, kurių techninių priemonių naudojimą turi reglamentuoti baudžiamojo proceso įstatymas. Buvo konstatuota, jog turi būti reglamentuojamas techninių priemonių, skirtų fiksuoti proceso veiksmų eigą ir rezultatus (klasifikacijos trečioji grupė), taip pat dalies techninių priemonių, kuriomis yra atliekami įvairūs proceso veiksmai (klasifikacijos ketvirtoji grupė), naudojimas. Kitų techninių priemonių naudojimo BPK arba iš viso neturi reglamentuoti, arba jų naudojimas turi būti reglamentuojamas taikant dispozityvinį draudžiamąjį teisinio reguliavimo metodą. Be abejo, ši klasifikacija yra sąlyginė, kadangi ta pati techninė priemonė, priklausomai nuo jos naudojimo tikslų, kiekvienu konkrečiu atveju gali būti priskiriama kelioms klasifikacijos grupėms. Pavyzdžiui, ta pati vaizdo kamera gali būti naudojama ir proceso veiksmų fiksavimui, ir apklausos garso ir vaizdo perdavimui nuotolinėmis priemonėmis, t.y. ji gali būti priskiriama tiek trečiajai, tiek ketvirtajai grupėms. Taigi kiekvienu konkrečiu atveju reiktų atsižvelgti į norimus pasiekti tikslus naudojant technines priemones, nuo to priklauso techninių priemonių naudojimo reglamentavimas.

Manytume, jog išsamiausiai reiktų nagrinėti techninių priemonių, skirtų proceso veiksmų eigos ir rezultatų fiksavimui, naudojimo reglamentavimą Lietuvos ir užsienio valstybių įstatymuose, kadangi tai, mūsų nuomone, yra aktualiausia ir daugiausiai diskusijų kelianti tema. Taip pat reiktų aptarti techninių priemonių, skirtų atlikti įvairius proceso veiksmus, reglamentavimą.

1.1. Techninių priemonių, skirtų proceso veiksmų fiksavimui, naudojimo reglamentavimas

Baudžiamojo proceso metu siekiant išaiškinti nusikalstamas veikas, jas iširti, išnagrinėti bylas teismuose ir priimti teisingus procesinius sprendimus, vykdoma ir pažintinė veikla, kurios

metu nustatomos aplinkybės, turinčios reikšmės bylai teisingai išspręsti. Šios pažintinės veiklos metu atliekant proceso veiksmus yra naudojami tokie bendrieji pažinimo metodai kaip stebėjimas, palyginimas, matavimas, modeliavimas, eksperimentas, apklausa, aprašymas. Stebėjimas, kaip universalus pažinimo metodas, yra naudojamas atliekant praktiškai visus ikiteisminio tyrimo bei teismo veiksmus, palyginimo metodas naudojamas atliekant tokius tyrimo veiksmus kaip parodymas atpažinti, parodymų patikrinimas vietoje, matavimai atliekami objektų apžiūros, kratos, parodymų patikrinimo vietoje metu, modeliavimas - parodymo atpažinti, parodymų patikrinimo vietoje eksperimento metu, eksperimento metodas naudojamas atliekant tokį tyrimo veiksmą kaip eksperimentas, apklausos metodas - liudytojų, nukentėjusiųjų, įtariamųjų ir kaltinamųjų apklausų, akistatų, parodymų patikrinimo vietoje, parodymo atpažinti metu. Duomenys, nustatyti šiais metodais, dar negali būti pripažinti įrodymais, kadangi jie egzistuoja tik kaip idealus nusikalstamos veikos atspindys proceso veiksmus atlikusio pareigūno sąmonėje. Kad šie nustatyti duomenys galėtų būti pripažinti įrodymais, jie turi būti įstatymo numatytu būdu užfiksuoti, objektyvizuoti, kad juos galėtų pažinti ne tik pats asmuo, betarpiškai dalyvavęs atliekant tyrimo ar teismo veiksmą, bet kiti asmenys tolesnėse proceso stadijose. Duomenų, turinčių reikšmės bylai, fiksavimą galima apibrėžti kaip baudžiamojo proceso įstatymo nustatyta tvarka atliekamą ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, teismo ir kitų asmenų pažintinę ir komunikacinę veiklą, kurios metu sutartiniais ženklais yra objektyvizuojami ir pavaizduojami duomenys, turintys reikšmės tyrimui ir bylos nagrinėjimui²¹¹. Literatūroje fiksavimas taip pat apibrėžiamas kaip baudžiamojo proceso įstatymo nustatyta tvarka atliekami ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ir teismo veiksmai, siekiant jų suvoktą informaciją išreikšti forma, užtikrinančia maksimalų šios informacijos išsaugojimą ir panaudojimą įrodinėjimo procese. Teisinėje literatūroje išskiriamos šios duomenų fiksavimo formos: ženklinė, daiktinė, vaizdinė ir grafinė²¹². Kiekviena iš šių formų pasižymi savitais duomenų fiksavimo būdais, skiriasi šiais būdais užfiksuotų duomenų suvokimas. Fiksavimo formą galima suprasti kaip vienaip ar kitaip užfiksuotų duomenų suvokiamą materialią išraišką, o fiksavimo būdus - kaip priemones ir metodus, kuriais tie duomenys yra užfiksuojami.

Baudžiamajame procese dažniausiai naudojama ženklinė duomenų fiksavimo forma - duomenų aprašymas žodžiais ir kitais ženklais. Duomenys žodžiais ir kitais rašybos ženklais yra fiksuojami surašant protokolus. Galima išskirti dar vieną panašią fiksavimo formą - verbalinę,

---

²¹¹ Подголин Е.Е. Теория и практика фиксации доказательств на предварительном следствии. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1969. С.29.

²¹² Белкин Р.С. Курс криминалистики. Криминалистические средства, приёмы и рекомендации. Т. 3.- Москва: Юрист, 1997. С. 125.

t.y. duomenų fiksavimą įrašant garsą. Abiem nurodytais atvejais informacija tiek protokoluose, tiek garso įrašuose yra užfiksuojama ir išreiškiama žodžiais. Daiktinė informacijos fiksavimo forma - tai daikto, kaip informacijos nešėjo, paėmimas arba jo modelių (pavyzdžiui, išpausinio pėdsako išliejos) pagaminimas, vaizdinė forma - materialaus objekto išorės vaizdo fiksavimas fotografuojant ir įrašant vaizdą, grafinė fiksavimo forma - planų, schemų, piešinių sudarymas. Visos šios fiksavimo formos gali būti naudojamos kompleksiskai, pavyzdžiui, prie protokolo gali būti pridedami paimti daiktai, sudaryti planai, fotonuotraukos ir pan. Išvardintos duomenų fiksavimo formos skiriasi duomenų pavaizdavimo adekvatumu.

Galiojantis baudžiamojo proceso įstatymas kaip pagrindinę pripažįsta tik vieną - protokolinę (ženklinę) proceso veiksmų fiksavimo formą, t.y. aprašomąją fiksavimo būdą, kuris turėtų užtikrinti teisingą, išsamų ir tikslų tyrimo ir teismo veiksmų eigos, sąlygų ir rezultatų užfiksuojimą, visos kitos fiksavimo formos yra tik papildomos ir jos negali pakeisti protokolo. Surašyti protokolą yra būtina atliekant tiek ikiteisminio tyrimo, tiek teismo veiksmus. Tačiau, kaip teisingai pažymi A. Belousovas, aprašymui būdingi subjektyvūs ir objektyvūs faktoriai²¹³. Subjektyvusis aspektas pasireiškia tuo, kad aprašymas priklauso nuo pareigūno pažintinės veiklos, todėl proceso akte yra fiksuojama ne viskas, ką mato pareigūnas, o tik ta informacijos dalis, kuri pareigūnui atrodo reikšminga²¹⁴, proceso veiksmą atliekantis asmuo "objektyviają realybę suvokia subjektyviai"²¹⁵. Fiksuojant duomenis protokole tuo pat metu rašančiojo asmens sąmonė naudojasi ir abstraktus mąstymo metodais, tokiais kaip analizė, sintezė, indukcija, dedukcija, analogija. Naudojantis šiais metodais iš aplinkos gaunama informacija yra apdorojama, o protokole užfiksuojama tik jos dalis²¹⁶. Pavyzdžiui, kiekvienas pareigūnas, atvykęs į įvykio vietą, iš karto gauna daugybę informacijos apie jį supančią aplinką, joje esančius įvairius objektus, todėl iš karto iš savo patirties pradeda vertinti, kuri informacija gali būti reikšminga tyrimui, ką reikia ir ko nereikia fiksuoti. Apklauso metu pareigūnas dažnai apklausiamojo asmens pateikiamą informaciją protokole fiksuoja sutrumpintai, ją surašo sau įprastu stiliumi, dalį jam atrodančios nereikšmingos informacijos praleidžia. Tačiau užfiksuota informacijos dalis ne visada gali būti svarbiausia, dėl subjektyvių faktorių dalis esminę reikšmę turinčios informacijos gali likti neužfiksuota arba fiksuojama informacija gali būti iškraipoma. Tam tikri aprašomojo fiksavimo būdo trūkumai yra nulemti ir objektyvių priežasčių - ne visa

---

²¹³ Белоусов А.В. Процессуальное закрепление доказательств при расследовании преступлений.- Москва: Юрлитинформ, 2001. С. 12.

²¹⁴ Шейфер С.А. Следственные действия. Система и процессуальная форма.- Москва: Юрлитинформ, 2001. С. 193.

²¹⁵ Белкин Р.С., Лифшиц Л.М. Тактика следственных действий.- Москва: Новый юрист, 1997. С. 49.

informacija apskritai gali būti užfiksuota žodine forma²¹⁷, pavyzdžiui, žodžiais sunku aprašyti dinaminį procesą, tiksliai apibūdinti objektų išsidėstymą aplinkoje, jų judėjimą, garsinę aplinką ir pan. Be to, protokole informacija yra fiksuojama žodžiais, o daugelis žodžių turi ne vieną, bet kelias reikšmes. Skirtingi asmenys, priklausomai nuo jų išsilavinimo, gyvenimiškos patirties ir pan., tuos pačius reiškinius gali apibūdinti skirtingais žodžiais ar jų junginiais. Todėl protokolą rašantis asmuo gali ne taip perteikti tam tikrą žodžių ar jų junginių esmę, t.y. suteikti jiems kitą prasmę, nei juos vartojantis asmuo, o vėlesnėse proceso stadijose protokolą skaitantis asmuo gali savaip interpretuoti užrašytą tekstą. Taip gali atsirasti tam tikras “interpretacinis iškreipimas”²¹⁸. Kartais pasitaiko, jog protokoluose užfiksuotus posakius galima suprasti keliomis prasmėmis, tada kiekviena proceso šalis šiuos posakius traktuoja savo naudai. Dalies paminėtų trūkumų būtų galima išvengti pažodžiui užrašant visą verbalinę informaciją, t.y. stenografuojant, tačiau praktikoje šis fiksavimo būdas yra naudojamas labai retai. Galiausiai galima paminėti ir tokį aprašomojo fiksavimo būdo trūkumą kaip neįskaitomą rašyseną, jei protokolas rašomas ranka. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 1999-02-23 nutartyje buvo nurodęs, jog visi byloje esantys dokumentai turi būti įskaitomi, “dokumentai, kurių teksto ar kitų įrašų negalima perskaityti, neatitinka norminių aktų, o tuo pačiu ir įrodymų leistinumą reikalavimų, ir tokių dokumentų byloje neturėtų būti”²¹⁹. Šioje nutartyje buvo konstatuota, jog byloje buvo dokumentų, kuriuose esantys įrašai buvo neįskaitomi, ir tai buvo pripažinta esminiu baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimu, kadangi tai suvaržė kaltinamųjų ir jų gynėjų teisę išsamiai susipažinti su bylos medžiaga. Taigi, nors galiojantis BPK kaip pagrindinę įtvirtina tik protokolinę fiksavimo formą, tačiau vien tik aprašant duomenis protokole ne visada galima išsamiai ir adekvačiai užfiksuoti visą reikšmingą proceso veiksmų metu nustatytą informaciją. Fiksavimas techninėmis priemonėmis turi daug privalumų palyginti su protokoliniu fiksavimo būdu, - techniniai fiksavimo būdai yra efektyvesni, tikslesni, jautresni, informacija yra fiksuojama adekvačiai, be jokių subjektyvių iškreipimų. Be to, techninėmis priemonėmis yra užfiksuojama ir tokia informacija, kurios protokolą rašantis asmuo gali paprasčiausiai nepastebėti. Apklausų metu įrašant garsą ir vaizdą užfiksuojamos ir apklausiamojo asmens reakcijos į užduodamus klausimus, intonacijos, loginiai akcentai, pauzės, judesiai, o tai padeda

---

²¹⁶ Сабиров Х.А. Протоколы следственных и судебных действий как вид доказательств в Российском уголовном процессе. Диссертация кандидата юридических наук.- Краснодар, 2000. С. 27.

²¹⁷ Волынский В.А. Криминалистическая техника. Наука-техника-общество-человек.- Москва: Закон и право, 2000. С. 97; Макаров А.М. Применение научно- технических средств при рассмотрении судами уголовных дел. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1979. С. 65.

²¹⁸ Муратова Н.Г. Процессуальные акты органов предварительного расследования.- Казань: Издательство Казанского университета, 1989. С. 79.

geriau suprasti apklausos eigą ir susiformuoti vidiniam įsitikinimui apie duodamų parodymų teisingumą. Fotonuotraukos padeda geriau suprasti objektų formą, dydį, spalvas ir pan., vaizdo įrašai atspindi dinamines užfiksuoto objekto charakteristikas, sudaro “dalyvavimo proceso veiksmė” efektą. Be to, techninėmis priemonėmis informacija yra ne tik geriau užfiksuojama, bet ir geriau suvokiama ją atgaminant. Tai, kad ši problema yra itin aktuali ir kad įstatyme įtvirtinta proceso veiksmų fiksavimo tvarka netenkina praktikos poreikių, matyti ir iš anketavimo metu gautų rezultatų. Net 73,23 % respondentų mano, jog tikslinga techniniams fiksavimo būdams suteikti tokią pačią reikšmę kaip ir protokolavimui, ir tik 26,77 % praktinių darbuotojų mano, kad tik protokolinis fiksavimas turėtų būti pagrindinis.

Nagrinėjant techninių priemonių panaudojimo baudžiamajame procese klausimus būtina aptarti vieną iš svarbiausių ir vieną iš daugiausiai diskusijų keliantį klausimą - kokia yra techninių priemonių panaudojimo rezultatų, gautų fiksuojant proceso veiksmus, įrodomoji reikšmė?

Užsienio valstybėse nėra vieningo šios problemos sprendimo būdo. Vienose valstybėse kaip pagrindinis proceso eigos fiksavimo būdas pripažįstamas tik duomenų fiksavimas protokoluose, o visi kiti fiksavimo būdai laikomi papildomais, kitų valstybių įstatymuose yra įtvirtintos nuostatos apie protokolinio fiksavimo būdo privalomumą, bet susiklosčiusi praktika leidžia proceso veiksmus fiksuoti ir kitais būdais arba įstatymuose apskritai nėra įtvirtinta imperatyvių taisyklių, nurodančių, kuriuos fiksavimo būdus reikia naudoti, ir fiksavimo būdą pasirenka patys pareigūnai. Kai kuriose valstybėse galiojantys baudžiamojo proceso įstatymai suteikia galimybę kaip lygiaverčius naudoti įvairius fiksavimo būdus. Šiuo aspektu analizuojant įvairių užsienio valstybių baudžiamojo proceso įstatymus galima pastebėti ir tam tikras tendencijas: kuo stipresnė valstybė ekonomiškai, kuo toliau šalyje pažengusi technikos progreso raida, tuo labiau šios valstybės baudžiamojo proceso įstatymuose pasitikima mokslo ir technikos laimėjimais ir tuo didesnis vaidmuo skiriamas techniniam fiksavimo būdai. Ir, atvirkščiai, - jei valstybė silpnesnė, prioritetą skiriamas protokoliniam fiksavimo būdai.

Šalims, kuriose duomenų fiksavimas protokole yra įtvirtintas kaip vienintelis fiksavimo būdas, galima priskirti Čilę, Venesuelą, Kiniją, Rusijos Federaciją. Šių šalių baudžiamojo proceso įstatymuose taip pat pateikiami ir formalūs įrodymų apibrėžimai bei išsamūs įrodymų šaltinių sąrašai. Itin kategoriškos nuostatos dėl protokolų surašymo, kaip apskritai apie vienintelio fiksavimo būdo, įtvirtintos Čilės, Venesuelos ir Kinijos baudžiamojo proceso

---

²¹⁹ 1999 m. vasario 23 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-57/1999 m. <http://www.lat.litlex.lt/teismupr/teismu.htm>; prisijungimo laikas: 2004-07-14.

įstatymuose. Čilės BPK 39- 44 ir 227 straipsniuose numatyta, jog tiek teismo, tiek ikiteisminio tyrimo veiksmai turi būti fiksuojami tik rašant protokolą, ir nėra kalbama apie tai, kad iš viso būtų galima panaudoti kokius nors papildomus fiksavimo būdus²²⁰. Venesuelos BPK protokolavimas taip pat įtvirtintas kaip vienintelis teismo proceso fiksavimo būdas (BPK 369 straipsnis)²²¹. Kinijos BPK 42 straipsnyje įtvirtintas išsamus įrodymų šaltinių sąrašas, kaip atskiri įrodymų šaltiniai išskirti vaizdo ir garso įrašai, tačiau BPK 95, 99, 113, 148, 167 ir kituose straipsniuose, apibrėžiančiuose tyrimo ir teismo veiksmų fiksavimą, minimas vienintelis fiksavimo būdas - protokolų surašymas, ir nėra kalbama, kad apskritai būtų galima panaudoti kokius nors papildomus kitus fiksavimo būdus²²².

Rusijos Federacijos BPK, kitaip nei Čilės ir Venesuelos BPK, yra minimi ir techniniai fiksavimo būdai, tačiau šiame įstatyme yra įtvirtintos kategoriškos nuostatos, numatančios, jog pagrindinis fiksavimo būdas yra protokolo surašymas. Rusijos Federacijos 2001 m. priimtame naujajame baudžiamojo proceso kodekse nėra jokių esminių šios srities naujovių palyginti su senuoju, dar Sovietų Sąjungos laikais priimtu, įstatymu. Rusijos BPK 74 straipsnyje yra išvardinti įrodymų šaltiniai, tarp jų - tardymo ir teismo veiksmų protokolai bei kiti dokumentai. 84 straipsnyje pateikta išsami kitų dokumentų samprata, apimanti ne tik rašytinius dokumentus, bet ir fotodokumentus, vaizdo ir garso įrašus, kitus informacijos nešėjus, tačiau 166 straipsnyje yra numatyta, jog atliekant tardymo veiksmus turi būti rašomas protokolas, o visų kitų techninių fiksavimo būdų panaudojimo metu gauti rezultatai yra tik tokių protokolų priedai²²³. Taigi proceso veiksmų negalima fiksuoti naudojant vien tik technines priemones, ir jų naudojimo metu gautų rezultatų negalima vertinti kaip kitų dokumentų ir kaip savarankiškų įrodymų šaltinių.

Panašios nuostatos yra įtvirtintos ir Lenkijos Respublikos BPK. Šis įstatymas kaip pagrindinį proceso veiksmų fiksavimo būdą taip pat įvardija protokolų surašymą, tačiau protokolai turi būti rašomi tik atliekant svarbiausius proceso veiksmus. Lenkijos BPK 143 straipsnyje numatyta, jog protokolas turi būti rašomas atliekant liudytojų, kaltinamųjų, ekspertų apklausas, apžiūras, ekspertizes, taikant procesinės prievartos priemones ir pan., o kitais atvejais užtenka surašyti oficialią pažymą, bet proceso veiksmą atliekančio asmens nuožiūra ir kitų proceso veiksmų metu gali būti rašomas protokolas. 147 straipsnyje numatyta, jog kaip papildomos fiksavimo priemonės gali būti naudojamos garso ar vaizdo įrašymo priemonės,

---

²²⁰ Código Procesal Penal (acordato el 8 agosto de 2000) // <http://wings.buffalo.edu/law/bclc/chile.html>; prisijungimo laikas: 2004-09-20.

²²¹ Código Orgánico Procesal Penal (extraordinario de 23 de enero de 1998) // <http://www.csj.gov.ve/legislacion/copp.html>; prisijungimo laikas: 2004-09-20.

²²² Criminal Procedure Law of the People's Republic of China (adopted on 1 July 1979) // www.gis.net/chinalaw/lawtrans1.htm; prisijungimo laikas: 2004-09-18.

tačiau jos nepakeičia protokolo²²⁴. Lenkijos BPK taip pat pripažįsta vaizdo ir garso įrašų svarbą bei numato atvejus, kada be protokolinio fiksavimo būdo reikia įrašyti vaizdą ar garsą (jeigu manoma, kad vėliau to paties liudytojo nebebus galima apklausti ir kt.).

Kitai valstybių grupei galima priskirti daugumą Vakarų Europos šalių - Norvegiją, Švediją, Vokietiją, Prancūziją, Italiją ir kt. Šių valstybių baudžiamojo proceso įstatymuose nėra įtvirtinta formali įrodymų samprata, nėra pateikiamas baigtinis įrodinėjimo būdų sąrašas. Kai kuriose iš šių valstybių nėra įtvirtintas ir išsamus ikiteisminio tyrimo veiksmų sąrašas, nėra griežtai reglamentuojama tyrimo veiksmų fiksavimo tvarka bei būdai ir leidžiama ikiteisminio tyrimo institucijoms atlikti bet kokius veiksmus, kuriais galima gauti tyrimui reikšmingus duomenis, bei pačioms pasirinkti reikalingus fiksavimo būdus. Kitose išvardintose valstybėse kaip pagrindinis proceso veiksmų fiksavimo būdas yra numatytas protokolų surašymas, tačiau įstatymuose yra numatytos tam tikros išimtys, kada vietoje protokolavimo galima naudoti techninius fiksavimo būdus arba tokius fiksavimo būdus naudoti leidžia susiklosčiusi praktika. Todėl šiose valstybėse tam tikrais atvejais proceso veiksmus galima fiksuoti techninėmis priemonėmis ir jų panaudojimo rezultatais galima tiesiogiai naudotis įrodinėjime.

Daugelyje romanų - germanų teisės šalyse yra įtvirtinta laisvės pateikti ir naudoti įrodymus taisyklė, reiškianti, jog priimtini yra visi įrodymai²²⁵. Ši taisyklė yra aiškiai įtvirtinta Prancūzijos Respublikos BPK 427 straipsnio 1 dalyje: “Nusikalstamos veikos buvimas gali būti nustatomas bet kurios įrodymų rūšies pagalba, išskyrus kai įstatymas numato ką kita, o teisėjas priima sprendimą pagal savo vidinį įsitikinimą”²²⁶. Ši taisyklė yra pripažįstama vienu svarbiausiu Prancūzijos įrodymų teisės principu - įrodinėjimo laisvės principu (*liberté de la preuve*). Prancūzijos įstatymuose nėra įtvirtintas išsamus įrodinėjimo būdų sąrašas, yra leistinas bet kuris įrodymas, nesvarbu, ar jis paminėtas įstatyme, ar ne. Todėl Prancūzijoje niekada nekilo problemų dėl naujų įrodymų rūšių, susijusių su technikos progresu (vaizdo ir garso įrašų, elektroninio sekimo duomenų ir pan.), atsiradimo²²⁷. Prancūzijoje bylos aplinkybes galima įrodinėti bet kokiais įrodymais, jeigu jie yra gauti teisėtais būdais, tačiau įrodymų rinkimo teisinis režimas šioje šalyje suprantamas kitaip nei Lietuvoje, t.y Prancūzijoje tyrimą atliekanti institucija gali atlikti ne tik tuos veiksmus, kurie yra numatyti BPK, bet ir tuos, kurie įstatymu

---

²²³ Уголовно- процессуальный кодекс Российской Федерации. Официальный текст.- Москва: Омега-Л, 2003.

²²⁴ Polish Code of Criminal Procedure // http://www.era.int/domains/corpus-juris/public_pdf/polish_ccp.pdf; prisijungimo laikas: 2004-09-16.

²²⁵ Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė.- Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 369.

²²⁶ French Code of Criminal Procedure // <http://admi.net/code/index-CPROPEL.html>; prisijungimo laikas: 2004-09-05.

²²⁷ Гуценко К.Ф., Головки Л.В., Филимонов Б.А. Уголовный процесс западных государств.- Москва: Зерцало, 2001. С. 301.

neuždrausti²²⁸. Jeigu įstatyme nėra įtvirtintas draudimas tyrimo institucijoms atlikti vienus ar kitus veiksmus, tai vertinama kaip leidimas atlikti bet kokius proceso veiksmus savo nuožiūra nežiūrint į tai, kad šie veiksmai nėra paminėti BPK. Prancūzijos BPK 81 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog tyrimo teisėjas gali atlikti “visus tardymo veiksmus, kuriuos jis laiko reikalingus tiesos nustatymui”²²⁹. Prancūzijos BPK nereglamentuoja ir proceso veiksmų ikiteisminio tyrimo metu fiksavimo tvarkos, todėl tyrimo institucijos gali pačios kiekvienu konkrečiu atveju pasirinkti reikiamus fiksavimo būdus, taip pat ir fiksavimą techninėmis priemonėmis. Taigi taip užfiksuoti duomenys gali būti panaudoti įrodinėjimo procese. Tačiau teismo proceso metu rašyti išsamius teismo posėdžių protokolus būtina. 1981-02-02 įstatyme buvo numatyta, jog teismo posėdžio pirmininkas, siekdamas užtikrinti protokolo išsamumą, gali nurodyti posėdžio eigą fiksuoti ir papildomais fiksavimo būdais - garso įrašymo aparatūra, o gautus įrašus prijungti prie bylos medžiagos²³⁰. Ši įstatymo nuostata vėlgi parodo, jog Prancūzijoje pasitikima techniniais fiksavimo būdais ir pabrėžiama jų reikšmė siekiant išsamiai užfiksuoti proceso eigoje nustatytus duomenis.

Techninių priemonių naudojimo fiksuojant proceso veiksmus metu gauti rezultatai gali būti pakankamai plačiai panaudojami ir Vokietijoje. Šios šalies baudžiamojo proceso teisės literatūroje įrodymais vadinama tai, kas įtikina teisėją, kad tam tikras faktas buvo²³¹. Nors Vokietijos BPK ir įtvirtintas išsamus įrodinėjimo būdų sąrašas, tačiau teismų praktika orientuojasi į galimybę laisvai pasirinkti įrodymų pateikimą ir panaudojimą²³². Vokietijoje ikiteisminio tyrimo metu galioja įrodinėjimo laisvės principas, reiškiantis, jog faktų tikrumas gali būti nustatomas bet kuriuo būdu. BPK suteikia teisę policijai ir prokuratūrai ikiteisminio tyrimo metu atlikti bet kokius proceso veiksmus, net ir nenumatytus įstatyme; šiuos veiksmus leidžiama atlikti ir nesilaikant įstatyme numatytos procesinės formos²³³. Kartais tai susiję su įstatymo aiškinimu, kartais - pats įstatymas nenumato jokios proceso veiksmų atlikimo formos²³⁴. Vokietijos teisinėje literatūroje teigiama, jog nusikaltimų būdai, motyvai, kėsینimosi objektai būna tokie įvairūs, kad policijai ir prokuratūrai reikia leisti laisvai pasirinkti tyrimo veiklos būdus ir formas atsižvelgus į kiekvieno konkretaus atvejo aplinkybes²³⁵. Aptariamos šalies BPK

---

²²⁸ Ten pat. C. 302.

²²⁹ French Code of Criminal Procedure // <http://admi.net/code/index-CPROCPPEL.html>; prisijungimo laikas: 2004-09-05.

²³⁰ Боботов С.В. Правосудие во Франции.- Москва: ЕАУ, 1994. С. 177.

²³¹ Goda G. Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai.- Vilnius: Saulužė, 1997. P. 14.

²³² Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė.- Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 373.

²³³ Schmidt E. Deutsches Strafprozessrecht.- Göttingen, 1967. S. 16.

²³⁴ Гуценко К.Ф., Головки Л.В., Филимонов Б.А. Уголовный процесс западных государств.- Москва: Зерцало, 2001. С. 425.

²³⁵ Henkel H. Strafverfahrensrecht.- Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz, 1968. S. 298.

168 ir 168a straipsniuose numatyta, jog apklausiant kaltinamuosius ir liudytojus protokolus surašyti pagal visus įstatymo reikalavimus būtina tik tada, kai apklausos yra atliekamos teisme²³⁶. Apklausiant asmenis prokuratūroje nėra būtina protokolą rašyti pagal įstatymo reikalavimus, užtikrinančius protokolo turinio teisingumą, jeigu tokių įstatymo reikalavimų laikymasis ženkliai užtęstų tyrimą²³⁷. Įstatymas iš viso nenumato jokių reikalavimų parodymų, kurie buvo duoti policijoje, procesiniam informinimui, - policija vietoj liudytojo apklausos protokolo gali surašyti pažymą²³⁸. Jeigu apklausos metu įrašomas garsas, tai protokole būtina atspindėti tik esminius apklausos momentus; garso įrašas yra prilyginamas rašytiniams dokumentams ir teisme gali būti panaudotas kaip įrodymas, jei neatvyksta parodymus davęs asmuo²³⁹. Garsas gali būti įrašomas ne tik liudytojo apklausos, bet ir kitų tyrimo veiksmų - kaltinamojo, ekspertų apklausų, apžiūrų ir pan. metu. Proceso veiksmuose dalyvaujančiųjų sutikimas daryti įrašą nėra reikalingas. Garso įrašas turi būti pridedamas prie atitinkamo proceso veiksmo protokolo, tačiau praktikoje teismo proceso metu dažniausiai yra pagarsinamas tik atitinkamo proceso veiksmo garso įrašas, įstatyme nėra įtvirtinta jokių apribojimų, numatančių, jog kokiais nors atvejais negalima būtų išklaudyti garso įrašų, ir tai daro didelį poveikį teisėjo vidinio įsitikinimo formavimuisi²⁴⁰. Pakankamai dažnai garsas įrašomas ir teismo proceso metu, tokie įrašai naudojami drauge su posėdžių protokolais²⁴¹. Vokietijos BPK 86 - 92 straipsniuose kaip savarankiškas įrodinėjimo būdas minimas fotografavimas²⁴².

Austrijos ir Belgijos baudžiamojo proceso teisėje taip pat pripažįstamas “įrodymų rinkimo būdų laisvės” principas. Austrijos BPK nėra įtvirtintas išsamus įrodinėjimo būdų sąrašas, įstatymas tik bendrais bruožais nustato svarbiausių ir dažniausiai pasitaikančių įrodymų gavimo ir panaudojimo taisykles. Teismai, nagrinėdami bylas, gali remtis ir įrodymais, kurie įstatyme nėra paminėti (pavyzdžiui, telefoninės pažymos, garso ir vaizdo įrašai), kadangi įstatymas nedraudžia tokių įrodinėjimo būdų panaudojimo²⁴³. Įrodinėjimo procese draudžiama

²³⁶ German Code of Criminal Procedure (Strafprozessordnung, STPO) // <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StPO.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-05.

²³⁷ German Code of Criminal Procedure (Strafprozessordnung, STPO) // <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StPO.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-05.

²³⁸ Филимонов В.А. Основы теории доказательств в германском уголовном процессе.- Москва: Спарк, 1994. С. 32.

²³⁹ German Code of Criminal Procedure (Strafprozessordnung, STPO) // <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StPO.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-05.

²⁴⁰ Филимонов В.А. Основы теории доказательств в германском уголовном процессе.- Москва: Спарк, 1994. С. 143.

²⁴¹ Ten pat. С. 143.

²⁴² German Code of Criminal Procedure (Strafprozessordnung, STPO) // <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StPO.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-05.

²⁴³ Бутов В.Н. Уголовный процесс Австрии.- Красноярск: Издательство Красноярского университета, 1988. С. 54.

naudoti informaciją, gautą neteisėtai. Tačiau Austrijos BPK yra numatyta vienintelė įstatymo reglamentuotų proceso veiksmų fiksavimo forma - protokolų surašymas: protokolai turi būti rašomi tiek ikiteisminio tyrimo, tiek teismo proceso metu. Belgijoje leidžiama baudžiamąsias bylas tiriančioms institucijoms renkant įrodymus atlikti bet kokius veiksmus, nepažeidžiančius įstatymų ir baudžiamojo proceso subjektų teisių²⁴⁴, teisėjas gali visiškai nevaržomai priimti įrodymus ir juos vertinti²⁴⁵. Šis principas suvokiamas iš Belgijos BPK 154 straipsnyje įtvirtintų nuostatų, kadangi šiame straipsnyje yra paliktas “atviras”, nebaigtinis, sąrašas veiksmų, kuriuos galima atlikti įrodymų ieškant, renkant ir juos tikrinant. Toks reglamentavimas neužkerta kelio proceso veiksmų fiksavimui techninėmis priemonėmis.

Nurodytose valstybėse technines priemones proceso veiksmų fiksavimui galima panaudoti daugiausiai dėl to, kad įstatymai detalai nereglamentuoja proceso veiksmų atlikimo ir fiksavimo tvarkos, tuo tarpu kitose valstybėse, kurias mes priskyrimė antrajai grupei, proceso veiksmų atlikimo ir fiksavimo tvarka yra įstatymiškai reglamentuota, tačiau pačiuose įstatymuose yra numatyti atvejai, kada duomenų fiksavimą protokoluose gali pakeisti techniniai fiksavimo būdai.

Italijos BPK taip pat yra įtvirtintas įrodinėjimo laisvės principas - 189 straipsnyje numatyta, jog teisėjas gali remtis įrodymais nepriklausomai nuo jų gavimo būdų su sąlyga, jog šie būdai “yra naudingi ir neturėjo neigiamos įtakos individo dvasinei laisvei”. Galime daryti išvadą, kad gali būti naudojami ir įstatymiškai nereglamentuoti įrodinėjimo būdai. Tačiau BPK 134 - 142 straipsniai detalai reglamentuoja proceso veiksmų fiksavimą²⁴⁶.

Italijoje proceso veiksmai turi būti fiksuojami surašant protokolus, tačiau protokolai gali būti surašomi išsamūs arba sutrumpinti. Įstatyme yra įtvirtinta imperatyvi nuostata, numatanti, jog jeigu rašomas sutrumpintas protokolas, tai proceso veiksmas turi būti fiksuojamas įrašant vaizdą arba garsą, ir šiuo įrašu galima tiesiogiai remtis kaip įrodymu. Taip pat įrašai turi būti perklausomi ar peržiūrėti bylą nagrinėjant teisme. Tik tais atvejais, kai įrašo kokybė yra nepatenkinama, teismas paveda specialistams jį stenografuoti. Įstatyme nėra įtvirtinta nuostatų, kurios neleistų tam tikrais atvejais rašyti sutrumpintus protokolus, bet numatyta, jog atliekant svarbius proceso veiksmus turi būti būtinai įrašomas vaizdas ar garsas²⁴⁷. Panašios nuostatos yra įtvirtintos ir Albanijos BPK - 115 straipsnyje yra numatyta, jog proceso veiksmai yra fiksuojami

---

²⁴⁴ Гуценко К.Ф., Головки Л.В., Филимонов Б.А. Уголовный процесс западных государств.- Москва: Зерцало, 2001. С. 18.

²⁴⁵ International Encyclopedia of Laws. Vol. I.- Boston: Criminal Law, 1993. P. 179.

²⁴⁶ Codice Di Procedura Penale (approvato 22 settembre 1988) // <http://www.studiocelentano.it/codici/cpp/>; prisijungimo laikas: 2004-09-15.

protokoluojant, stenografuojant arba kitomis techninėmis priemonėmis. Jeigu fiksavimui yra naudojamos techninės priemonės, tai surašomas sutrumpintas protokolas. 119 straipsnis numato, kad vaizdą ir garsą įrašo techniniai darbuotojai, prižiūrimi sekretorės. Sutrumpintame protokole turi būti nurodomas įrašo pradžios laikas ir trukmė. Jeigu įrašas yra nepatenkinamos kokybės, kaip įrodymas naudojamas sutrumpintas protokolas. Albanijoje techninių priemonių panaudojimas tam tikrais atvejais yra sąlyga, užtikrinanti paties protokolo galiojimą - BPK 172, 173, 174, 177 straipsniuose numatyta, jog parodant asmenis ar kitus objektus atpažinti, atliekant eksperimentą, būtinai turi būti filmuojama arba fotografuojama, kitaip protokolas bus niekinis²⁴⁸.

Norvegijos Karalystės ir Švedijos Karalystės baudžiamojo proceso įstatymuose kaip pagrindinis proceso eigos ir rezultatų fiksavimo būdas taip pat yra įtvirtintas protokolų surašymas, tačiau yra numatytos tam tikros išimtys, kada protokolus gali pakeisti kiti fiksavimo būdai. Norvegijos BPK 230 paragrafas reglamentuoja įrašus policijos atliekamo ikiteisminio tyrimo metu, ir šiame paragrafe yra numatyta, jog apklausiant asmenį bei atliekant kitus veiksmus turi būti surašomas protokolas, su kuriuo pasirašant turi būti supažindinami proceso veiksmuose dalyvavę asmenys. Tačiau šiame paragrafe yra numatyta išimtis - Karaliui suteikiama teisė nustatyti taisykles, pagal kurias būtų galima nerašyti protokolo, o proceso eigą fiksuoti stenografuojant arba kitomis mechaninėmis priemonėmis²⁴⁹. Tokios pačios taisyklės bei išimtys yra įtvirtintos ir 18 bei 23 paragrafuose, reglamentuojančiuose įrašus teismo proceso metu. Iš esmės analogiška proceso veiksmų fiksavimo tvarka yra įtvirtinta ir Švedijos BPK. Švedijos baudžiamojo proceso įstatymo 6 skyrius detaliai reglamentuoja teismo proceso įrašų turinį, įrašymo tvarką, ir šiame skyriuje yra įtvirtinta bendroji taisyklė, numatanti, jog teismo procesas turi būti fiksuojamas surašant protokolą. Tačiau šio skyriaus 9 sekcijoje yra numatyta, jog vietoje protokolų gali būti stenografuojama arba įrašomas garsas, ir nėra keliami jokių papildomų sąlygų, numatančių, kada šie fiksavimo būdai gali pakeisti protokolavimą. 1 sekcijoje yra numatyti atvejai, kada apskritai nebūtina įrašinėti teismo proceso: kai proceso veiksmą atlieka vienas teisėjas ar kitas teismo pareigūnas, kai kitos teismo procedūrą reglamentuojančios taisyklės yra įvykdytos ir kai proceso dalyviai neprieštaruoja dėl to, kad procesas nebūtų fiksuojamas, kai procesas toje byloje daugiau nebebus tęsiamas²⁵⁰. Tačiau preliminarus

---

²⁴⁷ Codice Di Procedura Penale (approvato 22 settembre 1988) // <http://www.studiocelentano.it/codici/cpp/>; prisijungimo laikas: 2004-09-15.

²⁴⁸ Criminal Procedural Code of the Republic of Albania (adopted on 21 March 1995) // <http://www.legislationline.org/view.php?document=60724&ref=true>; prisijungimo laikas: 2004-09-18.

²⁴⁹ Act of 22 May 1981 No. 25 relating to Legal Procedure in Criminal Cases (The Criminal Procedure Act of Norway) // <http://www.ub.uio.no/ujur/ulovdata/lov-19810522-025-eng.doc>; prisijungimo laikas: 2004-09-10.

²⁵⁰ The Swedish Code of Judicial Procedure (adopted in 1942) // <http://www.legislationline.org/view.php?document=60751>; prisijungimo laikas: 2004-09-10.

(ikiteisminio) tyrimo, kurį atlieka policijos arba prokuratūros pareigūnai, metu visi proceso veiksmai turi būti fiksuojami surašant protokolus, ir yra numatyta tik viena išimtis- nedidelėse ir nesudėtingose bylose šie protokolai gali būti sutrumpinti (23 skyriaus 21 sekcija)²⁵¹. Tiek Norvegijos, tiek Švedijos Karalystės baudžiamojo proceso įstatymuose yra įtvirtintas laisvo įrodymų pateikimo principas, ir įstatyme nėra pateikta įrodymų samprata bei išsamus įrodinėjimo būdų sąrašas²⁵². Norvegijos BPK 24 paragrafe taip pat yra numatyta, jog teismo proceso metu fotonuotraukos, brėžiniai, planai turėtų būti vertinami kaip įrodymai, jei jie susiję su byla.

Trečiajai valstybių grupei mes priskirtume tokias valstybes kaip Malta, Jungtinė Karalystė, JAV ir Kanada. Šių valstybių baudžiamojo proceso įstatymai ir susiklosčiusi praktika neteikia pirmenybės kuriam nors fiksavimo būdai, todėl tiek protokolavimas, tiek techniniai fiksavimo būdai gali būti naudojami be jokių apribojimų.

Galimybė pasirinkti alternatyvius proceso veiksmų fiksavimo būdus tiesiogiai numatyta Maltos baudžiamojo proceso įstatyme. Maltos BPK 390 straipsnyje yra įtvirtinta teismo teisė pasirinkti fiksavimo būdą: teismo posėdis gali būti fiksuojamas rašant protokolą, stenografuojant arba jo eigą fiksuojant elektromagnetinėmis priemonėmis. Jeigu fiksuojama naudojantis elektromagnetinėmis priemonėmis, šie įrašai vėliau turi būti perrašomi į protokolą²⁵³.

Itin didelės galimybės naudoti technines priemones įrodinėjime yra valstybėse, priklausančiose bendrosios teisės (*common law*) sistemai. Jungtinės Karalystės baudžiamojo proceso teisėje nėra įtvirtintas išsamus įrodinėjimo būdų sąrašas, kadangi įrodymų teisės normos nėra kodifikuotos kuriame nors viename teisės akte, be to, įrodinėjimo proceso reguliavimo metodas yra ne leidžiamasis (“viskas, kas nėra leista, yra uždrausta”), o draudžiamasis (“viskas, kas nėra uždrausta, yra leidžiama”). Todėl istoriškai teismų praktikoje įrodinėjimo būdų sistema susiklostė kaip apribojimų sistema: jei rašytinės ar nerašytinės teisės normos nedraudžia šalims naudoti kurio nors konkretaus įrodinėjimo būdo, tai toks būdas gali būti naudojamas²⁵⁴. Jeigu įrodymas teisėjui nekelia abejonių (nors jis ir buvo gautas pažeidžiant procedūrinius reikalavimus) ir gali padėti išsiaiškinti bylos aplinkybes, tai jo atsisakyti nėra jokių priežasčių. XIX amžiuje pasakytos teisėjų Kromptono ir Melloro frazės - “koku būdu jūs įrodymą begavote

---

²⁵¹ The Swedish Code of Judicial Procedure (adopted in 1942) // <http://www.legislationline.org/view.php?document=60751>; prisijungimo laikas: 2004-09-10.

²⁵² Tiberg H., Sterzel F., Cronhult P. Swedish Law. A Survey.- Stockholm: Juristförlaget, 1994. P. 512.

²⁵³ Criminal code of Malta // <http://www2.justice.gov.mt/lom/search.asp?StepID=1&LangID=E&PubID=LG&PSB=P&SearchType=1&txtSearchString=criminal+>; prisijungimo laikas: 2004-09-18.

²⁵⁴ Гуценко К.Ф., Головки Л.В., Филимонов Б.А. Уголовный процесс западных государств.- Москва: Зерцало, 2001. С. 87-88.

- net jei jūs jį pavogėte - įrodymas bus pripažintas leistinu” ir “sėkmingam teisingumo vykdymui būtų pavojinga, jei mes nuspręstume, kad įrodymas negali būti panaudotas prieš kaltinamąjį tik todėl, kad jis buvo gautas neteisėtu būdu”²⁵⁵ - leidžia susidaryti labai aiškų vaizdą apie reikalavimus, keliamus įrodymų gavimo būdams. Be abejo, šiandien Jungtinėje Karalystėje įrodymų gavimo būdams jau keliami griežtesni reikalavimai, tačiau jie kur kas mažesni, nei reikalavimai, keliami kontinentinės Europos šalyse. *Police and Criminal Evidence Act 1994* 78 straipsnyje yra numatyta, jog teisėjas gali atmesti neteisėtais būdais gautą įrodymą, jei jo panaudojimas gali sukelti neigiamų pasekmių teisingumo vykdymui, tačiau teismas neprivalo tokio įrodymo atmesti. Jungtinės Karalystės įstatymuose yra tiesiogiai numatyta ir teisėsaugos institucijų teisė pasirinkti įvairius įrodymų fiksavimo būdus - *Criminal Justice Act 1988* numatyta, jog liudytojų parodymai nebūtinai turi būti protokoluojami - juos šalys gali pristatyti laišku, garso ir vaizdo įrašų pavidalu ir pan.²⁵⁶ *Criminal Justice Act 1988* kaip vieną iš įrodinėjimo būdų pripažįsta techninių priemonių panaudojimo rezultatus - tinkamais įrodymais yra pripažįstami tokie dokumentai kaip žemėlapiai, planai, grafikai, piešiniai, magnetinės juostos arba optiniai diskai²⁵⁷.

JAV įrodymai suprantami kaip priemonės, leidžiančios nustatyti kaltinimų bei šalių teiginių teisingumą ar neteisingumą²⁵⁸, t.y. kaip bet kas, kas padeda logiškai įrodyti ar paneigti ginčijamus faktus teismo byloje²⁵⁹, kaip faktų patvirtinimas nagrinėjant bylą teisme²⁶⁰. Įrodymai pripažįstami leistiniais (*admissible*), jei jie susiję su byla (*relevant*), yra svarbūs ir pakankami. JAV federalinių įrodymų taisyklių (*Federal Rules of Evidence*) 402 taisyklė numato, jog visi su įrodinėjimo dalyku susiję įrodymai yra leistini, jei kitaip nenustato JAV Konstitucija, Kongreso priimti įstatymai, šios Taisyklės, ar taisyklės, kurias pagal savo kompetenciją nustato Aukščiausiasis Teismas²⁶¹. Taigi bet koks įrodymas yra leistinas, jei nėra taisyklės, kuri draustų panaudoti šį įrodymą²⁶². Literatūroje pabrėžiama, jog svarbiausia įrodymų teisinė reikšmė - tai jų

---

²⁵⁵ Ten pat. C. 83.

²⁵⁶ Criminal Justice Act 1988 of United Kingdom // http://www.legislation.hmso.gov.uk/acts1988/Ukpga_19880033_en_1.htm; prisijungimo laikas: 2004-08-26.

²⁵⁷ Criminal Justice Act 1988 of United Kingdom // http://www.legislation.hmso.gov.uk/acts1988/Ukpga_19880033_en_1.htm; prisijungimo laikas: 2004-08-26

²⁵⁸ Weston P.B., Kenneth M., Wells J.D. *Criminal Investigation*. Fifth edition.- New Jersey: Prentice hall, 1990. P. 12.

²⁵⁹ Swanson Ch. R., Chamelin N.C., Territo L. *Criminal Investigation*. Sixth edition.- New York: The McGraw- Hill Companies, 1996. P. 762.

²⁶⁰ Duhaime L. *Duhaime's Law Dictionary* // www.wvliia.org/diction.htm.

²⁶¹ Mueller C.B., Kirkpatrick L.C. *Federal rules of evidence*. With Advisory Committee Notes, Legislative History and Case Supplement. -Boston, New York, London, Toronto: Little, Brown and Company, 1994. P. 71-72; *Federal rules of evidence* // <http://www.law.cornell.edu/rules/fre/overview.html>.

²⁶² Swanson Ch. R., Chamelin N.C., Territo L. *Criminal Investigation*. Sixth edition.- New York: The McGraw- Hill Companies, 1996. P. 762.

įtikinamumas, galimybė padaryti poveikį teisėjams bei prisiekusiesiems²⁶³. Todėl JAV baudžiamajame procese kaip įrodymai yra dažnai naudojamos fotonuotraukos, kadangi jos geriau nei žodžiai atspindi užfiksuotus objektus ir geriau padeda teisėjams suprasti bylos aplinkybes²⁶⁴, tačiau jos negali pakeisti kitų fiksavimo būdų²⁶⁵. Fotonuotraukų, kaip įrodymų, leistinumą buvo pripažintas dar 1874 m. byloje *Udderzook vs. Commonwealth*.²⁶⁶ Kaip įrodymai gali būti panaudoti ne tik nuotraukos, bet ir planai, brėžiniai (pavyzdžiui, įvykio vietos), jų leistinumą teismas pripažino dar 1857 m.²⁶⁷ Vaizdo įrašai leistiniais įrodymais buvo pripažinti 1969 m. byloje *Parramore vs. State*²⁶⁸. Fotonuotraukos, vaizdo ir garso įrašai literatūroje yra išskiriami kaip atskira įrodymų rūšis ir vadinami demonstraciniais įrodymais (*Demonstrative Evidence*)²⁶⁹ arba vaizdiniais įrodymais (*Visual Evidence*)²⁷⁰. Byloje *Arizona c Mauro* buvo pripažintas įrodymu įtariamojo apklausos garso įrašas, nors ir nebuvo surašytas pats protokolas, kadangi apklausoje nedalyvavo advokatas²⁷¹. *Criminal Justice Act 1991* priimtiniais pripažįsta seksualinę prievartą patyrusių vaikų apklausos vaizdo įrašus²⁷². Tačiau pagal bendrąsias taisykles įtariamojo apklausos (*interrogation*) metu jo parodymai turi būti užrašomi raštu, ir apklausos vaizdo ar garso įrašas yra tik papildoma fiksavimo priemonė, nepakeičianti raštu surašytų parodymų, nors teismas ir gali remtis įrašais kaip papildomais įrodymais²⁷³. Jeigu apklausiamo asmens parodymai buvo įrašyti garso ar vaizdo įrašymo technika, vėliau įrašo turinys turi būti atspausdinamas²⁷⁴. Tyrimų duomenimis, JAV apie 16,5 % apklausų metu įrašomas vaizdas ar garsas, ir tokių įrašų apklausų metu nuolat daugėja²⁷⁵. Jeigu įvykio vietos apžiūra buvo fiksuojama tik įrašant vaizdą, tai vėliau pagal įrašą turi būti padaromi užrašai, kurie

---

²⁶³ Weston P.B., Kenneth M., Wells J.D. *Criminal Investigation*. Fifth edition.- New Jersey: Prentice hall, 1990. P. 13.

²⁶⁴ Ten pat. P. 40.

²⁶⁵ De Forest P.R., Gaensslen R.E., Lee H.C. *Forensic Science*.- New York: The McGraw- Hill Companies, 1983. P. 40.

²⁶⁶ Redsicker D.R., Gordner G., James S.H., Laws A.C. *The Practical Methodology of Forensic Photography*.- Oregon: Lightning Powder Co, 1991. P. 246.

²⁶⁷ Weston P.B., Kenneth M., Wells J.D. *Criminal Investigation*. Fifth edition.- New Jersey: Prentice hall, 1990. P. 41.

²⁶⁸ Redsicker D.R., Gordner G., James S.H., Laws A.C. *The Practical Methodology of Forensic Photography*.- Oregon: Lightning Powder Co, 1991. P. 246.

²⁶⁹ Swanson Ch. R., Chamelin N.C., Territo L. *Criminal Investigation*. Sixth edition.- New York: The McGraw- Hill Companies, 1996. P. 768.

²⁷⁰ Redsicker D.R., Gordner G., James S.H., Laws A.C. *The Practical Methodology of Forensic Photography*.- Oregon: Lightning Powder Co, 1991. P. 245.

²⁷¹ Pradel J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*.- Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 175.

²⁷² Ten pat. P. 371.

²⁷³ McDonald W.H. *The Use of Videotaping in Documenting Confession* // *The Police Chief*. 1983. February. P. 43.

²⁷⁴ Weston P.B., Kenneth M., Wells J.D. *Criminal Investigation*. Fifth edition.- New Jersey: Prentice hall, 1990. P. 191.

²⁷⁵ Geller W.A. *Videotaping Interrogations and Confessions*. Research in Brief // National Institute of Justice, U.S. Department of Justice. 1993. March. P. 11.

kartu su vaizdo įrašu saugojami iki bylos išsprendimo²⁷⁶. JAV kompiuterinės laikmenos yra prilyginamos įprastiems rašytiniams dokumentams²⁷⁷.

Kanadoje teismai fotonuotaukas, vaizdo ir garso įrašus taip pat pripažįsta leistiniais įrodymais. Fotonuotaukos, jei jos tiksliai atspindi vaizdą, yra skirtos papildyti žodinius parodymus. Asmenų apklausos gali būti fiksuojamos garso ir vaizdo įrašymo technika, ir nebūtina rašyti protokolo, tačiau teismui ir prisiekusiesiems gali būti pateikiamos įrašų iššifruotos santraukos, kad jie geriau galėtų suprasti įrašų turinį²⁷⁸.

Tarptautiniai teisės aktai taip pat skatina atsisakyti protokolavimo, kaip pagrindinio baudžiamojo proceso eigos fiksavimo būdo, ir siūlo plačiau naudoti techninius fiksavimo būdus. Europos Tarybos Ministrų Komitetas ne vienoje rekomendacijoje akcentavo būtinybę atpiginti, supaprastinti ir pagreitinti baudžiamąjį procesą. Kaip pagrindinis būdas, galintis padėti pasiekti šiuos tikslus, rekomendacijose nurodomas platesnis naujausių techninių priemonių ir informacinių technologijų panaudojimas. Technines priemones siūloma plačiau naudoti ir fiksuojant proceso veiksmus, nurodoma, jog techniniai fiksavimo būdai gali pakeisti duomenų fiksavimą protokoluose. 1987 m. rekomendacijoje dėl kriminalinės justicijos supaprastinimo nurodoma, jog jeigu procedūros yra įrašytos magnetinėje juostoje, tai proceso eigą fiksuojantis protokolas turi būti rašomas maksimaliai sutrumpintas, ir šis protokolas turėtų būti tik kaip santrauka²⁷⁹. 1995 m. rekomendacijoje nurodoma, jog tradicinius rašytinius įrodymus galėtų pakeisti elektroniniai įrodymai (*Electronic evidence*), saugomi kompiuterinėse laikmenose²⁸⁰.

Mokslininkai neturi vieningos nuomonės dėl techninių priemonių panaudojimo metu gautų rezultatų įrodomosios reikšmės. Šiuo klausimu teisinėje literatūroje išdėstytas mokslininkų nuomonės galima suskirstyti į tris grupes:

- 1) techninių priemonių panaudojimo metu gauti rezultatai neturi savarankiškos įrodomosios galios;
- 2) šie rezultatai gali būti vertinami kaip tam tikri įstatyme nurodyti įrodymų šaltiniai (dokumentai arba daiktai);
- 3) šie rezultatai gali būti savaranki įrodymų šaltiniai.

---

²⁷⁶ De Forest P.R., Gaensslen R.E., Lee H.C. Forensic Science.- New York: The McGraw- Hill Companies, 1983. P. 42.

²⁷⁷ Best A. Evidence: examples and explanations. Fourth Edition.- New York: Aspen Law & Business, 2001. P. 209.

²⁷⁸ Cox H.J. Criminal Evidence Handbook. Second Edition.- Ontario: Canada Law Book Inc., 1991. P. 147- 151.

²⁷⁹ Recommendation No. R (87) 18 "Concerning the simplification of criminal justice", adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 September 1987 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1987/87r18.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-03.

²⁸⁰ Recommendation No. R (95) 13 "Concerning problems of criminal procedural law connected with information technology", adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r13.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-03.

Analizuojant literatūroje išdėstytas mokslininkų pozicijas chronologiniu aspektu, vėlgi yra pastebimi tam tikri dėsningumai. Septintajame ir aštuntajame XX-ojo amžiaus dešimtmečiuose dauguma autorių pasisakė už tai, kad techninių priemonių panaudojimo rezultatai neturėtų būti pripažįstami kaip savarankiški įrodymų šaltiniai, - pagrindinis proceso veiksmų fiksavimo būdas turėtų būti protokolavimas. Vėlesniuose moksliniuose darbuose nuomonės pradeda po truputį keistis ir vis daugiau autorių pasisako už tai, kad techninių priemonių panaudojimo rezultatus tikslinga pripažinti savarankiškais įrodymų šaltiniais. Šią nuomonių kaitą sugretinus su mūsų ankščiau minėtais pastebėjimais apie tai, kad techninės priemonės yra žymiai plačiau panaudojamos ekonomiškai labiau pažengusių valstybių baudžiamajame procese, galima daryti tam tikras išvadas - tiek mokslininkai, kurie negalėjo susipažinti su techninių priemonių teikiamomis galimybėmis dėl tuo metu buvusio žemesnio mokslo ir technikos lygio, tiek valstybės, kurios negali pasinaudoti šiomis techninių priemonių galimybėmis dėl žemesnio ekonominio lygio, prioritetą teikia tradiciniams ir laiko patikrintiems paprastesniems ir pigesniems fiksavimo būdams. Tačiau mokslininkai ir praktikai, turėję galimybių praktiškai susipažinti su naujausiais mokslo ir technikos pasiekimais, akcentuoja būtinybę šiuos pasiekimus plačiau įgyvendinti praktikoje, ir tai atsispindi ekonomiškai stiprių valstybių, turinčių pakankamas finansines galimybes įgyvendinti šiuos siūlymus, įstatymuose bei teisinėje praktikoje.

Pirmąją nuomonę palaikantys mokslininkai teigia, jog techninių priemonių panaudojimo rezultatai baudžiamajame procese negali būti vertinami kaip įrodymai ir yra tik iliustracijos²⁸¹, prie protokolo pridedami techninių priemonių panaudojimo rezultatai, patys nebūdami įrodymais, skirti paaiškinti ir padaryti akivaizdesnį protokolą, kuris ir gali būti pripažintas įrodymu²⁸². Kiti autoriai mano, jog techninių priemonių panaudojimo rezultatai patys neturi įrodomosios galios, tačiau jie tampa įrodymais, kai yra prijungiami prie protokolo²⁸³. Vladlen Gončarenko teigė, jog techninių priemonių panaudojimo rezultatai gali būti pripažinti įrodymų šaltiniais, tačiau ne savarankiškais, o tik kartu su protokolu, prie kurio jie pridedami, ir kartu su juo²⁸⁴. Taigi šie techninių priemonių panaudojimo rezultatai yra laikomi neatskiriama organine

---

²⁸¹ Карев Д.С., Совгирова М.М. Возбуждение и расследование уголовных дел.- Москва, 1967. С. 64.

²⁸² Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. Т.1.- Москва, 1968. С. 455.

²⁸³ Карнеева Л.М. Использование звукозаписи в суде // Советская юстиция. 1968. № 14. С. 19- 20; Герасимов В.П. Правовые и научно технические основы использования звукозаписи в уголовном процессе. Автореферат диссертации кандидата юридических наук.- Москва, 1969. С. 10-11; Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras: I-IV dalys / Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt.- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. P. 465.

²⁸⁴ Гончаренко В.И. Научно- технические средства в следственной практике.- Киев: Вища школа, 1984. С. 43-44.

protokolo dalimi, ir šie priedai kartu su protokolu sudaro vieningą įrodymų šaltinį²⁸⁵. Tačiau praktikoje gali pasitaikyti atveju, kai šioje “neatskiriamoje organinėje” protokolo dalyje užfiksuoti duomenys skirsis nuo duomenų, užfiksuotų pačiame protokole. Pavyzdžiui, protokolą rašantis asmuo gali padaryti klaidų arba neužfiksuoti tam tikrų duomenų, o techninėmis priemonėmis šie duomenys yra užfiksuojami. Tokiais atvejais iškyla klausimas: kokiais duomenimis - užfiksuotais protokole ar techninėmis priemonėmis - galima remtis? Kai kurie autoriai mano, jog tokiais atvejais galima tiesiogiai remtis duomenimis, užfiksuotais techninėmis priemonėmis²⁸⁶. Kalbėdami apie protokolų ir jų priedų vieningumą autoriai vis dėlto protokolui šiame “vieningame šaltinyje” suteikia išskirtinę reikšmę, nurodydami, jog būtent protokolas yra teisinis pagrindas panaudoti papildomas fiksavimo priemones, ir nesant protokolo, arba kai jis yra sudarytas šiurkščiai pažeidžiant įstatymo reikalavimus ir dėl to pažeidžiami leistinumo reikalavimai, įrodomosios galios neturės ne tik pats protokolas, bet ir visi jo priedai²⁸⁷.

Kai kurie mokslininkai mano, jog galiojantys baudžiamojo proceso įstatymai įgalina techninių priemonių panaudojimo rezultatus vertinti kaip įstatyme įtvirtintus įrodymų šaltinius - dokumentus arba daiktus.

Baudžiamajame procese dokumentas suprantamas kaip materialus objektas, kuriame oficialus arba kitas asmuo priimtinu ir suprantamu būdu užfiksavo žinias apie aplinkybes, turinčias reikšmės teisingam baudžiamosios bylos išsprendimui²⁸⁸. Įvairūs dokumentai, priklausomai nuo to, kaip juose užfiksuota informacija, gali būti priskiriami prie proceso veiksmų protokolų, kitų dokumentų ir daiktų, turinčių reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti²⁸⁹. Taigi toliau dokumentų sąvoką vartosime būtent pirmąją prasme.

Dažniausiai dokumentai sudaromi rašytine forma, tačiau įrodymų teorijos aspektu, svarbiausias dokumento požymis - fiksavimo duomenų formos materialumas, todėl kaip dokumentus galima vertinti ir tam tikrą medžiagą, gautą panaudojus technines priemones (fotonuotraukas, vaizdo ir garso kasetes, kitas informacijos laikmenas). Visus šiuos objektus galima laikyti dokumentais, ir nesvarbu, iš kokios medžiagos konkretus dokumentas pagamintas (pavyzdžiui, iš popieriaus ar iš magnetinės juostos), nesvarbu, kaip jis buvo sukurtas ir koku sąlyginiu kodu jame užfiksuota informacija²⁹⁰. Autoriai, dokumentais įvardijantys techninių

²⁸⁵ Зинченко И.А. Использование в уголовно- процессуальном доказывании фотоснимков, кинолент и видеogramм.- Ташкент, 1988. С. 25.

²⁸⁶ Белоусов А.В. Процессуальное закрепление доказательств при расследовании преступлений.- Москва: Юрлитинформ, 2001. С. 157.

²⁸⁷ Ten pat. С. 78.

²⁸⁸ Теория доказательств в советском уголовном процессе.- Москва, 1973. С. 664.

²⁸⁹ Rinkevičius J. Daiktiniai įrodymai.- Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1996. P. 11-12.

²⁹⁰ Уголовный процесс / Под. ред. Лупинской П.А.- Москва: Юрист, 1998. С. 227.

priemonių panaudojimo rezultatus, savo poziciją argumentuoja tuo, kad techninių priemonių panaudojimo rezultatai turi būti vertinami kaip dokumentai, kadangi šie rezultatai negali būti vertinami nei kaip protokolų priedai, nei kaip išvestiniai daiktai²⁹¹. Be to, tokius rezultatus pripažįstant savarankiškais dokumentais būtų tiksliau įvertinama juose užfiksuotos informacijos įrodomoji reikšmė²⁹².

Klasifikuodami dokumentus daugelis autorių kaip atskirą dokumentų rūšį išskiria “techninius dokumentus”. Aleksandras Ratinovas išskiria šiuos žmogaus minties fiksavimo būdus: raidinis- skaitinis (kai fiksuojama sutartiniais arba grafiniais ženklais), fotografinis ir kinofotografinis, mechaninis ir magnetinis kalbos fiksavimas²⁹³. J. Iščenko priklausomai nuo informacijos kodavimo ir perdavimo būdų išskiria šias dokumentų rūšis: a) tekstai, piešiniai, planai, schemos, brėžiniai, šifrai ir kt.; b) fotografijos, magnetiniai įrašai, kinofilmai, vaizdo įrašai, hologramos²⁹⁴. I. Pampuško išskyrė šias dokumentų rūšis: a) tekstiniai, t.y. tekstai, parašyti ranka, atspausdinti ir kt.; b) grafiniai- schemos, planai, fotografijos ir kt.; c) garso ir vaizdo dokumentai- magnetinės juostos, vaizdo kasetės ir kt.²⁹⁵

Kiti autoriai mano, jog techninių priemonių panaudojimo metu gauti rezultatai gali būti vertinami kaip daiktai, turintys reikšmės tyrimui ir bylos nagrinėjimui, kadangi juose yra užsifiksavusi informacija apie nusikalstamos veikos pėdsakus²⁹⁶. Tokiai nuomonei pritariantys autoriai teigia, jog techninių priemonių panaudojimo rezultatus galima vertinti kaip daiktus tiek tada, kai jie gauti fiksuojant proceso veiksmus pasinaudojus techninėmis priemonėmis, tiek tokius rezultatus gavus neprocesiniu būdu. Taip pat galima sutikti siūlymų tokius techninių priemonių panaudojimo rezultatus vertinti kaip “išvestinius daiktus”. Motyvuojama tuo, kad nusikaltimo pėdsakų ir įrankių fonuotruokos, tyrimo veiksmo eigos ir rezultatų vaizdo įrašai yra daiktų materialios kopijos, todėl šioms nuotraukoms, įrašams tikslinga taikyti ne protokolų

---

²⁹¹ Силкин П.Ф. Процессуально- правовая природа фотоснимков, используемых в доказывании // Совершенствование уголовно- процессуальной деятельности органов внутренних дел.- Москва, 1984. С. 106- 111.

²⁹² Ищенко Е.П. Использование современных научно- технических средств при расследовании уголовных дел.- Свердловск, 1985. С. 15; Карнеева Л.М., Мусиенко А.В. Доказательственное значение материалов, полученных в результате применения киносъемки, видео- и звукозаписи // Советская юстиция. 1983. № 3. С. 11-12.

²⁹³ Ратинов А.Р. Вопросы познания в судебном доказывании // Советское государство и право. 1964. № 8.

²⁹⁴ Ищенко Е.П. Применение синхронной записи звука и изображения при расследовании и судебном рассмотрении уголовных дел. Афтореферат диссертации кандидата юридических наук.- Свердловск, 1974. С. 28.

²⁹⁵ Пампушко И.П. Совершенствование правовых и организационных основ применения криминалистической техники в раскрытии преступлений. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1996. С. 103.

²⁹⁶ Ten pat. С. 107.

priedų, o daiktų teisinį režimą²⁹⁷. Teigiama, jog svarbiausia “išvestinio daikto” savybė - tai sugebėjimas atspindėti įrodomąją reikšmę turinčius originalaus daikto požymius (pavyzdžiui, įvykio vietoje rasto bato pėdsako nuotrauka turi atspindėti šio pėdsako dydį, formą, reljefą, kad pagal nuotrauką būtų galima atlikti trasologinius tyrimus), ir šie “išvestiniai daiktai” gali būti naudojami įrodinėjimo procese taip pat kaip ir daiktai, juos tikslinga naudoti tais atvejais, kai originalaus daikto nebėra arba pasikeitė jo savybės²⁹⁸. Tačiau sąvoka “išvestiniai daiktai” laikytina dirbtine ir nepagrįsta, ir vargu ar būtų galima pritarti jos vartojimui bei jau nurodytiems argumentams.

Vokietijos mokslininkai garso įrašus ir kitus techninių priemonių panaudojimo rezultatus priskiria daiktiniams įrodymams, tačiau pati sąvoka “daiktiniai įrodymai” Vokietijoje suprantama kitaip - kaip apžiūrų objektai ir dokumentai. Apžiūrų objektai - tai visi daiktai, gyvi asmenys ir lavonai, taip pat procesai, kurių būseną, padėtis ar kokybę gali paveikti teisėjų įsitikinimą²⁹⁹. Tuo tarpu dokumentas suprantamas kaip bet kuris objektas, kuriame rašytiniais ženklais yra išreiškiamas kokia nors mintis³⁰⁰, ir tai esminis dokumento požymis. Planai ir schemas jau priskiriami apžiūros objektams, o ne dokumentams³⁰¹. Dalis Vokietijos mokslininkų garso įrašus vertina kaip dokumentus ir motyvuoja tuo, jog garso mechaninis atgaminimas yra lygiavertis teksto perskaitymui³⁰². Manoma, kad garso įrašams turi būti taikomos normos, reglamentuojančios dokumentų panaudojimą įrodinėjime³⁰³. Tačiau kiti autoriai teigia, jog garso įrašai nepasižymi dviem esminiais dokumentų požymiais - jie nėra rašytiniai ir negali būti perskaityti, garso įrašymas mechaniniu arba magnetiniu būdu remiasi fizikos dėsniais ir nėra analogiškas minčių fiksavimui rašytiniais simboliais³⁰⁴, todėl garso įrašai turėtų būti vertinami kaip apžiūros objektai, kuriais gali būti bet koks materialios aplinkos daiktas arba žmogaus jutimais suvokiamas procesas. Vokietijos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas garso įrašo, kaip įrodymo, leistinumą, yra pasisakęs, jog garso įrašas, kaip apžiūros objektas, turi savarankišką įrodomąją reikšmę³⁰⁵. Iš aptartų Vokietijos mokslininkų minčių matyti, jog Vokietijoje

---

²⁹⁷ Ищенко Е.П., Ищенко П.П., Зотчев В.А. Криминалистическая фотография и видеозапись.- Москва: Юристъ, 1999. С. 36.

²⁹⁸ Ten pat. С. 38.

²⁹⁹ Roxin C. Strafverfahrensrecht.- München, 1991. S. 88.

³⁰⁰ Henkel H. Strafverfahrensrecht.- Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz, 1968. S. 228.

³⁰¹ Kleinknecht T. Strafprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz.- München, 1975. S. 246.

³⁰² Maurach M. Deutsche Strafrecht. Besonderer Teil.- Kalsruhe, 1956. S. 415.

³⁰³ Kohlhaas M. Die Tonbandaufnahmen als Beweismittel im Strafprozess // Neue Juristische Wochenschrift, 1957. S. 81.

³⁰⁴ Alsberg M. Beweisantrag im Strafprozess.- Köln, 1956. S. 270- 271; Feldmann C. Das Tonband als Beweismittel im Strafprozess // Neue Juristische Wochenschrift. 1958. S. 1167- 1168.

³⁰⁵ Feldmann C. Das Tonband als Beweismittel im Strafprozess // Neue Juristische Wochenschrift. 1958.

dokumentai yra suprantami kur kas siauriau nei Lietuvoje, todėl šiuo skirstymu negalime remtis vertindami techninių priemonių panaudojimo rezultatų teisinę padėtį Lietuvoje.

Lietuvoje galiojant dabartinei baudžiamojo proceso įstatymo redakcijai mes pritartume pirmajai grupei autorių, teigiančių, jog techninių priemonių panaudojimo fiksuojant proceso veiksmus rezultatai negali būti vertinami kaip savarankiški įrodymai. Įrodymais gali būti pripažinti tik tokie duomenys, kurie gauti ir patvirtinti griežtai laikantis baudžiamojo proceso įstatymo nustatytos tvarkos³⁰⁶, proceso veiksmai turi būti atliekami ir fiksuojami laikantis tam tikrų reikalavimų³⁰⁷. BPK 179 straipsnyje yra įtvirtintas imperatyvus reikalavimas proceso veiksmus fiksuoti rašant protokolą, - įstatymas nenumato galimybės fiksuoti proceso veiksmus vien tik techninėmis priemonėmis. Todėl proceso veiksmas privalomai turi būti įforminamas protokolu, kuriame užfiksuoti duomenys gali būti pripažinti įrodymais. 179 straipsnio 5 dalyje yra aiškiai apibrėžta techninių priemonių panaudojimo rezultatų procesinė padėtis - visi šie rezultatai yra tyrimo veiksmų protokolų priedai. Naujajame BPK siekiant įtvirtinti laisvo įrodymų vertinimo principą buvo atsakyta formaliai įtvirtinti išsamų įrodymų šaltinių sąrašą, tačiau norint duomenis pripažinti įrodymais būtina laikytis proceso veiksmų atlikimo procesinės formos, nes kitaip proceso veiksmas vėliau gali būti pripažintas negaliojančiu³⁰⁸. Taigi vadovaujantis dabartiniu BPK negalima proceso veiksmų fiksuoti vien tik techninėmis priemonėmis, taip būtų nesilaikoma įstatyme įtvirtintos proceso veiksmų atlikimo procesinės formos, būtų pažeisti įrodymų leistinumo reikalavimai, o tokiu būdu gauti duomenys negalėtų būti pripažinti įrodymais. Baudžiamojoje byloje visomis techninėmis priemonėmis gauti rezultatai yra tik protokolo priedai ir be protokolo negali turėti savarankiškos įrodomosios reikšmės.

Manytume, jog galiojant dabartinei BPK redakcijai techninių priemonių panaudojimo rezultatų, gautų fiksuojant proceso veiksmus, negalima vertinti ir kaip kitų savarankiškų įrodymų šaltinių - dokumentų ar daiktų. Techninių priemonių panaudojimo rezultatai atitinka dokumentų sampratą ir požymius, įtvirtintus BPK 95 ir 96 straipsniuose, tačiau jie negali būti vertinami kaip savarankiški įrodymų šaltiniai. Antrajai grupei mūsų priskirti autoriai klysta sutapatindami du skirtingus įrodymų šaltinius - tyrimo veiksmų protokolus ir kitus dokumentus. Nors ir protokolai, ir kiti dokumentai gali būti pavadinti dokumentais, nors juose informacija ir fiksuojama, išlaikoma ir perduodama analogišku būdu, tačiau tyrimo veiksmo protokolai ir kiti dokumentai

---

³⁰⁶ Rinkevičius J. Įrodymų samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje // Lietuvos Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. 1992. Nr. 26. P. 195.

³⁰⁷ Rinkevičius J. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai.- Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 1990. P. 31-32.

turi esminių skirtumų - skiriasi jų sukūrimo laikas ir aplinkybės, paskirtis, turinys ir kt. Vienas iš esminių kitų dokumentų bruožų - jie yra sukuriami ne baudžiamojo proceso sferoje ir į baudžiamąjį procesą patenka tik po to - tyrimo veiksmų metu³⁰⁹. Tuo tarpu techninių priemonių panaudojimo rezultatai, gauti fiksuojant tyrimo veiksmus, yra skirti išsamiai užfiksuoti proceso veiksmo eigą, sąlygas ir rezultatus, techninės priemonės yra naudojamos kaip papildomas fiksavimo būdas greta protokolavimo. Įstatymas nenumato galimybės proceso veiksmo eigą fiksuoti tik techninėmis priemonėmis, todėl taip užfiksuoti rezultatai gali būti vertinami tik kaip protokolo priedai, bet ne kaip savarankiški dokumentai. Pagal galiojantį įstatymą protokolas gali būti sudarytas ir nenaudojant papildomų fiksavimo priemonių, tačiau atvirkščiai būti negali.

Manytume, jog naudojantis techninėmis priemonėmis užfiksuotų rezultatų kaip daiktų vertinti negalima. Daiktai baudžiamajame procese gali būti suprantami kaip materialūs objektai, kurių buvimo vieta, būseną ir savybės leidžia daryti logines išvadas apie įrodinėjamus faktus³¹⁰. Daiktais techninių priemonių panaudojimo rezultatai tam tikrais atvejais galėtų būti tik tada, jei jie gauti ne proceso veiksmų fiksavimo metu, o už baudžiamojo proceso ribų. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ir teismas tik renka duomenis, kurie gali būti pripažinti įrodymais, o ne juos sukuria³¹¹, todėl proceso veiksmų metu fiksavimui panaudojus technines priemones jų rezultatai negali būti vertinami nei kaip kiti dokumentai, nei kaip daiktai. Būtent už baudžiamojo proceso ribų atsiradę techninių priemonių panaudojimo rezultatai gali būti vertinami kaip kiti dokumentai arba daiktai- pavyzdžiui, telefoninių skambučių į pagalbos liniją garso įrašai, vaizdo įrašai iš objektų apsaugos ar stebėjimo vaizdo fiksavimo sistemų, privačių asmenų padaryti vaizdo ar garso įrašai, kuriuose yra užfiksuotos tyrimui reikšmingos aplinkybės.

Praktikoje dažnai pasitaiko klaidų, kai nustatoma už baudžiamojo proceso ribų gautų techninių priemonių panaudojimo rezultatų teisinė padėtis, t.y. ar tai laikytina dokumentais, ar daiktais. Baudžiamojoje byloje Nr. 10-2-545-92, kurioje L. Kirkovskaja, S. Kirkovskij, B. Dovgal buvo nuteisti pagal senojo LR BK 105 str. 2 p., 7 p., 8 p., 12 p. dėl tyčinio A. L., D. L. ir E. R. nužudymo, 1999 m. iš pradžių į Vilniaus m. VPK budėtojų dalį, o po to budinčiam prokurorui paskambino V. Saikin, kuris telefoninio pokalbio metu detalčiai papasakojo apie šių nusikaltimų padarymo aplinkybes, nurodė, jog šiuos nusikaltimus įvykdė jis kartu su kitais asmenimis, įvardijo visus nusikaltimuose dalyvavusius asmenis, taip pat papasakojo apie kitus

---

³⁰⁸ Kazlauskas M., Kuconis P. Nauja įrodymų samprata Baudžiamojo proceso kodekse // Justitia. 1998. Nr. 5. P. 8.

³⁰⁹ Семенов В.А. Видео и звукозапись в доказательственной деятельности следователя. Диссертация кандидата юридических наук.- Екатеринбург, 1994. С. 55.

³¹⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras / Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P., ir kt.; sudaryt. Goda G.- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001. P. 120.

savo bei kitų asmenų įvykdytus nusikaltimus Rusijos Federacijos teritorijoje. Šis pokalbis buvo įrašytas į garso juostą. Po šio pokalbio bandant nustatyti V. Saikin buvimo vietą jis buvo surastas pasikoręs garaže Ukmergės g.³¹² Tyrimo metu ši garso juosta buvo įvertinta kaip daiktas, Vilniaus apygardos teismas nuosprendyje šią garso juostą taip pat įvardijo kaip daiktinį įrodymą, tačiau mes manytume, jog ji turėjo būti vertinama kaip kitas dokumentas, kadangi tyrimui reikšmės turėjo garso juostoje užfiksuoto įrašo turinys, ir ji neatitiko BPK 91 straipsnyje išvardintų daiktų požymių.

Literatūroje nėra vieningos nuomonės, kaip reikėtų vertinti rezultatus, gautus neprocesinės veiklos metu: kaip dokumentus ar kaip daiktus. Vieni autoriai teigia, jog garso ar vaizdo įrašuose yra užfiksuojamas materialus nusikalstamos veikos atvaizdas (materialus pėdsakas)³¹³, todėl tokie įrašai turėtų būti laikomi daiktais. Kita autorių grupė tokius rezultatus laiko tik dokumentais³¹⁴. Mes linktumėm pritarti trečiajai grupei autorių, manančių, kad techninių priemonių panaudojimo rezultatai, gauti neprocesinėje veikloje, gali būti vertinami tiek kaip dokumentai, tiek kaip daiktai. Dokumentų ir dokumentų, kaip daiktų, atribojimo kriterijus yra bylai reikšmingos informacijos įtvirtinimo ir perdavimo būdas³¹⁵. Dokumentuose informacija yra fiksuojama naudojantis tam tikrais sutartiniais ženklais, o daiktuose užsifiksavusi informacija turi būti atskleidžiama naudojant specialius pažinimo ir iššifravimo būdus. Kai kurie mokslininkai teigė, jog jei techninių priemonių panaudojimo metu gautas rezultatas yra patvirtinančio, pažyminio pobūdžio, jis laikomas dokumentu, o jeigu šis rezultatas atspindi aplinkybes, betarpiškai susijusias su įrodinėjimo dalyku, tai yra daiktas³¹⁶. Jeigu tokie rezultatai atitinka daiktų požymius, numatytus BPK 91 straipsnyje, t.y. jeigu jie buvo nusikalstamos veikos padarymo įrankiai arba priemonės (pavyzdžiui, nukentėjusiajam perduotas garso įrašas, kuriuo reikalaujama išpirkos), arba jei ant jų yra išlikę nusikalstamos veikos pėdsakų (pavyzdžiui, kompiuterinės informacijos laikmena, kurioje yra užsifiksavę duomenys apie klastojimui naudotą kompiuterinę įrangą), arba jie buvo nusikalstamų veikų objektai (pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo metu baudžiamojoje byloje Nr. 10-9-026-01 buvo nustatyta, jog įtariamoji

---

³¹¹ Ищенко Е.П., Ищенко П.П., Зотчев В.А. Криминалистическая фотография и видеозапись.- Москва: Юристъ, 1999. С. 40.

³¹² Baudžiamoji byla Nr. 10-2-545-92, kurioje ikiteisminį tyrimą atliko Vilniaus m. apylinkės prokuratūra.

³¹³ Ищенко Е.П. Применение синхронной записи звука и изображения при расследовании и судебном рассмотрении уголовных дел. Афтореферат диссертации кандидата юридических наук.- Свердловск, 1974. С. 31.

³¹⁴ Макаров А.М. Применение научно- технических средств при рассмотрении судами уголовных дел. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1979. С. 64.

³¹⁵ Ancelis P., Šapalaitė E. Daiktų statusas baudžiamajame procese // Jurisprudencija: Mokslo darbai. 2003. T. 49 (41). P. 123.

³¹⁶ Галков В.А. Документы как источник доказательств в советском уголовном процессе. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1991. С. 116.

A.Ž., sužinojusi apie pradėtą ikiteisminį tyrimą, iš jos naudoto kompiuterio išėmė ir bandė sunaikinti kietąjį diską, kuriame buvo informacija apie dokumentų klastojimą, šis diskas vėliau buvo rastas ir pripažintas daiktu³¹⁷), jie turėtų būti laikomi daiktais, o jei šie rezultatai neatitinka nurodytų požymių, jie turėtų būti laikomi dokumentais. Dokumentais turėtų būti laikomi techninių priemonių panaudojimo neprocesinėje veikloje rezultatai, jeigu bylos tyrimui turi reikšmės tik semantinis faktų ir aplinkybių, užfiksuotų šioje medžiagoje, turinys, ir jeigu šios medžiagos kilmė, autorystė bei tikrumas nekelia abejonių³¹⁸. Atribojant daiktus nuo dokumentų lemiamą reikšmę turi įrodomosios informacijos įtvirtinimo ir perdavimo būdas. Dokumentuose nusikalstamos veikos tyrimui ir bylos nagrinėjimui svarbi informacija perduodama ženklina forma, t.y. duomenys čia fiksuojami rašto kalba ar kitais sutartiniais ženklais; įrodomąją reikšmę turi dokumento turinys. Daiktai tiesiogiai atspindi nusikaltimo rengimo, padarymo arba slėpimo aplinkybes, jų įrodomąją informaciją perduoda materialus (daiktinis) tam tikrų įvykių ar reiškinių atspindys, o ne jų aprašymas³¹⁹. N. Selivanovas teigė, jog dokumentas pasižymi trimis svarbiausiais požymiais: yra oficialus, tikras ir jo įrodomoji vertė yra būtent jo turinyje, dėl kurio šis objektas ir tampa dokumentu. Daiktui svarbu ne tik turinys, bet ir jo forma, išorinis vaizdas, suradimo vieta ir pan.³²⁰

Nors, kaip jau aptarėme, dabartinėje reglamentacijoje techninių priemonių panaudojimo rezultatai gali būti vertinami tik kaip protokolų priedai, tačiau tai nereiškia, kad toks reglamentavimas teisingas ir visiškai tenkina praktikos poreikius. Akivaizdu, jog kartais techninėmis priemonėmis yra fiksuojama pagrindinė informacija, lemianti kartu surašomo protokolo įrodomąją reikšmę. Tačiau protokolas surašytas tiek tyrimo veiksmo metu panaudojus technines priemones, tiek ir jų nenaudojant, yra vienodos įrodomosios galios, todėl tai neskaitina plačiau naudoti techninių priemonių.

Trečioji autorių grupė laikosi nuomonės, jog tam tikrais atvejais pagrindinę įrodomąją reikšmę turi būtent techninių priemonių naudojimo metu gauti rezultatai ir yra neteisinga juos vertinti tik kaip tradicinių įrodymų šaltinių priedus³²¹. Ši pozicija yra motyvuojama tuo, kad

---

³¹⁷ Baudžiamoji byla Nr. 10-9-026-01, kurioje ikiteisminį tyrimą atliko Vilniaus apygardos prokuratūros pareigūnai.

³¹⁸ Семенов В.А. Видео и звукозапись в доказательственной деятельности следователя. Автореферат диссертации кандидата юридических наук.- Екатеринбург, 1994. С. 83.

³¹⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras / Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P., ir kt.; sudaryt. Goda G.- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001. P. 120-121.

³²⁰ Селиванов Н.А. Вещественные доказательства.- Москва, 1971. С. 7.

³²¹ Сабиров Х.А. Протоколы следственных и судебных действий как вид доказательств в Российском уголовном процессе. Диссертации кандидата юридических наук.- Краснодар, 2000. С. 123; Салтевский М.В. Современные проблемы собирания доказательственной информации техническими средствами // Теория и практика проблемы собирания доказательственной информации техническими средствами на предварительном следствии.- Киев, 1980. С. 8; Макаров А.М. О доказательственном значении материалов, полученных в результате применения научно- технических средств // Актуальные проблемы собирания

techninių priemonių panaudojimo metu gautų rezultatų informacija labai vertinga, patikima ir gali būti patikrinta, o tai padėtų sumažinti tyrimo institucijų ir teismų darbo krūvį. Galime teigti, kad tokia praktika pasiteisino užsienyje³²². Pavyzdžiui, J. Rinkevičius pagal vyraujančią informacijos gavimo pobūdį, kaip savarankišką, išskyrė techninį įrodymų rinkimą (fotografavimas, filmavimas, garso ir vaizdo įrašymas, telefoninio ir elektroninio ryšio kontrolė)³²³. Praktikoje, įvertinant techninio fiksavimo informacinį pranašumą prieš protokolinį fiksavimą, pagrindinis fiksavimo vaidmuo yra paskiriamas būtent techniniam fiksavimui, dažniausiai - garso ir vaizdo įrašymui, t.y. kai atliekant tyrimo veiksmą yra tik įrašinėjamas vaizdas ir garsas, o jau vėliau vaizdo ir garso įrašas yra konspektuojamas ir taip yra surašomas protokolas. Surašius protokolą yra kviečiami proceso veiksmė dalyvavę asmenys, kurie pasirašo protokolą.

Rengiant šį darbą buvo analizuotos atsitiktinės atrankos būdu parinktos 148 baudžiamosios bylos. Nustatyta, jog garsas ir vaizdas įvairių tyrimo veiksmų metu buvo įrašomas 38 iš nurodytų bylų, šis fiksavimo būdas buvo naudotas iš viso 64 įvairių tyrimo veiksmų metu (dažniausiai- atliekant įtariamųjų apklausas, parodymų patikrinimus vietoje bei akistatas). Garsas ir vaizdas buvo įrašomas tik bylose, kuriose tyrimą atliko prokurorai bei Vilniaus m. VPK KP ONTT ikiteisminio tyrimo pareigūnai, o teritorinių policijos komisariatų pareigūnai šio fiksavimo būdo nenaudojo nė vienoje iš peržiūrėtų bylų. Vilniaus m. VPK KP ONTT pareigūnai, surašydami tyrimo veiksmų, kurių metu buvo įrašomas vaizdas ir garsas, protokolus, juose savais žodžiais atpasakodavo tyrimo veiksmo eigos bei gautų rezultatų esmę, ir analizės metu buvo pastebėti gana esminių įrašų bei protokolų turinio neatitikimų. Vilniaus apygardos prokuratūros prokurorai visais atvejais į protokolą pažodžiui perrašydavo visą garso įrašą. Akivaizdu, jog tyrimo veiksmo atlikimo metu neįmanoma surašyti tokio protokolo, o patys pareigūnai paaiškino, jog atliekant tyrimo veiksmus yra tik įrašomas garsas ir vaizdas, o jau vėliau prokuroras ar jo padėjėjas perklaudydamas garso įrašą surašo protokolą ir vėl kviečia tyrimo veiksmė dalyvavusius asmenis protokolą pasirašyti. Tokiame vaizdo ir garso įrašo konspekte - protokole geriausiai atveju gali būti tik priartėjama prie vaizdo ir garso įrašė užfiksuotų duomenų tikslumo, išsamumo ir adekvatumo, bet protokolas yra būtinas, ir pareigūnai

---

доказательственной информации в советском уголовном процессе.- Москва, 1981. С. 72-73; Томин В.Т. Острые углы уголовного судорпроизводства.- Москва, 1991. С. 91.

³²² Дубривный В.А. Расширение пределов допустимости доказательств- одно из необходимых условий успешной борьбы с организованной преступностью // Предварительное следствие в условиях правовой реформы. Сборник научных трудов.- Волгоград, 1991. С. 50; Ведерников Н.Т. Формы использования специальных познаний в уголовном судорпроизводстве и пути их развития // Актуальные вопросы борьбы с преступностью. Сборник научных трудов.- Томск: Издательство Томского университета, 1988. С. 186-187.

yra priversti dubliuoti savo darbą. Be abejo, tokia tyrimo veiksmų fiksavimo praktika, galiojant dabartiniam BPK, nėra teisinga, tačiau šis pavyzdys atspindi tikruosius praktikos poreikius. Taigi kai kuriais atvejais tyrimo veiksmas atliekamas ir protokolais yra rašomas tik tam, kad duomenis būtų galima užfiksuoti techninėmis priemonėmis. Pačiame įstatyme numatytas proceso veiksmas, kurio paskirtis naudojant technines priemones gauti duomenis apie asmenis - tai BPK 156 straipsnyje numatytas įtariamojo, kaltinamojo ar kito asmens fotografavimas, filmavimas. Akivaizdu, jog šio veiksmo tikslas yra techninėmis priemonėmis užfiksuoti duomenis apie tam tikro asmens išorės požymius, ir visa reikšminga informacija yra užfiksuojama būtent nuotraukose, vaizdo kasetėse ar kitose informacijos laikmenose, tačiau ir šio veiksmo metu būtina rašyti protokolą laikantis visų BPK 179 straipsnyje numatytų reikalavimų³²⁴. Fiksuojant kai kuriuos kitus tyrimo veiksmus pagrindinis informacinis krūvis vėlgi tenka ne protokolui, o techninėms fiksavimo priemonėms. Pavyzdžiui, parodant asmenį ar daiktą atpažinti tik iš fotonuotraukų ar vaizdo įrašų galima spręsti, ar buvo laikytasi BPK 192, 193 straipsnių reikalavimų parodyti atpažinti asmenį ar daiktą tarp išoriškai panašių kitų asmenų ar daiktų. Įstatymas šiuo atveju pripažįsta protokolinio fiksavimo būdo trūkumus ir tai, kad ženklina duomenų fiksavimo forma neįmanoma atspindėti visų reikšmingų duomenų ir įpareigoja šio tyrimo veiksmo eigą papildomai fotografuoti ar kitaip vizualiai fiksuoti, tačiau pagrindinis fiksavimo būdas vis tiek išlieka protokolavimas. Protokolinis fiksavimas kartais iš viso netinkamas dėl tam tikrų proceso veiksmų specifikos. BPK 179 straipsnyje įtvirtintas reikalavimas visų ikiteisminio tyrimo veiksmų metu rašyti protokolą, kurį turi pasirašyti veiksmo dalyvavę asmenys. Tačiau BPK 183 straipsnio 4 dalyje numatyta, jog liudytojas, kuriam taikomos apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės, gali būti apklausiamas garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis. Akivaizdu, jog asmenį apklausiant garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis nėra jokių galimybių įgyvendinti BPK 179 straipsnio reikalavimus (protokolą turi būti rašomas tyrimo veiksmo metu ar tuoj jam pasibaigus, protokolą pasirašo visi tyrimo veiksmo dalyvavę asmenys), ir tokiu atveju vienintelis tinkamas tyrimo veiksmo fiksavimo būdas - vaizdo ir garso įrašai. Kuriant įstatymą buvo atsižvelgta į praktikos poreikius, t.y. į būtinybę užtikrinti proceso dalyvių saugumą ir į tai, kad saugomi liudytojai ne visada gali atvykti į ikiteisminio tyrimo atlikimo vietą, tačiau nebuvo pasiryžta atsisakyti įprasto protokolavimo, kaip vienintelio fiksavimo būdo. Baudžiamojo proceso kodekso

---

³²³ Rinkevičius J. Įrodymų rinkimo būdai baudžiamajame procese // Jusrisprudencija: Mokslo darbai. 1998. T. 10 (2). P. 59.

³²⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras: I-IV dalys / Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt.- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. P. 396.

komentare nurodoma, jog apklausiant liudytoją garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis vis tiek turi būti rašomas protokolas, tačiau liudytojas protokole niekur nepasirašo³²⁵. Formaliai tai teisingi teiginiai, kadangi BPK 179 straipsnio 3 dalyje yra aptarti atvejai, kada asmuo dėl fizinių trūkumų ar kitokių priežasčių gali nepasirašyti protokolo, o nuotolinė apklausa turėtų būti vertinama kaip sviri priežastis, neleidžianti asmeniui pasirašyti protokolo. Tačiau iškyla kitas klausimas- kam tokiu atveju iš viso reikia rašyti BPK 179 straipsnio reikalavimus atitinkantį protokolą? Juk tokiu atveju vis tiek yra įrašomas vaizdas ir garsas ir taip užfiksuojami visi tyrimui reikšmingi duomenys. Šiuo atveju visas informacinis krūvis tenka būtent įrašui, o protokolas nebevaidina jokio vaidmens, jis tėra tik vaizdo ir garso įrašo konspektas. Kai asmuo tiesiogiai dalyvauja tyrimo veiksmuose, jis susipažįsta su protokolo turiniu ir savo parašu patvirtina jo teisingumą, gali pateikti pastabas. Kitu atveju liudytojas negali nei patvirtinti, nei paneigti protokolo teisingumo, kadangi jis jo net nepamato. Galima manyti, kad protokolas gali tik palengvinti proceso dalyvių susipažinimą su bylos medžiaga, tačiau ir toks motyvas nėra pakankamas pagrindas pagrįsti reikalavimą surašyti protokolą - liudytojo parodymų esmė galėtų būti trumpai išdėstoma, pavyzdžiui, apklausą atlikusio pareigūno surašytoje pažymoje. Šios įstatyme įtvirtintos nuostatos gali sukelti dviprasmiškas situacijas - teismas tam tikrais atvejais gali pasiremti tokiu nieko nereiškiančiu protokolu kaip įrodymu, tačiau negali tiesiogiai pasiremti vaizdo ir garso įrašais, kuriuose ir yra užfiksuota visi reikšmingi duomenys. O kuo turėtų remtis teismas, jeigu pareigūnas perrašinėdamas garso įrašo turinį į protokolą padarytų esminių klaidų ir protokole būtų netiksliai atspindėti liudytojo parodymai? Dabartinis įstatymas pirmenybę teikia protokolui, todėl turbūt teismas turėtų remtis protokolu, o ne jo priedais. Šis pavyzdys iliustruoja “techninių priemonių, kaip protokolo priedo”, koncepcijos trūkumus ją įgyvendinant praktikoje. BPK įtvirtintos nuostatos, detalčiai reglamentuojančios proceso veiksmų fiksavimą, ne visada derinasi su kitų įstatymų normomis.

Kad techninių priemonių panaudojimo fiksavimui rezultatai galėtų būti vertinami kaip turintys savarankišką įrodomąją reikšmę, juos reikėtų “atskirti” nuo proceso veiksmų protokolų, panaikinti protokolų “privilegiuotą” padėtį kitų fiksavimo priemonių panaudojimo metu gautų rezultatų atžvilgiu³²⁶, reikėtų šiuos rezultatus prijungti ne prie protokolo, o prie bylos³²⁷.

---

³²⁵ Ten pat. P. 482.

³²⁶ Корухов Ю.Г. Необходимость совершенствования правовой регламентации применения научных и технических средств в уголовном процессе // В сборнике Проблемы технико- криминалистического обеспечения раскрытия и расследования преступлений.- Москва, 1994. С. 13.

³²⁷ Палскис Э. Совершенствование правовой регламентации использования научно- технических средств при производстве следственных действий // Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. 1987. T. 22. P. 107.

Naujajame Lietuvos Respublikos BPK buvo iš esmės pakeista įrodymų samprata, buvo atsisakyta įtvirtinti formalų išsamų įrodymų šaltinių sąrašą, šie pakeitimai buvo daromi atsižvelgiant į Vakarų Europos valstybių baudžiamojo proceso įstatymus ir patirtį³²⁸. Vienas iš esminių naujosios įrodymų sampratos požymių, - apie įrodymus pradedama kalbėti tik tada, kai procesas vyksta teisme, o ikiteisminio tyrimo pareigūnas disponuoja tik tam tikrais duomenimis, kurie įrodymais virsta tik tada, kai juos įrodymais pripažįsta teismas³²⁹. Todėl gali kilti klausimas: ar apskritai tikslinga kalbėti apie ikiteisminio tyrimo veiksmų fiksavimo būdus, jei šie užfiksuoti duomenys nėra įrodymai? Mes manytume, jog būtų neteisinga šiuos ikiteisminio tyrimo veiksmų metu užfiksuotus duomenis vertinti kaip apskritai neturinčius jokios įrodomosios reikšmės, tik kaip pirminę medžiagą, kuri negali būti panaudojama įrodinėjimo procese. BPK 20 straipsnyje yra įtvirtinti įrodymų liečiamumo ir leistinumų reikalavimai, todėl ikiteisminio tyrimo metu atliekant tyrimo veiksmus ir renkant tyrimui reikšmingus duomenis visą laiką turi būti laikomasi šių reikalavimų. Jeigu ikiteisminio tyrimo metu surinkti duomenys atitinka liečiamumo (t.y. jais yra įrodinėjama bent viena bylai reikšminga aplinkybė) ir leistinumų (t.y. jie yra surinkti laikantis įstatymo nustatytos tvarkos, užfiksuoti įstatymo nustatyta tvarka, buvo laikomasi kitų procesinės formos reikalavimų ir kt.)³³⁰ reikalavimus, nėra jokių priežasčių, dėl kurių teismas neturėtų šių tyrimo veiksmų metu surinktų duomenų, juos patikrinęs, pripažinti įrodymais. BPK 242 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas reikalavimas teismui tiesiogiai ištirti bylos įrodymus, todėl teismas lyg ir turėtų pakartoti visus ikiteisminio tyrimo metu atliktus veiksmus, kad patikrintų nustatytus duomenis. Tačiau kompleksiskai analizuojant BPK normas matyti, jog šis reikalavimas nėra absoliutus, ir tam tikrais atvejais teismas gali tiesiogiai remtis ikiteisminio tyrimo metu nustatytais duomenimis bei jų iš naujo netirdamas pripažinti įrodymais. Pavyzdžiui, BPK 284 ir 285 straipsniuose numatyta, jog į teismo posėdį gali būti nekviečiami specialistas ir ekspertas, jei jų ikiteisminio tyrimo metu duotos išvados yra pakankamai aiškios ir nekelia abejonių. Sutinkamai su 276 straipsnio nuostatomis, teismas gali tiesiogiai remtis liudytojo, nukentėjusiojo ar kaltinamojo parodymais, duotais ikiteisminio tyrimo metu ikiteisminio tyrimo teisėjui, o 290 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog ikiteisminio tyrimo metu gauti dokumentai proceso dalyvių sutikimu gali būti tik išvardijami jų neskaitant ir neapžiūrint. Taip pat teismai yra priversti remtis duomenimis, nustatytais atliekant tam tikrus tyrimo veiksmus, kurių dėl šių veiksmų specifikos teismas dažniausiai negali pakartoti ir negali iš naujo patikrinti jų metu

³²⁸ Kazlauskas M., Kuconis P. Nauja įrodymų samprata Baudžiamojo proceso kodekse // Justitia. 1998. Nr. 5. P. 8.

³²⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras: I-IV dalys / Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt.- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. P. 45.

nustatytų duomenų (pavyzdžiui, bylos nagrinėjimo metu paprastai nebėra galimybių pakartotinai atlikti parodymus atpažinti, apžiūrėti įvykio vietas, atlikti eksperimentus, akistatas, kratas, poėmius ir pan.). Kartais teismas, nors ir tiesiogiai nesiremia kaip įrodymais ikiteisminio tyrimo metu nustatytais duomenimis, tačiau tie duomenys turi esminę reikšmę teismui priimant procesinius sprendimus. Pavyzdžiui, kai kaltinamasis visiškai pripažįsta savo kaltę ir sutinka, kad kiti įrodymai nebūtų tiriami, esant kitoms BPK 273 straipsnyje nurodytoms sąlygoms, teismas būtent iš ikiteisminio tyrimo metu nustatytų duomenų įsitikina, kad nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės yra aiškios ir nekelia jokių abejonių, ir tik po to priima sprendimą atlikti sutrumpintą įrodymų tyrimą, kurio metu perskaito ikiteisminio tyrimo metu užfiksuotus duomenis jų iš naujo netirdamas. Todėl proceso veiksmų fiksavimo klausimas yra pakankamai aktualus, juolab, kad techninės priemonės gali būti plačiai naudojamos fiksuojant ne tik ikiteisminio tyrimo, bet ir teismo veiksmus. Lietuvos BPK įtvirtinta naujoji įrodymų koncepcija įtvirtino ir laisvo įrodymų vertinimo principą, kuris reiškia, kad teismas nėra ribojamas jokiais formaliais įrodymais ir jis, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, sprendžia- remtis ar nesiremti vienokiais ar kitokiais duomenimis³³¹. Akcentavus laisvo įrodymų vertinimo principą Lietuvos Respublikos BPK iš dalies buvo įtvirtintas ir mūsų jau aptartas vienas iš pagrindinių Vakarų Europos valstybių baudžiamojo proceso principų - įrodinėjimo laisvės principas. Tačiau mes manytume, jog visiškam šio principo įgyvendinimui, o tuo pačiu ir laisvo įrodymų vertinimo principo įgyvendinimui, trukdo BPK 179 ir 261 straipsniuose įtvirtinti formalūs reikalavimai, reglamentuojantys proceso veiksmų eigos ir rezultatų fiksavimą. Teismui suteikta daug galimybių laisvai vertinti ikiteisminio tyrimo metu nustatytus duomenis ir juos pripažinti arba nepripažinti įrodymais, tačiau teismui nėra palikta galimybių vertinti šių duomenų įtvirtinimo formą. Manytume, jog atsisakius reikalavimų visais atvejais rašyti išsamius protokolus ir suteikus galimybę proceso veiksmus fiksuoti ir techninėmis priemonėmis, sumažėtų proceso sąnaudos, pagreitėtų pats procesas, būtų pasiekta kitų teigiamų rezultatų, o jokių neigiamų pasekmių nekiltų, kadangi visus duomenis vis tiek įvertintų teismas ir nustatytų, ar konkrečiu atveju pasirinkta fiksavimo priemonė nepažeidžia įrodymų leistinumą principo reikalavimų. Naujojo BPK projekto kūrėjai teigė, jog šis įstatymas buvo rengiamas atsižvelgiant į Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijas, buvo siekiama procesinės formos optimalumo, reiškiančios, kad teisingumas baudžiamosiose bylose turi būti įgyvendinamas mažiausiomis

---

³³⁰ Rinkevičius J. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai.- Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1990. P. 17.

³³¹ Kazlauskas M., Kuconis P. Nauja įrodymų samprata Baudžiamojo proceso kodekse // Justitia. 1998. Nr. 5. P. 8.

procesinėmis sąnaudomis³³². Tačiau proceso veiksmų fiksavimo reglamentavimo aspektu, naujasis BPK iš esmės nesiskiria nuo 1961 m. priimto BPK, taip pat nebuvo atsižvelgta ir į mūsų jau aptartą Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1987 m. rekomendaciją dėl kriminalinės justicijos supaprastinimo³³³, ir į Vakarų Europos valstybių baudžiamojo proceso įstatymus bei susiformavusią praktiką.

Sudarius galimybę proceso veiksmų metu nustatomus duomenis fiksuoti tik techninėmis priemonėmis būtų supaprastinta techninių priemonių panaudojimo tvarka, sumažėtų darbo laiko sąnaudos. Tuo pačiu manytume, jog nereiktų visiškai atsisakyti protokolų, tačiau jų turinys tam tikrais atvejais turėtų būti sutrumpintas iki minimumo. Manytume, jog baudžiamoji byla vis tik neturėtų virsti vien fotonuotraukų, garso ir vaizdo kasečių ar kitų informacijos laikmenų rinkiniu, juolab, kad per daugelį metų teisininkai yra įpratę bylą matyti “popieriniu” pavidalu. Todėl siūlytume šį klausimą reglamentuoti panašiai kaip ir Italijos bei Albanijos BPK, t.y. įstatyme numatyti, jog tais atvejais, kai fiksavimui yra naudojamos techninės priemonės, turėtų būti rašomi sutrumpinti protokolai, kuriems būtų suteikiama jau ne pagrindinė, o pagalbinė reikšmė. Taigi protokolai būtų kaip paaiškinamieji priedai, kuriuose būtų fiksuojami duomenys apie proceso veiksmo datą, laiką, vietą, dalyvavusius asmenis ir panaudotas technines priemones, jų naudojimo sąlygas, o visas informacinis krūvis, atspindintis proceso veiksmo eigą ir rezultatus, būtų užfiksuotas techninių priemonių panaudojimo metu gautose informacinėse laikmenose. Taip būtų išlaikyta vieninga duomenų protokolinio ir techninio fiksavimo forma, protokolai būtų būtinas, tačiau jau ne pagrindinis procesinis atributas³³⁴. Mūsų siūloma proceso veiksmų fiksavimo tvarka susilaukė ir didelio praktinių darbuotojų pritarimo. Iš apklaustų teisėsaugos institucijų pareigūnų ir teisėjų, atsakymuose nurodžiusių, jog techniniams fiksavimo būdams tikslinga suteikti tokią pačią reikšmę kaip ir protokolavimui (o taip atsakė 73,23 % visų respondentų), net 66,66 % manė, kad fiksuojant proceso veiksmus techninėmis priemonėmis taip pat turėtų būti surašomas sutrumpintas protokolai, 13,44 % teigė, jog tokiu atveju protokolo iš viso nereiktų rašyti, o 19,9 % respondentų nurodė, kad kartu turėtų būti surašomas ir išsamus protokolai. Atsakydami į šį klausimą progresyviausiai nusiteikę buvo teisėjai - tik 7,42 % jų pasisakė už išsamaus protokolo surašymą, net 74,07 % pritarė sutrumpinto protokolo surašymui, o 18,51 % manė, jog naudojant technines fiksavimo priemones protokolų rašyti iš viso nereikia.

---

³³² Ten pat. P. 6-7.

³³³ Recommendation No. R (87) 18 “Concerning the simplification of criminal justice”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 September 1987 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1987/87r18.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-03.

³³⁴ Семенов В.А. Видео и звукозапись в доказательственной деятельности следователя. Диссертация кандидата юридических наук.- Екатеринбург, 1994. С. 57.

Anketavimo metu gauti rezultatai patvirtina, jog galiojanti proceso veiksmų fiksavimo tvarka neatitinka praktikos poreikių ir turėtų būti keičiama.

Be abejo, nemanytume, jog visais atvejais proceso veiksmus būtų tikslinga fiksuoti techninėmis priemonėmis. Kaip teisingai pažymi Ch. Sabirovas, protokolas, kaip fiksavimo priemonė, turi ne tik trūkumų palyginti su techniniais fiksavimo būdais, bet pasižymi ir tam tikrais privalumais - protokolinis fiksavimo būdas yra ekonomiškąs ir visuotinai prieinamas, patikimas (net ir moderniausia techninė priemonė ar laikmena gali sugesti ir sunaikinti visus joje užfiksuotus duomenis)³³⁵. Siūlydami sudaryti galimybę proceso veiksmus fiksuoti tik techninėmis priemonėmis ir rašyti sutrumpintą protokolą, mes nenorime sumenkinti protokolo, kuris, matyt, ir liktų dažniausiai naudojamu fiksavimo būdu, reikšmės. Tačiau tokiu atveju tyrimą atliekančiam pareigūnui būtų sudaryta galimybė kiekvienu konkrečiu atveju išsirinkti geriausiai tinkančius duomenų fiksavimo būdus - protokolavimą ar fiksavimą techninėmis priemonėmis, ir jam pasirinkus pastarąjį būdą nebereiktų techninėmis priemonėmis užfiksuotos informacijos perrašinėti į protokolą. Techninėmis priemonėmis būtų tikslinga fiksuoti ne visus, bet svarbiausius proceso veiksmus, kurių metu yra nustatomi ir fiksuojami didžiausią reikšmę tyrimui bei bylos nagrinėjimui turintys duomenys.

Siekiant sudaryti galimybę proceso veiksmus fiksuoti techninėmis priemonėmis ir vėliau šiais rezultatais remtis įrodinėjimo procese mes siūlytume keisti baudžiamojo proceso įstatymo BPK 179 straipsnį. Manytume, jog reiktų pakeisti ne tik straipsnio turinį, bet ir jo pavadinimą. Dabartinis straipsnio pavadinimas "Tyrimo veiksmų eigos ir rezultatų fiksavimas" nėra visiškai tikslus, kadangi šio straipsnio nuostatos yra taikomos fiksuojant ne tik tyrimo veiksmus, kurie yra reglamentuojami BPK XIV skyriuje "Ikiteisminio tyrimo veiksmai", bet kitus ikiteisminio tyrimo stadijoje atliekamus proceso veiksmus, kurie šiame kodekse nėra vadinami ikiteisminio tyrimo veiksmais. Pavyzdžiui, BPK 179 straipsnio reikalavimus atitinkantis protokolas turi būti rašomas ir atliekant kratą, poėmį, atliekant kai kuriuos kitus veiksmus, kurie kodekse vadinami procesinėmis prievartos priemonėmis ir reglamentuojami XII skyriuje. Todėl 179 straipsnyje reiktų naudoti terminą "proceso veiksmai", - jis apimtų tiek ikiteisminio tyrimo veiksmus, tiek veiksmus, priskiriamus procesinės prievartos priemonėms. Mes siūlytume įtvirtinti tokią šio straipsnio redakciją:

"179 straipsnis. Proceso veiksmų eigos ir rezultatų fiksavimas.

---

³³⁵ Сабиров Х.А. Протоколы следственных и судебных действий как вид доказательств в Российском уголовном процессе. Диссертации кандидата юридических наук.- Краснодар, 2000. С. 123-124.

1. *Proceso veiksmų eiga ir rezultatai fiksuojami surašant protokolą arba panaudojant technines priemones, užtikrinančias išsamų ir tikslų proceso veiksmų eigos ir rezultatų fiksavimą, gautos informacijos išsaugojimą ir atgaminimą, taip pat gali būti sudaromi planai, schemas.*

2. *Protokolą rašo tyrimo veiksmą atliekantis arba jam padedantis asmuo proceso veiksmo metu arba tuojau pat jį pabaigus. Protokole turi būti nurodyta proceso veiksmo atlikimo vieta ir laikas (data ir valanda); proceso veiksmą atliekantis asmuo ir visi asmenys, kurie dalyvauja ar kurių akivaizdoje tai atliekama; apklaustų asmenų parodymai arba kitų proceso veiksmų aprašymas ir rezultatai; asmenų, kurie dalyvavo atliekant proceso veiksmą ar kurių akivaizdoje jis atliktas, pareiškimai.*

3. *Jeigu proceso veiksmas buvo fiksuojamas panaudojant technines priemones, tai surašomas išsamus arba sutrumpintas protokolai. Sutrumpintame protokole turi būti nurodyta proceso veiksmo atlikimo vieta ir laikas (data ir valanda); proceso veiksmą atliekantis asmuo ir visi asmenys, kurie dalyvauja ar kurių akivaizdoje tai atliekama; trumpai nurodomi gauti rezultatai; asmenų, kurie dalyvavo atliekant proceso veiksmą ar kurių akivaizdoje jis atliktas, pareiškimai; nurodomos fiksavimui panaudotos techninės priemonės, jų naudojimo sąlygos ir tvarka.*

4. *Protokolą pasirašo atlikęs proceso veiksmą asmuo, protokolą surašęs asmuo ir visi kiti asmenys, dalyvavę atliekant proceso veiksmą. Apie tai, kad dalyvavęs atliekant proceso veiksmą asmuo atsisako pasirašyti proceso veiksmo protokolą arba dėl fizinių trūkumų ar kitokių priežasčių negali jo pasirašyti, pažymima protokole ir proceso veiksmą atlikęs asmuo tai patvirtina parašu. Jeigu visa proceso veiksmo eiga ir rezultatai buvo fiksuojami techninėmis priemonėmis, tai protokolą gali pasirašyti tik proceso veiksmą atlikęs asmuo.*

5. *Protokolo pakeitimai, taisymai ir papildymai turi būti aptariamai.*

6. *Jeigu proceso veiksmo eiga ir rezultatai buvo fiksuojami naudojant technines priemones, tai gautos informacijos laikmenos turi būti saugojamos kartu su ikiteisminio tyrimo medžiaga, užtikrinant, kad saugojimo ir informacijos atgaminimo metu nebūtų pažeistas jos autentiškumas.”*

Analogiškas nuostatas, suteikiančias galimybę protokolą pakeisti techniniais fiksavimo būdais, reikėtų įtvirtinti ir BPK 261 straipsnyje (Teisiamojo posėdžio protokolai). Šiame straipsnyje taip pat reikėtų numatyti, jog jeigu teisiamojo posėdžio eiga buvo fiksuojama techninėmis priemonėmis, tai protokolai gali būti rašomi sutrumpinti ir jame reikia trumpai nurodyti tik svarbiausius duomenis.

Įtvirtinus įstatyme tokias nuostatas būtų sudaryta galimybė proceso veiksmus užfiksuoti techninėmis priemonėmis ir toliau proceso eigoje tiesiogiai remtis gautais rezultatais. Kaip jau anksčiau minėjome, tokie techninių priemonių panaudojimo rezultatai atitinka dokumentų sampratą, o įtvirtinus mūsų siūlomus 179 ir 261 straipsnių pakeitimus, jie galėtų būti laikomi savarankišku įrodymų šaltiniu. Tokie “techniniai dokumentai” turėtų atitikti dokumentams, kaip įrodymų šaltiniams, keliamus reikalavimus:

- dokumente turi būti užfiksuoti duomenys, kurių kilmės šaltinis yra žinomas ir kurie gali būti patikrinti;
- šiuos duomenis savo faktinių žinių ribose pateikia arba išdėsto asmenys arba organizacijos, kurios sukūrė dokumentą;
- dokumente turi būti užfiksuoti duomenys apie aplinkybes, turinčias reikšmės bylai;
- dokumente turi būti užfiksuoti autentiški duomenys, apsaugoti nuo galimų pakeitimų.

Jei dokumentas nepasižymi bent vienu iš šių požymių, jis negali būti vertinamas kaip įrodymas, kadangi tokiu atveju kyla rimtos abejonės dėl tokio dokumento patikimumo ir jame užfiksuotų duomenų liečiamumo³³⁶.

“Techninių” dokumentų procesinis įforminimas taip pat turi atitikti jau nurodytus reikalavimus. Taip pat būtina sudaryti tekstinius paaiškinimus, charakterizuojančius techninių priemonių panaudojimo metu gautus duomenis ir patvirtinančius jų turinį. Tokie paaiškinimai gali būti pažymimi ant paties techninių priemonių panaudojimo metu gauto produkto (užklijuojami ar markiruojami kitokiu būdu), sudaromi kaip atskiras gauto produkto priedas, arba patys techninių priemonių panaudojimo rezultatai gali būti klijuojami ant specialių blankų (pavyzdžiui, fotolentelių ir pan.).³³⁷

Kaip jau minėjome kalbėdami apie techninių priemonių naudojimo principus, techninių priemonių panaudojimo rezultatai turi būti apsaugoti nuo galimo neatsargaus ar tyčinio juose užfiksuotos informacijos pakeitimo, tačiau konkrečias apsaugos priemones turėtų pasiūlyti kriminalistikos mokslas.

Dėl mokslo ir technikos raidos atsiranda vis nauji materialūs informacijos fiksavimo būdai, todėl neišvengiamai atsiranda ir nauji “techniniai” dokumentai. Šiuo metu kaip naują dokumentų rūšį galima išskirti ir “kompiuterinius” dokumentus, kai informacija skaitmeniniu būdu yra fiksuojama kompiuterinėse laikmenose, optiniuose diskuose ir kt. Šie dokumentai taip

---

³³⁶ Теория доказательств в советском уголовном процессе.- Москва, 1973. С. 667- 668.

³³⁷ Пампушко И.П. Совершенствование правовых и организационных основ применения криминалистической техники в раскрытии преступлений. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1996. С. 104-105.

pat turi atitikti jau nurodytus reikalavimus, keliamus visiems dokumentams. Reikalavimai turėtų būti realizuojami naudojantis moderniomis kompiuterinėmis technologijomis, identifikuojančiomis dokumentų autorių, apsaugojančiomis dokumento pirminį turinį nuo galimo pakeitimo (kriptografija, elektroniniu parašu ir kt.)³³⁸.

1.2. Techninių priemonių, skirtų atlikti proceso veiksmus, reglamentavimas

Dalį šiai grupei priskirtų techninių priemonių sudaro priemonės, skirtos atlikti proceso veiksmus, priskiriamus procesinės prievartos priemonėms. Tai techninės priemonės, kuriomis kontroliuojama ir įrašoma telekomunikacijų tinklais perduodama informacija, fotografuojami ir įrašomi duomenys slapto sekimo metu, taip pat techninės priemonės, naudojamos ikiteisminio tyrimo pareigūnams atliekant veiksmus neatskleidžiant savo tapatybės, vykdant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus. Literatūroje pabrėžiama, jog tobulėjant technologijoms sudėtingėjo ir nusikalstamų veikų darymo mechanizmas, ir jas tiriant tapo būtina taikyti naujus mokslinius būdus bei priemones, kartais gana esmingai suvaržančias žmogaus teises³³⁹. Didėjant nusikalstamumui vis dažniau naudojamos vadinamojo proaktyvaus tyrimo priemonės (telefoninių pokalbių klausymasis, mikrofonų įrengimas ir kt.)³⁴⁰, todėl iškyla klausimas dėl jų atitikimo nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintiems žmogaus teisių apsaugos standartams. Būtina nustatyti protingą visuomenės interesų ir pagrindinių individo teisių bei laisvių balansą³⁴¹. Dėl šių proceso veiksmų prievartinio pobūdžio, jų (o tuo pačiu ir jų metu naudojamų techninių priemonių) atlikimo sąlygos, pagrindai ir tvarka turi būti labai aiškiai apibrėžti įstatyme, nes tik nustačius aiškias procesinės prievartos panaudojimo taisykles galima užtikrinti asmenų teisių ir teisėtų interesų apsaugą³⁴².

Manytume, jog šiame darbe netikslinga detaliai aptarinėti kiekvienos iš šių techninių priemonių panaudojimo tvarkos, sąlygų, pagrindų, būdų, galimų naudoti priemonių techninių charakteristikų ir pan., kadangi tai jau galėtų būti atskiro darbo tema, - tikslingiau būtų aptarti bendrąsias principines nuostatas, kada yra leistinas tokių procesinės prievartos priemonių panaudojimas, t.y. nustatyti jų panaudojimo leistinumo ribas. Todėl pirmiausiai būtina apžvelgti

---

³³⁸ Plačiau apie tai žr.: Вехов В.Б. Криминалистическая характеристика и совершенствование практики расследования и предупреждения преступлений, совершаемых с использованием средств компьютерной техники. Диссертация кандидата юридических наук.- Волгоград, 1995.

³³⁹ Goda G. Baudžiamojo proceso raidos tendencijos Europoje // Teisės problemos. 1999. Nr. 3. P. 24.

³⁴⁰ Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė.- Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 372.

³⁴¹ Čiočys P. Operatyvinės veiklos įstatymas: asmens konstitucinių teisių apribojimo problemos // Teisės problemos. 1998. Nr. 1. P. 82.

Europos Žmogaus Teisių Teismo (*toliau tekste- Teismo*) nustatytus tokių veiksmų atlikimo standartus, kadangi būtent atsižvelgiant į šio Teismo išsakytus reikalavimus galima spręsti, kiek vienas ar kitas norminis aktas, numatantis prievartinio pobūdžio priemonių panaudojimą, atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (*toliau tekste- Konvencijos*) nuostatas.

Teismas, nagrinėdamas bylas *Lūdi prieš Šveicariją (1992)*,³⁴³ *Klassas ir kiti prieš Vokietiją (1978)*,³⁴⁴ *Malone prieš Jungtinę Karalystę (1984)*,³⁴⁵ *Kruslin prieš Prancūziją (1990)*,³⁴⁶ *Huvigas prieš Prancūziją (1990)*,³⁴⁷ konstatavo, jog riboti asmenų teises į privataus gyvenimo, susirašinėjimo, telefoninių pokalbių slaptumą demokratinėje visuomenėje galima, jei tai būtina demokratiškesnėms apsaugai ir siekiant užtikrinti nacionalinį saugumą bei užkirsti kelią kriminaliniams nusikaltimams. Teismas pripažino, jog Konvencija suteikia valstybėms tam tikrą diskretinę galią pasirinkti sekimo sistemos formas, tačiau valstybės nedisponuoja neribojama laisve taikydamos slapto sekimo priemonės jų jurisdikcijai priklausantiems asmenims, valstybės negali naudoti bet kokių priemonių, būtina užtikrinti, kad garantijos būtų adekvačios ir pakankamos, kad nebūtų piktnaudžiavimų. Valstybėse galiojantys įstatymai turi labai aiškiai ir preciziškai nustatyti tokių priemonių taikymo mastą, ribas ir tvarką, kad būtų garantuota asmens apsauga nuo savivalės, tokių priemonių taikymą turėtų skirti teismas. Didžiojoje Britanijoje ir Prancūzijoje telefoninių pokalbių pasiklausymo tvarka nebuvo detaliam reglamentuota įstatymuose, todėl buvo pripažinta, jog šios valstybės pažeidė Konvencijos 8 straipsnio nuostatas. Bylose *Kruslin prieš Prancūziją (1990)* ir *Huvigas prieš Prancūziją (1990)* Teismas nustatė, kad Prancūzijos įstatymai nereglementavo daugelio svarbių telefoninių pokalbių pasiklausymo aspektų: asmenų, kurių pokalbių galima klausytis, kategorijų, nusižengimų, dėl kurių toks įsikišimas galėtų būti taikomas, prigimties; niekas nevertė teisėjų

---

³⁴² Goda G. Procesinių prievartos priemonių Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso projekte samprata, klasifikacija ir turinys // Teisė. 2000. Nr. 35. P. 17.

³⁴³ 1992 m. birželio 15 d. sprendimas byloje *Lūdi prieš Šveicariją* // <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=823074744&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>; prisijungimo laikas: 2004-09-22.

³⁴⁴ 1978 m. rugsėjo 6 d. sprendimas byloje *Klassas ir kiti prieš Vokietiją* // <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=823075423&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>; prisijungimo laikas: 2004-09-22.

³⁴⁵ 1984 m. rugpjūčio 2 d. sprendimas byloje *Malone prieš Jungtinę Karalystę* // <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=1&Action=Html&X=823075311&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>; prisijungimo laikas: 2004-09-22.

³⁴⁶ 1990 m. balandžio 24 d. sprendimas byloje *Kruslin prieš Prancūziją* // <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=823074839&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>; prisijungimo laikas: 2004-09-22.

³⁴⁷ 1990 m. balandžio 24 d. sprendimas byloje *Huvigas prieš Prancūziją* // <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=823074949&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>; prisijungimo laikas: 2004-09-22.

nustatyti klausymosi trukmės, nebuvo nustatyta tvarka, kaip turėtų būti elgiama su gautais įrašais ir pan., o nusistovėjusi teisinė praktika šiais atvejais negali pakeisti įstatymo normų. Todėl Teismas šiose bylose konstatavo Konvencijos 8 straipsnio 2 dalies pažeidimus. Byloje *Malone prieš Jungtinę Karalystę (1984)* Teismas pabrėžė, jog tik pats įstatymas privalo apibrėžti vykdymo organų galios mastą ir formas sekimo klausimu, ir tai turi daryti labai aiškiai, kad garantuotų asmeniui adekvačią apsaugą nuo savivalės. Šioje byloje Teismas pripažino, jog Anglijos ir Velso teisė, leidžianti klausytis telefoninių pokalbių, yra gana neaiški ir ją galima aiškinti prieštaringai, trūksta net minimalios teisinės apsaugos. Teismas konstatavo, jog toks įsikišimas į asmens privatą gyvenimą nebuvo numatytas įstatymo. Byloje *Khan prieš Didžiąją Britaniją (2000)*³⁴⁸ taip pat buvo pabrėžta legalumo principo svarba. Šioje byloje Khan buvo nuteistas už narkotinių medžiagų įvežimą į šalį, pagrindiniu įrodymu buvo pripažintas garso įrašas, padarytas atsitiktinai, Khan'ui lankantis pas asmenį, kurio bute buvo įrengta pasiklausymo įranga, pats Khan nebuvo sekamas ir nebuvo įtariamasis nusikalstama veikla. Teismas konstatavo, jog byloje nagrinėjamų įvykių metu įstatymais nebuvo sureguliuotas slapto klausymosi įrangos panaudojimas. Kadangi nacionalinės teisės normos slapto klausymosi įrangos panaudojimo nereguliavo, Teismas pripažino, jog įsikišimas aptariamoje byloje negali būti laikomas kaip "įstatymo numatytas atvejis", aptartas Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje, todėl buvo konstatuotas Konvencijos 8 straipsnio pažeidimas. Iš esmės analogiškas nuostatas, kaip ir Teismas, viename iš savo nutarimų suformulavo Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, nurodydamas, jog konstitucines žmogaus teises ir laisves galima riboti tik tada, kai tai daroma įstatymu, kai ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus, kai ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė, ir yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo. Informacijos apie privatą asmens gyvenimą rinkimo tvarka turi būti nustatyta įstatyme ir tokia informacija gali būti renkama tik teismo sprendimu³⁴⁹.

---

³⁴⁸ 2000 m. gegužės 12 d. sprendimas byloje Khan prieš Didžiąją Britaniją // <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=823074042&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>; prisijungimo laikas: 2004-09-22.

³⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios, 2002, Nr. 93-4000.

Galimybę tiriant nusikalstamas veikas panaudoti telefoninių pokalbių klausymąsi, slaptai įrengti ir naudoti garso ir vaizdo įrašymo įrangą, vykdyti slaptą sekimą, vykdyti kitus techninius sekimo ir kontrolės būdus pripažino ne tik Europos, bet ir JAV aukščiausios teisminės valdžios institucijos. Bylose *Dalia v. United States (1979)*, *Katz v. United States (1967)* JAV Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog Konstitucijos ir Ketvirtosios pataisos nuostatos nedraudžia naudoti tokių priemonių ir taip įsiskverbti į asmens privatų gyvenimą, tačiau leisti jas panaudoti gali tik teismas, ir turi būti numatytos garantijos, apsaugančios nuo neteisėto tokių priemonių panaudojimo³⁵⁰.

Galimybė klausytis telefoninių pokalbių bei atlikti kitus neviešo pobūdžio tyrimo veiksmus yra numatyta daugelio Europos ir kitų užsienio šalių baudžiamojo proceso įstatymuose. Daugelis šalių savo įstatymus koregavo atsižvelgdamos į Teismo sprendimus. Pavyzdžiui, Prancūzijoje, po pralaimėjimo nurodytose bylose, 1991 m. įstatymu maksimalus pasiklausymo laikotarpis buvo sutrumpintas iki 4 mėnesių, klausytis galima tik bylose, kai už nusikaltimą gresia ne švelnesnė nei dvejų metų laisvės atėmimo bausmė³⁵¹. Tačiau kai kuriose valstybėse vyksta priešingi procesai ir, atsižvelgiant į realią kriminogeninę situaciją, yra plečiamos prievartinių veiksmų panaudojimo lestinumo ribos, visuomenės interesai yra iškeliami aukščiau už atskiro asmens teisių ir laisvių apsaugą. Daug diskusijų sukėlė 1992 m. Italijos BPK pakeitimai, pagal kuriuos, norint gauti informaciją apie mafijos daromus nusikaltimus, teisėjo leidimu leidžiama klausytis pokalbių privačiame bute. Tai gali būti daroma net ir formaliai nepradėjus ikiteisminio tyrimo, tačiau tokiu būdu gauta informacija teismo nagrinėjimo metu negali būti naudojama kaip įrodymas³⁵². Šiuo įstatymu buvo numatytos nebe tokios griežtos telefoninių pokalbių klausymosi taisyklės³⁵³.

J. Pradel išskiria tris telefoninių pokalbių klausymosi lestinumo aspektus, pagal kuriuos galima spręsti apie šios prievartos priemonės teisėtumą:

- 1) kurios institucijos turi teisę paskirti klausymąsi;
- 2) kokios nustatytos leidimo klausytis sąlygos;
- 3) kokios nustatytos klausymosi taisyklės³⁵⁴.

---

³⁵⁰ Plačiau apie JAV keliamus reikalavimus: Whitebread Ch. H., Slobogin C. *Criminal Procedure. An analysis of cases and concepts*. Fourth edition.- New York: Foundation Press, 2000. P. 111-125, 326-359; Weston P.B., Kenneth M., Wells J.D. *Criminal Investigation*. Fifth edition.- New Jersey: Prentice hall, 1990. P. 168- 175.

³⁵¹ Eser A. *Entwicklung des Strafverfahrensrechts in Europa // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft* 108. 1996. Nr. 1. S. 101; Pradel J. *Un exemple de restauration de la légalité criminelle: le régime des interceptions de correspondances émises par la voie des télécommunications.- Dalloz*, 1992. P. 40.

³⁵² Orlandi R. *Rechtsstaatliche Strafverfolgung und organisierte Kriminalität: Die italienische Strafjustiz im Umbruch // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft* 108. 1996. Nr. 1. S. 432.

³⁵³ Pradel J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė.- Vilnius: Eugrimas*, 2001. P. 175.

³⁵⁴ Ten pat. P. 408- 411.

Manytume, jog visais šiais leistinumo aspektais turėtų būti vertinamas ne tik telefoninių pokalbių pasiklausymo, bet ir kitų neviešo prievartinio pobūdžio veiksmų (slapto sekimo, veiksmų neatskleidžiant savo tapatybės, nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų ir pan.) atlikimo teisėtumas, juolab, kad daugelio valstybių baudžiamojo proceso įstatymai numato analogiškas sąlygas ir pagrindus tiek telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolės vykdymui, tiek ir kitų neviešo pobūdžio veiksmų atlikimui (pavyzdžiui, Vokietijoje tiriant sunkius nusikaltimus teisėjo sprendimu, o neatidėliotinais atvejais ir prokuroro ar prokuratūrai padedančio pareigūno sprendimu, galima kaltinamajam nežinant jį fotografuoti, filmuoti, įrašinėti neviešai išstartus žodžius).

Paprastai galioja taisyklė, jog patys policijos pareigūnai negali priimti sprendimo klausytis pokalbių arba atlikti slapto veiksmų, - tokį leidimą suteikia prokuratūra, teisėjas arba administracinė įstaiga. Daugelyje Europos valstybių (Ispanijoje, Liuksemburge, Prancūzijoje, Italijoje, Norvegijoje, Švedijoje, Lenkijoje, Rusijoje, Albanijoje ir kt.) tokius sprendimus priima tik teisėjai (tyrimo teisėjai), ir tik neatidėliotinais atvejais tokį leidimą gali duoti kitos institucijos, bet jų leidimą turi patikrinti teisėjas. Ispanijoje 1984 m. ir 1988 m. įstatymuose buvo įtvirtinta, jog terorizmo ir neatidėliotinais atvejais leidimą klausytis gali išduoti Vidaus reikalų ministerija, tačiau per tris dienas šį sprendimą turi patvirtinti teisėjas, Vokietijos BPK 100a, 100b, 101 straipsniuose, Italijos BPK 266 straipsnyje, Lenkijos BPK 237 straipsnyje, Norvegijos BPK 216a straipsnyje, Albanijos BPK 222 straipsnyje įtvirtinta, jog tokius leidimus neatidėliotinais atvejais gali išduoti prokuratūra, tačiau juos per 1-5 dienas turi patvirtinti teisėjai³⁵⁵. Austrijoje telefoninių pokalbių klausymąsi sankcionuoja patariamoji trijų teisėjų kolegija, kontroliuojanti parengtinį tyrimą. Skubiais atvejais klausytis gali leisti ir ikiteisminio tyrimo teisėjas, tačiau po to vis tiek turi būti skubiai gauta patarimosios kolegijos sankcija³⁵⁶. Čilės BPK 219 straipsnyje bei Venesuelos BPK 233 straipsnyje taip pat numatyta, jog leidimą klausytis telefoninių pokalbių bei naudoti kitokias sekimo priemones gali duoti tik teisėjas³⁵⁷. Kitokios sankcionavimo taisyklės galioja *common law* teisės sistemos šalyse.

---

³⁵⁵ German Code of Criminal Procedure (Strafprozessordnung, STPO) // <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StPO.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-05; Codice Di Procedura Penale (approvato 22 settembre 1988) // <http://www.studiocelentano.it/codici/cpp/>; prisijungimo laikas: 2004-09-15; Polish Code of Criminal Procedure // http://www.era.int/domains/corpus-juris/public_pdf/polish_ccp.pdf; prisijungimo laikas: 2004-09-16; Act of 22 May 1981 No. 25 relating to Legal Procedure in Criminal Cases (The Criminal Procedure Act of Norway) // <http://www.ub.uio.no/ujur/ulovdata/lov-19810522-025-eng.doc>; prisijungimo laikas: 2004-09-10; Criminal Procedural Code of the Republic of Albania (adopted on 21 March 1995) // <http://www.legislationline.org/view.php?document=60724&ref=true>; prisijungimo laikas: 2004-09-18.

³⁵⁶ Code of Criminal Procedure of Austria // <http://www.jusline.at/fehlerseiten/errorcode404.html>; prisijungimo laikas: 2004-09-10.

³⁵⁷ Código Procesal Penal (acordato el 8 agosto de 2000) // <http://wings.buffalo.edu/law/bclc/chile.html>; Código Orgánico Procesal Penal (extraordinario de 23 de enero de 1998) // <http://www.csj.gov.ve/legislacion/copp.html>.

Didžiojoje Britanijoje policijos pareigūnas pagal *Interception of Communication Act 1985* dėl sankcijos kreipiasi į valstybės sekretorių³⁵⁸. JAV pagal 1968 m. federalinį įstatymą policininko prašymą prieš pateikiant jį teisėjui turi patvirtinti *Attorney General* (aukštas Teisingumo ministerijos pareigūnas), panaši sistema įtvirtinta ir Kanados BK 184² straipsnyje³⁵⁹.

Kaip minėta, taip pat turi būti vertinamos ir įstatymų nustatytos pokalbių klausymosi sąlygos - nusikalstamos veikos svarbumas, būtinybė klausytis pokalbių, klausymosi trukmė bei formos reikalavimai³⁶⁰. Nusikalstamos veikos svarbumas įvairių valstybių įstatymuose apibrėžiamas išvardinant konkrečias veikas arba nurodant gresiančios bausmės dydį. Vokietijos BPK 100 straipsnyje yra vardijami tokie nusikaltimai kaip valstybės išdavimas, pinigų padirbinėjimas, nužudymas ir pan., Lenkijos BPK 237 straipsnyje yra išvardintos 18 nusikalstamų veikų rūšys- nužudymai, prekyba žmonėmis, ginklais, narkotinėmis medžiagomis ir pan., o Norvegijos BPK 216a straipsnyje numatyta, jog telefoninių pokalbių klausytis galima tik bylose dėl narkotikų. Prancūzijos BPK 100 straipsnio nuostatos reikalauja, kad už tiriamą nusikalstamą veiką gresianti bausmė būtų ne mažesnė kaip laisvės atėmimas dvejiems metams³⁶¹, Švedijos BPK 27 skyriaus 18§ numatyta, jos klausytis telefoninių pokalbių galima, kai gresianti bausmė yra ne mažesnė kaip 2 metai laisvės atėmimo, o stebėti telekomunikacijų tinklais perduodamus duomenis galima, kai įstatymas numato ne mažesnę kaip 6 mėnesių laisvės atėmimo bausmę³⁶². Austrijoje telefoninių pokalbių klausytis galima tik tada, kai tiriamas tyčinis deliktas, už kurį gresia ne mažesnė kaip vienerių metų laisvės atėmimo bausmė³⁶³. Italijos BPK 266 straipsnyje numatyta, jog už atitinkamas veikas turi būti numatyta griežtesnė nei penkerių metų laisvės atėmimo bausmė, šiame straipsnyje taip pat išvardintos tam tikros nusikalstamos veikos - prekyba ginklais ir narkotikais, kontrabanda ir pan. Beveik analogiškos nuostatos įtvirtintos ir Albanijos BPK 221 straipsnyje, panašią sistemą įtvirtina Portugalijos BPK 187 straipsnis, JAV 1968 m. federalinis įstatymas³⁶⁴. Didžiojoje Britanijoje *Interception of Communication Act 1985* numato, jog telefoninių pokalbių galima klausytis tik bylose dėl "rimtų

---

³⁵⁸ Interception of Communication Act 1985 of United Kingdom // <http://www.agocg.ac.uk/reports/mmedia/legal/intercep.htm>; prisijungimo laikas: 2004-08-26; Leigh L. Police powers.- London, 1985. P. 245.

³⁵⁹ Criminal Code of Canada (adopted on 1985) // <http://laws.justice.gc.ca/en/C-46/>; prisijungimo laikas: 2004-09-23.

³⁶⁰ Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė.- Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 409-410.

³⁶¹ French Code of Criminal Procedure // <http://admi.net/code/index-CPROCEP.html>; prisijungimo laikas: 2004-09-05.

³⁶² The Swedish Code of Judicial Procedure (adopted in 1942) // <http://www.legislationline.org/view.php?document=60751>; prisijungimo laikas: 2004-09-10.

³⁶³ Code of Criminal Procedure of Austria // <http://www.jusline.at/fehlerseiten/errorcode404.html>; prisijungimo laikas: 2004-09-10.

³⁶⁴ Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė.- Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 409.

nusikaltimų”, o šis vertinamasis kriterijus yra apibrėžiamas vidaus reikalų valstybės sekretoriaus leidžiamose instrukcijose³⁶⁵.

Telefoninių pokalbių klausymasis turi būti objektyviai būtinas, daugelio valstybių įstatymuose yra numatyta, jog tai turi būti vienintelis būdas įrodyti nusikalstamą veiką. Prancūzijos BPK 100 straipsnyje kalbama apie “informacijos būtinumą”, dėl kurio reikia klausytis pokalbių. Liuksemburgo baudžiamojo proceso įstatymo 88¹ straipsnyje sakoma, kad klausymasis būtinas, kai “tradiciniai tyrimo būdai dėl faktų pobūdžio ar specifinių aplinkybių būtų neveiksmingi”, JAV 1968 m. įstatyme įtvirtinta, jog klausymasis leidžiamas, “jei įprastos tyrimo priemonės nedavė rezultatų arba jei yra tikimybė, kad jos bus neveiksmingos arba kels pavojų įrodymų išsaugojimui arba policininkų saugumui”³⁶⁶.

Daugumos valstybių įstatymuose yra griežtai apibrėžta klausymosi trukmė: Belgijoje - 12 dienų, Albanijoje - 15, JAV, Norvegijoje, Švedijoje, Venesueloje ir Liuksemburge - 1 mėnuo, Kanadoje - 60 dienų, Ispanijoje, Vokietijoje ir Lenkijoje - 3 mėnesiai, Prancūzijoje - 4, Rusijoje - 6 mėnesiai. Šie terminai gali būti pratęsimi ta pačia tvarka kaip skiriant klausymąsi. Pokalbių klausymuisi yra nustatomi ir formos reikalavimai. JAV 1968 m. įstatymas numato, kad teisėjo sprendime turi būti nurodomas asmuo, kuris bus sekamas, sekimo vieta, kontroliuojamo ryšio tipas, tiriamas nusikaltimas, įgaliojasis klausytis pokalbių pareigūnas, asmuo, leidęs pateikti prašymą teisėjui, sekimo trukmė. Vokietijos BPK 100 b straipsnyje taip pat numatyta, jog teisėjo rašytiniame leidime klausytis pokalbių nurodomas asmuo, kurio pokalbių leidžiama klausytis, pasiklausymo terminas, būdai, apimtis.

Itin griežtos priemonės numatytos trečiųjų asmenų interesams užtikrinti, daug dėmesio skiriama profesinės paslapties apsaugai. Prancūzijos BPK 100⁷ straipsnyje numatyta, jog neinformavus advokatų kolegijos pirmininko negali būti prisijungiama prie advokatų kontorai priklausančios telefono linijos, taip pat ir prie advokato namų telefono linijos. Daugelio valstybių įstatymuose yra įtvirtintos ir tam tikros persekiojamo asmens teisių apsaugos priemonės: asmenį būtina informuoti apie jo pokalbių klausymąsi ir yra numatytos sąlygos, kada pokalbių įrašus būtina sunaikinti. JAV 1968 m. įstatyme numatyta, jog praėjus 90 dienų nuo sankcijos galiojimo pabaigos arba nuo pokalbių klausymosi pabaigos teisėjas privalo pranešti asmeniui apie jo pokalbių klausymosi faktą ir trukmę; Italijos BPK 268 straipsnis nustato, jog asmuo gali susipažinti su jo pokalbių įrašais per penkias dienas nuo jų pateikimo Teisingumo rūmų

---

³⁶⁵ Interception of Communication Act 1985 of United Kingdom // <http://www.agocg.ac.uk/reports/mmedia/legal/intercep.htm>; prisijungimo laikas: 2004-08-26; Гуценко К.Ф., Головки Л.В., Филимонов Б.А. Уголовный процесс западных государств.- Москва: Зерцало, 2001. С. 104.

³⁶⁶ Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė.- Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 410.

sekretoriatui; Liuksemburgo BTK 88² straipsnis numato, jog įrašai asmeniui perduodami pasibaigus procesui; Albanijos BPK 223 straipsnyje numatyta, jog pabaigus klausytis su pokalbių įrašais gali susipažinti įtariamojo gynėjas; Lenkijos BPK 239 straipsnyje numatyta, jog apie įrašinėjamą ir kitokį slaptą sekimą turi būti pranešama iš karto, kai tik tai galima padaryti nepakenkiant tyrimui; Norvegijos BPK 216j straipsnis įtvirtina, jog apie telefoninių pokalbių klausymąsi asmenį reikia informuoti ne vėliau kaip per metus. Prancūzijos BPK 100⁶ straipsnyje numatyta, jog suėjus baudžiamojo persekiojimo terminui prokuratūra duota įsakymą sunaikinti įrašus, Liuksemburge įrašai turi būti sunaikinami, kai paaiškėja, kad klausymasis nedavė rezultatų, taip pat pripažinus, jog nėra nusikaltimo sudėties, po nuosprendžio priėmimo. Italijos BPK 271 straipsnio 3 punkte numatyta, jog įrašai turi būti sunaikinami tuomet, kai pokalbių buvo klausomasi pažeidžiant nustatytas sąlygas, analogiška taisyklė įtvirtinta ir Albanijos BPK 226 straipsnyje, Lenkijos BPK 238 straipsnyje, jame taip pat numatyta, jog įrašai sunaikinami, kai jie neturi reikšmės tyrimui).

Analizuojant Lietuvos BPK 154, 158, 159, 160 straipsniuose įtvirtintas normas, reglamentuojančias telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolę, ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus neatskleidžiant savo tapatybės, nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų atlikimą, slaptą sekimą, konstatuotina, jog šiuose straipsniuose numatytos nurodytų neviešo pobūdžio veiksmų atlikimo sąlygos ir tvarka visiškai atitinka Europos Žmogaus Teisių Teismo nurodytus teisėtumo kriterijus ir yra panašios į daugumos Europos valstybių baudžiamojo proceso įstatymuose įtvirtintas sąlygas ir tvarką. Visus šiuos veiksmus atlikti gali leisti tik ikiteisminio tyrimo teisėjas. Tik telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolę neatidėliotinais atvejais galima vykdyti prokuroro sprendimu, tačiau šį jo sprendimą per 3 dienas privalo patvirtinti ikiteisminio tyrimo teisėjas. BPK yra įtvirtintas apribojimas vykdyti šiuos veiksmus atsižvelgiant į nusikalstamos veikos sunkumą, t.y. telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolę ir veiksmus neatskleidžiant savo tapatybės galima atlikti tik dėl labai sunkių, sunkių ir kai kurių įstatyme nurodytų apysunkių nusikaltimų. Įstatyme yra numatytas 6 mėnesių terminas telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolei su galimybe jį vieną kartą pratęsti 3 mėnesiams, atliekant kitus veiksmus terminą turi nustatyti ikiteisminio tyrimo teisėjas. Visuose nurodytuose BPK straipsniuose yra nustatyti griežti formos reikalavimai, kuriuos turi atitikti tiek ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, tiek prokuroro prašymas teismui. Lietuvos įstatymuose yra įtvirtinta ir trečiųjų asmenų teisių apsauga bei gautos informacijos apsauga. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 46 straipsnio 3 dalyje taip pat yra įtvirtintas draudimas klausytis advokato telefoninių pokalbių, kontroliuoti kitą

telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją ir kitokią susižinojimą ar veiksmus, išskyrus atvejus, kai advokatas yra įtariamasis ar kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką; klausytis gynėjo telefoninių pokalbių su įtariamuoju ar kaltinamuoju draudžia ir BPK 154 straipsnio 6 dalis. BPK 154 straipsnio 7 dalyje, 161 straipsnio 2 ir 3 dalyse yra numatyti reikalavimai sunaikinti apie asmens privatų gyvenimą gautą informaciją, jei ji nėra reikšminga tyrimui. 161 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas reikalavimas informuoti asmenį, kurio atžvilgiu buvo taikoma kokia nors neviešo pobūdžio priemonė jam nežinant, apie tokios priemonės taikymą iškart, kai tai įmanoma padaryti nepakenkiant tyrimo sėkmei. Lietuvos BPK, skirtingai nei kai kurių kitų valstybių įstatymuose, nėra įtvirtintas konkretus terminas, per kurį būtina pranešti asmeniui apie jo atžvilgiu taikytas neviešo pobūdžio priemones, tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Klassas ir kiti prieš Vokietiją (1978)* yra konstatavęs, jog neskubėjimas pranešti apie sekimo priemones neprieštarauja efektyvios teisinės gynybos sąvokai³⁶⁷.

Išvardintus techninių priemonių panaudojimo atliekant neviešo pobūdžio veiksmus teisėtumo kriterijus atitinka ir Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatyme įtvirtintas reglamentavimas. Sutinkamai su šio įstatymo 10 straipsnio nuostatomis panaudoti technines priemones specialia tvarka, gauti informaciją iš telekomunikacijų operatorių ir telekomunikacijų paslaugų teikėjų galima tik sankcionavus apygardų teismų pirmininkams ar šių teismų baudžiamųjų bylų skyrių pirmininkams. Neatidėliotinais atvejais šiuos veiksmus atlikti gali leisti ir prokuroras, tačiau šį jo sprendimą per 24 val. turi patvirtinti nurodytas teisėjas. Šiame straipsnyje yra nurodytas ir veiksmų atlikimo terminas - 3 mėnesiai su galimybe jį pratęsti, detaliam išvardintam, kokiu duomenys turi būti atspindėti prokuroro teikime. Įstatymo 9 straipsnyje išvardinti nusikaltimai, dėl kurių galima atlikti operatyvinį tyrimą, 17 straipsnyje nurodoma tvarka, kaip turi būti elgiama su operatyvinės veiklos metu gauta informacija.

Apibendrinant išdėstyta mintis konstatuotina, jog Lietuvos Respublikos įstatymuose įtvirtintas techninių priemonių, skirtų atlikti proceso veiksmus, priskiriamus procesinės prievartos priemonėms, reglamentavimas atitinka tarptautiniu mastu nustatytus tokių veiksmų atlikimo ir žmogaus teisių apsaugos standartus bei Vakarų Europos valstybių praktiką. Manytume, kad šioje srityje nebūtina ką nors keisti.

Kaip jau ne kartą minėjome anksčiau, mūsų nuomone, baudžiamojo proceso įstatymas turėtų reglamentuoti ir šio darbo pirmosios dalies pirmajame skyriuje pateiktos klasifikacijos ketvirtajai grupei priskiriamų techninių priemonių, kurias naudojant yra nesilaikoma bendrųjų

---

³⁶⁷ 1978 m. rugsėjo 6 d. sprendimas byloje *Klassas ir kiti prieš Vokietiją* // <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=823075423&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>; prisijungimo laikas: 2004-09-22.

proceso veiksmų atlikimo procesinių taisyklių, t.y. kurių panaudojimas yra susijęs su tam tikromis išimtimis iš bendrosios tvarkos, naudojimo tvarką. Techninių priemonių naudojimo tvarkos reglamentavimas bus aptartas kitoje šio darbo dalyje.

2. Techninių priemonių naudojimo reglamentavimo perspektyvos Lietuvos baudžiamojo proceso kodekse

2.1. Bendrosios techninių priemonių naudojimo perspektyvos

Ankstesniuose darbo skyriuose apžvelgėme bendruosius techninių priemonių naudojimo baudžiamajame procese klausimus, tačiau reikia aptarti ir konkrečias dar nenaudojamas ar nepakankamai plačiai naudojamas technines priemones bei proceso veiksmus, kurių atlikimo procesinė tvarka naudojant šias technines priemones galėtų būti pakeista. Galiojantis Lietuvos baudžiamojo proceso kodeksas ganėtinai konservatyviai reglamentuoja techninių priemonių naudojimą. Kaip jau minėjome anksčiau, naujasis proceso įstatymas daugelį techninių priemonių naudojimo klausimų reglamentuoja panašiai kaip ir 1961 m. priimtas sovietinis BPK. Tačiau per daugiau nei 40 metų visuomenės gyvenime įvyko esminių pokyčių, kurių daugelį sąlygojo nuolatinė mokslo bei technikos raida. Pasikeitus visuomeniniams santykiams turi keistis ir juos reglamentuojantys įstatymai. Įstatyminė tvarka neturi atsilikti nuo objektyvių visuomenės pokyčių ir neturi tapti kliūtimi tolesnei visuomeninių santykių raidai. Kadangi mokslo ir technikos progreso tempai labai spartūs, baudžiamojo proceso įstatymui, be abejo, sunku neatsilikti. Tačiau mūsų siūlomas pagrindinis techninių priemonių naudojimo reglamentavimo modelis, t.y. bendrųjų techninių priemonių leistinumą kriterijų įtvirtinimas įstatyme leidžiant naudoti visas šiuos kriterijus atitinkančias technines priemones, neužkerta kelio nuolatiniam naujausių mokslo ir technikos pasiekimų įdiegimui baudžiamajame procese. Šiame tobulėjimo procese itin svarbus vaidmuo turi tekti kriminalistikos mokslui, kuris turi stebėti mokslo ir technikos raidą nuolat pateikdamas naujas technines priemones, galimas panaudoti tiriant nusikalstamas veikas ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas teismuose. Baudžiamojo proceso mokslas turėtų priimti tinkamus kriminalistikos siūlymus ir nustatyti konkrečių naujų techninių priemonių naudojimo norminę tvarką.

Šiuo metu sunku prognozuoti, kokios naujos galimybės atsivers baudžiamajam procesui dėl mokslo ir technikos progreso dar po kelerių metų, tačiau jau šiuo metu egzistuoja kai kurios patikimos, mokliškai pagrįstos ir kitose gyvenimo sferose plačiai naudojamos technikos priemonės ir technologijos, kurių baudžiamasis procesas dėl savo konservatyvumo nepripažįsta arba nesudaro sąlygų panaudoti. Manytume, jog šiame darbe būtų tikslinga aptarti dviejų rūšių technines priemones, kurias būtų galima naudoti jau artimiausiu metu, tačiau to neleidžia daryti galiojančio BPK nuostatos. Tai būtų proceso veiksmų atlikimas garso ir vaizdo nuotolinio

perdavimo priemonėmis ir procesinio darbo atlikimas naudojantis kompiuterinėmis technologijomis.

2.2. Apklauso, akistatos, parodymo atpažinti atlikimo garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis reglamentavimas

Apklausų atlikimas garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis. Įsigaliojus naujam BPK atsirado galimybė liudytojus ir nukentėjusiuosius apklausti naudojantis garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis. BPK 183 straipsnio 4 dalyje ir 279 straipsnio 6 dalyje numatyta, jog taip apklausti leidžiama ikiteisminio tyrimo ir teismo nagrinėjimo metu, jeigu liudytojui yra taikomos apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės. 282 straipsnio 4 dalyje numatyta, jog apklausti garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis teismo nagrinėjimo metu galima ir apklausiant liudytoją, kuriam taikomas anonimiškumas. Senojo BPK 266 straipsnyje buvo numatyta galimybė asmenį, kaltinamą karo nusikaltimais, apklausti techninėmis priemonėmis, jei jis dėl savo sveikatos būklės negalėjo dalyvauti teismo procese. Naujasis proceso įstatymas galimybių distanciniu būdu apklausti įtariamuosius ar kaltinamuosius nebenumato. Mes manome, jog galiojantis BPK pernelyg riboja tokių distancinių apklausų taikymo galimybes, nes pagal galiojantį įstatymą ikiteisminio tyrimo metu taip apklausti galima vieninteliu atveju, - kai liudytojui taikomos apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės. Teismo nagrinėjimo metu tokias apklausas galima atlikti tik dviem atvejais: kai liudytojui taikomos apsaugos priemonės arba kai jam taikomas anonimiškumas. Kai kuriose užsienio valstybėse distancines apklausas galima atlikti žymiai dažniau: apklausiant nepilnamečius, taip pat asmenis, kurie yra už valstybės ribų ir negali atvykti į teismo posėdį, asmenis, kuriems apklausos teisme gali padaryti neigiamą psichologinį poveikį, taip pat apklausiant išlaptintus bei saugomus liudytojus.

Bene didžiausios galimybės naudoti distancines apklausas yra Norvegijoje. Šios šalies BPK 190a paragrafas numato, jog teismai liudytojus gali apklausti distanciniu būdu, ir įstatyme nėra jokių normų, ribojančių teismų teisę pasirinkti tokį apklausos būdą kokiais nors atvejais³⁶⁸. Tas pats paragrafas numato, jog distancinės apklausos tvarką turi nustatyti Karalius. Kitų valstybių įstatymuose yra vardijami konkretūs atvejai, kada apklausas galima atlikti distanciniu būdu. Plačiai naudoti tokias apklausas leidžia Didžiosios Britanijos bei JAV baudžiamojo proceso įstatymai ir teismų sprendimai. Didžiojoje Britanijoje 1988 m. priimtas *Criminal Justice*

---

³⁶⁸ Act of 22 May 1981 No. 25 relating to Legal Procedure in Criminal Cases (The Criminal Procedure Act of Norway) // <http://www.ub.uio.no/ujur/ulovdata/lov-19810522-025-eng.doc>; prisijungimo laikas: 2004-09-10.

Act numato, jog visų asmenų, išskyrus kaltinamojo, apklausas teisme galima atlikti naudojantis televizijos ryšiu, jeigu liudytojas yra už Didžiosios Britanijos ribų arba liudytojui yra mažiau nei 14 metų, taip pat tam tikrų kategorijų bylose (pavyzdžiui, dėl prievartos prieš nepilnametį ir kt.)³⁶⁹. Tokios “televizinės apklausos”, leidžiančios pagreitinti procesą, taip pat apsaugoti liudytojus nuo neleistino poveikio, Didžiojoje Britanijoje juridiniu požiūriu yra prilyginamos įprastinėms apklausoms, ir nėra laikomos liudytojų parodymų pagarsinimu jam nedalyvaujant. JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimai taip pat leido apklausti televizijos pagalba tais atvejais, kai apklausiamas nepilnametis, nes manoma, jog apklausa teisme kaltinamojo akivaizdoje gali psichologiškai traumuoti apklausiamą nepilnametį. Tačiau ir apklausiant televizijos ryšiu technika turi būti sureguliuota taip, kad liudytojas ir kaltinamasis matytų vienas kito veidus³⁷⁰. Plačiau taikyti liudytojų apklausas distanciniu būdu siūloma ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1997-09-10 Rekomendacijoje “Dėl liudytojų įbauginimo ir gynybos teisių”, kurioje nurodyta, jog siekiant apsaugoti liudytojus nuo nusikalstamo ar psichologinio poveikio, kurį gali daryti tiek organizuotų nusikalstamų grupių nariai, tiek šeimos nariai, šie liudytojai gali būti apklausiami panaudojant modernias telekomunikacijų priemones tokias kaip vaizdo konferencijos. Tokiu būdu apklausti liudytojus galima ir tada, kai liudytojas negali dalyvauti teismo posėdžiuose, arba jo dalyvavimas būtų susijęs su dideliais sunkumais ar didelėmis išlaidomis³⁷¹.

Kitose valstybėse distancines apklausas leidžiama atlikti rečiau ir tik apklausiant įslaptintus arba saugomus liudytojus. Italijoje 1992-06-08 dekretu- įstatymu Nr. 306 buvo nustatyta, jog sutikę padėti teisėsaugos institucijoms asmenys (besigailintys, arba *pentiti*) teismo proceso metu gali būti apklausiami naudojant vaizdo ryšį ir užmaskavę veidą³⁷². Tokios procedūros metu parodymus duodantis asmuo būna ne teismo patalpose, jo parodymai (vaizdas ir garsas) tiesiogiai transliuojami į teismo posėdžių salę. Toks apklausos būdas ne tik užtikrina parodymus duodančio asmens saugumą, bet ir pagreitina procesą, kadangi kaltinamieji - liudytojai nėra vežiojami iš vieno kalėjimo į kitą, visiškai išvengiama tokių liudytojų kontaktų su kitais liudytojais ir kaltinamaisiais³⁷³. Analogiški distancinių apklausų atvejai numatyti Vokietijos ir Olandijos baudžiamojo proceso įstatymuose. Vokietijos BPK numatyta, jog

---

³⁶⁹ Гуценко К.Ф., Головки Л.В., Филимонов Б.А. Уголовный процесс западных государств.- Москва: Зерцало, 2001. С. 132.

³⁷⁰ Best A. Evidence: examples and explanations. Fourth Edition.- New York: Aspen Law & Business, 2001. P. 143.

³⁷¹ Recommendation No. R (97) 13 “Concerning intimidation of witnesses and the rights of the defense”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 10 September 1997 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1997/97r13.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-03.

³⁷² Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė.- Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 176, 424.

³⁷³ Goda G. Kaltinamojo teisė duoti klausimus kaltinimo liudytojams kaip žmogaus teisė // Teisė. 2000. Nr. 36. P. 9.

saugojamus liudytojus galima apklausti vaizdo konferencijos būdu, tačiau įstatymas nereguliuoja tokios apklausos techninių detalių ir dėl to kyla tam tikrų neaiškumų³⁷⁴. Literatūroje teigiama, kad liudytojas teismo posėdžio salėje turėtų būti taip transliuojamas, kad būtų matoma jo laikysena, gestikuliacija ir visa, kas galėtų turėti reikšmės sprendžiant apie tokio liudytojo parodymų patikimumą³⁷⁵. Olandijos BPK numatyta, jog kai išlaptintą ir į teismo posėdį nekviestą liudytoją apklausia ikiteisminio tyrimo teisėjas, tai kaltinamasis ir jo gynėjas turi teisę šiam liudytojui užduoti klausimus telekomunikacijų pagalba³⁷⁶. Savotiškas distancinės apklausos būdas numatytas Austrijos baudžiamojo proceso įstatyme - Austrijos Aukščiausiajam Teismui suteikta teisė pasinaudoti bet kokiomis priemonėmis siekiant gauti reikiamą informaciją, šis teismas liudytojų apklausas gali atlikti net ir telefoniniu ryšiu³⁷⁷.

Tiek Lietuvos, tiek minėtuose Vokietijos, Italijos ir Olandijos baudžiamojo proceso įstatymuose numatyti distancinių apklausų atvejai yra skirti vieninteliam tikslui - apsaugoti proceso dalyvius (liudytojus ir nukentėjusiuosius) nuo nusikalstamo poveikio ir užtikrinti jų asmens duomenų slaptumą. Tačiau distancinės apklausos gali būti naudojamos žymiai plačiau ir padėti pasiekti reikšmingesnių tikslų. Tai patvirtina ir teisėsaugos institucijų pareigūnų bei teisėjų anketinės apklausos metu nustatyti duomenys. Dauguma (79,53 %) respondentų nurodė, jog tikslinga leisti plačiau naudoti garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemones atliekant proceso veiksmus. 14,85 % tokį atsakymą pateikusių pareigūnų manė, kad garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės galima naudoti atliekant visus proceso veiksmus, 85,15 % nurodė, jog šias priemones galima panaudoti tik atliekant tam tikrus proceso veiksmus, neskaitant tų, kurie yra numatyti ir galiojančiame BPK. Taigi šie apklausos rezultatai patvirtina, jog tik penktadalis apklaustų praktinių darbuotojų yra patenkinti dabartine šio klausimo reglamentacija, o absoliuti dauguma suvokia kur kas didesnes garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonių panaudojimo galimybes. Susipažinus su 148 baudžiamųjų bylų medžiaga buvo nustatyta, jog nė vienoje iš jų nei ikiteisminio tyrimo, nei teismo nagrinėjimo metu garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės apklausų metu nebuvo naudotos, nors 29 iš peržiūrėtų bylų daliai liudytojų ir nukentėjusiųjų buvo taikomas anonimiškumas, o kai kuriems liudytojams ir nukentėjusiesiems buvo taikomos apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės. Manytume, jog dabartinė šio klausimo reglamentacija, pernelyg ribojanti apklausų garso ir vaizdo nuotolinio

---

³⁷⁴ Ten pat. P. 11.

³⁷⁵ Schlothauer R. Video- Vernehmung und Zeugenschutz // Strafverteidiger. 1999. S. 47- 51.

³⁷⁶ Goda G. Kaltinamojo teisė duoti klausimus kaltinimo liudytojams kaip žmogaus teisė // Teisė. 2000. Nr. 36. P. 10.

³⁷⁷ Roeder H. Lehrbuch des österreichischen Strafverfahrensrechtes.- Wien, 1976. S. 2.

perdavimo priemonėmis atlikimo galimybes, yra viena iš priežasčių, dėl kurių toks apklausų būdas praktikoje nėra plačiau taikomas.

Kaip jau minėta, Lietuvos BPK numatyti distancinių apklausų atvejai yra skirti siekiant apsaugoti procesų dalyvius, tačiau ir dalyvių apsaugos tikslai gali būti suprantami plačiau, nei įtvirtinta galiojančiame BPK, t.y. ne tik kaip apsauga nuo nusikalstamo poveikio, bet ir kaip apsauga nuo neigiamą įtaką galinčio padaryti psichologinio poveikio. Ypač neigiamas proceso poveikis gali būti nepilnamečiams asmenims. Lietuvos Respublikos BPK 186, 280 straipsniuose ir kitose normose įtvirtintos nuostatos, kuriomis siekiama apsaugoti nepilnamečius liudytojus ir nukentėjusiuosius nuo neigiamo psichinio poveikio, kurį gali sukelti dalyvavimas proceso veiksmuose. Taigi nesuprantama, kodėl kodekso rengėjai nenumatė galimybės nepilnamečius apklausti garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis. Siekiant apsaugoti nepilnamečių liudytojų ir nukentėjusiųjų interesus įstatyme buvo įtvirtintos nuostatos, numatančios, jog ikiteisminio tyrimo metu nepilnamečiai paprastai apklausiami ne daugiau kaip vieną kartą. Jeigu nepilnamečius apklausia ikiteisminio tyrimo teisėjas, jie paprastai turėtų būti nekviunami į posėdį teismo bylos nagrinėjimo metu. Tačiau ir tokiu atveju nepilnamečiai vis vien turi dalyvauti ikiteisminio tyrimo teisėjo surengtame posėdyje, į kurį turi teisę atvykti ir įtariamasis bei jo gynėjas, ir vien jų buvimas toje pat patalpoje nepilnamečiui gali daryti neigiamą poveikį. Ikiteisminio tyrimo teisėjai nepilnamečių paprastai apklausia dar tyrimo pradžioje, kai jis dar nėra atsigavęs nuo pačios nusikalstamos veikos psichologinio poveikio. Nepilnamečiai apklausos metu vėl turi stoti akis į akį su įtariamuoju, kuris dažniausiai yra suinteresuotas, kad nepilnamečiai neduotų jam nenaudingų parodymų. Apklausos metu įtariamasis gali bandyti daryti poveikį nepilnamečiui rodydamas įvairius ženklus, laidydamas replikas ir pan. Jei nepilnamečiai neišlaikys jam daromo psichologinio poveikio ir neduos išsamių parodymų, tyrimas gali prarasti svarbų įrodymų šaltinį, kadangi daugiau galimybių pakartoti nepilnamečio apklausą gali ir nebūti. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje Nr. 18-1-0244-03 ikiteisminio tyrimo teisėjui apklausiant nepilnamečių liudytoją šiam pradėjus pasakoti, jog jis įvykio vietoje matė įtariamąjį, kuris dalyvavo ir apklausos metu, pastarasis mimika ir judesiais pradėjo rodyti liudytojui, jog negalima taip kalbėti, ir liudytojas iš karto pakeitė parodymus bei nurodė, jog jis įtariamąjį įvykio vietoje nematė³⁷⁸. Be to, net ir ikiteisminio tyrimo teisėjui atlikus nepilnamečio liudytojo ar nukentėjusiojo apklausą, tuo dar nėra užtikrinama, kad nepilnamečiai nebus iškviešti į teismo posėdį iškilus naujiems klausimams. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje Nr. 10-1-01057-03

---

³⁷⁸ Baudžiamoji byla Nr. 18-1-0244-03, kurioje ikiteisminį tyrimą atliko Vilniaus m. 7-ojo policijos komisariato ikiteisminio tyrimo pareigūnai.

ikiteisminio tyrimo teisėjas apklausė dvi nepilnametes nukentėjusiasias, kurios buvo ištrauktos į prostituciją, tačiau tuo metu dar nebuvo nustatyti visi įtariamieji, ir apklausoje dalyvavo tik tie įtariamieji, kurie buvo nustatyti iki apklausos. Teisminio bylos nagrinėjimo metu kiti kaltinamieji, kurie buvo nustatyti vėliau, pareikalavo, kad nepilnametės nukentėjusiosios būtų iškvistos į teismo posėdį motyvuodami tuo, jog jie negalėjo joms užduoti klausimų. Teismas patenkino šį kaltinamųjų prašymą ir nukentėjusiasias kvietė į teismo posėdį, kur jos vėl turėjo duoti parodymus visų kaltinamųjų akivaizdoje³⁷⁹. Todėl pirminiame ikiteisminio tyrimo etape ikiteisminio tyrimo teisėjo atlikta apklausa šiuo atveju nedavė jokios naudos ir nepadėjo apsaugoti nepilnamečių interesų. Tai, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo atlikta liudytojo apklausa ne visuomet gali būti pakankamas pagrindas nekviesti liudytojo į teismo posėdį, konstatavo ir Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Kostovski prieš Olandiją (1989)*. Šioje byloje Teismas pripažino tokį atvejį Konvencijos 6 straipsnio pažeidimu³⁸⁰. Manytume, jog nepilnamečiui liudytojui ar nukentėjusiajam būtų žymiai geriau duoti parodymus savo namuose arba ikiteisminio tyrimo įstaigoje dalyvaujant tik teisėsaugos institucijos pareigūnui nei vykti į teismo posėdį ir duoti parodymus visų proceso dalyvių akivaizdoje. Distancinis apklausos būdas visiškai apsaugotų nepilnametį nuo įtariamųjų, kaltinamųjų ar kitų proceso dalyvių poveikio. Taigi manytume, jog nepilnamečių apklausa distanciniu būdu žymiai geriau apsaugotų jų interesus nei ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama apklausa. Taigi būtų geriau, jeigu ikiteisminio tyrimo metu nepilnamečių liudytojų ir nukentėjusiųjų neapklausinėtų ikiteisminio tyrimo teisėjas, - nepilnamečius reiktų apklausti teismo posėdžio metu naudojant garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemones. Tai, jog būtų tikslinga leisti garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis apklausti nepilnamečius liudytojus ir nukentėjusiuosius, anketose nurodė 50,5 % teisėsaugos institucijų pareigūnų ir teisėjų.

Taip pat nematome jokių priežasčių, dėl kurių reiktų neleisti ikiteisminio tyrimo metu distanciniu būdu apklausti liudytojus ar nukentėjusiuosius, kuriems taikomas anonimiškumas. Proceso metu yra itin svarbu užtikrinti, kad nebūtų atskleista tokių asmenų tapatybė, o jų atvykimas apklausoms į ikiteisminio tyrimo įstaigą ar prokuratūrą visada sukelia pakankamai daug problemų. Daugumoje Lietuvos ikiteisminio tyrimo įstaigų ir prokuratūrų nėra sąlygų, kad būtų užtikrintas tokių asmenų slaptumas, nes nėra atskirų specialiųjų patalpų. Turime prisiminti, kad apklausiamųjų tapatybę reikia slėpti ne tik nuo įtariamųjų bei jų gynėjų, bet ir nuo kitų

---

³⁷⁹ Baudžiamoji byla Nr.10-1-01057-03, kurioje ikiteisminį tyrimą atliko Vilniaus m. VPK ikiteisminio tyrimo pareigūnai.

teisėsaugos institucijų darbuotojų, kurie dirba tame pačiame pastate ir gali pamatyti bendrose patalpose asmenį, kuriam taikomas anonimiškumas.

Apklauso garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis gali būti atliekamos ne tik dėl liudytojų ir nukentėjusiųjų apsaugos, bet ir siekiant pagreitinoti procesą. Tokia distancinės apklausos paskirtis numatyta ir Konvencijoje dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose bei paminėtuose *Criminal Justice Act 1988* bei Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1997-09-10 Rekomendacijoje “Dėl liudytojų įbauginimo ir gynybos teisių”. Nematome jokių svarių priežasčių neleisti distanciniu būdu apklausti liudytojų ir nukentėjusiųjų, esančių ne Lietuvos Respublikoje ir negalinčių atvykti į ikiteisminio tyrimo įstaigą, prokuratūrą ar teismo posėdį arba dėl kitų svarbių priežasčių negalinčių dalyvauti procese (pavyzdžiui, ilgą laiką stacionariai gydomų ligoninėje ir negalinčių iš jos išvykti dėl sveikatos būklės). Dabar iškilus tokioms aplinkybėms ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir prokurorai turi tęsti ikiteisminį tyrimą neapibrėžtą laiką, teismai priversti arba atidėti teismo posėdžius ir taip vilkinti procesą, arba iš viso atsisakyti negalinčių atvykti liudytojų ar nukentėjusiųjų parodymų kaip įrodymų šaltinio. Pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo metu baudžiamojoje byloje Nr. 12-1-2579-02, kurioje L.A. Nasser ir A. Osokinas buvo kaltinami pagal LR BK 181 str. 2 d., 180 str. 1 d., 182 str. 1 d., buvo nustatyta, jog Jungtinių Arabų Emyratų pilietis K.O. Mathew, iš kurio buvo prievartaujamas didelės vertės turtas, nusikaltimo darymo metu iš Vilniaus skambino į Jungtinius Arabų Emyratus savo žmonai bei savo firmos buhalterii, prašydamas pervesti į jo sąskaitą didelę pinigų sumą, kurios reikalavo turtą prievartavę asmenys³⁸¹. Ikiteisminio tyrimo metu iškilo būtinybė apklausti nukentėjusiojo žmoną bei jo firmos buhalterį, kadangi jie galėjo suteikti tyrimui reikšmingos informacijos apie nurodytų skambučių aplinkybes, tačiau jie atsisakė atvykti į Lietuvą dėl pernelyg didelių kelionės išlaidų. Asmenis, esančius užsienyje, galima apklausti ir siunčiant į užsienio valstybes teisinės pagalbos pavedimus, tačiau iki bus gautas atsakymas gali praeiti ir pusė metų, ir metai, ir dar ilgesnis laikas, o šiuo konkrečiu atveju nebuvo net ir tokios galimybės, kadangi Lietuvos Respublika su Jungtiniais Arabų Emyratais nėra pasirašiusi sutarties dėl teisinės pagalbos, Jungtiniai Arabų Emyratai nėra ir prisijungę prie tarptautinių konvencijų dėl teisinės pagalbos. Taigi šiuo atveju nebuvo pagrindo siųsti teisinės pagalbos pavedimo. Atliekant ikiteisminį tyrimą ir nagrinėjant nurodytą bylą teisme nebuvo galimybės apklausti nurodytus asmenis, nors jie

---

³⁸⁰ 1989 m. lapkričio 20 d. sprendimas byloje Kostovski prieš Olandiją <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=823075200&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>; prisijungimo laikas: 2004-09-22.

³⁸¹ Baudžiamoji byla Nr. 12-1-2579-02, kurioje ikiteisminį tyrimą atliko Vilniaus m. VPK KP ONTT.

turėjo bylai reikšmingos informacijos. Numačius įstatyme galimybę tokius liudytojus ir nukentėjusiuosius apklausti garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis būtų užtikrintas proceso operatyvumas, išvengta proceso vilkinimo, nes nebereiktų laukti, kol apklaustinas liudytojas ar nukentėjusysis galės atvykti į ikiteisminio tyrimo įstaigą, prokuratūrą ar teismo posėdį iš užsienio arba išnyks kitos priežastys, trukdančios jam dalyvauti procese. Ši problema itin aktuali ir praktikoje - iš atsakymų į anketose pateiktus klausimus matyti, jog net 72,77 % respondentų pritarę pasiūlymui leisti distanciniu būdu apklausti proceso dalyvius, kurie dėl svarbių priežasčių negali atvykti į ikiteisminio tyrimo ar teismo buvimo vieta. Ypatingai tai akcentavo teisėjai (82,14 %), kurie dažnai priversti atidėti teismo posėdžius neatvykus vienam ar kitam proceso dalyviui. Pažymėtina, jog pagal Konvencijos dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, kurią 2004-02-05 ratifikavo ir Lietuvos Respublikos Seimas, 10 straipsnį šios Konvencijos šalys įsipareigoja sudaryti sąlygas apklausti liudytojus ir ekspertus vaizdo konferencijos būdu, jei tai neprieštarauja pagrindiniams valstybės teisės principams. Taip apklausama gali būti vienos valstybės prašymu, kai apklaustinas asmuo yra kitos valstybės teritorijoje ir jo atvykimas į prašančiosios valstybės teritoriją yra nepageidautinas ar neįmanomas. Taigi bet kurios Europos Sąjungos valstybės narės prašymu Lietuva turėtų sudaryti galimybes apklausti vaizdo konferencijos būdu Lietuvos teritorijoje esantį asmenį, negalintį nuvykti į prašančiąją valstybę, nors tokių distancinės apklausos pagrindų galiojantis Lietuvos BPK ir nenumato. Šios Konvencijos 11 straipsnyje yra numatyta galimybė kitos valstybės teritorijoje esantį liudytoją ar ekspertą apklausti telefonu, jei tam neprieštarauja pats apklausiamas asmuo.

Galiojantis įstatymas neleidžia distanciniu būdu apklausti ekspertų, nors ekspertu, sutinkamai su BPK 84 straipsniu, gali būti skiriamas ir asmuo, turintis teisę būti ekspertu Europos Sąjungos valstybėje narėje arba valstybėje, su kuria yra sudaryta teisinės pagalbos sutartis. Jei toks ekspertas ikiteisminio tyrimo metu atliks ekspertizę, o teismo nagrinėjimo metu iškils būtinybė jį apklausti, eksperto atvykimas į teismo posėdį bus susijęs su papildomomis išlaidomis ir sunkumais.

Manytume, jog apklausiant liudytojus, nukentėjusiuosius ir ekspertus distanciniu būdu niekaip nebūtų pažeistos ir proceso dalyvių teisės užduoti liudytojams, nukentėjusiesiems ir ekspertams klausimus. Šios teisės įtvirtintos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punkte³⁸² bei BPK 44 straipsnio 7 dalyje. Galime teigti, kad nėra jokio esminio skirtumo kaip tuos klausimus užduoti - tiesiogiai ar per vaizdo ir

---

³⁸² Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.

garso ryšį, - svarbu, kad būtų užtikrinta galimybė tiesiogiai užduoti klausimus. Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Lūdi prieš Šveicariją (1992)* konstatavo Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punkto pažeidimą dėl to, kad įslaptintas liudytojas nebuvo kviečiamas į teismo posėdį ir nei kaltinamasis, nei jo gynėjas negalėjo šiam liudytojui užduoti klausimų. Teismas leido suprasti, jog šio pažeidimo nebūtų buvę, jei liudytojas būtų buvęs apklaustas per tarpininką arba sudarant akustines ir vizualines kliūtis³⁸³. Byloje *Mechelenas ir kiti prieš Olandiją (1997)* teismas pripažino, jog net ir apklausa per tarpininką tam tikrais atvejais gali būti pripažinta Konvencijos pažeidimu³⁸⁴. Lietuvos BPK yra numatyti keli atvejai, kai tiriant įrodymus teismo bylos nagrinėjimo metu klausimus proceso dalyviai gali užduoti tik per tarpininką- teisėją. Kodekso 275 straipsnio 4 dalyje numatyta, jog teisėjas gali nurodyti proceso dalyviams klausimus apklausiamiems asmenims užduoti tik per teisėją, klausimai per teisėją užduodami ir apklausiant liudytoją ar nukentėjusįjį, kuriam taikomas anonimiškumas, jei nėra galimybių sudaryti akustinių ir vizualinių kliūčių (BPK 282 straipsnio 3 dalis). Tuo tarpu distancinės apklausos metu kaltinamasis ir jo gynėjas klausimus galėtų užduoti tiesiogiai, be jokių tarpininkų, matydami apklausiamo liudytojo ar nukentėjusiojo veidą. Tokiu atveju vargu ar būtų galima įžvelgti Konvencijos pažeidimą. Įtvirtinus normas, leidžiančias dažniau atlikti distancines apklausas, kaip tik būtų užtikrinta kaltinamųjų ir kitų proceso dalyvių teisė į greitą procesą.

Taigi išplėtus galimybes apklausti liudytojus, nukentėjusiuosius ir ekspertus garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis, būtų sudarytos sąlygos geriau apsaugoti liudytojus ir nukentėjusiuosius nuo nusikalstamo ir neigiamo psichologinio poveikio, taip pat būtų įgyvendinti proceso operatyvumo tikslai, Lietuvos Respublikos BPK normos būtų suderintos su tarptautinių teisės aktų reikalavimais. Be abejo, apklausos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis turi ir trūkumų- visų pirma pakankamai didelė tokių televizijos transliacijų kaina bei didesnės organizacinio darbo sąnaudos. Antra vertus, yra ir tam tikras saugiklis, apsaugantis nuo piktnaudžiavimo pernelyg dažnai rengiant tokias apklausas, kadangi dėl didesnių materialinių bei darbo laiko sąnaudų ikiteisminio tyrimo įstaigos, prokuratūra bei teismai tokias apklausas rengs tik būtiniais atvejais, kai nėra galimybių surengti įprastinių apklausų arba kai įprastinėmis apklausomis negalima užtikrinti liudytojų bei nukentėjusiųjų apsaugos. Tačiau naudojantis naujausiomis technologijomis distancinių apklausų kainą galima sumažinti.

---

³⁸³ 1992 m. birželio 15 d. sprendimas byloje *Lūdi prieš Šveicariją* <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=823074744&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>; prisijungimo laikas: 2004-09-22.

³⁸⁴ 1997 m. spalio 30 d. sprendimas byloje *Mechelenas ir kiti prieš Olandiją* <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=1&Action=Html&X=823074634&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>; prisijungimo laikas: 2004-09-22.

Distancines apklausas būtų galima atpiginti jas atliekant ne vaizdo konferencijų metu, o pasinaudojant kompiuterinės technikos ir interneto teikiamomis galimybėmis. Tereikia paprastų ir pakankamai pigių prie kompiuterių jungiamų vaizdo kamerų ir mikrofonų, spartaus interneto ryšio, ir apklausų vaizdą bei garsą galima be problemų perdavinti internetu, o tokio ryšio savikaina yra minimali. Apklausų telefonu sąnaudos taip pat būtų mažesnės, nei rengiant vaizdo konferencijas.

Akivaizdu, jog apklausų atlikimo garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis procesinė tvarka gerokai skiriasi nuo įprastinės apklausos tvarkos, kadangi apklausiamas asmuo pats fiziškai nėra apklausos atlikimo vietoje, jis neturi galimybės tiesiogiai susipažinti su apklausos protokolu, jo pasirašyti ir kt. Pažymėtina, jog galiojantis BPK šių klausimų niekaip nereglamentuoja. BPK komentaro autoriai siūlo tokiais atvejais taikyti išimtis ir tokį protokolą pasirašyti tik apklausą atlikusiam pareigūnui bei apklausos metu dalyvavusiems asmenims³⁸⁵. Manytume, jog išimtis, kurios neatitinka bendrųjų įstatymo normų reikalavimų, turėtų būti numatytos pačiame įstatyme. Skiriasi ne tik protokolo surašymo, susipažinimo su juo bei pasirašymo tvarka, bet ir pati apklausos tvarka. Atliekant tokias apklausas reikia išspręsti daugelį organizacinių problemų- kas iškvies tokį liudytoją, nukentėjusįjį ar ekspertą į apklausos atlikimo vietą, kas išaiškins jo teises ir pareigas, kas rūpinsis garso ir vaizdo perdavimo technika. Manytume, jog atliekant distancines apklausas turėtų dalyvauti dvi pareigūnų grupės- viena grupė (ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas, kurie atlieka ikiteisminį tyrimą ar nagrinėja bylą, ir jiems padedantys techniniai darbuotojai) būtų ikiteisminio tyrimo įstaigos, prokuratūros ar teismo patalpose, o kita grupė būtų apklausiamo asmens buvimo vietoje (užsienio valstybėje, ligoninėje, šio asmens namuose, ikiteisminio tyrimo įstaigoje, esančioje netoli nuo šio asmens buvimo vietos, ir pan.). Suderintu laiku antrosios grupės pareigūnai iškviestų apklaustiną liudytoją, nukentėjusįjį ar ekspertą į vietą, kurioje būtų paruošta įranga, būtina garso ir vaizdo transliacijai, ar nugabentų šią įrangą į apklaustino asmens buvimo vietą, išaiškintų apklausiamam asmeniui jo teises ir pareigas, įspėtų dėl atsakomybės už melagingus parodymus, surašytų protokolą dėl to, kad buvo išaiškintos teisės, pareigos ir atsakomybė, ir jį duotų pasirašyti apklausiamam asmeniui. Apklausos metu į antrosios grupės sudėtį įeinantys technikai rūpintųsi transliacijos įrangos veikimu. Manytume, jog atliekant distancinę apklausą ikiteisminio tyrimo metu į antrosios grupės sudėtį turėtų įeiti ir visus procesinio pobūdžio veiksmus atlikti ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo teisėjas, o

---

³⁸⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras: I-IV dalys / Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt.- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. P. 482- 483.

atliekant apklausą teismo proceso metu šiuos veiksmus galėtų atlikti atitinkamos vietovės ikiteisminio tyrimo teisėjas, juolab, kad BPK 239 straipsnis numato teismo teisę duoti pavedimus ikiteisminio tyrimo teisėjui atlikti atskirus proceso veiksmus. Įtvirtinus mūsų anksčiau siūlytas nuostatas, leidžiančias proceso veiksmus fiksuoti vien tik techninėmis priemonėmis, nebeiškiltų ir jokių problemų dėl apklausto asmens negalėjimo pasirašyti protokolą. Iš esmės panaši apklausų vaizdo konferencijos būdu tvarka yra numatyta ir minėtos Konvencijos dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose 10 straipsnio 5 punkte.

Todėl mes siūlytume BPK įtvirtinti naują apklausas vaizdo ir garso nuotolinio perdavimo priemonėmis reglamentuojantį straipsnį:

“186¹ straipsnis. Apklausa garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis.

1. Liudytojai ir nukentėjusieji, kuriems taikomos apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės ar anonimiškumas, nepilnamečiai liudytojai ir nukentėjusieji, siekiant juos apsaugoti nuo neleistino fizinio ar psichinio poveikio, gali būti apklausiami garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis. Tokiu pačiu būdu gali būti apklausiami ir liudytojai, nukentėjusieji ir ekspertai, esantys už Lietuvos Respublikos ribų, arba dėl kitų svarbių priežasčių negalintys atvykti į ikiteisminio tyrimo įstaigą, prokuratūrą ar pas ikiteisminio tyrimo teisėją, arba jeigu jų atvykimas yra susijęs su aiškiai per dideliais sunkumais ar išlaidomis.

2. Apklausą atliekančių ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro prašymu liudytojus, nukentėjusiuosius ir ekspertus iškviečia, jų tapatybę ir kitus reikiamus duomenis apie asmenybę nustato, jų teises, pareigas ir atsakomybę išaiškina bei kitus būtinus veiksmus atlieka jų buvimo vietoje esančių ikiteisminio tyrimo įstaigų, prokuratūros pareigūnai arba ikiteisminio tyrimo teisėjas, kurie apie šių veiksmų atlikimą surašo protokolą”.

Taip pat reikėtų įtvirtinti naują straipsnį, reglamentuojantį distancinių apklausų tvarką teismo nagrinėjimo metu. Mes siūlytume įtvirtinti tokios redakcijos 283¹ straipsnį:

”283¹ straipsnis. Apklausa garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis.

1. Liudytojai ir nukentėjusieji, kuriems taikomos apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės ar anonimiškumas, nepilnamečiai liudytojai ir nukentėjusieji, siekiant juos apsaugoti nuo neleistino fizinio ar psichinio poveikio, gali būti apklausiami garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis. Tokiu pačiu būdu gali būti apklausiami ir liudytojai, nukentėjusieji bei ekspertai, esantys už Lietuvos Respublikos ribų, arba dėl kitų svarbių priežasčių negalintys atvykti į teismo posėdį, arba jeigu jų atvykimas yra susijęs su aiškiai per dideliais sunkumais ar išlaidomis.

2. *Bylą nagrinėjančio teismo prašymu liudytojus, nukentėjusiuosius ir ekspertus iškviečia, jų tapatybę ir kitus reikiamus duomenis apie asmenybę nustato, jų teises, pareigas ir atsakomybę išaiškina bei kitus būtinus veiksmus atlieka jų buvimo vietoje esančio teismo ikiteisminio tyrimo teisėjas, kuris apie šių veiksmų atlikimą surašo protokolą.*”

Įtvirtinus tokius straipsnius reikėtų kaip perteklines normas panaikinti BPK 183 straipsnio 4 dalį, 279 straipsnio 6 dalį, 282 straipsnio 4 dalies paskutinį sakinį.

Manytume, kad garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis galėtų būti atliekamos tik liudytojų, nukentėjusiųjų ir ekspertų apklausa, tačiau nereikėtų leisti atlikti įtariamųjų ir kaltinamųjų distancinių apklausų, kadangi taip būtų sunku tinkamai užtikrinti jų teisę gintis. Visų pirma įtariamajam prieš pirmąją apklausą turi būti įteikiamas pranešimas apie įtarimą, jo apklausoje turi teisę, o tam tikrais atvejais ir privalo, dalyvauti gynėjas, turintis padėti įtariamajam tinkamai naudotis savo teisėmis. Šiuos reikalavimus būtų sunku užtikrinti, jei pats įtariamasis fiziškai būtų kitoje vietoje, be to, tiek įtariamasis, tiek kaltinamasis turi pareigą dalyvauti procese, privalo atvykti į ikiteisminio tyrimo vietą ir teismą. Siekiant užtikrinti dalyvavimą procese šiems proceso dalyviams dažniausiai skiriamos kardomosios priemonės, bylos teisme nagrinėti apskritai negalima, jei į teismo posėdį neatvyksta kaltinamasis. Be to, įtariamajam ir kaltinamajam negali būti taikomas ir anonimiškumas, todėl ir netikslinga įstatyme įtvirtinti normą, numatančią galimybę juos apklausti garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis.

Būtų tikslinga leisti garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis atlikti ne tik apklausas, bet kitus tyrimo veiksmus - akistatą bei parodymą atpažinti, kadangi šie tyrimo veiksmai pagal jų pobūdį gali būti atliekami ir distanciniu būdu.

Akistatos atlikimas garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis Akistata, ypač tada, kai joje dalyvauja įtariamieji, yra susijusi su tam tikra rizika. Vienas iš akistatos dalyvių gali mėginti paveikti kitą, kad šis duotų jam naudingus parodymus, todėl literatūroje siūloma tam tikrais atvejais šio tyrimo veiksmo iš viso neatlikti³⁸⁶. Atliekant akistatą yra didelė tikimybė, kad įtariamasis gali bandyti daryti psichologinį poveikį nukentėjusiajam, liudytojui ar kitam įtariamajam. Vien pats dalyvavimas akistatoje, kai reikia būti šalia įtariamojo, daugeliui nukentėjusiųjų ar liudytojų sukelia neigiamas emocijas, baimą, todėl praktikoje jie dažnai prašo leisti jiems nedalyvauti akistatose. Pavyzdžiui, atliekant ikiteisminį tyrimą baudžiamojoje byloje Nr. 10-1-02351-03 dėl turto prievartavimo iš prostitucija užsiimančių moterų net dvi iš trijų

---

³⁸⁶ Ten pat. P. 513.

nukentėjusiųjų kategoriškai atsisakė dalyvauti akistatose su įtariamaisiais, kurie prieš tai jų atžvilgiu ilgą laiką naudojo psichinį ir fizinį smurtą³⁸⁷. Taip pat būtų labai sudėtinga atlikti akistatas, kuriose dalyvautų liudytojai ar nukentėjusieji, kuriems taikomos apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės ar anonimiškumas, kadangi šio tyrimo veiksmo metu sudėtinga užtikrinti tiek fizinę apsaugą, tiek asmens tapatybės slaptumą. Dėl šių priežasčių praktikoje pakankamai dažnai atsisakoma atlikti akistatas, bijant, kad jų atlikimas gali labiau pakenkti nei padėti tyrimui, ir taip prarandama papildoma galimybė išsiaiškinti prieštaravimų parodymuose priežastis, juos pašalinti arba gauti papildomų duomenų, leidžiančių nuspręsti, kurio proceso dalyvio parodymai yra teisingi. Manytume, jog akistatos atlikimas garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis padėtų išspręsti daugelį šių problemų, kadangi liudytojai ir nukentėjusieji, būdami fiziškai izoliuoti nuo įtariamojo ir jį matydami tik ekrane, jaustųsi kur kas drąsiau, distancinės akistatos metu kur kas paprasčiau užtikrinti asmens fizinę apsaugą ar jo asmens duomenų slaptumą, toks šio tyrimo veiksmo atlikimo būdas leistų atlikti akistatas ir su liudytojais ar nukentėjusiais, kurie dėl objektyvių priežasčių negali atvykti į ikiteisminio tyrimo atlikimo vietą. Todėl mes siūlytume papildyti BPK 190 straipsnį nauja 6-ąja dalimi:

“6. Esant šio Kodekso 186¹ straipsnyje nurodytoms sąlygoms akistata gali būti atlikta garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis. Tokiu atveju akistata turi būti atlikta laikantis šio Kodekso 186¹ straipsnyje nustatytos tvarkos”.

Parodymas atpažinti garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis Dažniausiai asmenų parodymas atpažinti atliekamas parodant atpažįstančiajam gyvus asmenis arba asmenų nuotraukas. Parodant atpažinti asmenį “gyvai” atpažįstantysis gali įvertinti kur kas daugiau parodytų asmenų požymių, nei rodant atpažinti asmenis iš nuotraukų. Pirmuoju atveju atpažįstantysis mato ir gali palyginti su jo atmintyje užsifiksavusiais požymiais rodomų asmenų ūgį, kūno sudėjimą, laikyseną ir kitus išorės bruožus, šiuos požymius gali įvertinti iš įvairių pozicijų, taip pat gali įvertinti rodomų asmenų požymius dinamikoje- eiseną, charakteringus judesius ir panašiai, atpažįstantysis gali paprašyti, kad parodyti atpažinti asmenys atliktų įvairius veiksmus- pasisuktų, pavaikščiotų ir pan. Todėl parodymas atpažinti “gyvai” dažnai gali būti kur kas rezultatyvesnis tyrimo veiksmas, nei parodymas atpažinti iš nuotraukų. Tačiau dažnai praktikoje yra nepageidautinas atpažįstančiojo ir atpažintino asmens tiesioginis kontaktas tiek siekiant užtikrinti atpažįstančiojo saugumą, tiek dėl tyrimo taktikos. Parodyti atpažinti galima ir pagal nuotraukas ar vaizdo įrašus, tačiau, kaip jau minėjome, toks šio tyrimo veiksmo atlikimo

³⁸⁷ Baudžiamoji byla Nr. 10-1-02351-03, kurioje ikiteisminį tyrimą atliko Vilniaus m. VPK KP ONTT pareigūnai.

būdas mažina jo rezultatyvumą. Užsienio valstybėse tokiais atvejais parodymai atpažinti atliekami specialiai įrengtose patalpose, kuriose veidrodinio stiklo dėka atpažįstantysis mato jam parodymus asmenis, o pastarieji jo negali matyti. Galimybė atlikti parodymą atpažinti tokiu būdu yra ir Lietuvoje (pavyzdžiui, tokia patalpa yra įrengta Vilniaus m. 1-ajame policijos komisariate), tačiau tokių patalpų trūksta, jų įrengimas yra pakankamai brangus, be to, daugelis ikiteisminio tyrimo įstaigų skundžiasi patalpų trūkumu. Atliekant šį tyrimo veiksmą nurodytu būdu iškyla ir pakankamai daug organizacinio pobūdžio problemų- kaip tinkamai ir laiku į gretimą patalpą įvesti atpažįstantįjį, kad jo nepamatytų atpažįstamas, gynėjas ar kiti asmenys ir pan. Todėl reikėtų sutikti su autoriais, siūlančiais šią problemą spręsti įrengiant ikiteisminio tyrimo įstaigose lokalius telekomunikacijų tinklus³⁸⁸. Siūloma vienoje patalpoje, į kurią atvedami rodomi atpažinti asmenys, įrengti vaizdo kamerą ir ją kabeliais sujungti su televizoriumi kitoje patalpoje, kurioje atpažįstantysis galėtų stebėti vaizdą³⁸⁹. Patalpoje, kurioje įrengta vaizdo kamera, kartu su rodomais asmenimis būtų ir vienas ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas, kuriam telefoniniu ryšiu atpažįstantysis galėtų perduoti savo pageidavimus,- pavyzdžiui, kad rodomi asmenys atsistotų, pavaikščiotų ir pan. Šiam tikslui galima naudoti paprastą ikiteisminio tyrimo įstaigose turimą buitinės paskirties vaizdo aparatūrą, ir tokios aparatūros sumontavimas būtų gerokai pigesnis ir užimtų mažiau vietos nei specialių patalpų su veidrodiniu stiklu įrengimas. Toks šio tyrimo veiksmo atlikimo būdas labai tiktų ir parodant atpažinti asmenis liudytojui ar nukentėjusiajam, kuriam taikomas anonimiškumas. Tačiau gali būti tam tikrų mūsų jau anksčiau paminėtų atvejų, kai atpažįstantysis asmuo apskritai negali atvykti į šio tyrimo veiksmo atlikimo vietą ar tai susiję su pernelyg dideliais sunkumais, todėl tikslinga numatyti galimybę šį tyrimo veiksmą atlikti ir per atstumą garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis. Siūlytume papildyti BPK 192 straipsnį nauja 8-ąja dalimi:

“8. Esant šio Kodekso 186^l straipsnyje nurodytoms sąlygoms parodymas atpažinti gali būti atliktas garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis. Tokiu atveju parodymas atpažinti turi būti atliktas laikantis šio Kodekso 186^l straipsnyje nustatytos tvarkos” .

Tyrimo veiksmų atlikimo garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis būdas vis dėlto gali būti taikomas tik nedaugeliui tyrimo veiksmų. Manytume, jog šiuo būdu neįmanoma atlikti kitų tyrimo veiksmų, tokių kaip parodymų patikrinimas vietoje, eksperimentas ar apžiūra dėl šių veiksmų pobūdžio, jais siekiamų tikslų ir atlikimo tvarkos.

---

³⁸⁸ Пампушко И.П. Совершенствование правовых и организационных основ применения криминалистической техники в раскрытии преступлений. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1996. С. 66.

2.3. Procesinio darbo organizavimas naudojant kompiuterines technologijas

Naujausi mokslo ir technikos pasiekimai gali būti plačiai taikomi ne tik atliekant atskirus tyrimo ar teismo veiksmus, bet ir atliekant visą organizacinį darbą. Ypač didelės kompiuterinių technologijų naudojimo galimybės. Kompiuterinių technologijų plėtra ir vis platesnis jų naudojimas beveik visose gyvenimo srityse neaplenkia ir nusikalstamų veikų tyrimo proceso. Ypatingai daug dėmesio naujausių kompiuterinių ir informacinių technologijų platesniam panaudojimui baudžiamajame procese skiria Europos Tarybos Ministrų Komitetas. 2001-02-28 Rekomendacijoje “Dėl teismų sistemos ir teisinės informacijos sistemos reformavimo, siekiant efektyvesnio išteklių panaudojimo” nurodoma, jog reformuojant teisėsaugos sistemą vienas iš svarbiausių veiksnių yra elektroninės informacinės ir ryšių technologijos, šių technologijų potencialo panaudojimas turi pakeisti įprastą proceso tvarką, padidinti proceso veiksmingumą ir efektyvumą³⁹⁰. Taip pat nurodoma, kad šių technologijų įgyvendinimui nepakanka vien tik procesų automatizavimo, reikia pertvarkyti patį procesą ir priimti reikšmingus sprendimus, įgalinančius išnaudoti elektroninio informacijos saugojimo būdo teikiamas galimybes, užtikrinti greitesnį ir geresnį informacijos gavimą bei paskirstymą. Teisėjai ir kiti teisinės informacijos naudotojai turi būti skatinami naudotis naujausių technologijų teikiamomis galimybėmis, jie turėtų dirbti kartu su technikos ekspertais modernizuodami baudžiamąjį procesą, kad būtų geriau užtikrinami jo dalyvių interesai, formuojama palanki visuomenės nuomonė, kad būtų surastas teisingumo interesų ir baudžiamojo proceso sąnaudų balansas. Technologijų platus naudojimas turėtų sumažinti proceso sąnaudas, padidinti proceso produktyvumą ir greitumą, užtikrinti geresnę teisingumo kokybę, procedūrų skaidrumą, sudaryti galimybę geriau patikrinti priimamų sprendimų teisingumą ir kt.³⁹¹ Apie kompiuterinių technologijų naudojimą baudžiamajame procese kalbama ir daugelyje kitų Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijų³⁹².

---

³⁸⁹ Щерба С.П., Зайцев О.А. Охрана прав потерпевших и свидетелей по уголовным делам.- Москва: Спарк, 1996. С. 47- 48.

³⁹⁰ Recommendation No. R (2001) 2 “Concerning the design and re-design of court systems and legal information systems in a cost-effective manner”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 28 February 2001 // <http://cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r2.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-03.

³⁹¹ Recommendation No. R (2001) 2 “Concerning the design and re-design of court systems and legal information systems in a cost-effective manner”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 28 February 2001 // <http://cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r2.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-03.

³⁹² Recommendation No. R (2001) 3 “On the delivery of court and other legal services to the citizen through the use of new technologies”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 28 February 2001 // <http://cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r3.htm>; Recommendation No. R (95) 12 “On the management of criminal justice”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r12.htm>; Recommendation No. R (95) 11 “Concerning the selection, processing,

Teisinėje literatūroje dažnai pažymima, jog ikiteisminio tyrimo pareigūnai galėtų dirbti intensyviau, jeigu jų darbo vietos būtų automatizuotos, jei jie savo darbe galėtų naudotis elektroniniu ryšiu, informacinėmis sistemomis, skaičiavimo technika. Techninių priemonių trūkumas neigiamai atsiliepia pareigūnų darbo kokybei ir rezultatams, platus moderniausių techninių priemonių panaudojimas galėtų išplėsti pareigūnų galimybes³⁹³. Tiriant nusikalstamas veikas platus kompiuterinių technologijų panaudojimas gali padėti įgyvendinti įvairius uždavinius:

1. Optimizuoti teisėsaugos institucijų veiklą ir sudaryti galimybes efektyviam informacijos gavimui ir jos srautų apdorojimui.
2. Stiprinti teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą. Sudaryti sąlygas platesniam techninių priemonių panaudojimui³⁹⁴.
3. Padėti organizuoti ir atlikti atskirus proceso veiksmus.

Anksčiau skaičiavimo technika dažniausiai buvo naudojama tik atliekant įvairias ekspertizes, tačiau dabar kompiuterinių technologijų naudojimo sritis yra kur kas platesnė. Kompiuterinės technologijos tiriant nusikalstamas veikas gali būti naudojamos specialistams bei ekspertams atliekant tyrimus, teisėsaugos institucijų pareigūnams organizuojant tam tikrą proceso veiksmų atlikimą ir juos atliekant, kuriant ir tobulinant duomenų bazes bei jomis naudojantis teisėsaugos institucijų organizacinėje veikloje.

Ekspertai ir specialistai kompiuterines technologijas gali naudoti įvairiais tikslais ir būdais - naudodami kompiuterizuotą įrangą įvairiems tyrimams atlikti³⁹⁵, informacijos paieškai duomenų bazėse, gautų rezultatų analizei ir sistematizavimui³⁹⁶, atlikdami objektų tyrimus įvykio vietose bei naudodami mobilius įvairios įrangos komplektus ir pan. Tačiau, kaip jau anksčiau minėjome, baudžiamojo proceso įstatymas neaptaria ir neturėtų reglamentuoti

---

presentation and archiving of court decisions in legal information retrieval systems”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r11.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-03.

³⁹³ Kuklianskis S. Nusikaltimų tyrimo organizavimo pradmenys.- Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1995. P. 22; Kuklianskis S. Nusikaltimų aiškinimo problemos // Lietuvos Policijos akademijos mokslo darbai. 1994. T. II. P. 81-88; Pošiūnas P., Kurapka E. Dėl kriminalistikos mokslo ir technikos panaudojimo tiriant nusikaltimus bei nagrinėjant bylas teisme // Kriminalinė Justicija. 1997. T.6. P. 65- 68; Pošiūnas P. Kriminalistikos perspektyvos teisinės sistemos reformos kontekste // Justicija. 1996. Nr. 6. P. 13.

³⁹⁴ Пампушко И.П. Совершенствование правовых и организационных основ применения криминалистической техники в раскрытии преступлений. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1996. С. 165.

³⁹⁵ Ростовцев А.В. Правовые, организационные и методические вопросы использования ЭВМ при производстве судебных физических и химических экспертиз. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1995. С. 54-65.

³⁹⁶ Снетков В.А. Пути повышения эффективности криминалистических экспертиз // Экспертная практика. 1989. № 27. С. 20; Россинская Е.Р. Проблемы компьютеризации судебной экспертизы // Белкин Р.С. Курс криминалистики в 3-х тт. Т. 3.- Москва, 1997. С. 57.

technikos, kurią savo darbe gali naudoti specialistai ir ekspertai, rūšių, jos naudojimo tvarkos ir būdų, todėl manytume, jog mūsų darbe netikslinga nagrinėti šių klausimų, - tai galėtų būti atskiro darbo tema.

Viena iš kompiuterinėmis technologijomis pagrįstų priemonių, galinčių būti plačiai panaudotų baudžiamojo proceso veikloje - tai **duomenų perdavimas interneto tinklu ir elektroniniu paštu**. Augant visuomenės kompiuterizavimo lygiui įvairiose gyvenimo srityse vis plačiau naudojamos duomenų perdavimo interneto tinklu ir elektroniniu paštu teikiamomis galimybėmis. Elektroninis paštas - tai sistema, leidžianti persiųsti žinutes, pranešimus ir dokumentus. Elektroninis paštas suteikia galimybę naudojantis asmeniniu kompiuteriu ir interneto ryšiu greitai ir pigiai į bet kurią pasaulio vietą perduoti ir gauti įvairius duomenis (tekstinius dokumentus, nuotraukas, vaizdo ir garso įrašus, kompiuterines programas ir kt.). Elektroniniu paštu naudojamos perduodant duomenis privačiame gyvenime, ūkinėje veikloje, atliekant komercines operacijas. Šio pašto teikiamų galimybių universalumas, duomenų perdavimo pigumas ir greitumas, paplitimas, verčia ieškoti būdų ir formų, kaip šią techninę ryšio priemonę būtų galima pritaikyti baudžiamojo proceso veikloje. Naudoti internetą bei elektroninį paštą duomenų perdavimui baudžiamajame procese rekomenduoja ir Europos Tarybos Ministrų Komitetas³⁹⁷. Elektroninio pašto ir interneto panaudojimui praktiniame darbe pritarė ir absoliuti dauguma apklaustų teisėsaugos institucijų darbuotojų ir teisėjų - net 91,34 % respondentų nurodė, jog yra tikslinga naudoti elektroninį paštą, o 64,53 % pritarė duomenų perdavimui internetu. Galiojančiame baudžiamojo proceso įstatyme tik neseniai buvo įtvirtinta norma, numatanti vienintelę galimybę pasinaudoti elektroniniu paštu perduodant duomenis - BPK 17¹ straipsnio, įtvirtinančio Europos arešto orderio sąvoką, 2 dalyje numatyta, jog Europos arešto orderiu pripažįstamas ir sprendimas, perduotas faksimilinio ryšio ar kitokiais elektroninių ryšių galiniais įrenginiais, jeigu yra užtikrintas perduodamos informacijos vientisumas ir autentiškumas. Nors įstatymas ir nenumato daugiau galimybių pasinaudoti elektroniniu paštu, tačiau ir šiuo metu galima pasinaudoti elektroniniu paštu sprendžiant tam tikrus organizacinio pobūdžio klausimus, kurių nereglamentuoja įstatymas. Pavyzdžiui, prokurorui, vykdančiam ikiteisminio tyrimo kontrolę, ikiteisminio tyrimo pareigūnas elektroniniu paštu gali atsiųsti pranešimo apie įtarimą ar kito dokumento projektą, kurį pataisęs prokuroras persiųstų atgal ir taip būtų sumažintos tiek darbo laiko, tiek materialinės sąnaudos. Lietuvos archyvų departamento generalinio direktoriaus įsakymu patvirtintų Raštvedybos taisyklių 24 punkte yra

---

³⁹⁷ The design and re-design of court systems and legal information systems in a cost-effective manner. Recommendation No. R (2001)2 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 28 February 2001. <http://cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r2.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-03.

numatyta galimybė telekomunikacijų tinklais persiųsti oficialius dokumentus, jeigu yra užtikrinta jų teksto apsauga ir galima identifikuoti siuntėjo parašą, tokie gauti dokumentai yra atspausdinami ir registruojami bendra tvarka. Todėl toks dokumentų siuntimo būdas galėtų būti taikomas ne tik viešajame gyvenime, bet ir baudžiamajame procese, juolab, kad įtvirtindamas baudžiamojo proceso įstatyme minėtą 17¹ straipsnį įstatymų leidėjas iš principo pripažino duomenų perdavimo elektroniniu paštu būdo tinkamumą. Tokių informacijos perdavimo būdą pripažįsta ir tarptautiniai teisės aktai, kuriuos Lietuvos Respublika jau ratifikavo- Europos Tarybos Konvencijos dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose 6 straipsnyje yra numatyta, jog valstybės informacija gali keistis raštu ar bet kuriuo kitu būdu, leidžiančiu viską užrašyti ir sudarant sąlygas nustatyti autentiškumą.

Siekiant, kad internetu perduoti duomenys turėtų juridinę reikšmę, būtina sukurti jų identifikavimo (autentifikavimo) priemones. Anketinės apklausos metu respondentai taip pat pabrėžė, jog duomenų perdavimas elektroniniu būdu yra leistinas tik jei bus išspręsta jų autentiškumo užtikrinimo problema. Minėtame BPK 17¹ straipsnyje nėra nurodoma, kokių būdu turėtų būti užtikrinamas elektroninių ryšių įrenginiais perduodamos informacijos vientisumas ir autentiškumas. Civiliniuose santykiuose siekiant užtikrinti internetu perduodamų dokumentų autentiškumą naudojamas elektroninis parašas. Tokio parašo naudojimą teisiniuose santykiuose įteisino 1999 m. Europos Parlamento ir Europos Tarybos priimta Elektroninio parašo pagrindų direktyva,³⁹⁸ 2000 m. buvo priimtas Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas, kuris daug kur iš esmės kartoja paminėtos direktyvos nuostatas.

Elektroninis parašas - tai tam tikra elektronine forma pateikti duomenys, kurie yra prijungti (įterpti) ar logiškai susieti su kitais elektroniniais duomenimis ir gali būti naudojami kaip autentifikavimo priemonė³⁹⁹. Elektroninis parašas turi du elementus: materialųjį ir funkcinį. Materialusis elementas- tai tam tikra elektronine forma pateikti duomenys, kurie yra prijungti (įterpti) ar logiškai susieti su kitais elektroniniais duomenimis. Tokie duomenys gali būti labai įvairūs - pirštų atspaudai, akies rainelės piešinys, balso įrašas, įvairūs algoritmai, - svarbu, kad jie būtų vieninteliai, unikalūs. Funkcinis elementas - tai elektroninio parašo savybė, leidžianti nustatyti šio parašo subjektą. Materialusis parašo elementas turi atlikti autentifikavimo arba asmenybės nustatymo funkciją. Yra dvi elektroninio parašo rūšys: paprastasis ir saugusis (arba patobulintas). Saugusis elektroninis parašas turi atitikti šiuos reikalavimus: jis turi būti unikalus (visiškai susietas su pasirašančiuoju asmeniu), identifikuojantis (igalinantis identifikuoti

³⁹⁸ Directive 1999/93/EC of the European Parliament and of the Council of December 1999 on a Community framework for electronic signatures. Official Journal L 013. 19/01/2000; prisijungimo laikas: 2004-09-03.

³⁹⁹ Sauliūnas D. Elektroninis parašas: evoliucija ar revoliucija? // Justitia. 2000. Nr. 3. P. 28.

pasirašantįjį asmenį), saugus (parašas sukurtas priemonėmis, kurias gali tvarkyti tik pasirašantis asmuo) ir integralus (parašas turi būti susijęs su pasirašytais dokumentais taip, kad bet koks pasikeitimas būtų pastebimas)⁴⁰⁰. Elektroninio parašo įstatymas, nurodyta Europos Sąjungos direktyva bei daugelio užsienio valstybių įstatymai saugaus elektroninio parašo teisinę galią prilygina parašo rašytiniuose dokumentuose teisinei galiai, ir toks parašas teisme pripažįstamas leistina įrodinėjimo priemone.

Taigi civiliniame procese pripažinus elektroninio parašo teisinę galią buvo sudarytos galimybės atlikti juridinius veiksmus kompiuterinėmis duomenų perdavimo sistemomis. Nesigilinant į techninius elektroninio parašo sukūrimo, sertifikavimo ir kitus aspektus, būtų galima konstatuoti, kad elektroninis parašas yra pakankamai patikima priemonė, užtikrinanti elektroniniu ryšiu perduodamų duomenų tikrumą ir autentiškumą, todėl būtų neracionalu nenaudoti šio technikos pasiekimo ir kitoje procesinėje teisės šakoje - baudžiamajame procese. Tai, kad elektroninis parašas yra tinkama priemonė užtikrinant duomenų autentiškumą baudžiamajame procese, pripažino ir Europos Tarybos Ministrų Komitetas⁴⁰¹. JAV ir Anglijos teismuose elektroniniu paštu ir kitomis kompiuterinės technikos priemonėmis užfiksuoti duomenys taip pat pripažįstami leistina įrodinėjimo priemone⁴⁰².

Pirmiausiai būtina nustatyti, kokia forma būtų tikslinga naudoti baudžiamajame procese duomenų perdavimą elektroniniu būdu.

Manytume, jog duomenų perdavimas internetu galėtų būti kur kas plačiau taikomas nei vien tik persiunčiant Europos arešto orderius ir galėtų pakeisti didelę dalį "popierinio" susirašinėjimo tarp proceso dalyvių. Europos Tarybos Ministrų komiteto 2001-02-28 Rekomendacijoje "Dėl teismų ir kitų teisingumo tarnybų susižinojimo su piliečiais panaudojant naujas technologijas" nurodyta, jog valstybės turėtų sudaryti galimybes asmenims elektroniniu būdu inicijuoti procesą, dalyvauti procedūrose naudojantis elektrone duomenų perdavimo įranga, elektroniniu būdu gauti informaciją apie proceso eigą ir priimtus sprendimus⁴⁰³. Manytume, jog elektroniniu paštu ikiteisminio tyrimo įstaigos, prokuratūra ir teismai galėtų siųsti šaukimus proceso dalyviams (BPK 182, 236, 319 straipsniai), pranešimus apie skundo nagrinėjimo rezultatus (BPK 64 straipsnio 5 dalis), pranešimus apie būtinumą skirti ekspertizę

⁴⁰⁰ Lamanuskas T. Elektroninio parašo įstatymas Lietuvoje: pranašumai ir trūkumai // Justitia. 2000. Nr. 4- 5. P. 43.

⁴⁰¹ Recommendation No. R (2001) 2 "Concerning the design and re-design of court systems and legal information systems in a cost-effective manner", adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 28 February 2001 // <http://cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r2.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-03.

⁴⁰² Sharpe S. Electronically Recorded Evidence. A Guide to the Use of Tape and Video Recordings in Criminal and Civil Proceedings.- London: Fourmat Publishing, 1989. P. 112.

(BPK 209 straipsnio 1 dalis) ir apie galimybę susipažinti su gautu ekspertizės aktu (BPK 211 straipsnio 2 dalis), pranešimus apie ikiteisminio tyrimo nutraukimą (BPK 214 straipsnio 3 dalis) ir nutraukto tyrimo atnaujinimą (BPK 217 straipsnio 5 dalis), apie ikiteisminio tyrimo pabaigą (BPK 218 straipsnio 1 dalis) ir kaltinamojo akto bei bylos medžiagos perdavimą teismui (BPK 220 straipsnio 5 dalis), kitus pranešimus. Pažymėtina, jog nors proceso įstatymas ir nekalba apie tai, kad šiuos pranešimus būtų galima siųsti elektroniniu paštu, tačiau Lietuvos generalinio prokuroro 2003-04-11 įsakymu Nr. I-47 patvirtintų Rekomendacijų dėl kaltinamojo akto surašymo 5 dalyje yra numatyta galimybė pranešimus apie tyrimo pabaigą siųsti elektroniniu paštu⁴⁰⁴. Tačiau ši nuostata nurodytose Rekomendacijose nėra plačiau aptariama ir nėra nustatyta tokių pranešimų siuntimo tvarka. Kad praktikoje būtų galima pritaikyti tokį pranešimų siuntimo būdą, tereiktų sudaryti galimybę visiems teisėsaugos institucijų pareigūnams naudotis internetu (daugelis pareigūnų jau dabar turi tokias galimybes) ir žinoti proceso dalyvių elektroninio pašto adresus (tai būtų galima sužinoti, pavyzdžiui, pirmosios apklausos metu į apklausos protokolą greta kitų asmens duomenų įrašant ir jo elektroninio pašto adresą). Tokiam elektroninio pašto panaudojimui pritarė 44,4 % anketavimo metu apklaustų praktinių darbuotojų.

Tačiau reikia pažymėti, jog pranešimai elektroniniu paštu ne visada gali pakeisti įprastinius “popierinius” pranešimus. Pirma, ne visi asmenys dar turi galimybę naudotis internetu ir elektroniniu paštu, antra, tokio pranešimų siuntimo būdo nebūtų tikslinga naudoti konfliktinėse situacijose, kai proceso dalyvis yra suinteresuotas vilkinti procesą, kadangi tokiais atvejais jis gali teigti, jog laiku negavo šaukimo ar kitokio pranešimo dėl elektroninio pašto gedimo ar pan., ir teisėsaugos institucijos kol kas neturėtų priemonių įrodyti tokių teiginių melagingumo bei privalėtų iš naujo pakartoti atitinkamą veiksmą. Antra vertus, net ir siunčiant rašytinius dokumentus tik kartais reikalaujama, kad šie dokumentai būtų įteikiami pasirašytinai (pasirašytinai paprastai įteikiami šaukimai, kai manoma, kad asmuo gali vengti atvykti, kaltinamojo akto nuorašai, nuosprendžių nuorašai), t.y. pasirašytinai paprastai įteikiami tik svarbiausi procesiniai dokumentai, kai tolesnei proceso eigai ir sprendimų priėmimui yra itin svarbus dokumento įteikimo faktas. Visais kitais atvejais (pavyzdžiui, siunčiant pranešimus apie būtinumą skirti ekspertizę, apie atsisakymą pradėti ikiteisminį tyrimą, apie ikiteisminio tyrimo nutraukimą ir kt.) pranešimai yra siunčiami paprastu, neregistruotu, paštu ir nėra įteikiami pasirašytinai, todėl neatmetama galimybė, kad ir tokiais atvejais proceso dalyviai galėtų neigti

---

⁴⁰³ Recommendation No. R (2001) 3 “On the delivery of court and other legal services to the citizen through the use of new technologies”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 28 February 2001 // <http://cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r3.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-03.

tokių pranešimų gavimo faktą, tačiau praktikoje tokie atvejai beveik nepasitaiko. Taigi, kai nereikalaujama dokumento įteikti pasirašytinai, nėra jokio skirtumo, kaip siųsti šį dokumentą - paprastu ar elektroniniu paštu. Vis dėlto manytume, jog ateityje būtų tikslinga sukurti darbo grupę, į kurią įeitų tiek teisininkai, tiek kompiuterinių technologijų specialistai, ir šiai darbo grupei pavesti sukurti tvarką, užtikrinančią, jog išsiųsti elektroniniai pranešimai pasiektų adresatą ir gauti apie tai patvirtinimą. Dabartinės kompiuterinės technologijos jau leidžia gauti iš adresato pašto dėžutės atgalinį signalą, patvirtinantį, jog išsiųstas dokumentas pasiekė adresatą, todėl tereikėtų tokį atsakymą pridėti prie siųsto pranešimo kaip įrodymą, jog pranešimas tinkamai įteiktas. Ši darbo grupė, atsižvelgdama į kompiuterinių technologijų galimybes, galėtų sukurti ir patvirtinti vieną tvarką, kurią būtų galima patvirtinti, pavyzdžiui, Lietuvos generalinio prokuroro įsakymu.

Problemų dėl bandymų neigti pranešimų gavimo faktą neturėtų kilti tarpusavyje elektroniniu paštu susirašinėjant teisėsaugos institucijoms, pavyzdžiui, siunčiant atskiruosius pavedimus (BPK 175 straipsnis), užklausimus, prašymus ir pan. Teisėsaugos institucijos tarpusavyje galėtų susirašinėti elektroniniu paštu. Tai anketose nurodė net 89,22 % apklaustų teisėsaugos institucijų pareigūnų ir teisėjų. Proceso dalyviai ikiteisminio tyrimo įstaigoms, prokuratūrai, teismams elektroniniu paštu galėtų siųsti įvairius prašymus, skundus, pareiškimus ir pan. Šiam pasiūlymui pritartų 23,71 % apklaustų respondentų, tačiau manytume, jog praktikoje įdiegus atitinkamą elektroniniu būdu gaunamos korespondencijos registracijos tvarką tam pritariančių pareigūnų būtų dar daugiau. Siekiant, kad į visus elektroniniu paštu atsiųstus prašymus ir skundus būtų laiku ir įstatymo nustatyta tvarka reaguojama, būtų tikslinga kiekvienoje teisėsaugos institucijoje sukurti bendrus elektroninio pašto adresus, skirtus korespondencijos gavimui, ir visa šiais adresais gauta elektroninė korespondencija būtų nustatyta tvarka registruojama bei perduodama vykdytojams. Mūsų nuomone, teisėsaugos institucijoms neturėtų būti jokio skirtumo, kokia forma - rašytine ar elektronine - jos gaus korespondenciją, joms tereikėtų sukurti vieną visos įstaigos gaunamai korespondencijai skirtą elektroninio pašto adresą, ir tai nepareikalautų jokių žymesnių išlaidų. Kitiems proceso dalyviams tiek siųsti, tiek gauti korespondenciją elektroniniu paštu turėtų būti netgi patogiau, nei įprastu paštu, nes toks susirašinėjimo būdas yra pigesnis ir greitesnis. Todėl išsiuntę kokį nors pranešimą šie asmenys žinos, jog jis jau tą pačią dieną pasieks atitinkamą teisėsaugos instituciją ir į ją bus greičiau sureaguota. Be to, šiais laikais daugelis žmonių savo elektroninio pašto dėžutę pasitikrina kur kas

---

⁴⁰⁴ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47 patvirtintos Rekomendacijos dėl kaltinamojo akto surašymo // Valstybės žinios, 2003, Nr. 39-1805.

dažniau nei paprasto pašto dėžutė, elektroniniu paštu išsiųstus pranešimus jie gali gauti tiek namie, tiek darbe, tiek būdami kur nors kitur, jeigu tik turi interneto ryšį.

Siekiant užtikrinti elektroniniu paštu gautų dokumentų autentiškumą, reikėtų gautus dokumentus atspausdinti ir kartu su elektronine atminties laikmena, įrašyta diskelyje arba optiniame diske, prijungti prie bylos medžiagos. Elektroninėje atminties laikmenoje prie pranešimo išliktų elektroninis parašas, kuris ir būtų svarbiausias autentiškumo užtikrinimo garantas. Pažymėtina, jog pačiame baudžiamojo proceso įstatyme magnetiniai, lazeriniai, elektroniniai įrašai bei kitos elektroninės laikmenos yra įvardijami kaip viena iš dokumentų rūšių (BPK 96 straipsnio 1 dalies 4 punktas), todėl tokie dokumentai galėtų būti sukuriami bei panaudojami ir fiksuojant įvairius duomenis ir ikiteisminio tyrimo ar teismo proceso metu.

Pažymėtina, jog baudžiamojo proceso įstatyme nėra normos, apibrėžiančios įvairiausių pranešimų siuntimo tvarkos, o atskiruose straipsniuose yra numatyta skirtinga pranešimų siuntimo tvarka. Pavyzdžiui, BPK 182 straipsnyje numatyta, jog asmuo į apklausą turi būti kviečiamas šaukimu, taip pat jis gali būti iškviečiamas ir telefonu arba kitais būdais, 209 ir 211 straipsniuose įtvirtinta, jog apie būtinumą skirti ekspertizę ir apie gautą ekspertizės aktą būtina pranešti raštu, o 214 ir 217 straipsniuose apskritai nėra numatyta, kokių būdu reikia pranešti apie ikiteisminio tyrimo nutraukimą arba nutraukto tyrimo atnaujinimą. Toks vieningos tvarkos nebuvimas praktikoje sukelia daug neaiškumų ir nepatogumų. Manytume, jog būtų tikslingiausia įstatyme įtvirtinti vieną normą, kurioje būtų reglamentuota įvairiausių pranešimų, pareiškimų, skundų ir kitos korespondencijos siuntimo vieninga tvarka, ir to nebereikėtų aptarinėti kiekviename atskirame straipsnyje, - juose tereikėtų paminėti, jog apie tam tikrą veiksmą ar sprendimą turi būti pranešama tam tikriems proceso dalyviams. Šiame naujame straipsnyje reikėtų numatyti, jog pranešimai apie proceso veiksmus ir sprendimus, taip pat skundai, prašymai ir kitoks susirašinėjimas vyksta raštu, elektroniniu paštu arba kitokiu abiem susirašinėjimo pusėms priimtiniu būdu, užtikrinančiu greitą ir patikimą korespondencijos gavimą.

Įvairūs pranešimai, kai jie adresuoti konkrečiam asmeniui, gali būti siunčiami elektroniniu paštu, o kai informacija skirta dideliam arba neribotam asmenų ratui, ji gali būti paskelbiama interneto tinklalapyje. Lietuvos Respublikos BPK yra numatytas vienintelis atvejis, kada informaciją apie procesinius sprendimus galima paskelbti internete - 349 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog dienraštyje arba interneto tinklalapyje po nuosprendžio įsiteisėjimo paskelbiama apie viešųjų teisių atėmimą nuteistajam. Taigi šiame straipsnyje įtvirtinta norma pripažįsta kad skelbimai dienraščiuose ir internete yra vienodos reikšmės, tačiau neaišku, kodėl visais kitais atvejais, kai BPK leidžia tam tikrą informaciją skelbti visuomenės informavimo priemonėse

(pavyzdžiui, BPK 236 straipsnio 2 dalyje ir 319 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog nukentėjusieji ir civiliniai ieškovai apie bylos nagrinėjimo teisme laiką gali būti informuojami atspausdinant skelbimus spaudoje), nėra leidžiama pasirinkti, ar tokią informaciją skelbti spaudoje (tai pakankamai brangus informacijos skelbimo būdas), ar interneto tinklalapiuose. Manytume, jog nėra jokių priežasčių, trukdančių įteisinti tokios informacijos paskelbimą interneto tinklalapiuose, kadangi šiuolaikinė visuomenė vienodai plačiai naudojami abiem informacijos gavimo šaltiniais. Internetą, kaip tinkamą informacijos paskelbimo šaltinį, pripažįsta ir kiti įstatymai. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 39 straipsnyje yra numatyta, jog Vyriausiojo administracinio teismo bei Aukščiausiojo Teismo sprendimai, nutarimai ir nutartys yra skelbiami šių teismų biuleteniuose bei interneto tinklalapiuose, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo interneto tinklalapyje skelbiama apie šio teismo posėdžius. Todėl ir baudžiamojo proceso eigoje tam tikra informacija galėtų būti skelbiama tiek atitinkamų teisėsaugos institucijų tinklalapiuose, tiek visuomenės lankomuose tinklalapiuose (pavyzdžiui, adresais www.delfi.lt, www.one.lt ar pan.). Apie tai, kad informacija apie teismų sprendimus turi būti prieinama ir elektroninėmis ryšio priemonėmis, nurodoma ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1995-09-11 Rekomendacijoje “Dėl teismų sprendimų parinkimo, apiforminimo, pateikimo ir archyvavimo teisinės informacijos paieškos sistemose”⁴⁰⁵ ir 2001-02-28 Rekomendacijoje “Dėl teismų ir kitų teisingumo tarnybų susižinojimo su piliečiais panaudojant naujas technologijas”⁴⁰⁶. Kai kurių užsienio valstybių proceso įstatymuose taip pat yra įtvirtinta galimybė tokio pobūdžio informaciją pateikti ne tik spaudoje, bet ir kitose informavimo priemonėse. Pavyzdžiui, Prancūzijos BPK 177¹ ir 212¹ straipsniuose numatyta, jog pranešimai apie teismo sprendimus gali būti paskelbti spaudoje arba audiovizualinėse informavimo priemonėse⁴⁰⁷.

Siekdami įstatyme įtvirtinti vieningą įvairių pranešimų siuntimo tvarką ir vieningą procese dalyvaujančių asmenų informavimo tvarką siūlytume BPK papildyti nauju 177¹ straipsniu “Susirašinėjimas ir informavimas ikiteisminio tyrimo metu”:

177¹ straipsnis. “Susirašinėjimas ir informavimas ikiteisminio tyrimo metu”.

---

⁴⁰⁵ Recommendation No. R (95) 11 “Concerning the selection, processing, presentation and archiving of court decisions in legal information retrieval systems”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r11.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-03.

⁴⁰⁶ Recommendation No. R (2001) 3 “On the delivery of court and other legal services to the citizen through the use of new technologies”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 28 February 2001 // <http://cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r3.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-03.

⁴⁰⁷ French Code of Criminal Procedure // <http://admi.net/code/index-CPROCPHEL.html>; prisijungimo laikas: 2004-09-05.

1. Šiame Kodekse numatytais atvejais, kai procese dalyvaujantiems asmenims yra būtina pranešti apie atliekamus veiksmus ar priimtus sprendimus, tokie pranešimai, taip pat šaukimai, skundai, prašymai bei kitoks susirašinėjimas tarp valstybės institucijų ir procese dalyvaujančių asmenų vyksta raštu, elektroniniu ryšiu arba kitokiu abiem susirašinėjimo šalims priimtinu būdu, jeigu yra užtikrinamas perduodamos informacijos vientisumas ir autentiškumas.

2. Šiame Kodekse numatytais atvejais informacija gali būti paskelbiama spaudoje, televizijos laidoje ar elektroninėse informavimo priemonėse”.

Analogiškas nuostatas reikėtų taikyti ir bylos nagrinėjimo teisme stadijoje, todėl reikėtų papildyti BPK XVIII skyrių panašios redakcijos straipsniu. Įtvirtinus tokias bendrąsias normas atskiruose straipsniuose reiktų išbraukti iš BPK 17¹, 182, 209, 211 ir kitų straipsnių nuostatas apie pranešimų perdavimo būdą. Galutinė šių straipsnių redakcija galėtų būti suformuluota atsižvelgus į mūsų ankščiau pasiūlytos sukurti darbo grupės pateiktas išvadas.

Kalbant apie kompiuterinių technologijų teikiamas galimybes nusikalstamų veikų tyrimo procese negalima nepaminėti **kompiuterinių duomenų bazių arba duomenų bankų**. Informacijos, kaupiamos įvairiose duomenų bazėse, poveikį nusikalstamų veikų tyrimo procesui yra sunku pervertinti. JAV mokslininkas G. Bennet teigė, jog “ateityje nusikalstamumą kontroliuos informacija. Kompiuteris, didžiausias potencialus nusikalstamumo generatorius, tuo pačiu tampa ir svarbiausiu faktoriumi, sulaikančiu nuo nusikalstamos veiklos. Vyriausybė jau sukūrė mūsų elektroninius dosjė, kuriuose yra įvairiausi duomenys apie mus”.⁴⁰⁸ Visaapimantis teisėsaugos institucijų informacinis aprūpinimas gali privesti prie revoliucinės galimybės daryti didžiulį poveikį nusikalstamumui⁴⁰⁹. Duomenų bazių efektyvumą kovoje su nusikalstamumu rodo ir tai, jog Vokietijoje apie 45 % paieškomų asmenų sulaikomi būtent naudojantis duomenų bazėmis⁴¹⁰, duomenų bazių, kriminalistinių informacinių sistemų reikšmę nusikalstamų veikų tyrimui ne kartą akcentavo ir Lietuvos autoriai⁴¹¹.

Įvairios kompiuterinės duomenų bazės kuriamos visose pažangiose šalyse, beveik visur sukaupta informacija plačiai naudojama tiriant nusikaltimus. Kalbant apie duomenų bankus įvairiose valstybėse pastebimos šios tendencijos: vis didėja duomenų bankuose sukauptos informacijos apimtis, objektų, apie kuriuos kaupiama informacija, skaičius, įvairūs duomenų bankai apjungiami į vieningas informacines sistemas, kuriamos priemonės, apsaugančios nuo

⁴⁰⁸ Bennet G. Crimewarps: The Future of Crime in America.- New York, 1989. P. 12.

⁴⁰⁹ Duyn V. Automatic Crime Information Systems.- New York, 1993. P. 14.

⁴¹⁰ Смирнов М.П. Оперативно- розыскная деятельность полиции зарубежных стран.- Москва: Щит, 2001. С. 166.

⁴¹¹ Kuklianskis S. Nusikaltimų aiškinimo problemos // Lietuvos Policijos akademijos mokslo darbai. 1994. T. II. P. 86- 87.

neteisėto įsiskverbimo į duomenų bankus ir neteisėto informacijos panaudojimo⁴¹². Didžiausios informacinės sistemos yra sukurtos JAV, kur duomenų bankai buvo pradėti kurti dar 1960 m. Šiose bazėse yra duomenys apie daugiau nei 114 milijonų asmenų, Didžiosios Britanijos duomenų bazėse yra duomenys apie 113 milijonų asmenų, taip pat informacinės sistemos gerai išplėtotos Vokietijoje, Austrijoje ir kitose Vakarų Europos šalyse⁴¹³, Kanados duomenų bazėse yra duomenys beveik apie visus šios valstybės gyventojus⁴¹⁴. Didelę duomenų bazių įtaką nusikalstamų veikų tyrimo procesui akcentavo ir Europos Tarybos Ministrų Komitetas 1995-09-11 Rekomendacijoje “Dėl kriminalinės justicijos valdymo”.⁴¹⁵ Šioje Rekomendacijoje nurodoma, jog turi būti sukurtos patikimos ir veiksmingos duomenų rinkimo, saugojimo ir platinimo elektroninės sistemos, skirtos kriminalinės justicijos institucijų darbui. Taip pat pažymima, jog šios teisėsaugos institucijos turi turėti gerus tarpusavio komunikacijos tinklus, užtikrinančius jų glaudų bendradarbiavimą⁴¹⁶.

Lietuvoje taip pat sukurtos ir naudojamos įvairios kompiuterinės duomenų bazės - VRM centrinė duomenų bazė, Sodros, ADIS (Automatizuota daktiloskopinė identifikacijos sistema) ir kt. Šiose bazėse sukaupia informacija gali būti ir yra plačiai naudojama nusikalstamų veikų tyrimo tikslais. Pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, turėdamas galimybę naudotis duomenų bazėmis, gali operatyviai gauti tyrimui reikalingus asmens anketinius duomenis, taip pat duomenis apie ankstesnius teistumus, patraukimą administracinę atsakomybę, giminystės ryšius, darbo, gyvenamąją vietą, turimus automobilius ar nekilnojamąjį turtą ir kt. Taip pareigūnas išvengia būtinybės rašyti užklausimus į įvairias institucijas ir laukti atsakymų. Literatūroje siūloma sukurti tyrimo pareigūnams automatizuotas darbo vietas, leidžiančias naudotis įvairiomis duomenų bazėmis, norminių aktų bazėmis, greitai gauti ir apdoroti informaciją, palaikyti ryšį su kitomis institucijomis ar pareigūnais⁴¹⁷. Tai lemia greitesnį sprendimų priėmimą, sumažina darbo laiko sąnaudas, visas ikiteisminis tyrimas tampa greitesnis ir efektyvesnis.

---

⁴¹² Криминалистика / Под.ред. Волынского. А.Ф.- Москва: Закон и право, 2000. С. 58.

⁴¹³ Ten pat. С. 59-61.

⁴¹⁴ Смирнов М.П. Оперативно- розыскная деятельность полиции зарубежных стран.- Москва: Щит, 2001. С. 161.

⁴¹⁵ Recommendation No. R (95) 12 “On the management of criminal justice”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r12.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-03.

⁴¹⁶ Recommendation No. R (95) 12 “On the management of criminal justice”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r12.htm>; prisijungimo laikas: 2004-09-03.

⁴¹⁷ Пампушко И.П. Совершенствование правовых и организационных основ применения криминалистической техники в раскрытии преступлений. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1996. С. 169.

Kaip jau minėta, teisėsaugos pareigūnai turi galimybę naudotis Lietuvoje sukurtomis duomenų bazėmis, tačiau yra ir problemų- ne visos ikiteisminio tyrimo įstaigos pakankamai aprūpintos kompiuterine technika, todėl ne visada yra galimybė operatyviai gauti reikiamą informaciją. Be to, daugelis ikiteisminio tyrimo įstaigų kuria savo vidiniam naudojimui skirtas duomenų bazines, kurios nėra integruotos į bendras teisėsaugos institucijų informacines sistemas, šiose bazėse esanti informacija dažnai nepasiekiamą kitoms teisėsaugos institucijoms ir todėl ne visada ja naudojama. Naujausios informacinės technologijos gali netgi "patarti" teisėsaugos institucijų pareigūnams, kaip atlikti ir organizuoti tyrimą. Literatūroje buvo siūloma baudžiamąją bylą formuoti dviejuose kontūruose: ant popierinių laikmenų ir kompiuterio atmintyje. Informaciją kompiuterio atmintyje, parengus tam tikras programas, būtų galima apdoroti įvairiais aspektais (pavyzdžiui, programa galėtų pateikti galimų versijų sąrašą ir pan.).⁴¹⁸ Panaši kompiuterinė sistema jau gana seniai sėkmingai veikia Vokietijoje, šiuo metu Lietuvos Respublikos generalinėje prokuratūroje taip pat sukurta darbo grupė, kuri turėtų paruošti tokios sistemos projektą.

Informacijos gavimas iš duomenų bazių yra ne procesinio, o daugiau organizacinio pobūdžio veikla, todėl baudžiamojo proceso įstatyme ji nėra reglamentuota, ir, mūsų nuomone, toks reglamentavimas proceso įstatyme nėra reikalingas. Informacijos, sukauptos duomenų bazėse, panaudojimo norminis reglamentavimas reikalingas siekiant užtikrinti duomenų apie asmens privatų gyvenimą apsaugą, bet tai jau nėra baudžiamojo proceso įstatymo reglamentavimo dalykas ir šio darbo tema.

Įvairių kompiuterinės įrangos kompleksų galimybės gali būti labai išplėtos sukuriant efektyvias **komunikacines sistemas**. Pavyzdžiui, įvykio vietoje paėmus rankų pėdsakus jie nešiojamuoju kompiuteriu ir GPRS duomenų perdavimo sistema gali būti iš karto persiųsti į atitinkamą ekspertinę įstaigą ir automatiškai patikrinti turimose rankų pėdsakų duomenų bazėse. Iš įvykio vietos į ikiteisminio tyrimo ar ekspertinės įstaigas gali būti perduoti įtariamųjų fotorobotai, duomenys apie iš įvykio vietos pasižalinusį automobilį, rasto neatpažinto lavono skaitmeninės fotonuotraukos. Šie duomenys gali būti greitai patikrinami ar perduodami kitoms ikiteisminio tyrimo įstaigoms.

Kompiuterinės technologijos gali būti naudojamos ir ruošiantis tam tikro proceso veiksmo atlikimui bei jį labai palengvinti. Naujojo BPK 194 straipsnis leido atlikti parodymą atpažinti iš asmenų nuotraukų ar vaizdo įrašų kartotekų. Kiekvienas policijos komisariatas

---

⁴¹⁸ Kuklianskis S. Nusikaltimų aiškinimo problemos // Lietuvos Policijos akademijos mokslo darbai. 1994. T. II P. 87.

kaupia atskiras kartotekas, tačiau tikslingiausia būtų sudaryti bendrą visos Lietuvos kompiuterinę asmenų nuotraukų ir vaizdo įrašų kartoteką, specialias jos panaudojimo kompiuterines programas, įgalinančias grupuoti kartotekoje esančius atvaizdus pagal įvairius liudytojo ar kito proceso dalyvio nurodomus požymius (lytį, amžių, kūno sudėjimą, nusikalstamų veikų pobūdį ir pan.). Tokiu būdu atpažįstančiajam būtų galima rodyti ne visą kolekciją, o tik asmenis, atitinkančius atpažįstančiojo nurodomus požymius. Naujausių skaitmeninių techninių priemonių panaudojimas gerokai palengvintų tokios bendros kartotekos sudarymą. Būtų geriausia, jei visos ikiteisminio tyrimo įstaigos į kartotekas įtrauktinus asmenis fiksuotų skaitmenine vaizdo fiksavimo technika ir iš karto gautus duomenis kompiuteriu galėtų įvesti į bendrą duomenų bazę. Įprastiniais fotografavimo būdais užfiksuotus asmenų atvaizdus taip pat galima nesunkiai suvesti į kartoteką juos nuskenavus. Tokios kartotekos buvimas palengvintų ir atliekant parodymą atpažinti pagal nuotraukas, kai yra žinomas atpažintinas asmuo. Praktikoje neretai iškyla problemos, kai reikia surasti 3 nuotraukas su panašiais į atpažintiną asmenį, ypač jei šis asmuo turi kokių nors išskirtinių bruožų. Tačiau nurodžius reikalingus duomenis ir užklausus kompiuterinėje kartotekoje, ši sistema galėtų pasiūlyti daug panašių atvaizdų, iš kurių ikiteisminio tyrimo pareigūnas išsirinktų labiausiai tinkamus ir juos atspausdintų protokole kartu su atpažintino asmens nuotrauka.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Teisinėje literatūroje pateikiamos įvairios techninių priemonių sampratos, suformuluotos kriminalistikos mokslo pagrindu, tačiau iki šiol nebuvo pateikta baudžiamoji procesinė techninių priemonių samprata. Atliktas tyrimas leido suformuluoti tokią techninių priemonių, naudojamų baudžiamajame procese, sampratą: tai baudžiamąjį proceso įstatymo leidžiami (nedraudžiami) prietaisai, instrumentai ir įrankiai, naudojami įstatymo numatyta tvarka arba tvarka, neprieštaraujanti įstatymui, siekiant išsamiai iširti nusikalstamas veikas, efektyviai atlikti proceso veiksmus, surasti, užfiksuoti, paimiti ir iširti svarbius duomenis, išsaugoti, perduoti, atgaminti ir demonstruoti užfiksuotą informaciją, taip pat siekiant teisingai išnagrinėti bylas teisme.

2. Baudžiamąjį proceso įstatyme turėtų būti įtvirtinta techninių priemonių naudojimo tvarka, nustatanti bendrą jų naudojimo taisyklių sistemą, pagrindus ir sąlygas. Manome, kad įstatyme turi būti įtvirtintos tik pačios bendriausios ir svarbiausios techninių priemonių naudojimo taisyklės. Kriminalistika turi konkretizuoti, parengti rekomendacijas, kaip praktikoje įgyvendinti šias bendrąsias techninių priemonių panaudojimo taisykles.

3. Galima išskirti dvi techninių priemonių panaudojimo baudžiamajame procese formas: tiesioginę (kai techninės priemonės yra tiesiogiai naudojamos atliekant proceso veiksmus ir jas naudoja šiuos veiksmus atliekantys subjektai arba jiems padedantys asmenys) ir netiesioginę (kai technines priemones naudoja ekspertas ir specialistas, įgyvendindami turimas specialias žinias, o priemonių panaudojimo metu gautais rezultatais yra remiamasi formuluojant specialisto išvadą ar ekspertizės aktą). Atlikto tyrimo pagrindu galima konstatuoti, jog baudžiamąjį proceso įstatymas turėtų reglamentuoti tik tiesioginį techninių priemonių naudojimą baudžiamajame procese, nes techninių priemonių naudojimas realizuojant specialias žinias nėra baudžiamąjį procesinio reglamentavimo dalykas.

Siekiant nustatyti techninių priemonių reglamentavimo apimtį baudžiamąjį proceso įstatyme šiame darbe buvo pateikta nauja techninių priemonių (pagal jų naudojimo paskirtį) klasifikacija:

- 1) techninės priemonės, naudojamos materialių objektų (nusikalstamos veikos padarymo įrankių, priemonių, nusikalstamos veikos pėdsakų ir pan.) suradimui, fiksavimui ir paėmimui;
- 2) techninės priemonės, naudojamos įvairių objektų tyrimui, siekiant nustatyti duomenis, galinčius turėti įrodomąją reikšmę;

- 3) techninės priemonės, naudojamos proceso veiksmų eigos ir rezultatų fiksavimui;
- 4) techninės priemonės, kuriomis atliekami įvairūs proceso veiksmai;
- 5) techninės priemonės, naudojamos užfiksuotos informacijos išsaugojimui, perdavimui, atgaminimui ir demonstravimui;
- 6) techninės priemonės, naudojamos proceso organizavimui.

Disertacijoje daroma išvada, jog baudžiamojo proceso įstatymas turėtų detaliai reglamentuoti tik techninių priemonių, priskiriamų trečiajai grupei, naudojimą, taip pat naudojimą ketvirtajai grupei priskiriamų techninių priemonių, kurių naudojimas susijęs su procesinės prievartos taikymu ir asmenų teisių ribojimu, bei naudojimą šiai grupei priskiriamų techninių priemonių, kurias naudojant yra nukrypstama nuo bendrųjų proceso veiksmų atlikimo procesinių taisyklių ir todėl yra reikalingas specialios tvarkos įtvirtinimas. BPK neturėtų tiesiogiai detaliai reglamentuoti pirmajai, antrajai ir penktajai grupėms priskiriamų techninių priemonių naudojimo klausimų, tačiau tam tikras technines priemones naudoti turėtų būti draudžiama, jei jos neatitinka jų naudojimo principų, įtvirtintų įstatyme. Kitų techninių priemonių naudojimo klausimų baudžiamojo proceso įstatymas apskritai neturėtų reglamentuoti. Tokiu būdu pateiktos klasifikacijos pagrindu galima nustatyti, kurių techninių priemonių naudojimas turi būti reglamentuojamas, ir, priklausomai nuo atitinkamų techninių priemonių naudojimo paskirties, yra siūlomi skirtingi reglamentavimo modeliai: vienais atvejais įstatyme turi būti įtvirtinta išsami tam tikrų techninių priemonių naudojimo tvarka, kitų techninių priemonių naudojimas neturėtų būti detaliai reglamentuojamas, tačiau jas naudojant turi būti laikomasi įstatyme įtvirtintų techninių priemonių naudojimo principų, sąlygojančių jų leistinumą. Techninių priemonių, kurių naudojimas yra neprocesinio pobūdžio, įstatymas apskritai neturėtų reglamentuoti.

4. Disertacijoje buvo pateikta techninių priemonių naudojimo principų sistema: naudojant technines priemones turi būti laikomasi teisėtumo, mokslinio pagrįstumo, žmogaus teisių ir laisvių apsaugos, humanizmo, etiškumo, saugumo, efektyvumo, ekonomiškumo, greitumo principų reikalavimų. Teisėtumo principo analizė leido konstatuoti, jog baudžiamajame procese gali būti naudojamos visos įstatymo nedraudžiamos techninės priemonės, kurios atitinka ir kitų principų reikalavimus, jos turi būti naudojamos įstatymo nustatyta tvarka ir pagrindais, arba tvarka, neprieštaraujančia įstatymo reikalavimams. Technines priemones gali naudoti tik tam įgalinti baudžiamojo proceso dalyviai, techninės priemonės turi būti naudojamos visais atvejais, kai tai gali padėti pasiekti proceso tikslus. Techninių priemonių ir metodų mokslinis pagrįstumas reiškia, jog baudžiamajame procese galima naudoti tik tokias technines priemones, kurios įgalina

išsamiai ir tiksliai užfiksuoti, patikimai išsaugoti ir tiksliai atgaminti informaciją. Negali būti naudojamos tokios techninės priemonės, kuriomis fiksuojant informaciją ji yra iškraipoma, arba kurios neleidžia patikimai išsaugoti bei tiksliai atgaminti užfiksuotos informacijos. Darbe akcentuojama greitumo principo reikšmė ir konstatuojama, jog platesnis techninių priemonių panaudojimas gali padėti paspartinti visą procesą.

5. Išanalizavus bendruosius teorinius techninių priemonių naudojimo pagrindus buvo prieita išvados, jog būtų tikslinga BPK įtvirtinti atskirą straipsnį, apibrėžiantį techninių priemonių sąvoką, ir jų naudojimo pagrindus, todėl yra siūloma BPK įtvirtinti 41¹ straipsnį:

“41¹ straipsnis. Techninės priemonės

1. Techninės priemonės - tai prietaisai, instrumentai ir įrankiai, naudojami siekiant išsamiai ištirti nusikalstamas veikas, efektyviai atlikti proceso veiksmus, surasti, užfiksuoti, paimti ir ištirti svarbius duomenis, išsaugoti, perduoti, atgaminti ir demonstruoti užfiksuotą informaciją, taip pat siekiant teisingai išnagrinėti bylas teisme.

2. Atliekant proceso veiksmus galima naudoti technines priemones, jei tai yra numatyta šiame Kodekse arba neprieštarauja Kodekso nustatytai tvarkai. Galima naudoti tik mokliškai pagrįstas technines priemones, užtikrinančias informacijos fiksavimo, saugojimo ir atgaminimo išsamumą, teisingumą ir tikrumą, padedančias pasiekti baudžiamojo proceso tikslus, taip pat padedančias procesą padaryti efektyvesnį, ekonomiškesnį ir greitesnį. Naudojant technines priemones būtina užtikrinti asmenų teisių ir teisėtų interesų, jų garbės ir orumo apsaugą”.

6. Galiojantis baudžiamojo proceso kodeksas, kaip pagrindinį proceso veiksmų fiksavimo būdą, tepripažįsta duomenų fiksavimą protokole, visi techniniai fiksavimo būdai yra tik papildomi, jų naudojimo metu gauti rezultatai yra tik protokolų priedai ir be protokolo negali turėti savarankiškos įrodomosios reikšmės. Tokia galiojanti tvarka netenkina praktikos poreikių, todėl tikslinga keisti proceso veiksmų fiksavimo reglamentavimą. Įstatyme reiktų numatyti, jog tais atvejais, kai fiksavimui yra naudojamos techninės priemonės, turėtų būti rašomi sutrumpinti protokolai, kuriems būtų suteikiama jau ne pagrindinė, o pagalbinė reikšmė, jie būtų kaip paaiškinamieji priedai, kuriuose būtų fiksuojami duomenys apie proceso veiksmo datą, laiką, vietą, dalyvavusius asmenis ir panaudotas technines priemones, jų naudojimo sąlygas, o visas informacinis krūvis, atspindintis proceso veiksmo eigą ir rezultatus, būtų užfiksuotas techninių priemonių panaudojimo metu gautose informacinėse laikmenose. Taip būtų išlaikyta vieninga duomenų protokolinio ir techninio fiksavimo forma, protokolas būtų būtinas, tačiau jau ne pagrindinis procesinis atributas. Atsisakius reikalavimų visais atvejais rašyti išsamius protokolus ir suteikus galimybę proceso veiksmus fiksuoti ir techninėmis priemonėmis, sumažėtų proceso

sąnaudos, pagreitėtų pats procesas, būtų pasiekta kitų teigiamų rezultatų, o jokių neigiamų pasekmių nekiltų. Siekiant įstatyme įtvirtinti aukščiau išdėstytas nuostatas būtina pakeisti ir papildyti BPK 179, 261 straipsnius. Darbe siūloma tokia BPK 179 straipsnio redakcija:

“179 straipsnis. Procesų veiksmų eigos ir rezultatų fiksavimas.

1. Procesų veiksmų eiga ir rezultatai fiksuojami surašant protokolą arba panaudojant technines priemones, užtikrinančias išsamų ir tikslų proceso veiksmų eigos ir rezultatų fiksavimą, gautos informacijos išsaugojimą ir atgaminimą, taip pat gali būti sudaromi planai, schemas.

2. Protokolą rašo tyrimo veiksmą atliekantis arba jam padedantis asmuo proceso veiksmo metu arba tuojau pat jį pabaigus. Protokole turi būti nurodyta proceso veiksmo atlikimo vieta ir laikas (data ir valanda); proceso veiksmą atliekantis asmuo ir visi asmenys, kurie dalyvauja ar kurių akivaizdoje tai atliekama; apklaustų asmenų parodymai arba kitų proceso veiksmų aprašymas ir rezultatai; asmenų, kurie dalyvavo atliekant proceso veiksmą ar kurių akivaizdoje jis atliktas, pareiškimai.

3. Jeigu proceso veiksmas buvo fiksuojamas panaudojant technines priemones, tai surašomas išsamus arba sutrumpintas protokolai. Sutrumpintame protokole turi būti nurodyta proceso veiksmo atlikimo vieta ir laikas (data ir valanda); proceso veiksmą atliekantis asmuo ir visi asmenys, kurie dalyvauja ar kurių akivaizdoje tai atliekama; trumpai nurodomi gauti rezultatai; asmenų, kurie dalyvavo atliekant proceso veiksmą ar kurių akivaizdoje jis atliktas, pareiškimai; nurodomos fiksavimui panaudotos techninės priemonės, jų naudojimo sąlygos ir tvarka.

4. Protokolą pasirašo atlikęs proceso veiksmą asmuo, protokolą surašęs asmuo ir visi kiti asmenys, dalyvavę atliekant proceso veiksmą. Apie tai, kad dalyvavęs atliekant proceso veiksmą asmuo atsisako pasirašyti proceso veiksmo protokolą arba dėl fizinių trūkumų ar kitokių priežasčių negali jo pasirašyti, pažymima protokole ir proceso veiksmą atlikęs asmuo tai patvirtina parašu. Jeigu visa proceso veiksmo eiga ir rezultatai buvo fiksuojami techninėmis priemonėmis, tai protokolą gali pasirašyti tik proceso veiksmą atlikęs asmuo.

5. Protokolo pakeitimai, taisymai ir papildymai turi būti aptariami.

6. Jeigu proceso veiksmo eiga ir rezultatai buvo fiksuojami naudojant technines priemones, tai gautos informacijos laikmenos turi būti saugojamos kartu su ikiteisminio tyrimo medžiaga, užtikrinant, kad saugojimo ir informacijos atgaminimo metu nebūtų pažeistas jos autentiškumas.”

Analogiškas nuostatas, suteikiančias galimybę protokolą pakeisti techniniais fiksavimo būdais, reikėtų įtvirtinti ir BPK 261 straipsnyje. Įtvirtinus įstatyme tokias nuostatas būtų sudaryta galimybė proceso veiksmus užfiksuoti techninėmis priemonėmis ir tolesnėje proceso eigoje tiesiogiai remtis gautais rezultatais.

7. Galiojantis BPK techninių priemonių naudojimo atžvilgiu yra ganėtinai konservatyvus ir pernelyg riboja naujausių techninių priemonių naudojimo galimybes. Atlikta teorinė analizė ir empirinis tyrimas leidžia teigti, jog jau dabar kur kas plačiau gali būti naudojamos kai kurios naujos techninės priemonės.

7.1. Pakeitus galiojančio BPK tam tikras normas jau dabar kur kas dažniau galėtų būti atliekamos apklausos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis. Taip atliekant apklausas galima būtų siekti apsaugoti nepilnamečius liudytojus ir nukentėjusiuosius nuo neigiamą įtaką galinčio padaryti psichologinio poveikio. Taip pat būtų tikslinga leisti taip apklausti liudytojus ir nukentėjusiuosius, kuriems taikomas anonimiškumas, bei liudytojus, nukentėjusiuosius ir ekspertus, esančius ne Lietuvos Respublikoje ir negalinčius atvykti į ikiteisminio tyrimo įstaigą, prokuratūrą ar teismo posėdį, arba dėl kitų svarbių priežasčių negalinčius dalyvauti procese. Siekiant tų pačių tikslų būtų tikslinga leisti garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis atlikti ne tik apklausas, bet ir kai kuriuos kitus tyrimo veiksmus- akistatą bei parodymą atpažinti, kadangi šie tyrimo veiksmai pagal jų pobūdį gali būti atliekami ir nuotoliniu būdu. Siekiant įgyvendinti išdėstytas nuostatas ir nuosekliai reglamentuoti proceso veiksmų atlikimo vaizdo ir garso nuotolinio perdavimo priemonėmis tvarką BPK reikėtų įtvirtinti naujus 186¹ ir 283¹ straipsnius:

“186¹ straipsnis. Apklausa garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis.

1. Liudytojai ir nukentėjusieji, kuriems taikomos apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės ar anonimiškumas, nepilnamečiai liudytojai ir nukentėjusieji, siekiant juos apsaugoti nuo neleistino fizinio ar psichinio poveikio, gali būti apklausiami garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis. Tokiu pačiu būdu gali būti apklausiami ir liudytojai, nukentėjusieji ir ekspertai, esantys už Lietuvos Respublikos ribų, arba dėl kitų svarbių priežasčių negalintys atvykti į ikiteisminio tyrimo įstaigą, prokuratūrą ar pas ikiteisminio tyrimo teisėją, arba jeigu jų atvykimas yra susijęs su aiškiai per dideliais sunkumais ar išlaidomis.

2. Apklausą atliekančių ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro prašymu liudytojus, nukentėjusiuosius ir ekspertus iškviečia, jų tapatybę ir kitus reikiamus duomenis apie asmenybę nustato, jų teises, pareigas ir atsakomybę išaiškina bei kitus būtinus veiksmus atlieka jų buvimo

vietoje esančių ikiteisminio tyrimo įstaigų, prokuratūros pareigūnai arba ikiteisminio tyrimo teisėjas, kurie apie šių veiksmų atlikimą surašo protokolą”.

”283¹ straipsnis. Apklausa garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis.

1. Liudytojai ir nukentėjusieji, kuriems taikomos apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės ar anonimiškumas, nepilnamečiai liudytojai ir nukentėjusieji, siekiant juos apsaugoti nuo neleistino fizinio ar psichinio poveikio, gali būti apklausiami garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis. Tokiu pačiu būdu gali būti apklausiami ir liudytojai, nukentėjusieji bei ekspertai, esantys už Lietuvos Respublikos ribų, arba dėl kitų svarbių priežasčių negalintys atvykti į teismo posėdį, arba jeigu jų atvykimas yra susijęs su aiškiai per dideliais sunkumais ar išlaidomis.

2. Bylą nagrinėjančio teismo prašymu liudytojus, nukentėjusiuosius ir ekspertus iškviečia, jų tapatybę ir kitus reikiamus duomenis apie asmenybę nustato, jų teises, pareigas ir atsakomybę išaiškina bei kitus būtinus veiksmus atlieka jų buvimo vietoje esančio teismo ikiteisminio tyrimo teisėjas, kuris apie šių veiksmų atlikimą surašo protokolą.”

Taip pat reikėtų papildyti BPK 190 straipsnį nauja 6-ąja dalimi: “6. Esant šio Kodekso 186¹ straipsnyje nurodytoms sąlygoms akistata gali būti atlikta garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis. Tokiu atveju akistata turi būti atlikta laikantis šio Kodekso 186¹ straipsnyje nustatytos tvarkos”, o BPK 192 straipsnį papildyti nauja 8-ąja dalimi: “8. Esant šio Kodekso 186¹ straipsnyje nurodytoms sąlygoms parodymas atpažinti gali būti atliktas garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis. Tokiu atveju parodymas atpažinti turi būti atliktas laikantis šio Kodekso 186¹ straipsnyje nustatytos tvarkos.”

Įtvirtinus tokius pakeitimus reikėtų kaip perteklines normas panaikinti BPK 183 straipsnio 4 dalį, 279 straipsnio 6 dalį, ir 282 straipsnio 4 dalies paskutinį sakinį.

7.2. Baudžiamajame procese būtina plačiau naudoti naujausias elektronines informacines ir ryšių technologijas, jų naudojimas padėtų optimizuoti teisėsaugos institucijų veiklą ir sudaryti galimybes efektyviam informacijos gavimui ir jos srautų apdorojimui, stiprinti teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą, geriau organizuoti ir atlikti atskirus proceso veiksmus. Priėmus atitinkamas BPK pataisas jau artimiausiu metu galėtų būti plačiai panaudojamas duomenų perdavimas internetu, kuris galėtų pakeisti didelę dalį “popierinio” proceso dalyvių susirašinėjimo. Elektroniniu paštu ikiteisminio tyrimo įstaigos, prokuratūra ir teismai galėtų siųsti įvairius pranešimus proceso dalyviams, taip tarpusavyje galėtų susirašinėti teisėsaugos institucijos. Proceso dalyviai ikiteisminio tyrimo įstaigoms, prokuratūrai, teismams elektroniniu paštu galėtų siųsti įvairius prašymus, skundus, pareiškimus ir pan. Kai informacija skirta

dideliam arba neribotam asmenų ratui, ji galėtų būti paskelbiama interneto tinklalapyje. Siekiant įtvirtinti galimybę baudžiamojo proceso eigoje naudotis elektroniniu paštu ir internetu yra tikslinga BPK papildyti nauju 177¹ straipsniu:

“177¹ straipsnis. Susirašinėjimas ir informavimas ikiteisminio tyrimo metu.

1. Šiame Kodekse numatytais atvejais, kai procese dalyvaujantiems asmenims yra būtina pranešti apie atliekamus veiksmus ar priimtus sprendimus, tokie pranešimai, taip pat šaukimai, skundai, prašymai bei kitoks susirašinėjimas tarp valstybės institucijų ir procese dalyvaujančių asmenų vyksta raštu, elektroniniu ryšiu arba kitokiu abiem susirašinėjimo šalims priimtinu būdu, jeigu yra užtikrinamas perduodamos informacijos vientisumas ir autentiškumas.

2. Šiame Kodekse numatytais atvejais informacija gali būti paskelbiama spaudoje, televizijos laidoje ar elektroninėse informavimo priemonėse”.

Analogiškas nuostatas reikėtų taikyti ir bylos nagrinėjimo teisme stadijoje, todėl reikėtų papildyti BPK XVIII skyrių panašios redakcijos straipsniu. Įtvirtinus tokias bendrojo pobūdžio normas atskiruose straipsniuose atitinkamai reikėtų išbraukti iš BPK 17¹, 182, 209, 211 ir kitų straipsnių nuostatas apie pranešimų perdavimo būdą.

LITERATŪRA

Lietuvos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas su pakeitimais // Valstybės žinios, 1961, Nr. 18-148.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (Baudžiamojo proceso kodeksas) su pakeitimais // Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, Baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, ir Bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX-994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 112-4970.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, 21, 48, 50, 52, 127, 142, 143, 151, 158, 161, 163, 165, 212, 217, 232, 233, 234, 237, 244, 254, 255, 256, 266, 276, 287, 303, 318, 319, 322, 323, 326, 327, 329, 332, 342, 351, 353, 362, 375, 380, 397, 421, 440, 458, 459 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 362 (1) straipsniu įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 38-1734.
6. Baudžiamojo proceso kodekso 151, 168, 186, 276, 407, 409 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 68-3070.
7. Baudžiamojo proceso kodekso 154 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-761.
8. Baudžiamojo proceso kodekso 1, 51, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 122, 437 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 14 (1), 69 (1), 71 (1), 77 (1) straipsniais ir priedu įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 72-2493.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 65, 94, 103, 109, 139, 151, 154, 158, 168, 181, 218, 220, 225, 232, 237, 239, 240, 306, 313, 346, 360, 364, 370, 377, 403, 409, 418, 421, 422, 425, 426, 429, 446, 456, 457, 458 straipsnių ir XXXV skyriaus pavadinimo pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 115-4276.
10. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 65-2633.

11. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 50-1632.
12. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 13-308.
13. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas su pakeitimais // Valstybės žinios, 1985, Nr. 1-1.
14. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (Civilinio proceso kodeksas) su pakeitimais // Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.
15. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios, 1993, Nr. 6-120.
17. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 90-2777.
18. Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 61-1827.
19. Lietuvos Respublikos poligrafo panaudojimo įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 75-2273.
20. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 12 nutarimu Nr. 1131 patvirtintos Tyrimo poligrafu taisyklės // <http://lrs.DPaieska.html>.
21. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47 patvirtintos Rekomendacijos dėl kaltinamojo akto surašymo // Valstybės žinios, 2003, Nr. 39-1805.
22. Lietuvos archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2001 m. gruodžio 28 d. įsakymu Nr. 88 patvirtintos Raštvedybos taisyklės // Valstybės žinios, 2002, Nr. 5-211.

Tarptautiniai ir užsienio valstybių teisės aktai

1. Jungtinių Tautų Organizacijos Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // <http://www.lexilogos.com/declaration/lituanien.htm>.
2. Jungtinių Tautų Organizacijos Tarptautinis Pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.
3. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.

4. Europos Tarybos Konvencija prieš kankinimą ir kitą žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą // Valstybės žinios, 1998, Nr. 86-2393.
5. Europos Tarybos Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose // Valstybės žinios, 2004, Nr. 154-5599.
6. Recommendation No. R (85) 10 “Concerning the practical application of the European convention on mutual assistance in criminal matters in respect of letters rogatory for interception of telecommunications”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 28 June 1985 // <http://cm.coe.int/stat/E/Public/1985/85r10.htm>.
7. Recommendation No. R (87) 18 “Concerning the simplification of criminal justice”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 September 1987 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1987/87r18.htm>.
8. Recommendation No. R (95) 11 “Concerning the selection, processing, presentation and archiving of court decisions in legal information retrieval systems”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r11.htm>.
9. Recommendation No. R (95) 12 “On the management of criminal justice”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r12.htm>.
10. Recommendation No. R (95) 13 “Concerning problems of criminal procedural law connected with information technology”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r13.htm>.
11. Recommendation No. R (96) 8 “On crime policy in Europe in a time of change”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 5 September 1996 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1996/96r8.html>.
12. Recommendation No. R (97) 13 “Concerning intimidation of witnesses and the rights of the defense”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 10 September 1997 // <http://cm.coe.int/ta/rec/1997/97r13.htm>.
13. Recommendation No. R (2001) 2 “Concerning the design and re-design of court systems and legal information systems in a cost-effective manner”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 28 February 2001 // <http://cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r2.htm>.

14. Recommendation No. R (2001) 3 “On the delivery of court and other legal services to the citizen through the use of new technologies”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 28 February 2001 // <http://cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r3.htm>.
15. Recommendation No. R (2001) 11 “Concerning guiding principles on the fight against organized crime”, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 19 September 2001 // <http://cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r11.htm>.
16. Directive 1999/93/EC of the European Parliament and of the Council of December 1999 on a Community framework for electronic signatures. Official Journal L 013. 19/01/2000.
17. Code de Procédure Pénale: [code de justice militaite]/ rédigée avec le concours de Pradel J., Casorla F. 36 éd.- Paris: Dalloz, 1994-95.
18. French Code of Criminal Procedure // <http://admi.net/code/index-CPROCPEL.html>.
19. Strafprozessordnung: Gerichtsverfassungsgesetz, Nebengesetze und ergänzende Bestimmungen / Erläutert von Kleinknecht T. und Meyer K.- München, 1993.
20. German Code of Criminal Procedure (Strafprozessordnung, STPO) // <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StPO.htm>.
21. Codice Di Procedura Penale (approvato 22 settembre 1988) // <http://www.studiocelentano.it/codici/cpp/>.
22. Polish Code of Criminal Procedure // http://www.era.int/domains/corpus-juris/public_pdf/polish_ccp.pdf.
23. Act of 22 May 1981 No. 25 relating to Legal Procedure in Criminal Cases (The Criminal Procedure Act of Norway) // <http://www.ub.uio.no/ujur/ulovdata/lov-19810522-025-eng.doc>.
24. The Swedish Code of Judicial Procedure (adopted in 1942) // <http://www.legislationline.org/view.php?document=60751>.
25. Code of Criminal Procedure of Austria // <http://www.jusline.at/fehlerseiten/errorcode404.html>.
26. Kriminaalmenetluse koodeks, 1961// Riigi Teataja.- 2000, No. 56-369.
27. Código Procesal Penal (acordato el 8 agosto de 2000) // <http://wings.buffalo.edu/law/bclc/chile.html>.
28. Código Orgánico Procesal Penal (extraordinario de 23 de enero de 1998) // <http://www.csj.gov.ve/legislacion/copp.html>.

29. Criminal code of Malta // <http://www2.justice.gov.mt/lom/search.asp?StepID=1&LangID=E&PubID=LG&PSB=P&SearchType=1&txtSearchString=criminal+>
30. Criminal Procedural Code of the Republic of Albania (adopted on 21 March 1995) // <http://www.legislationline.org/view.php?document=60724&ref=true>.
31. Criminal Procedure Law of the People's Republic of China (adopted on 1 July 1979) // www.gis.net/chinalaw/lawtrans1.htm.
32. Criminal Code of Canada (adopted on 1985) // <http://laws.justice.gc.ca/en/C-46/>.
33. Federal rules of evidence // <http://www.law.cornell.edu/rules/fre/overview.html>.
34. The Police and Criminal Evidence Act of United Kingdom // <http://www.legislation.hms.gov.uk/si/si2004/20041887.htm>.
35. Criminal Justice Act 1988 of United Kingdom // http://www.legislation.hms.gov.uk/acts1988/Ukpga_19880033_en_1.htm.
36. Interception of Communication Act 1985 of United Kingdom // <http://www.agocg.ac.uk/reports/mmedia/legal/intercep.htm>.
37. Уголовно- процессуальный кодекс Российской Федерации. Официальный текст.- Москва: Омега-Л, 2003.

Konstitucinio Teismo sprendimai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios, 2002, Nr. 93-4000.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3

dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios, 2002, Nr. 104-4675.

Specialioji literatūra

Lietuvių kalba:

1. Ancelis P. Ikteisminio nusikaltimų tyrimo procesinės ir organizacinės problemos (lyginamosios teisėtyros studija). Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė. (6F).- Vilnius, 1996.
2. Ancelis P., Šapalaitė E. Daiktų statusas baudžiamajame procese // Jurisprudencija: Mokslo darbai. 2003. T. 49 (41).
3. Belevičius L. Techninių priemonių panaudojimo tiriant nusikaltimus teisinis reglamentavimas // Jurisprudencija: Mokslo darbai. 2002. T. 29 (21).
4. Berger V. Europos Žmogaus teisių teismo jurisprudencija.- Vilnius: Pradai, 1997.
5. Cininas A. Aktualios įrodymų sampratos ir jų leistinumą problemos Lietuvos baudžiamojo proceso teorijoje ir praktikoje // Jurisprudencija: Mokslo darbai. 2001. T. 23 (15).
6. Čiočys P. Operatyvinės veiklos įstatymas: asmens konstitucinių teisių apribojimo problemos // Teisės problemos. 1998. Nr. 1.
7. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas / Kleinys St., Klimavičius J., Paulauskas J. ir kt.- Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
8. Danisevičius P., Kazlauskas M., Palskys E. Lietuvos TSR baudžiamasis procesas.- Vilnius: Mintis, 1978.
9. Danisevičius P., Palskys E. Kai kurie kriminalistinių rekomendacijų peraugimo į baudžiamojo proceso įstatymo normas teoriniai klausimai ir jų sprendimas Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekse // Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. 1966. T. VI.
10. Goda G. Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai.- Vilnius: Saulužė, 1997.
11. Goda G. Kaltinamojo teisė duoti klausimus kaltinimo liudytojams kaip žmogaus teisė // Teisė. 2000. Nr. 36.
12. Goda G. Baudžiamojo proceso raidos tendencijos Europoje // Teisės problemos. 1999. Nr. 3.
13. Goda G. Procesinių prievartos priemonių Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso projekte samprata, klasifikacija ir turinys // Teisė. 2000. Nr. 35.

14. Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje.- Vilnius: Eugrimas, 2000.
15. Juodkaitė G. Mokslinių įrodymų panaudojimas užsienio šalių ir Lietuvos baudžiamajame procese // Teisė. 1997. Nr. 31.
16. Juškevičiūtė J. Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė. (6F).- Vilnius, 1998.
17. Juškevičiūtė J. Specialių žinių panaudojimo tiriant nusikaltimus procesinių formų apžvalga // Jurisprudencija: Mokslo darbai. 1998. T. 9 (1).
18. Juškevičiūtė J., Malevski H. Dėl “specialių žinių” termino apibrėžimo (lyginamoji studija) // Kriminalinė justicija: Lietuvos policijos akademijos mokslo darbai. 1997. T. VI.
19. Kazlauskas M., Goda G. Naujo Baudžiamojo proceso kodekso kūrimo prielaidos, struktūra, naujovės // Teisės problemos. 1999. Nr. 3.
20. Kazlauskas M., Kuconis P. Nauja įrodymų samprata Baudžiamojo proceso kodekse // Justitia. 1998. Nr. 5.
21. Kazlauskas M., Rinkevičius J. Asmenų parodymai baudžiamajame procese.- Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1991.
22. Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R., Vitkevičius P. Civilinė teisė. Bendroji dalis. T. I.- Vilnius:Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
23. Kraujalis L. Tyrimas poligrafu // Justitia. 1999. Nr. 4.
24. Kuconis P. Specialių žinių panaudojimas kai kurių nusikaltimų rūšių tyrimo metodikos struktūroje// Mokslinės konferencijos “Teismo ekspertizės aktualijos” tezės (1991 m. lapkričio 12- 13 d.).- Vilnius, 1991.
25. Kuklianskis S. Nusikaltimų tyrimo organizavimo pradmenys.- Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1995.
26. Kuklianskis S. Nusikaltimų aiškinimo problemos // Lietuvos policijos akademijos mokslo darbai. 1994. T. II.
27. Kuklianskis S., Žurauskas A. Aktualios procesinės ir kriminalistinės nusikaltimų išaiškinamumo problemos // Lietuvos policijos akademijos mokslo darbai. 1993. T.I.
28. Kurapka E., Malevski H., Palskys E., Kuklianskis S. Kriminalistikos technikos pagrindai.- Vilnius: Eugrimas, 1998.

29. Kurapka E., Pošiūnas P. Dėl kriminalistikos mokslo ir technikos panaudojimo tiriant nusikaltimus bei nagrinėjant bylas teisme // Kriminalinė justicija: Lietuvos policijos akademijos mokslo darbai. 1997. T. IV.
30. Lamanauskas T. Elektroninio parašo įstatymas Lietuvoje: pranašumai ir trūkumai // Justitia. 2000. Nr. 4- 5.
31. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. I tomas.- Vilnius: Justitia, 2003.
32. Lietuvos konstitucinė teisė / Birmontienė T, Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt.- Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001.
33. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras / Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P., ir kt.; sudaryt. Goda G.- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001.
34. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras: I-IV dalys / Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt.- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003.
35. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras: V- XI dalys / Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt.- Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003.
36. Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. T. 3.- Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1978.
37. Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. T. 11.- Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1983.
38. Malevski H. Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujos kriminalistinės koncepcijos modelis. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė. (6F).- Vilnius, 1997.
39. Mikelsons U. Poligrafo naudojimas Latvijoje // Jurisprudencija: Mokslo darbai. 2001. T. 22 (14).
40. Palskys E. Procesiniai teisiniai principai, taikant mokslines- technines teisminių įrodymų fiksavimo priemones ir metodus // Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. 1980. T. XV, 2 sąsiuvinis.
41. Palskys E. Baudžiamojo proceso principai naujojo Lietuvos Respublikos BPK projekte // Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. 1992. Nr. 26.
42. Palskys E. Procesinė specialisto padėtis parengtiniame tardyme // Socialistinė teisė. 1968. Nr. 3.
43. Palskys E. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso raida 1990- 1994 metais // Kriminalinė justicija: Mokslo darbai. 1995. T. IV.
44. Palskys E., Kazlauskas M., Danisevičius P. Kriminalistika.- Vilnius: Mintis, 1985.

45. Panomariovas A. Viešai neskelbiama informacija (paslaptis) baudžiamajame procese. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė. (01S).- Vilnius, 2001.
46. Pošiūnas P. Didinti ekspertizės vaidmenį baudžiamajame procese // Teisės apžvalga. 1991. Nr. 1.
47. Pošiūnas P. Teismo ekspertizės pagrindai.- Vilnius, 1994.
48. Pošiūnas P. Ekspertizė naujajame baudžiamojo proceso įstatyme // Teisės problemos. 1994. Nr. 1.
49. Pošiūnas P. Kriminalistikos perspektyvos teisinės sistemos reformos kontekste // Justicija. 1996. Nr. 6.
50. Pošiūnas P., Kurapka E. Dėl kriminalistikos mokslo ir technikos panaudojimo tiriant nusikaltimus bei nagrinėjant bylas teisme // Kriminalinė justicija. 1997. T.6.
51. Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė.- Vilnius: Eugrimas, 2001.
52. Rinkevičius J. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai.- Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1990.
53. Rinkevičius J. Daiktiniai įrodymai.- Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1996.
54. Rinkevičius J. Įrodymų samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje // Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. 1992. Nr. 26.
55. Rinkevičius J. Įrodymų rinkimo būdai baudžiamajame procese // Jusrisprudencija: Mokslo darbai. 1998. T. 10 (2).
56. Rinkevičius J. Specialisto atliekamas tyrimas ir ekspertizės darymas // Mokslinės konferencijos “Teismo ekspertizės aktualijos” tezės (1991 m. lapkričio 12- 13 d.).- Vilnius, 1991.
57. Rinkevičius J. Specialių žinių samprata ir teismo ekspertų kompetencija // Teisė. 2000. Nr. 37.
58. Sauliūnas D. Elektroninis parašas: evoliucija ar revoliucija? // Justitia. 2000. Nr. 3.
59. Stungys K. Specialių žinių samprata ir panaudojimo ypatumai // Jusrisprudencija: Mokslo darbai. 2004. T. 52 (44).
60. Šumskas A. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme.- Vilnius: Justitia, 2000.
61. Tarptautinių žodžių žodynas.- Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
62. Teisiniai medicininiai smurto aspektai / Ancelis P., Andriuškevičienė R., Bandzevičienė ir kt.- Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.
63. Vaitiekienė E, Vidrinskaitė S. Lietuvos konstitucinės teisės įvadas.- Vilnius: Justitia, 2001.

64. Vaišvila A. Teisės teorija.- Vilnius: Justitia, 2000.
65. Žmogaus teisės. Regioninių tarptautinių dokumentų rinkinys.-Vilnius: Mintis, 1993.

Užsienio kalba:

1. Alsberg M. Beweisantrag im Strafprozess.- Köln, 1956.
2. Antoniuk M. Potential Applications of digital imaging // Photographic Processing. 1997. April.
3. Bayles M.D. Principles of Law: A Normative Analysis.- Dordrecht, Boston, Lancaster &Tokyo: D. Reidel Publishing Company, 1987.
4. Beling E. Die Beweisverbote als Grenzen Wahrheitserforschung im Strafprozess.- Breslau, 1903.
5. Bennet G. Crimewarps: The Future of Crime in America.- New York, 1989.
6. Best A. Evidence: examples and explanations. Fourth Edition.- New York: Aspen Law & Business, 2001.
7. Brown J.J. Scientific Evidence and Experts Handbook.- New York: Aspen Law&Business, 1999.
8. Cedras J. La justice pénale aux Etats- Unis.- Paris, 1990.
9. Cestaro V.L., Dollins A.B. An Analysis of Voice Responses for Detection of Deception.- Fort McClellan, Alabama: Department of Defense Polygraph Institute, 1994.
10. Cox H.J. Criminal Evidence Handbook. Second Edition.- Ontario: Canada Law Book Inc., 1991.
11. Cruet J. La vie du droit et l'impuissance des lois.- Paris, 1908.
12. McDonald W.H. The Use of Videotaping in Documenting Confession // The Police Chief. 1983. February.
13. Duhaime L. Duhaime's Law Dictionary // www.wwlia.org/diction.htm.
14. Duyn V. Automatic Crime Information Systems.- New York, 1993.
15. Electronic photography- the technology, the market, the possibilities // International Contact. 1994. Vol. 13. N. 6.
16. Eser A. Entwicklung des Strafverfahrensrechts in Europa // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 108. 1996. Nr. 1.
17. Feldmann C. Das Tonband als Beweismittel im Strafprozess // Neue Juristische Wochenschrift. 1958.

18. Fisher B.A.J., Block Sh. Techniques of Crime Scene Investigation. Fifth Edition.- Oregon: Lightning Powder Co, 2000.
19. De Forest P.R., Gaensslen R.E., Lee H.C. Forensic Science.- New York: The McGraw-Hill Companies, 1983.
20. Foster K.R., Huber P.W. Judging science. Scientific knowledge and the federal courts.- Cambridge: MIT Press, 1999.
21. Gardner T.J., Manian V. Principles and Cases of the Law of Arrest, Search and Seizure.- New York: McGraw-Hill, 1974.
22. Gauthier J. Quelques remarques sur la liberté des preuves et ses limites en procédure pénale // Rev. pénale suisse. 1990. Vol. 107.
23. Geller W.A. Videotaping Interrogations and Confessions. Research in Brief // National Institute of Justice, U.S. Department of Justice. 1993. March.
24. Grzegorzczak T. Kodeks postępowania karnego. Komentarz.- Zakamycze, 2001.
25. Greve V. Criminal procedure in Denmark. An Outline 2nd Edition.- Kriminalistisk Instituts Stencilserie Nr.59, 1992.
26. Henkel H. Strafverfahrensrecht.- Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz, 1968.
27. International Encyclopedia of Laws. Vol. I.- Boston: Criminal Law, 1993.
28. Jackson G.R. A High Resolution Electronic Imaging System for Crime Scene Use // Journal of Forensic Sciences. 1994. July. Vol. 39. No. 4.
29. Jakobs L.E., Sprangers W.J. A European view on forensic expertise and counter-expertise.- Amsterdam: Thela Thesis, 2000.
30. Jaworski R. Formy procesowego zastosowania badań poligraficznych (wariograficznych) po zmianach w Polskiej procedurze karnej // Jurisprudencija: Mokslo darbai. 2001. Nr. 22 (14).
31. Kędzierski W., Kulicki M. Ekspertyza wariograficzna metodą ustalania wiedzy badanego o realiach dochodzonego przestępstwa // Jurisprudencija: Mokslo darbai. 2001. Nr. 22 (14).
32. Kleinknecht T. Strafprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz.- München, 1975.
33. Klotter J. Criminal evidence. 57 ed.- 1992.
34. Kohlhaas M. Die Tonbandaufnahmen als Beweismittel im Strafprozess // Neue Juristische Wochenschrift, 1957.
35. Larguier J. La procédure pénale.- Paris, 1963.
36. Leigh L. Police powers.- London, 1985.

37. MacCormick N., Weinberger O. An Institutional Theory of Law: New Approaches to Legal Positivism. -Dordrecht, Boston, Lancaster &Tokyo: D. Reidel Publishing Company, 1986.
38. Mattheus R. Privatising criminal justice.- Sage, 1989.
39. Maurach M. Deutsche Strafrecht. Besonderer Teil.- Kalsruhe, 1956.
40. Morris N., Tonry M. Between prison and probation.- New York, Oxford: Oxford University Press, 1990.
41. Mueller C.B., Kirkpatrick L.C. Federal rules of evidence. With Advisory Committee Notes, Legislative History and Case Supplement. -Boston, New York, London, Toronto: Little, Brown and Company, 1994.
42. Orlandi R. Rechtsstaatliche Strafverfolgung und organisierte Kriminalität: Die italienische Strafjustiz im Umbruch // Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 108. 1996. Nr. 1.
43. Platzgummer W. Grundzüge des österreichischen Strafprozessrechtes.- Wien, 1977.
44. Pradel J. Un exemple de restauration de la légalité criminelle: le régime des interceptions de correspondances émises par la voie des télécommunications.- Dalloz, 1992.
45. Prittwitz H. Der Lügendetektor im Strafprozess // Monatsschrift für Deutsches Recht. 1981.
46. Redsicker D.R., Gordner G., James S.H., Laws A.C. The Practical Methodology of Forensic Photography.- Oregon: Lightning Powder Co, 1991.
47. Roeder H. Lehrbuch des österreichischen Strafverfahrensrechtes.- Wien, 1976.
48. Roxin C. Strafverfahrensrecht.- München, 1991.
49. Schlothauer R. Video- Vernehmung und Zeugenschutz // Strafverteidiger. 1999.
50. Schmidt E. Deutsches Strafprozessrecht.- Göttingen, 1967.
51. Schönemann K. Kriminalistik.- Hamburg, 1990.
52. Sendra V.G., Catena V.M., Nosete J.A., Dominguez V.C. Derecho procesal, II. Proceso penal.- Valence, 1989.
53. Sharpe S. Electronically Recorded Evidence. A Guide to the Use of Tape and Video Recordings in Criminal and Civil Proceedings.- London: Fourmat Publishing, 1989.
54. Strafprozessordnung: Gerichtsverfassungsgesetz, Nebengesetze und ergänzende Bestimmungen / Erläutert von Kleinknecht T. und Meyer K.- München, 1993.
55. Swanson Ch. R., Chamelin N.C., Territo L. Criminal Investigation. Sixth edition.- New York: The McGraw- Hill Companies, 1996.

56. Tiberg H., Sterzel F., Cronhult P. Swedish Law. A Survey.- Stockholm: Juristförlaget, 1994.
57. Tonry M. The Failure of the U.S. Sentencing Commission's Guidelines // Crime and Delinquency. 1993. V. 39. N. 2.
58. Wandelt M., Frantzen T. A look at the range of professional digital cameras // International Contact. 1997. Vol. 16. N. 7.
59. Weihmann R. Kriminalistik.- Hilden, 1994.
60. Weston P.B., Kenneth M., Wells J.D. Criminal Investigation. Fifth edition.- New Jersey: Prentice hall, 1990.
61. Whitebread Ch. H., Slobogin C. Criminal Procedure. An analysis of cases and concepts. Fourth edition.- New York: Foundation Press, 2000.
62. Widacki J. Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 19 sierpnia 1999 roku, II Aka 147/99.- Palestra, 2000.
63. Wójcikiewicz J. Scientific Evidence in Judicial Proceedings.- Kraków: Institute of Forensic Research Publisher, 2000.
64. Аверьянова Т., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика.- Москва: Норма, 2002.
65. Аладжалова Н.А. Психофизиологические аспекты сверхмедленной ритмической активности головного мозга.- Москва, 1979.
66. Анцелис П. Подготовка к допросу и допрос подозреваемых обвиняемых по материалам уголовных дел по линии БХСС // Бюллетень МВД Литовской ССР. 1988. № 2.
67. Белкин Р.С. Курс советской криминалистики. Т.1. Общая теория советской криминалистики.- Москва: Академия МВД СССР, 1977.
68. Белкин Р.С. Общая теория советской криминалистики.- Саратов: Издательство Саратовского университета, 1986.
69. Белкин Р.С. Ленинская теория отражения и методологические проблемы советской криминалистики.- Москва, 1970.
70. Белкин Р.С. Курс криминалистики. Криминалистические средства, приёмы и рекомендации.- Москва: Юрист, 1997.
71. Белкин Р.С., Лифшиц Л.М. Тактика следственных действий.- Москва: Новый юрист, 1997.

72. Белоусов А.В. Процессуальное закрепление доказательств при расследовании преступлений.- Москва: Юрлитинформ, 2001.
73. Берлянд Г.С. Понятие использования доказательств в советском уголовном процессе // Экспертиза при расследовании преступлений. 1971. Выпуск № 9.
74. Боботов С.В. Правосудие во Франции.- Москва: ЕАУ, 1994.
75. Бутов В.Н. Уголовный процесс Австрии.- Красноярск: Издательство Красноярского университета, 1988.
76. Васильев А. "Детектор лжи"- домыслы и реальность // Частный сыск. Охрана. Безопасность. 1995. № 8.
77. Васильев А. Предмет криминалистики // Социалистическая Законность. 1967. № 1.
78. Ведерников Н.Т. Формы использования специальных познаний в уголовном судопроизводстве и пути их развития // Актуальные вопросы борьбы с преступностью. Сборник научных трудов.- Томск: Издательство Томского университета, 1988.
79. Вехов В.Б. Криминалистическая характеристика и совершенствование практики расследования и предупреждения преступлений, совершаемых с использованием средств компьютерной техники. Диссертация кандидата юридических наук.- Волгоград, 1995.
80. Винберг А.И. К вопросу об основах криминалистической техники как раздела науки советской криминалистики // Правоведение. 1967. № 1.
81. Владимиров Л.Е. Учение об уголовных доказательствах.- Тула: Автограф, 2000.
82. Волынский В.А. Криминалистическая техника. Наука-техника-общество-человек.- Москва: Закон и право, 2000.
83. Волынский А.Ф. Почему слабо используется криминалистическая наука и техника? // Социалистическая Законность. 1988. № 10.
84. Галков В.А. Документы как источник доказательств в советском уголовном процессе. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1991.
85. Герасимов В.П. Правовые и научно технические основы использования звукозаписи в уголовном процессе. Автореферат диссертации кандидата юридических наук.- Москва, 1969.
86. Гончаренко В.И. Научно- технические средства в следственной практике.- Киев: Вища школа, 1984.

87. Гончаренко В.И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве.- Киев: Вища школа, 1980.
88. Грамович Г.И. Основы криминалистической техники. Процесуальные и криминалистические аспекты.- Минск: Высшая школа, 1981.
89. Грамович Г.И. Вопросы применения научно- технических средств при расследовании преступлений. Диссертация кандидата юридических наук.- Минск, 1970.
90. Гусаков А.Н. Криминалистика США: Теория и практика её применения.- Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 1993.
91. Гуценко К.Ф., Головкин Л.В., Филимонов Б.А. Уголовный процесс западных государств.- Москва: Зерцало, 2001.
92. Дмитриев Е.М. Проблемы применения цифровой фотографии при расследовании уголовных дел. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1998.
93. Дубровинский В.А. Расширение пределов допустимости доказательств- одно из необходимых условий успешной борьбы с организованной преступностью // Предварительное следствие в условиях правовой реформы. Сборник научных трудов.- Волгоград, 1991.
94. Жогин Н.В., Фаткулин Ф.Н. Предварительное следствие в советском уголовном процессе.- Москва, 1965.
95. Зидер Е.У. Введение. Криминалистика.- Москва, 1935.
96. Зинченко И.А. Использование в уголовно- процессуальном доказывании фотоснимков, кинолент и видеogramм.- Ташкент, 1988.
97. Ищенко Е.П. Применение синхронной записи звука и изображения при расследовании и судебном рассмотрении уголовных дел. Автореферат диссертации кандидата юридических наук.- Свердловск, 1974.
98. Ищенко Е.П. Использование современных научно- технических средств при расследовании уголовных дел.- Свердловск, 1985.
99. Ищенко Е.П. Вопросы классификации научно- технических средств // Проблемы эффективности раскрытия и расследования преступлений. 1978. Выпуск № 72.
100. Ищенко Е.П., Ищенко П.П., Зотчев В.А. Криминалистическая фотография и видеозапись.- Москва: Юристъ, 1999.

101. Кабанов П.П. Правовые и тактические основы использования следователем информации, полученной с помощью научно-технических средств. Автореферат диссертации кандидата юридических наук.- Москва, 1982.
102. Карев Д.С., Совгирова М.М. Возбуждение и расследование уголовных дел.- Москва, 1967.
103. Карнеева Л.М. Использование звукозаписи в суде // Советская юстиция. 1968. № 14.
104. Карнеева Л.М., Мусяенко А.В. Доказательственное значение материалов, полученных в результате применения киносъемки, видео- и звукозаписи // Советская юстиция. 1983. № 3.
105. Кокорев Л.Д. Процессуальные проблемы использования достижений научно-технического прогресса в уголовном судопроизводстве // Вопросы уголовного процесса. Выпуск № 1.- Саратов: Издательство Саратовского университета, 1977.
106. Колмаков В.П. О теоритических основах систематизации методов, приёмов и средств советской криминалистики // Правоведение. 1965. № 4.
107. Конюшая Ю.П. Открытия и научно-техническая революция.- Москва, 1974.
108. Корухов Ю.Г. Необходимость совершенствования правовой регламентации применения научных и технических средств в уголовном процессе // В сборнике Проблемы технико-криминалистического обеспечения раскрытия и расследования преступлений.- Москва, 1994.
109. Криминалистика / Под.ред. Волынского. А.Ф.- Москва: Закон и право, 2000.
110. Криминалистика / Под.ред. Крылова И.Ф.- Ленинград, 1976.
111. Криминалистика / Под.ред. Колдина В.Я.- Москва: Юридическая литература, 1971.
112. Криминалистика / Под.ред. Пантелеёва И.Ф., Селиванова Н.А.- Москва: Юридическая литература, 1984.
113. Криминалистика / Под.ред. Крылова И.Ф.- Ленинград, 1976.
114. Криминалистика / Под.ред. Белкина Р.С., Лузгина И.М.- Москва: Юридическая литература, 1978.
115. Криминалистика / Под.ред. Васильева А.Н.- Москва: Издательство МГУ, 1980.
116. Криминалистика / Под.ред. Яблокова Н.П., Колдина В.Я.- Москва: Издательство МГУ, 1990.
117. Криминалистика: Учебник для вузов / Под.ред. Герасимова И.Ф., Драпкина Л.Я., Ищенко Е.П.- Москва: Высшая школа, 1994.

- 118.Криминалистика. Т. 1.- Москва, 1987.
- 119.Криминалистика / Под. ред. Седовой Т.А., Эксархопуло А.А.- Санкт- Петербург: Издательство Санкт- Петербургского государственного университета, 2001.
- 120.Криминалистика / Под. ред. Крылова И.Ф., Бастрькина А.И.- Москва: Дело, 2001.
- 121.Крылов. И.Ф. В мире криминалистики.- Ленинград, 1980.
- 122.Кузнецова Н.А. Собираение и использование документов в качестве доказательств по уголовным делам. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1996.
- 123.Курс советского уголовного процесса. Общая часть.- Москва, 1989.
- 124.Ларин А.М. Криминалистика и паракриминалистика. Научно практическое пособие.- Москва: БЕК, 1996.
- 125.Леви А.А. Процессуальные и криминалистические проблемы применения научно-технических средств в уголовном судопроизводстве. Афтореферат диссертации кандидата юридических наук.- Москва, 1977.
- 126.Леви А.А. Вопросы правовой регламентации применения научно- технических средств в уголовном судопроизводстве // Теория и практика собирания доказательственной информации техническими средствами на предварительном следствии.- Киев, 1980.
- 127.Лисиченко В.К. Использование данных естественных и технических наук в следственной и судебной практике.- Киев: Виша школа, 1979.
- 128.Макаренко Н.П. Техника расследования преступлении.- Харьков, 1925.
- 129.Макаров А.М. Применение научно- технических средств при рассмотрении судами уголовных дел. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1979.
- 130.Макаров А.М. О доказательственном значении материалов, полученных в результате применения научно- технических средств // Актуальные проблемы собирания доказательственной информации в советском уголовном процессе.- Москва, 1981.
- 131.Мелникова Э.Б. Участие специалистов в следственных действиях.- Москва, 1964.
- 132.Михайлов И.В. Применение научно- технических средств в судебном разбирателстве // Оптимизация расследования преступлений.- Иркутск, 1982.
- 133.Муратова Н.Г. Процессуальные акты органов предварительного расследования.- Казань: Издательство Казанского университета, 1989.

- 134.Палскис Э. Совершенствование правовой регламентации использования научно-технических средств при производстве следственных действий // Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė. 1987. Т. 22.
- 135.Пампушко И.П. Совершенствование правовых и организационных основ применения криминалистической техники в раскрытии преступлений. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1996.
- 136.Панюшкин В.А. Правовые основы использования достижений научно-технического прогресса в уголовном судопроизводстве. Диссертация кандидата юридических наук.- Воронеж, 1980.
- 137.Панюшкин В.А. Научно-технический прогресс и уголовное судопроизводство. Правовые аспекты.- Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1985.
- 138.Подголин Е.Е. Теория и практика фиксации доказательств на предварительном следствии. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1969.
- 139.Пошюнас П. Применение специальных бухгалтерских познаний при расследовании уголовных дел. Автореферат диссертации кандидата юридических наук.- Ленинград, 1970.
- 140.Пошюнас П. Научные основы судебной ревизии и судебно-экономических экспертиз. Автореферат диссертации доктора юридических наук.- Ленинград, 1989.
- 141.Пошюнас П. Применение бухгалтерских познаний при расследовании преступлений.- Вильнюс, 1977.
- 142.Прукс П. Уголовный процесс: Научная "детекция лжи".- Тарту, 1992.
- 143.Ратинов А.Р. Вопросы познания в судебном доказывании // Советское государство и право. 1964. № 8.
- 144.Роджерс Р. Исследование новых видов наказаний в исправительной системе США. Криминологические исследования в мире.- Москва, 1995.
- 145.Романов В.И. Процессуальные, тактические и этические вопросы применения научно-технических средств при расследовании преступлений. Диссертация кандидата юридических наук.- Казань, 1997.
- 146.Россинская Е.Р. Криминалистика.- Москва: Закон и право, 1999.
- 147.Россинская Е.Р. Проблемы компьютеризации судебной экспертизы // Белкин Р.С. Курс криминалистики в 3-х тт. Т. 3.- Москва, 1997.

148. Ростовцев А.В. Правовые, организационные и методические вопросы использования ЭВМ при производстве судебных физических и химических экспертиз. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1995.
149. Сабиров Х.А. Протоколы следственных и судебных действий как вид доказательств в Российском уголовном процессе. Диссертации кандидата юридических наук.- Краснодар, 2000.
150. Салтевский М.В. Современные проблемы собирания доказательственной информации техническими средствами // Теория и практика проблемы собирания доказательственной информации техническими средствами на предварительном следствии.- Киев, 1980.
151. Селиванов Н.А. Научно- технические средства расследования преступлений: Автореферат диссертации кандидата юридических наук.- Москва, 1965.
152. Селиванов Н.А. Научно- технические средства расследования преступлений. Диссертация доктора юридических наук.- Москва, 1965.
153. Селиванов Н.А. Советская криминалистика. Теоритические проблемы.- Москва, 1978.
154. Селиванов Н.А. Советская криминалистика: система понятий.- Москва: Юридическая литература, 1982.
155. Селиванов Н.А. Вещественные доказательства.- Москва, 1971.
156. Селиванов Н.А., Леви А.А. Правовая регламентация применения научно-технических средств в уголовном судорпроизводстве // Социалистическая Законность. 1979. № II.
157. Семенцов В.А. Видео и звукозапись в доказательственной деятельности следователя. Автореферат диссертации кандидата юридических наук.- Екатеринбург, 1994.
158. Семенцов В.А. Видео и звукозапись в доказательственной деятельности следователя. Диссертация кандидата юридических наук.- Екатеринбург, 1994.
159. Серов В.А. Использование научно- технических средств познаний и средств в доказывании по уголовным делам. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1979.
160. Силкин П.Ф. Процессуально- правовая природа фотоснимков, используемых в доказывании // Совершенствование уголовно- процессуальной деятельности органов внутренних дел.- Москва, 1984.

- 161.Смирнов М.П. Оперативно- розыскная деятельность полиции зарубежных стран.- Москва: Щит, 2001.
- 162.Снетков В.А. Пути повышения эффективности криминалистических экспертиз // Экспертная практика. 1989. № 27.
- 163.Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. Т.1.- Москва, 1968.
- 164.Стунгис К.Ю. Применение специальных автотехнических знаний в расследовании и судебном рассмотрении дел о нарушении правил безопасности движения и эксплуатации автотранспорта. Автореферат диссертации кандидата юридических наук.- Москва, 1973.
- 165.Теория доказательств в советском уголовном процессе.- Москва, 1973.
- 166.Томин В.Т. Острые углы уголовного судорпроизводства.- Москва, 1991.
- 167.Торвальд Ю. Сто лет криминалистики.- Москва: Прогресс, 1974.
- 168.Торвальд Ю. Век криминалистики.- Москва: Прогресс, 1991.
- 169.Турчин Д.А. Исследование места происществия. Диссертация кандидата юридических наук.- Ленинград, 1968.
- 170.Турчин Д.А. Исследование места происществия. Автореферат диссертации кандидата юридических наук.- Ленинград, 1968.
- 171.Уварова Л.И. Научный прогресс и разработка технических средств.- Москва, 1973.
- 172.Уголовный процесс / Под. ред. Петрухина И.Л.- Москва: Проспект, 2001.
- 173.Уголовный процесс / Под. ред. Гуценко К.Ф.- Москва: Зерцало, 1998.
- 174.Уголовный процесс / Под. ред. Lupинской П.А.- Москва: Юрист, 1998.
- 175.Уголовный процесс / Под ред. Божьева В.П.- Москва: Спарк, 2000.
- 176.Уткин Е.А. Уголовно- процессуальные проблемы использования научно-технических средств в стадии судебного разбирательства.- Одесса, 1987.
- 177.Уткин Е.А. Уголовно- процессуальные проблемы использования научно-технических средств в стадии судебного разбирательства. Автореферат диссертации кандидата юридических наук.- Киев, 1987.
- 178.Филимонов В.А. Основы теории доказательств в германском уголовном процессе.- Москва: Спарк, 1994.
- 179.Хабаев В.Д. Применение гипноза для активизации памяти опрашиваемых лиц в деятельности зарубежной полиции. Диссертация кандидата юридических наук.- Москва, 1999.

- 180.Холодный Ю.И. Полиграф // Система безопасности, связи и телекоммуникаций. 1996. № 3.
- 181.Шеменев Г.И. Философические аспекты исследования технических систем.- Москва, 1973.
- 182.Шейфер С.А. Следственные действия. Система и процессуальная форма.- Москва: Юрлитинформ, 2001.
- 183.Шиканов В.И. Актуальные вопросы уголовного судопроизводства и криминалистики в условиях современного научно- технического прогресса.- Иркутск, 1978.
- 184.Шкляр Б.М. Почему некоторые квартирные кражи остаются нераскрытыми // Вопросы борьбы с преступностью и судебной экспертизы. Сборник научных трудов. Выпуск № 9. - Вильнюс, 1988.
- 185.Штротмас А.Ю. Деятельность сведущих лиц в советском уголовном процессе. Автореферат диссертации кандидата юридических наук.- Москва, 1964.
- 186.Щерба С.П., Зайцев О.А. Охрана прав потерпевших и свидетелей по уголовным делам.- Москва: Спарк, 1996.
- 187.Эксархопуло А.А. Криминалистика.- Санкт- Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
- 188.Элкинд П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовно- процессуальном праве.- Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1976.
- 189.Элкинд П.С. Научно- технический прогресс и уголовное судопроизводство // Советская юстиция. 1977. № 3.

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

1. 1978 m. rugsėjo 6 d. sprendimas byloje Klassas ir kiti prieš Vokietiją // <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=823075423&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>.
2. 1984 m. rugpjūčio 2 d. sprendimas byloje Malone prieš Jungtinę Karalystę // <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=1&Action=Html&X=823075311&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>.
3. 1989 m. lapkričio 20 d. sprendimas byloje Kostovski prieš Olandiją // <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=823075200&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>.

4. 1990 m. balandžio 24 d. sprendimas byloje Huvigas prieš Prancūziją // <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=823074949&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>.
5. 1990 m. balandžio 24 d. sprendimas byloje Kruslin prieš Prancūziją // <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=823074839&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>.
6. 1992 m. birželio 15 d. sprendimas byloje Lūdi prieš Šveicariją // <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=823074744&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>.
7. 1997 m. spalio 30 d. sprendimas byloje Mechelenas ir kiti prieš Olandiją // <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=1&Action=Html&X=823074634&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>.
8. 2000 m. gegužės 12 d. sprendimas byloje Khan prieš Didžiąją Britaniją // <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=823074042&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>.

Naudotos baudžiamosios bylos ir teisminė praktika

Baudžiamosios bylos:

1. Baudžiamosios bylos, kuriose ikiteisminį tyrimą atliko Vilniaus m. VPK KP ONTT, Vilniaus m. VPK KP ENT: Nr. 10-1-1438-02, Nr. 10-1-3017-02, Nr. 10-1-1078-02, Nr. 10-1-3113-02, Nr. 10-1-0135-03, Nr. 10-1-0560-03, Nr. 10-1-0315-03, Nr. 10-9-041-03, Nr. 10-1-02351-03, Nr. 10-1-01057-03, Nr. 10-9-013-03, Nr. 10-1-01587-03, Nr. 10-1-01078-03, Nr. 15-1-00374-03, Nr. 10-1-01099-03, Nr. 10-1-01632-03, Nr. 10-1-036521-03, Nr. 10-9-065-03, Nr. 97-1-0204-03, Nr. 10-9-074-03, Nr. 10-1-03106-03, Nr. 12-1-2579-02, Nr. 12-1-3574-03, Nr. 10-1-03151-03, Nr. 10-1-03181-03, Nr. 10-1-2319-03, Nr. 10-1-2581-03, Nr. 10-1-03168-03, Nr. 14-1-02540-03, Nr. 10-1-03524-03, Nr. 10-1-03171-03, Nr. 10-1-03180-03, Nr. 10-1-0421-03, Nr. 10-9-007-04, Nr. 10-1-03733-04, Nr. 10-1-03768-04, Nr. 10-1-03824-04, Nr. 10-9-065-04, Nr. 15-1-00204-04, Nr. 10-9-066-04, Nr. 10-1-03902-04, Nr. 10-1-03882-04, Nr. 10-1-03919-04, Nr. 10-1-03810-04, Nr. 10-9-065-03.

2. Baudžiamosios bylos, kuriose ikiteisminį tyrimą atliko Vilniaus m. VPK 7 PK pareigūnai: Nr. 18-1-0244-03, Nr. 18-1-0329-03, Nr. 18-1-2032-03, Nr. 18-1-0380-03, Nr. 18-1-2084-03, Nr. 18-1-2118-03, Nr. 18-1-1247-03, Nr. 18-1-1424-03, Nr. 18-1-1761-03, Nr. 18-1-1167-03, Nr. 18-1-1005-03, Nr. 10-2-608-03, Nr. 18-1-0931-03, Nr. 18-1-0183-04, Nr. 18-1-

1672-03, Nr. 18-1-2190-03, Nr. 18-1-1719-03, Nr. 18-1-0055-04, Nr. 18-1-0402-04, Nr. 18-1-0130-03, Nr. 18-1-0430-04, Nr. 18-1-0855-03, Nr. 18-1-0663-04, Nr. 18-1-0773-04, Nr. 18-1-1839-03, Nr. 18-1-0921-04, Nr. 18-1-0776-04, Nr. 18-1-0646-04, Nr. 18-1-0969-04, Nr. 18-1-1298-04, Nr. 18-1-1744-03, Nr. 18-1-2015-03, Nr. 18-1-0015-04, Nr. 18-1-0186-03, Nr. 18-1-1871-03, Nr. 18-1-0016-04, Nr. 18-1-1575-03, Nr. 18-1-1940-03, Nr. 18-1-0286-04, Nr. 18-1-0115-04, Nr. 18-1-0456-04, Nr. 18-1-0333-02, Nr. 18-1-0770-04, Nr. 18-1-0694-04, Nr. 18-1-1525-03, Nr. 18-1-0139-04, Nr. 18-1-0989-04, Nr. 18-1-1434-04, Nr. 18-1-0305-04, Nr. 18-1-0843-04.

3. Baudžiamosios bylos, kuriose ikiteisminį tyrimą atliko Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, Vilniaus apygardos prokuratūra, Vilniaus miesto apylinkės prokuratūra: Nr. 20-9-025-98, Nr. 10-9-014-01, Nr. 10-2-545-92, Nr. 10-9-004-03, Nr. 10-9-026-01, Nr. 10-9-051-04, Nr. 10-1-672-02, Nr. 10-9-032-04, Nr. 08-1-0034-04, Nr. 04-1-005-04, Nr. 20-9-025-99, Nr. 10-1-075-00, Nr. 10-9-058-04, Nr. 10-9-083-03, Nr. 20-1-227-00, Nr. 07-1-016-03, Nr. 10-9-075-04, Nr. 10-9-057-03, Nr. 55-2-015-98, Nr. 10-9-082-03, Nr. 10-2-064-01, Nr. 10-2-232-01, Nr. 10-1-01049-03, Nr. 10-9-028-04, Nr. 13-1-270-03, Nr. 10-9-027-03, Nr. 10-9-028-03, Nr. 10-9-022-03, Nr. 07-1-501-04, Nr. 55-2-009-98, Nr. 10-9-080-03, Nr. 10-9-006-03, Nr. 10-9-069-03, Nr. 10-9-059-03, Nr. 10-9-021-03, Nr. 10-9-005-03, Nr. 10-9-009-95, Nr. 10-2-337-00, Nr. 10-2-411-92, Nr. 10-1-714-93, Nr. 12-1-459-03, Nr. 10-9-009-97, Nr. 10-9-044-03, Nr. 10-2-068-99, Nr. 09-2-015-01, Nr. 10-9-063-03, Nr. 10-9-039-04, Nr. 10-9-001-02, Nr. 10-9-041-04, Nr. 10-9-060-04, Nr. 10-9-060-03, Nr. 10-9-023-02, Nr. 10-9-071-04.

4. Baudžiamųjų bylų statistiniai duomenys, pateikiami Vidaus reikalų ministerijos Informacijos ir ryšių departamento // <http://www.nplc.lt/stat/ata/ird/eks>.

Teisminė praktika:

1. 1999 m. vasario 23 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-57/1999 m. <http://www.lat.litlex.lt/teismupr/teismu.htm>.

2. Usnesení Nejvyššího soudu ČR (1993), z. 25.3.1992, sp. Zn. 6 To 12/92. Sbirka soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu ČR.

PRIEDAI

1 priedas

ANKETA

Ši anketa parengta ruošiant darbą apie techninių priemonių naudojimą baudžiamajame procese. Anketa yra viena iš priemonių siekiant išsiaiškinti įstatymų, reglamentuojančių techninių priemonių naudojimą baudžiamajame procese, taikymą praktikoje, bei siekiant nustatyti tikruosius praktinių darbuotojų poreikius taikant technines priemones, išsiaiškinti, ar galiojantis BPK sudaro sąlygas visiškai pasinaudoti mokslo ir technikos galimybėmis.

Anketa anoniminė, visa gauta medžiaga bus panaudota apibendrinamajai analizei. Kiekvieno Jūsų nuomonė yra svarbi, todėl prašome nuoširdžiai atsakyti į klausimus. Prie kiekvieno klausimo pažymėkite (užbraukdami kvadratą, esantį prie atsakymo) labiausiai Jums tinkantį atsakymo variantą. Jei, Jūsų nuomone, tinka keli atsakymo variantai, tai pažymėkite visus pasirinktus variantus.

I. DUOMENYS APIE RESPONDENTĄ

1. Darbovietė

- 1) Teismas:
  - 1.1. Apygardos teismas
  - 1.2. Apylinkės teismas
- 2) Prokuratūra:
  - 2.1. Generalinė prokuratūra
  - 2.2. Apygardos prokuratūra
  - 2.3. Apylinkės prokuratūra
- 3) Ikiteisminio tyrimo įstaiga:
  - 3.1. Lietuvos kriminalinės policijos biuras
  - 3.2. Vyriausiasis policijos komisariatas
  - 3.3. Teritorinis policijos komisariatas

2. Darbo stažas

- 1) Iki 3 metų
- 2) Nuo 3 iki 10 metų
- 3) Daugiau nei 10 metų

3. Ar savo darbe atlikdami proceso veiksmus naudojate technines priemones

- 1) Taip
- 2) Ne

II. KLAUSIMAI

1. Ar tikslinga baudžiamajame procese naudoti technines priemones?

- 1) Taip
- 2) Ne

Jeigu **taip**, tai kokių tikslų gali padėti pasiekti techninių priemonių naudojimas?

- 1.1. Techninių priemonių naudojimas gali padidinti proceso efektyvumą
- 1.2. Techninių priemonių naudojimas gali pagreitinti procesą
- 1.3. Techninių priemonių naudojimas gali supaprastinti proceso eigą
- 1.4. Techninių priemonių naudojimas gali padėti geriau užfiksuoti proceso veiksmų eigą ir rezultatus
- 1.5. Techninių priemonių naudojimas gali padėti gauti daugiau įrodomąją reikšmę turinčių duomenų
- 1.6. Kita _____

2. Ar tikslinga teisės aktuose įtvirtinti išsamų ir baigtinį techninių priemonių, kurias galima panaudoti atliekant proceso veiksmus, sąrašą?

- 1) Taip
- 2) Ne

Jeigu **taip**, tai kuriuose teisės aktuose turėtų būti įtvirtintas šis sąrašas:

- 2.1. Baudžiamojo proceso kodekse
- 2.2. Kituose įstatymuose
- 2.3. Poįstatyminiuose aktuose (pavyzdžiui, Vyriausybės nutarimuose, Generalinio prokuroro rekomendacijose ir pan..)

Jeigu **ne**, tai dėl kokių priežasčių:

- 2.4. Išsamaus ir baigtinio sąrašo įtvirtinimas trukdytų naudoti naujausias technines priemones
- 2.5. Toks reglamentavimo būdas sąlygotų įstatymų ir kitų norminių aktų nestabilumą, nes atsiradus naujoms techninėms priemonėms sąrašą reiktų nuolat keisti
- 2.6. Tokio sąrašo įtvirtinimas ribotų baudžiamojo proceso dalyvių galimybes savo nuožiūra pasirinkti reikalingas technines priemones
- 2.7. Kita _____.

3. Ar baudžiamojo proceso kodekse tikslinga įtvirtinti būtinuosius techninių priemonių naudojimo fiksavimui atvejus?

- 1) Taip
- 2) Ne

Jeigu **taip**, tai kokių proceso veiksmų metu yra būtina naudoti fiksavimui technines priemones:

- 3.1 Atliekant visus proceso veiksmus
- 3.2. Atliekant kai kuriuos proceso veiksmus:
  - 3.2.1. Atliekant proceso veiksmus, kurių metu yra nustatomi duomenys, turintys itin svarbios reikšmės tyrimui ir bylos nagrinėjimui
  - 3.2.2. Atliekant proceso veiksmus, kurių vėliau nebebus galima pakartoti (pavyzdžiui, atliekant įvykio vietos apžiūrą ir pan.)
  - 3.2.3. Atliekant proceso veiksmus su asmenimis, kurie negalės dalyvauti tolesniuose proceso veiksmuose
  - 3.2.4. Apklausiant visus proceso dalyvius
  - 3.2.5. Apklausiant proceso dalyvius, kurie vėliau gali pakeisti parodymus
  - 3.2.6. Apklausiant nepilnamečius proceso dalyvius arba asmenis su fiziniais ar psichikos trūkumais
  - 3.2.7. Kitais atvejais _____.

Jeigu **ne**, tai dėl kokių priežasčių:

- 3.3. Toks reglamentavimas ribotų proceso subjektų galimybes patiems įvertinti aplinkybes ir nuspręsti, ar tikrai būtina naudoti technines fiksavimo priemones
- 3.4. Tai būtų pernelyg sudėtingas reglamentavimo būdas
- 3.5. Kita _____.

4. Ar būtų tikslinga (atsižvelgus į tai, kad galiojantis BPK kaip pagrindinį proceso veiksmų fiksavimo būdą numato protokolavimą) techniniams fiksavimo būdams (vaizdo ir garso įrašams, filmavimui ir kt.) suteikti tokią pačią reikšmę kaip ir protokolavimui?

- 1) Taip
- 2) Ne

Jeigu **taip**, tai kokia tvarka turėtų būti fiksuojama proceso veiksmų eiga ir rezultatai:

- 4.1. Proceso veiksmų eiga ir rezultatai turėtų būti užfiksuojami techninėmis priemonėmis, tačiau taip pat turėtų būti surašomas išsamus protokolas, kuriame taip pat būtų išdėstyti visa eiga ir nustatyti rezultatai;
- 4.2. Proceso veiksmų eiga ir rezultatai turėtų būti užfiksuojami techninėmis priemonėmis, tačiau taip pat turėtų būti surašomas sutrumpintas protokolas, kuriame būtų nurodoma veiksmo atlikimo data, vieta, dalyvavę asmenys, panaudotos techninės priemonės ir trumpai aprašomas gautas rezultatas
- 4.3. Proceso veiksmai galėtų būti fiksuojami vien tik techninių priemonių pagalba ir jokio protokolo iš viso nereikėtų rašyti
- 4.4. Kita _____.

5. Ar baudžiamajame procese būtų tikslinga leisti naudoti naujas technines priemones, kurios praktikoje dar nėra naudojamos?

- 1) Taip
- 2) Ne

Jeigu **taip**, tai kokias naujas ir dar nenaudojamas technines priemones būtų tikslinga naudoti baudžiamajame procese?

- 5.1. Poligrafą (“melo detektorius”)
- 5.2. Elektroninį paštą
- 5.3. Duomenų perdavimą interneto tinklu
- 5.4. Kita _____.

6. Ar yra tikslinga sudaryti galimybes tam tikrais atvejais atliekant proceso veiksmus naudotis elektroniniu paštu?

- 1) Taip
- 2) Ne

Jeigu **taip**, tai kokius veiksmus būtų galima atlikti naudojantis elektroniniu paštu:

- 6.1. Teisėsaugos institucijoms susižinant tarpusavyje (pvz., siunčiant atskiruosius pavedimus, pranešimus, užklausimus ir pan.)
- 6.2. Siunčiant pranešimus proceso dalyviams
- 6.3. Atliekant proceso veiksmus (pvz. apklausas, parodymus atpažinti) su asmenimis tais atvejais, kai jie neturi galimybių atvykti į ikiteisminio tyrimo įstaigą ar teismą
- 6.4. Proceso dalyviams siunčiant skundus, prašymus ir pan. į teisėsaugos institucijas

□ 6.5. Kita _____.

7. Dabar galiojantis BPK numato, jog apklausas garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis galima atlikti tik dviem atvejais - jeigu liudytojui yra taikomos apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės arba apklausiant liudytoją, kuriam taikomas anonimiškumas. Ar būtų tikslinga leisti plačiau naudoti garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemones atliekant proceso veiksmus?

□ 1) Taip

□ 2) Ne

Jeigu **taip**, tai kokių kitų proceso veiksmų metu būtų galima panaudoti garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemones?

□ 7.1 Atliekant visus proceso veiksmus

□ 7.2. Atliekant kai kuriuos proceso veiksmus:

□ 7.2.1. Apklausiant visus proceso dalyvius

□ 7.2.2. Apklausiant proceso dalyvius, kurie dėl svarbių priežasčių (pvz., dėl sveikatos būklės, dėl buvimo kitoje valstybėje ir pan.) negali atvykti į ikiteisminio tyrimo ar teismo buvimo vietą

□ 7.2.3. Apklausiant nepilnamečius liudytojus ar nukentėjusiuosius ir taip siekiant juos apsaugoti nuo neigiamo poveikio

□ 7.2.4. Atliekant kitus proceso veiksmus su proceso dalyviais, kurie dėl svarbių priežasčių negali atvykti į ikiteisminio tyrimo ar teismo buvimo vietą

□ 7.2.5. Atliekant kitus proceso veiksmus su nepilnamečiais liudytojais ir nukentėjusiais ir taip siekiant juos apsaugoti nuo neigiamo poveikio

□ 7.2.6. Kitais atvejais _____

Nuoširdžiai dėkojame už Jūsų atsakymus.

AUTORIAUS DISERTACIJOS TEMA PUBLIKUOTI MOKSLINIAI STRAIPSNIAI:

1. Belevičius L. Techninių priemonių panaudojimo tiriant nusikaltimus teisinis reglamentavimas // Jurisprudencija: Mokslo darbai. 2002. T. 29 (21). P. 72- 83.

2. Belevičius L. Techninių priemonių panaudojimas baudžiamojo proceso veiksmų fiksavimui // Jurisprudencija: Mokslo darbai. 2005. T. 59 (51). P. 58 - 77.